พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

สรณคมน์ในขุททกปาฐะ

[๑] ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ฯ

จบสรณคมน์

สิกขาบท ๑๐ ในขุททกปาฐะ

[๒] ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากอพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากมุสาวาท ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจาก

การฟ้อน การขับ การประโคม และการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลูบไล้ทัดทรงประดับดอกไม้และของหอม อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทคือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการนั่งการนอนบนที่นั่งที่นอนใหญ่ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการรับทองและเงิน ฯ

จบสิกขาบท ๑๐

อาการ ๓๒ ในขุททกปาฐะ

[๓] ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกเยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เศลษม์ หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมันน้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เยื่อมันสมองในสมอง ฯ

จบอาการ ๓๒

สามเณรปัญหาในขุททกปาฐะ

[๔] อะไรชื่อว่า ๑ คือ สัตว์ทั้งปวงตั้งอยู่ได้เพราะอาหาร อะไรชื่อว่า๒ คือ นามและรูป อะไรชื่อว่า ๓ คือ เวทนา ๓ อะไรชื่อว่า ๔ คือ อริยสัจ ๔ อะไรชื่อว่า ๕ คือ อุปาทานขันธ์ ๕ อะไรชื่อว่า ๖ คือ อายตนะภายใน ๖ อะไรชื่อว่า ๗ คือ โพชฌงค์ ๗ อะไรชื่อว่า ๘ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘อะไรชื่อว่า ๙ คือ สัตตาวาส ๙ อะไรชื่อว่า ๑๐ คือ ผู้ประกอบด้วยองค์๑๐ ท่านกล่าวว่า เป็นพระอรหันต์ ฯ

จบสามเณรปัญหา

มงคลสูตรในขุททกปาฐะ

[๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ครั้นปฐมยามล่วงไปเทวดาตนหนึ่งมีรัศมีงามยิ่งนัก

ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๖] เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดี ได้พากันคิดมงคลทั้งหลาย
ขอพระองค์จงตรัสอุดมมงคล

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ นี้เป็น
อุดมมงคล การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ความเป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้ว
ในกาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล พาหุสัจจะ ๑ ศิลป ๑
วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาสิต ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การบำรุงมารดา
บิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑ การงานอันไม่อากูล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล
ทาน ๑ การประพฤติธรรม ๑การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มีโทษ ๑
นี้เป็นอุดมมงคลการงดการเว้นจากบาป ๑ ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑
ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑ นี้เป็นอุดมมงคลความเคารพ ๑
ความประพฤติถ่อมตน ๑ ความสันโดษ ๑ความกตัญญู ๑ การฟังธรรม
โดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคลความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การ
ได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑ การสนทนาธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล
ความเพียร ๑ พรหมจรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพานให้แจ้ง ๑
นี้เป็นอุดมมงคล จิตของผู้ใดอันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่
หวั่นไหว ๑ ไม่เศร้าโศก ๑ ปราศจากธุลี ๑ เป็นจิตเกษม ๑ นี้เป็น
อุดมมงคล เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทำมงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราชัย
ในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน นี้เป็นอุดมมงคล
ของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ฯ

จบมงคลสูตร

รัตนสูตร ในขุททกปาฐะ

[๗] ภูตเหล่าใด ประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา เหล่าใดประชุม
กันแล้วในอากาศก็ดี ขอหมู่ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดีและจงฟังภาษิตโดย

เคารพ ดูกรภูตทั้งปวง เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ขอจง
แผ่เมตตาจิตในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใด นำพลีกรรมไปทั้งกลางวัน
ทั้งกลางคืน เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาทรักษามนุษย์
เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้ หรือในโลกอื่น
หรือรัตนะใดอันประณีตในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้น เสมอด้วยพระ
ตถาคตไม่มีเลย พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้
ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระศากยมุนีมีพระหฤทัยดำรงมั่น
ได้บรรลุธรรมอันใดเป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่สำรอกกิเลส เป็นอมฤตธรรม
อันประณีต ธรรมชาติอะไรๆเสมอด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะ
แม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด ทรงสรรเสริญแล้วซึ่งสมาธิใด ว่าเป็น
ธรรมอันสะอาด บัณฑิตทั้งหลายกล่าวซึ่งสมาธิใด ว่าให้ผลในลำดับ
สมาธิอื่นเสมอด้วยสมาธินั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต
ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ บุคคล ๘จำพวก ๔ คู่
อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว บุคคลเหล่านั้นควรแก่ทักษิณาทาน
เป็นสาวกของพระตถาคต ทานที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้น ย่อมมี
ผลมาก สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจวาจานี้ ขอความ
สวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคดม
ประกอบดีแล้ว [ด้วยกายประโยคและวจีประโยคอันบริสุทธิ์] มีใจมั่นคง
เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย [ในกายและชีวิต] พระอริยบุคคลเหล่านั้น
บรรลุอรหัตผลที่ควรบรรลุหยั่งลงสู่อมตนิพพาน ได้ซึ่งความดับกิเลสโดย
เปล่า เสวยผลอยู่ สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้
ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ เสาเขื่อนที่ฝังลงดินไม่หวั่นไหวเพราะ
ลมทั้งสี่ทิศ ฉันใด ผู้ใดพิจารณาเห็นอริยสัจทั้งหลาย เราเรียกผู้นั้นว่า
เป็นสัตบุรุษ ผู้ไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรมมีอุปมาฉันนั้น สังฆรัตนะนี้
เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้
พระอริยบุคคลเหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย อันพระศาสดาทรง

แสดงดีแล้ว ด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง พระอริยบุคคลเหล่านั้น ยังเป็นผู้ประมาทอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง ถึงกระนั้น ท่านย่อมไม่ยึดถือเอาภพที่ ๘ สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ สักกายทิฏฐิและวิจิกิจฉา หรือแม้สีลัพพตปรามาสอันใดอันหนึ่งยังมีอยู่ ธรรมเหล่านั้น อันพระอริยบุคคลนั้นละได้แล้วพร้อมด้วยความถึงพร้อมแห่งการเห็น[นิพพาน] ทีเดียว อนึ่ง พระอริยบุคคลเป็นผู้พ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔ ทั้งไม่ควรเพื่อจะทำอภิฐานทั้ง ๖ [คืออนันตริยกรรม ๕ และการเข้ารีด] สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้พระอริยบุคคลนั้นยังทำบาปกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ ก็จริง ถึงกระนั้น ท่านไม่ควร เพื่อจะปกปิดบาปกรรมอันนั้น ความที่บุคคลผู้มีธรรมเครื่องถึงนิพพานอันตนเห็นแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อปกปิดบาปกรรมนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พุ่มไม้ในป่ามียอดอันบานแล้วในเดือนต้นในคิมหันตฤดู ฉันใดพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐยิ่ง เป็นเครื่องให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลมีอุปมา ฉันนั้นพุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทรงทราบธรรมอันประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐทรงนำมาซึ่งธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใดผู้มีจิตอันหน่ายแล้วในภพต่อไป มีกรรมเก่าสิ้นแล้ว ไม่มีกรรมใหม่เครื่องสมภพ พระอริยบุคคลเหล่านั้น มีพืชอันสิ้นแล้ว มีความพอใจไม่งอกงามแล้ว เป็นนักปราชญ์ ย่อมนิพพาน เหมือนประทีปอันดับไป ฉะนั้น สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการพระพุทธเจ้า

ผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดี
จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศก็ดี หรือ
ภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการ
พระธรรม อันไปแล้วอย่างนั้น อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความ
สวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือ
ภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการ
พระสงฆ์ผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดี
จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ฯ

จบรัตนสูตร ฯ

ติโรกุฑฑกัณฑ์ในขุททกปาฐะ

[๘] [ถ้าว่าปราชญ์พึงหาความสุขอันไพบูลย์เพราะสละความสุขพอ ประมาณไซร้
เมื่อปราชญ์เห็นความสุขอันไพบูลย์ พึงสละความสุขพอประมาณเสีย]
เปรตทั้งหลายมาสู่เรือนของตน ยืนอยู่ภายนอกฝาเรือน ทาง ๔ แพร่ง
ทาง๓ แพร่ง และใกล้บานประตู เมื่อข้าว น้ำ ของเคี้ยวและของบริโภค
เป็นอันมาก อันญาติทั้งหลายตั้งไว้แล้วญาติไรๆ ของเปรตเหล่านั้น
ระลึกไม่ได้ เพราะกรรมของสัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย ชนเหล่าใดเป็นผู้
อนุเคราะห์ ชนเหล่านั้นย่อมให้น้ำและโภชนะอันสะอาดประณีตอันเป็น
ของควร โดยกาล ด้วยอุทิศเจตนาอย่างนี้ว่า ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติ
ทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้ถึงความสุขเถิดและญาติผู้ละโลกนี้
ไปแล้วเหล่านั้น มาประชุมพร้อมกันแล้วในที่นั้น เมื่อมีข้าวและน้ำเป็น
อันมาก ย่อมอนุโมทนาโดยเคารพว่า เราทั้งหลายได้สมบัติเช่นนี้ เพราะ
เหตุแห่งญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงเป็นอยู่นานเถิด
บูชาอันทายกทั้งหลายทำแล้วแก่เราทั้งหลาย และทายกทั้งหลายก็หาไร้ผล
ไม่ ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม ไม่มีโครักขกรรม ไม่มีพาณิชยกรรม

เช่นนั้น ไม่มีการซื้อการขาย [การแลกเปลี่ยน] ด้วยเงิน ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานทั้งหลายที่ญาติให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ น้ำฝนตกลงในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉันใด ทานที่ญาติทั้งหลายให้แล้วแต่มนุษย์ในโลกนี้ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมฉันใด ทานที่ญาติทั้งหลายให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลมาระลึกถึงอุปการะอันท่านได้ทำแล้วในกาลก่อนว่าผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติเป็นมิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทาน เพื่อผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว การร้องไห้ก็ดี ความเศร้าโศกก็ดี ความร่ำไรรำพันอย่างอื่นก็ดีบุคคลไม่ควรทำเลย เพราะว่าการร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายผู้ละไปแล้ว ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้น ก็ทักษิณาทานนี้แลอันท่านให้แล้ว ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมสำเร็จโดยพลันเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เปรตนั้น ตลอดกาลนาน ญาติธรรมนี้นั้นท่านได้แสดงให้ปรากฏแล้ว บูชาอันยิ่งท่านก็ได้ทำแล้วแก่ญาติทั้งหลายผู้ละไปแล้ว และท่านทั้งหลายได้เพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว บุญไม่ใช่น้อยท่านทั้งหลายได้ขวนขวายแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบติโรกุฑฑกัณฑ์

นิธิกัณฑ์ในขุททกปาฐะ

[๘] บุรุษย่อมฝังขุมทรัพย์ไว้ในน้ำลึกด้วยคิดว่า เมื่อกิจที่เป็นประโยชน์เกิดขึ้นทรัพย์นี้จักเป็นประโยชน์แก่เรา เพื่อเปลื้องการประทุษร้ายจากพระราชาบ้าง ความบีบคั้นจากโจรบ้าง เพื่อเปลื้องหนี้สินบ้าง ทุพภิกขภัยบ้างในคราวเกิดอันตรายบ้าง ขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้ในโลกเพื่อประโยชน์นี้แลขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้เป็นอย่างดี ในน้ำลึกเพียงนั้น ขุมทรัพย์นั้นทั้งหมด

ย่อมหาสำเร็จประโยชน์แก่เขาในกาลทั้งปวงทีเดียวไม่ เพราะขุมทรัพย์เคลื่อนจากที่เสียบ้าง ความจำของเขาย่อมหลงลืมเสียบ้าง นาคทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ยักษ์ทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขุดเอาไปเมื่อเขาไม่เห็นบ้าง เมื่อใดเขาสิ้นบุญ เมื่อนั้นขุมทรัพย์ทั้งหมดนั้นย่อมพินาศไป ขุมทรัพย์คือบุญ เป็นขุมทรัพย์อันผู้ใดเป็นหญิงก็ตาม เป็นชายก็ตาม ฝังไว้ดีแล้วด้วยทาน ศีลความสำรวม และความฝึกตน ในเจดีย์ก็ดี ในสงฆ์ก็ดี ในบุคคลก็ดีในแขกก็ดี ในมารดาก็ดี ในบิดาก็ดี ในพี่ชายก็ดี ขุมทรัพย์นั้นชื่อว่าอันผู้นั้นฝังไว้ดีแล้ว ใครๆ ไม่อาจผจญได้ เป็นของติดตามตนไป บรรดาโภคะทั้งหลายเมื่อเขาจำต้องละไปเขาย่อมพาขุมทรัพย์คือบุญนั้นไป ขุมทรัพย์คือบุญ ไม่สาธารณะแก่ชนเหล่าอื่น โจรลักไปไม่ได้ บุญนิธิอันใดติดตนไปได้ ปราชญ์พึงทำบุญนิธิอันนั้น บุญนิธินี้ให้สมบัติที่พึงใคร่ทั้งปวงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายปรารถนานักซึ่งผลใดๆ ผลนั้นๆ ทั้งหมด อันเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความเป็นผู้มีผิวพรรณงาม ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ ความเป็นผู้มีทรวดทรงดี ความเป็นผู้มีรูปสวย ความเป็นอธิบดี ความเป็นผู้มีบริวาร อิฐผลทั้งปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความเป็นพระราชาประเทศราช ความเป็นใหญ่สุขของพระเจ้าจักรพรรดิอันเป็นที่รัก แม้ความเป็นพระราชาแห่งเทวดาในทิพกาย อิฐผลทั้งปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ มนุษย์สมบัติ ความยินดีในเทวโลกและนิพพานสมบัติ อิฐผลทั้งปวงนี้ เทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความที่พระโยคาวจร ถ้าเมื่ออาศัยคุณเครื่องถึงพร้อมคือมิตร แล้วประกอบอยู่โดยอุบายอันแยบคายไซร้ เป็นผู้มีความชำนาญในวิชชาและวิมุตติ อิฐผลทั้งปวงนี้ อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ปฏิสัมภิทาวิโมกข์ สาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณและพุทธภูมิอิฐผลทั้งปวงนี้ อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

คุณเครื่องถึงพร้อมคือบุญนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์มากอย่างนี้เพราะเหตุนั้น บัณฑิตผู้มีปัญญาจึงสรรเสริญความที่บุคคลมีบุญอันทำไว้แล้ว ฯ

จบนิธิกัณฑ์

กรณียเมตตสูตรในขุททกปาฐะ

[๑๐] กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ปรารถนาจะตรัสรู้บทอันสงบแล้วอยู่ พึงบำเพ็ญไตรสิกขา กุลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญเป็นผู้ตรง ซื่อตรง ว่าง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษเลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบระงับ มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่คะนอง ไม่พัวพันในสกุลทั้งหลาย ไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไรๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ พึงแผ่ไมตรีจิตในสัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ไหนๆ ไม่พึงปรารถนาทุกข์แก่กันและกันเพราะความกริ้วโกรธ เพราะความเคียดแค้น มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันใด กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้นก็กุลบุตรนั้น พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบไม่มีเวร ไม่มีศัตรู กุลบุตรผู้เจริญเมตตานั้นยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความง่วงเหงาเพียงใด

ก็พึงตั้งสตินี้ไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าววิหารธรรมนี้ว่า เป็นพรหม
วิหาร ในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ กุลบุตรผู้เจริญเมตตา ไม่เข้าไป
อาศัยทิฏฐิ เป็นผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยทัศนะ กำจัดความยินดีในกามทั้งหลาย
ออกได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความนอนในครรภ์อีกโดยแท้แล ฯ

จบเมตตสูตร

จบขุททกปาฐะ

ธรรมบท

ยมกวรรคที่ ๑

[๑๑] ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่างเหมือนเงามีปรกติไปตาม ฉะนั้น ก็ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรไว้ว่า คนโน้นด่าเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คนโน้นได้ลักสิ่งของๆ เรา ดังนี้ เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่ระงับ ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรไว้ว่า คนโน้นด่าเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คนโน้นได้ลักสิ่งของๆ เรา ดังนี้ เวรของชนเหล่านั้นย่อมระงับ ในกาลไหนๆ เวรในโลกนี้ย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับเพราะความไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า ก็ชนเหล่าอื่นไม่รู้สึกว่า พวกเราย่อมยุบยับในท่ามกลางสงฆ์นี้ ส่วนชนเหล่าใดในท่ามกลางสงฆ์นั้น ย่อมรู้สึก ความหมายมั่นย่อมระงับจากชนเหล่านั้น มารย่อมรังควาญบุคคลผู้มีปรกติเห็นอารมณ์ว่างาม ผู้ไม่สำรวมแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้ประมาณในโภชนะ เกียจคร้าน มีความเพียรเลว เหมือนลมระรานต้นไม้ที่ทุรพล ฉะนั้น มารย่อมรังควาญไม่ได้ซึ่งบุคคลผู้มีปรกติเห็นอารมณ์ว่าไม่งามอยู่ สำรวมดีแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ มีศรัทธา ปรารภความเพียร เหมือนลมระรานภูเขาหินไม่ได้ ฉะนั้น ผู้ใดยังไม่หมด

กิเลสดุจน้ำฝาดปราศจากทมะและสัจจะจักนุ่งห่มผ้ากาสายะผู้นั้น
ไม่ควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้ากาสายะ ส่วนผู้ใดมีกิเลสดุจน้ำฝาดอันคายแล้ว
ตั้งมั่นแล้วในศีลประกอบด้วยทมะและสัจจะ ผู้นั้นแลย่อมควรเพื่อจะนุ่ง
ห่มผ้ากาสาวะ ชนเหล่าใดมีความรู้ในธรรมอันหาสาระมิได้ว่าเป็นสาระ
และมีปกติเห็นในธรรมอันเป็นสาระ ว่าไม่เป็นสาระ ชนเหล่านั้น
มีความดำริผิดเป็นโคจร ย่อมไม่บรรลุธรรมอันเป็นสาระ ชนเหล่าใด
รู้ธรรมอันเป็นสาระ โดยความเป็นสาระ และรู้ธรรมอันหาสาระมิได้
โดยความเป็นธรรมอันหาสาระมิได้ ชนเหล่านั้นมีความดำริชอบเป็น
โคจร ย่อมบรรลุธรรมอันเป็นสาระ ฝนย่อมรั่วรดเรือนที่บุคคลมุงไม่ดี
ฉันใด ราคะย่อมรั่วรดจิตที่บุคคลไม่อบรมแล้ว ฉันนั้น ฝนย่อมไม่
รั่วรดเรือนที่บุคคลมุงดี ฉันใด ราคะย่อมไม่รั่วรดจิตที่บุคคลอบรมดีแล้ว
ฉันนั้น บุคคลผู้ทำบาปย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ย่อมเศร้าโศกใน
โลกหน้า ย่อมเศร้าโศกในโลกทั้งสอง บุคคลผู้ทำบาปนั้นย่อมเศร้าโศก
บุคคลผู้ทำบาปนั้นเห็นกรรมที่เศร้าหมองของตนแล้ว ย่อมเดือดร้อน
ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมบันเทิงในโลกนี้ ย่อมบันเทิงในโลกหน้า ย่อมบันเทิง
ในโลกทั้งสอง ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นย่อมบันเทิง ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นเห็น
ความบริสุทธิ์แห่งกรรมของตนแล้ว ย่อมบันเทิงอย่างยิ่ง บุคคล
ผู้ทำบาปย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า ย่อม
เดือดร้อนในโลกทั้งสอง บุคคลผู้ทำบาปนั้นย่อมเดือดร้อนว่าบาปเรา
ทำแล้ว บุคคลผู้ทำบาปนั้นไปสู่ทุคติแล้ว ย่อมเดือดร้อนโดยยิ่ง
ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมเพลิดเพลินในโลกนี้ ย่อมเพลิดเพลินในโลกหน้า
ย่อมเพลิดเพลินในโลกทั้งสอง ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมเพลิดเพลินว่า
บุญอันเราทำไว้แล้ว ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นไปสู่สุคติ ย่อมเพลิดเพลิน
โดยยิ่ง หากว่านรชนกล่าวคำอันมีประโยชน์แม้มาก แต่เป็นผู้ไม่ทำ
กรรมอันการกบุคคลพึงกระทำ เป็นผู้ประมาทแล้วไซร้ นรชนนั้นย่อม
ไม่เป็นผู้มีส่วนแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ ประดุจนายโคบาลนับโค
ของชนเหล่าอื่น ย่อมไม่มีส่วนแห่งปัญจโครส ฉะนั้น หากว่านรชน

กล่าวคำอันมีประโยชน์แม้น้อยย่อมประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม
ละราคะ โทสะ และโมหะแล้ว รู้ทั่วโดยชอบ มีจิตหลุดพ้นด้วยดีแล้ว
ไม่ถือมั่นในโลกนี้หรือในโลกหน้า นรชนนั้นย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณ
เครื่องความเป็นสมณะ ฯ

จบยมกวรรคที่ ๑

คาถาธรรมบท อัปปมาทวรรคที่ ๒

[๑๒] ความไม่ประมาท เป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน ความประมาทเป็นทาง
แห่งความตาย ชนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ชนเหล่าใดประมาทแล้ว
ย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว บัณฑิตทั้งหลายตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
ทราบเหตุนั่นโดยความแปลกกันแล้ว ย่อมบันเทิงในความไม่ประมาท
ยินดีแล้วในธรรมอันเป็นโคจรของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านเหล่านั้น
เป็นนักปราชญ์ เพ่งพินิจ มีความเพียรเป็นไปติดต่อมีความบากบั่นมั่น
เป็นนิตย์ ย่อมถูกต้องนิพพานอันเกษมจากโยคะ หาธรรมอื่นยิ่งกว่า
มิได้ ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานอันสะอาด
ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำผู้สำรวมระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท
ผู้มีปัญญาพึงทำที่พึ่งที่ห้วงน้ำท่วมทับไม่ได้ ด้วยความหมั่นความไม่
ประมาท ความสำรวมระวัง และความฝึกตน ชนทั้งหลายผู้เป็นพาล
มีปัญญาทราม ย่อมประกอบตามความประมาท ส่วนนักปราชญ์ย่อม
รักษาความไม่ประมาท เหมือนทรัพย์อันประเสริฐสุด ท่านทั้งหลายอย่า
ประกอบตามความประมาทอย่าประกอบการชมเชยด้วยสามารถความ
ยินดีในกามเพราะว่าคนผู้ไม่ประมาทแล้ว เพ่งอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูลย์
เมื่อใด บัณฑิตย่อมบรรเทาความประมาทด้วยความไม่ประมาทเมื่อนั้น
บัณฑิตผู้มีความประมาทอันบรรเทาแล้วนั้น ขึ้นสู่ปัญญาดุจปราสาท ไม่มี
ความโศก ย่อมพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ผู้มีความโศก นักปราชญ์ย่อม

พิจารณาเห็นคนพาล เหมือนบุคคลอยู่บนภูเขามองเห็นคนผู้อยู่ที่ภาคพื้น ฉะนั้น ผู้มีปัญญาดี เมื่อสัตว์ทั้งหลายประมาทแล้ว ย่อมไม่ประมาท เมื่อสัตว์ทั้งหลายหลับ ย่อมตื่นอยู่โดยมาก ย่อมละบุคคลเห็นปานนั้นไป ประดุจม้ามีกำลังเร็วละม้าไม่มีกำลังไป ฉะนั้นท้าวมัฆวาฬถึง ความเป็นผู้ประเสริฐ ที่สุดกว่า เทวดาทั้งหลายด้วยความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท ความประมาทบัณฑิตติเตียนทุกเมื่อ ภิกษุยินดีแล้วในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาท เผาสังโยชน์น้อยใหญ่ไป ดังไฟไหม้เชื้อน้อยใหญ่ไป ฉะนั้น ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาทหรือเห็นภัยใน ความประมาทเป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะเสื่อมรอบ ย่อมมีในที่ใกล้นิพพานทีเดียว ฯ

จบอัปปมาทวรรคที่ ๒

คาถาธรรมบท จิตตวรรคที่ ๓

[๑๓] นักปราชญ์ย่อมทำจิตที่ดิ้นรน กลับกลอกรักษาได้โดยยากห้ามได้โดยยาก ให้ตรง ดังช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้นจิตนี้อันพระโยคาวจรยกขึ้นแล้วจากอาลัย คือเบญจกามคุณเพียงดังน้ำซัดไปในวิปัสสนากรรมฐานเพียงดังบก เพื่อจะละบ่วงมาร ย่อมดิ้นรนดุจปลาอันชาวประมง ยกขึ้นแล้วจากที่อยู่คือน้ำโยนไปแล้วบนบกดิ้นรนอยู่ ฉะนั้น การฝึกฝนจิตที่ข่มได้ยาก อันเร็ว มีปรกติตกไปในอารมณ์อันบุคคลพึงใคร่อย่างไร เป็นความดี เพราะว่าจิตที่บุคคลฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ นักปราชญ์พึงรักษาจิตที่เห็นได้แสนยากละเอียดอ่อนมีปกติตกไปตามความใคร่ เพราะว่าจิตที่บุคคลคุ้มครองแล้วนำสุขมาให้ ชนเหล่าใดจักสำรวมจิตอันไปในที่ไกล ดวงเดียวเที่ยวไปหาสรีระมิได้ มีถ้ำเป็นที่อยู่อาศัยชนเหล่านั้นจะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร ปัญญาย่อมไม่บริบูรณ์แก่บุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ไม่รู้แจ่มแจ้งซึ่งพระ

สัทธรรมมีความเลื่อมใสอันเลื่อนลอย ภัยย่อมไม่มีแก่พระขีณาสพ ผู้มีจิตอันราคะไม่รั่วรด ผู้มีใจอันโทสะไม่ตามกระทบแล้วผู้มีบุญและบาปอันละได้แล้ว ผู้ตื่นอยู่ กุลบุตรทราบกายนี้ว่าเปรียญด้วยหม้อแล้ว พึงกั้นจิตนี้ให้เปรียบเหมือนนครพึงรบมารด้วยอาวุธคือ ปัญญา อนึ่ง พึงรักษาตรุณวิปัสสนาที่ตนชนะแล้ว และไม่พึงห่วงใย กายนี้อันบุคคลทิ้งแล้วมีวิญญาณปราศแล้วไม่นานหนอจักนอนทับแผ่นดิน ประดุจท่อนไม้ไม่มีประโยชน์โจรหัวโจกเห็นโจรหัวโจก ก็หรือคนมีเวรเห็นคนผู้คู่เวรกันพึงทำความฉิบหาย และความทุกข์ใดให้จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิดพึงทำบุคคลนั้นให้เลวยิ่งกว่าความฉิบหายและความทุกข์นั้นมารดาบิดาไม่พึงทำเหตุนั้นได้ หรือแม้ญาติเหล่าอื่นก็ไม่พึงทำเหตุนั้นได้ จิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบแล้วพึงทำเขาให้ประเสริฐกว่าเหตุนั้น ฯ

จบจิตตวรรคที่ ๓

คาถาธรรมบท ปุปผวรรคที่ ๔

[๑๔] ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ใครจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษยโลกนี้พร้อมกับเทวโลก ใครจักเลือกสรรบทธรรมที่เราแสดงดีแล้วดุจนายมาลาการผู้ฉลาด เลือกสรรดอกไม้ ฉะนั้น พระเสขะจักรู้แจ้งแผ่นดิน พระเสขะจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษยโลกนี้พร้อมกับเทวโลก พระเสขะจักเลือกสรรบทธรรมที่เราแสดงดีแล้วดุจนายมาลาการผู้ฉลาดเลือกสรรดอกไม้ ฉะนั้นภิกษุทราบกายนี้ว่า เปรียบด้วยฟองน้ำ ตรัสรู้พร้อมเฉพาะกายนี้ว่ามีพยับแดดเป็นธรรม ตัดดอกไม้อันเป็นประธานของมารแล้ว พึงไปสู่ที่ที่มัจจุราชไม่เห็น มัจจุย่อมจับนระผู้มีใจอันซ่านไปแล้วในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลายนั่นเทียวไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดบ้านอันหลับแล้วไป ฉะนั้น มัจจุผู้ทำซึ่งที่สุดย่อมทำนระผู้มีใจอันซ่านไปแล้วในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้

ทั้งหลาย ไม่อิ่มแล้วในกามคุณนั่นแล ไว้ในอำนาจ ภมรไม่ยังดอกไม้อันมีสีให้ชอกช้ำ ลิ้มเอาแต่รสแล้วย่อมบินไป แม้ฉันใดมุนีพึงเที่ยวไปในบ้าน ฉันนั้น บุคคลไม่พึงใส่ใจคำแสลงหูของชนเหล่าอื่น ไม่พึงแลดูกิจที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำของชนเหล่าอื่น พึงพิจารณากิจที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำของตนเท่านั้น ดอกไม้งามมีสีแต่ไม่มีกลิ่นแม้ฉันใด วาจาสุภาษิตย่อมไม่มีผลแก่บุคคลผู้ไม่ทำ ฉันนั้น ดอกไม้งามมีสีมีกลิ่นแม้ฉันใด วาจาสุภาษิตย่อมมีผลแก่บุคคลผู้ทำดี ฉันนั้น นายมาลาการพึงทำกลุ่มดอกไม้ให้มาก แต่กองแห่งดอกไม้แม้ฉันใด สัตว์ [ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ] ผู้เกิดแล้วพึงทำกุศลให้มาก ฉันนั้น กลิ่นดอกไม้ย่อมฟุ้งทวนลมไปไม่ได้ กลิ่นจันทน์หรือกฤษณาและกะลำพัก ย่อมฟุ้งทวนลมไปไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัตบุรุษย่อมฟุ้งทวนลมไปได้เพราะสัตบุรุษฟุ้งไปทั่วทิศ กลิ่นคือศีลเป็นเยี่ยมกว่าคันธชาติเหล่านี้ คือจันทน์ กฤษณา ดอกบัว และมะลิ กลิ่นกฤษณาและจันทน์นี้ เป็นกลิ่นมีประมาณน้อย ส่วนกลิ่นของผู้มีศีลทั้งหลายเป็นกลิ่นสูงสุด ย่อมฟุ้งไปในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มารย่อมไม่พบทางของท่านผู้มีศีลถึงพร้อมแล้วมีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาทผู้พ้นวิเศษแล้วเพราะรู้โดยชอบ ดอกปทุมมีกลิ่นหอม พึงเกิดในกองแห่งหยากเยื่ออันเขาทิ้งแล้วในใกล้ทางใหญ่นั้น ย่อมเป็นที่รื่นรมย์ใจฉันใด พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อปุถุชนทั้งหลายผู้เป็นเพียงดั่งกองหยากเยื่อ ย่อมไพโรจน์ล่วงปุถุชนทั้งหลายผู้เป็นดังคนบอดด้วยปัญญา ฉันนั้น ฯ

จบปุปผวรรคที่ ๔

คาถาธรรมบท พาลวรรคที่ ๕

[๑๕] ราตรียาวแก่คนผู้ตื่นอยู่ โยชน์ยาวแก่คนผู้เมื่อยล้า สงสารยาวแก่คนพาลผู้ไม่รู้แจ้งพระสัทธรรม ถ้าว่าบุคคลเมื่อเที่ยวไปไม่พึงประสบ

สหายประเสริฐกว่าตน หรือสหายผู้เช่นด้วยตนไซร้ บุคคลนั้นพึงทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มั่น เพราะว่าคุณเครื่องความเป็นสหาย ย่อมไม่มีในคนพาล คนพาลย่อมเดือดร้อนว่า บุตรของเรามีอยู่ ทรัพย์ของเรามีอยู่ ดังนี้ตนนั่นแลย่อมไม่มีแก่ตน บุตรทั้งหลายแต่ที่ไหน ทรัพย์แต่ที่ไหน ผู้ใดเป็นพาลย่อมสำคัญความที่ตนเป็นพาลได้ ด้วยเหตุนั้นผู้นั้นยังเป็นบัณฑิตได้บ้าง ส่วนผู้ใดเป็นพาลมีความสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ผู้นั้นแลเรากล่าวว่าเป็นพาล ถ้าคนพาลเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ตลอดชีวิต เขาย่อมไม่รู้แจ้งธรรมเหมือนทัพพีไม่รู้จักรสแกง ฉะนั้นถ้าว่าวิญญูชนเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ครู่หนึ่ง ท่านย่อมรู้ธรรมได้ฉับพลันเหมือนลิ้นรู้รสแกงฉะนั้น คนพาลมีปัญญาทราม มีตนเหมือนข้าศึกเที่ยวทำบาปกรรมอันมีผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมเดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลมีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ย่อมเสพผลของกรรมใดกรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นแลทำแล้วเป็นดี บุคคลอันปีติโสมนัสเข้าถึงแล้ว [ด้วยกำลังแห่งปีติ] [ด้วยกำลังแห่งโสมนัส] ย่อมเสพผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วเป็นดี คนพาลย่อมสำคัญบาปประดุจน้ำหวาน ตลอดกาลที่บาปยังไม่ให้ผลแต่บาปให้ผลเมื่อใดคนพาลย่อมเข้าถึงทุกข์เมื่อนั้น คนพาลถึงบริโภคโภชนะด้วยปลายหญ้าคาทุกเดือนๆ เขาย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ ซึ่งจำแนกออกไปแล้ว ๑๖ หน ของพระอริยบุคคลทั้งหลายผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว ก็บาปกรรมบุคคลทำแล้วยังไม่แปรไป เหมือนน้ำนมในวันนี้ยังไม่แปรไปฉะนั้นบาปกรรมนั้นย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟอันเถ้าปกปิดแล้ว ฉะนั้นความรู้นั้นย่อมเกิดแก่คนพาลเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์อย่างเดียว ความรู้ยังปัญญาชื่อว่ามุทธาของเขาให้ฉิบหายตกไป ย่อมฆ่าส่วนแห่งธรรมขาวของคนพาลเสียภิกษุผู้เป็นพาล พึงปรารถนาความสรรเสริญอันไม่มีอยู่ความห้อมล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาส และการบูชา

ในสกุลของชนเหล่าอื่น ความดำริย่อมบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุพาลว่า คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งสองฝ่าย จงสำคัญกรรมที่บุคคลทำแล้วว่า เพราะอาศัยเราผู้เดียว คฤหัสถ์และบรรพชิตเหล่านั้นจงเป็นไปในอำนาจของเราผู้เดียว ในบรรดากิจน้อยและกิจใหญ่ทั้งหลาย กิจอะไรๆ อิจฉา [ความริษยา]มานะ [ความถือตัว] ย่อมเจริญแก่ภิกษุพาลนั้น ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้ารู้ยิ่งแล้ว ซึ่งปฏิปทา ๒ อย่างนี้ว่า ปฏิปทาอันเข้าอาศัยลาภเป็นอย่างหนึ่ง ปฏิปทาเครื่องให้ถึงนิพพานเป็นอย่างหนึ่ง ดังนี้แล้ว ไม่พึงเพลิดเพลินสักการะ พึงพอกพูนวิเวกเนืองๆ ฯ

จบพาลวรรคที่ ๕

คาถาธรรมบท ปัณฑิตวรรคที่ ๖

[๑๖] บุคคลพึงเห็นบุคคลใดผู้มักชี้โทษ เหมือนบุคคลผู้บอกขุมทรัพย์ มักกล่าวข่มขี่ มีปัญญา พึงคบบุคคลผู้เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะว่าเมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้น มีแต่คุณที่ประเสริฐ โทษที่ลามกย่อมไม่มี บุคคลพึงกล่าวสอน พึงพร่ำสอนและพึงห้ามจากธรรมของอสัตบุรุษ ก็บุคคลนั้น ย่อมเป็นที่รักของสัตบุรุษทั้งหลาย แต่ไม่เป็นที่รักของพวกอสัตบุรุษบุคคลไม่ควรคบมิตรเลวทราม ไม่ควรคบบุรุษอาธรรม์ ควรคบมิตรดี ควรคบบุรุษสูงสุด บุคคลผู้อิ่มเอิบในธรรมมีใจผ่องใสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้วทุกเมื่อ ก็พวกคนไขน้ำย่อมไขน้ำไป พวกช่างศรย่อมดัดลูกศร พวกช่างถากย่อมถากไม้บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกฝนตน ภูเขาหินล้วน เป็นแท่งทึบย่อมไม่หวั่นไหวเพราะลมฉันใด บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ฉันนั้น ห้วงน้ำลึกใสไม่ขุ่นมัว แม้ฉันใด บัณฑิตย์ทั้งหลายฟังธรรมแล้วย่อมผ่องใส ฉันนั้น สัตบุรุษทั้งหลายย่อมเว้นในธรรมทั้งปวงโดยแท้ สัตบุรุษทั้งหลายหาใคร่

กามบ่นไม่ บัณฑิตทั้งหลายผู้อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการสูงๆ ต่ำๆ บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งตน ไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งผู้อื่น ไม่พึงปรารถนาบุตร ไม่พึงปรารถนาทรัพย์ ไม่พึงปรารถนาแว่นแคว้น ไม่พึงปรารถนาความสำเร็จแก่ตนโดยไม่ชอบธรรม บัณฑิตนั้นพึงเป็นผู้มีศีลมีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ในหมู่มนุษย์ชนผู้ที่ถึงฝั่งมีน้อย ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้ย่อมเลาะไปตามฝั่งทั้งนั้น ก็ชนเหล่าใดแล ประพฤติตามธรรมในธรรมอันพระสุคตเจ้าตรัสแล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้นข้ามบ่วงมารที่ข้ามได้โดยยาก แล้วจักถึงฝั่ง บัณฑิตออกจากอาลัยแล้ว อาศัยความไม่มีอาลัยละธรรมดำแล้วพึงเจริญธรรมขาว บัณฑิตพึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้โดยยาก ละกามทั้งหลายแล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล พึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่องเศร้าหมองจิต ชนเหล่าใดอบรมจิตด้วยดีโดยชอบ ในองค์แห่งธรรมสามัคคีเป็นเครื่องตรัสรู้ ชนเหล่าใดไม่ถือมั่น ยินดีแล้วในการสละคืนความถือมั่น ชนเหล่านั้นมีอาสวะสิ้นแล้วมีความรุ่งเรืองปรินิพพานแล้วในโลก ฯ

จบปัณฑิตวรรคที่ ๖

คาถาธรรมบท อรหันตวรรคที่ ๗

[๑๗] ความเร่าร้อนย่อมไม่มีแก่ผู้ที่มีทางไกลอันถึงแล้ว ผู้มีความโศกปราศไปแล้ว ผู้พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ผู้มีกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงอันละได้แล้ว ท่านผู้มีสติย่อมขวนขวายท่านย่อมไม่ยินดีในที่อยู่ ท่านละความห่วงใยเสีย เหมือนหงส์สละเปือกตมไป ฉะนั้น ชนเหล่าใดไม่มีการสั่งสมมีโภชนะอันกำหนดแล้ว มีสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์เป็นโคจร คติของชนเหล่านั้น รู้ได้โดยยาก เหมือนคติฝูงนกในอากาศ ฉะนั้น ภิกษุใดมีอาสวะสิ้นแล้ว อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วในอาหาร มีสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์

เป็นโคจร รอยเท้าของภิกษุนั้นไปตามได้โดยยากเหมือนรอยเท้าของ
ฝูงนกในอากาศ ฉะนั้น อินทรีย์ของภิกษุใดถึงความสงบระงับ
เหมือนม้าอันนายสารถีฝึกดีแล้ว แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อม
รักใคร่ต่อภิกษุนั้น ผู้มีมานะอันละได้แล้ว หาอาสวะมิได้ ผู้คงที่
ภิกษุผู้มีอาสวะสิ้นแล้วมีใจเสมอด้วยแผ่นดิน ผู้คงที่ เปรียบดังเสา
เขื่อน มีวัตรดีปราศจากกิเลสเพียงดังเปือกตม ผ่องใส เหมือน
ห้วงน้ำที่ปราศจากเปือกตมมีน้ำใส ย่อมไม่พิโรธ สงสารทั้งหลาย
ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้คงที่ มีอาสวะสิ้นแล้ว เช่นนั้น ใจ วาจาและ
กายกรรมของภิกษุผู้ขีณาสพนั้น ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ สงบ
ระงับ คงที่ เป็นธรรมชาติสงบแล้ว นรชนใดไม่เชื่อต่อผู้อื่น รู้นิพพาน
อันปัจจัยอะไรๆ ทำไม่ได้ ผู้ตัดที่ต่อมีโอกาสอันขจัดแล้ว มีความหวัง
อันคลายแล้ว นรชนนั้นแลเป็นบุรุษผู้สูงสุด พระอรหันต์ทั้งหลาย
ย่อมอยู่ในที่ใดคือบ้านหรือป่า ที่ลุ่มหรือที่ดอน ที่นั้นเป็นภาคพื้นอันบุคคล
พึงรื่นรมย์ ชนไม่ยินดีในป่าเหล่าใด ป่าเหล่านั้น ควรรื่นรมย์ ผู้มีราคะ
ไปปราศแล้วทั้งหลาย จักยินดีในป่าเห็นปานนั้น เพราะว่าท่านไม่ใช่
ผู้แสวงหากาม ฯ

จบอรหันตวรรคที่ ๖

คาถาธรรมบท สหัสสวรรคที่ ๘

[๑๘] หากว่าวาจาแม้ตั้งพันประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์ไซร้บทอัน
เป็นประโยชน์บทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบ ประเสริฐกว่า คาถาแม้
ตั้งพันประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์ไซร้ คาถาบทหนึ่งที่บุคคล
ฟังแล้วย่อมสงบประเสริฐกว่าก็บุคคลใดพึงกล่าวคาถา ประกอบด้วยบท
อันไม่เป็นประโยชน์ตั้งร้อย บทธรรมบทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบ
ประเสริฐกว่า บุคคลใดพึงชนะหมู่มนุษย์ตั้งพันคูณด้วยพัน ในสงคราม
บุคคลนั้นไม่ชื่อว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงในสงครามส่วนบุคคลใดพึง

ชนะตนผู้เดียว บุคคลนั้นแล ชื่อว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงสุดในสงคราม ตนแลอันบุคคลชนะแล้วประเสริฐ ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้ๆ อันบุคคลชนะแล้วจักประเสริฐอะไร เพราะว่า เทวดา คนธรรพ์ มารกับทั้งพรหม พึงทำความชนะของบุรุษผู้มีตนอันฝึกแล้ว มีปกติประพฤติสำรวมเป็นนิตย์ ผู้เป็นสัตว์เกิดเห็นปานนั้นให้กลับแพ้ไม่ได้ ก็การบูชาของผู้ที่บูชาท่านผู้มีตนอันอบรมแล้วคนหนึ่ง แม้เพียงครู่หนึ่ง ประเสริฐกว่าการบูชาของผู้ที่บูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่งตลอดร้อยปีเสมอทุกเดือนๆ การบูชาตั้งร้อยปีนั้นจะประเสริฐอะไร ก็การบูชา ของผู้ที่บูชาท่านผู้มีตนอันอบรมแล้วคนหนึ่งแล แม้เพียงครู่หนึ่ง ประเสริฐกว่าผู้บำเรอไฟในป่าตั้งร้อยปี การบำเรอไฟตั้งร้อยปีนั้นจะประเสริฐอะไร บุคคลผู้มุ่งบุญพึงบูชายัญที่บุคคลเซ่นสรวงแล้ว และยัญที่บุคคลบูชาแล้ว อย่างใดอย่างหนึ่งในโลกตลอดปีหนึ่ง ยัญที่บุคคลเซ่นสรวงแล้ว และยัญที่บุคคลบูชาแล้ว [ทาน] นั้น แม้ทั้งหมด ย่อมไม่ถึงส่วนที่ ๔ แห่งการอภิวาทในท่านผู้ดำเนินไปตรงทั้งหลาย การอภิวาทในท่านผู้ดำเนินไปตรงทั้งหลาย ประเสริฐกว่า ธรรม ๔ ประการคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการอภิวาทเป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้เจริญเป็นนิตย์ ก็บุคคลผู้มีศีลเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคลผู้ทุศีล มีจิตไม่มั่นคง มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้มีปัญญาเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไร้ปัญญามีจิตไม่มั่นคง มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้ปรารภความเพียรมั่น มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้เกียจคร้านมีความเพียรอันเลว มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและเสื่อมไป มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคล ผู้ไม่พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นอมตบท มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไม่พิจารณาเห็นอมตบทมีชีวิตอยู่ร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นธรรมอันสูงสุด มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคล ผู้ไม่พิจารณาเห็นธรรมอันสูงสุดมีชีวิตอยู่ร้อยปี

จบสหัสสวรรคที่ ๘

คาถาธรรมบท ปาปวรรคที่ ๙

[๑๙] บุคคลพึงรีบทำความดี พึงห้ามจิตจากบาป เพราะเมื่อทำบุญช้าไป ใจย่อมยินดีในบาป หากบุรุษพึงทำบาปไซร้ ไม่พึงทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่พึงทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มาให้ หากว่าบุรุษพึงทำบุญไซร้ พึงทำบุญนั้นบ่อยๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้ แม้คนลามกย่อมเห็นความเจริญตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดบาปย่อมให้ผล คนลามกจึงเห็นบาปเมื่อนั้น แม้คนเจริญก็ย่อมเห็นบาป ตราบเท่าที่ความเจริญยังไม่ให้ผล บุคคลอย่าพึงดูหมิ่นบาปว่า บาปมีประมาณน้อย[พอประมาณ] จักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำย่อมเต็มได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละหยาดๆ [ฉันใด] คนพาลสั่งสมบาปแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบาป [ฉันนั้น] บุคคลอย่าพึงดูหมิ่นบุญว่า บุญมีประมาณน้อยจักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำย่อมเต็มได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละหยาดๆ นักปราชญ์สั่งสมบุญแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบุญ ภิกษุพึงเว้นบาปดุจพ่อค้ามีพวกน้อย มีทรัพย์มาก เว้นทางที่ควรกลัว ดุจบุรุษผู้ใคร่ต่อชีวิตเว้นยาพิษ ฉะนั้น ถ้าที่ฝ่ามือไม่พึงมีแผลไซร้บุคคลพึงนำยาพิษไปด้วยฝ่ามือได้ เพราะยาพิษย่อมไม่ซึมซาบฝ่ามือที่ไม่มีแผล บาปย่อมไม่มีแก่คนไม่ทำ ผู้ใดย่อมประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้เป็นบุรุษหมดจด ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน บาปย่อมกลับถึงผู้นั้นแหละ ผู้เป็นพาลดุจธุลีละเอียดที่บุคคลซัดทวนลมไป ฉะนั้น คนบางพวกย่อมเข้าถึงครรภ์ บางพวกมีกรรมอันลามกย่อมเข้าถึงนรกผู้ที่มีคติดีย่อมไปสู่สวรรค์ ผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมปรินิพพาน อากาศ ท่ามกลางสมุทร ช่องภูเขาอันเป็นที่เข้าไป ส่วนแห่งแผ่นดินที่บุคคลสถิตอยู่แล้ว พึงพ้นจากกรรมอันลามกได้ไม่มีเลย อากาศท่ามกลางสมุทร ช่องภูเขาอันเป็นที่เข้าไปส่วนแห่งแผ่นดิน ที่บุคคลสถิตอยู่แล้ว มัจจุพึงครอบงำไม่ได้ ไม่มีเลย ฯ

จบปาปวรรคที่ ๙

คาถาธรรมบท ทัณฑวรรคที่ ๑๐

[๒๐] ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญาสัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวต่อความตาย แล้วไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง แล้วไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตนย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุขด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมไม่ได้ความสุขในโลกหน้า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุข ด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมได้ความสุขในโลกหน้า ท่านอย่าได้กล่าวคำหยาบกะใครๆ ผู้ที่ท่านกล่าวแล้วพึงกล่าวตอบท่าน เพราะว่าถ้อยคำแข็งดีให้เกิดทุกข์ อาชญาตอบพึงถูกต้องท่านถ้าท่านไม่ยังตนให้หวั่นไหวดุจกังสดาลถูกขจัดแล้ว ท่านนี้จะเป็นผู้ถึงนิพพาน ความแข็งดีย่อมไม่มีแก่ท่าน นายโคบาลย่อมต้อนฝูงโคไปสู่ที่หากิน ด้วยท่อนไม้ฉันใด ความแก่และความตายย่อมต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไปฉันนั้น คนพาลผู้ไร้ปัญญาทำกรรมอันลามกอยู่ ย่อมไม่รู้สึก ภายหลังย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตนเอง เหมือนบุคคลถูกไฟไหม้ ฉะนั้น ผู้ใดย่อมประทุษร้ายในพระขีณาสพผู้ไม่มีอาชญา ผู้ไม่ประทุษร้าย ด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมเข้าถึงเหตุแห่งทุกข์ ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งพลันทีเดียว คือเวทนาหยาบช้า ความเสื่อมทรัพย์ ความแตกแห่งสรีระอาพาธหนัก ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความขัดข้องแต่พระราชาการกล่าวตู่อันร้ายแรง ความสิ้นญาติ ความย่อยยับแห่งโภคะทั้งหลาย หรือไฟย่อมไหม้เรือนของเขา เมื่อตายไป เขาผู้ไร้ปัญญาย่อมเข้าถึงนรก ความประพฤติเปลือย การทรงชฎาการนอนที่เปือกตม การไม่กินข้าว หรือการนอนเหนือแผ่นดิน ความคลุกคลีด้วยธุลี ความเพียรอันปรารภด้วยความเป็นคนกระโหย่ง ยังสัตว์มีความสงสัยอันข้ามไม่ได้แล้วให้หมดจดไม่ได้ ถ้าแม้บุคคลผู้ประดับแล้ว เป็นผู้สงบ ฝึกแล้วเที่ยงแล้ว เป็นผู้ประพฤติ

ธรรมอันประเสริฐ วางอาชญาในสัตว์ทุกจำพวก แล้วพึงประพฤติสม่ำเสมอไซร้ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นสมณะ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นภิกษุ บุรุษผู้เกียดกันอกุศลวิตกด้วยหิริ มีอยู่ในโลกน้อยคน บุรุษผู้บรรเทาความหลับตื่นอยู่ ดุจม้าที่เจริญหลบแส้ หาได้ยาก ม้าที่เจริญถูกนายสารถีเฆี่ยนด้วยแส้ย่อมทำความเพียร ฉันใด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความเพียรมีความสังเวช ฉันนั้นเถิด เธอทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และการวินิจฉัยธรรม เป็นผู้มีวิชชาและจรณะอันสมบูรณ์ เป็นผู้มีสติ จักละทุกข์มีประมาณไม่น้อยนี้เสียได้ ก็พวกใช้น้ำย่อมไขน้ำไป พวกช่างศรย่อมดัดลูกศร พวกช่างถากย่อมถากไม้ ผู้มีวัตรอันงามย่อมฝึกตน ฯ

จบทัณฑวรรคที่ ๑๐

คาถาธรรมบท ชราวรรคที่ ๑๑

[๒๑] ร่าเริงอะไรกันหนอ ยินดีอะไรกัน ในเมื่อโลกสันนิวาสถูกไฟไหม้โพล่งแล้วเป็นนิตย์ ท่านทั้งหลายถูกความมืดหุ้มห่อแล้ว เพราะเหตุไรจึงไม่แสวงหาประทีป ท่านจงดูอัตภาพอันบุญกรรมทำให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็นแผล อันกระดูกสามร้อยท่อนปรุงขึ้นแล้ว กระสับกระส่าย อันมหาชนดำริกันโดยมาก ไม่มีความยั่งยืนมั่นคง รูปนี้คร่ำคร่าแล้ว เป็นรังแห่งโรค ผุพัง กายของตนอันเปื่อยเน่าจะแตกเพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด กระดูกเหล่าใดเขาไม่ปรารถนาแล้ว เหมือนน้ำเต้าในสารทกาล มีสีเหมือนนกพิราบ จะยินดีอะไรเพราะได้เห็นกระดูกเหล่านั้น สรีระอันกรรมสร้างสรรให้เป็นเมืองแห่งกระดูก มีเนื้อและเลือดเป็นเครื่องไล้ทา เป็นที่ตั้งแห่งความแก่ ความตาย ความถือตัว และความลบหลู่ ราชรถทั้งหลายอันวิจิตรย่อมคร่ำคร่าได้โดยแท้ อนึ่งแม้สรีระก็เข้าถึงความคร่ำคร่า ส่วนธรรมของสัตบุรุษย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษแลย่อม

สนทนาด้วยสัตบุรุษบุรุษมีสุตะน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือนโคถึก เนื้อของเขาย่อมเจริญ [แต่] ปัญญาของเขาหาเจริญไม่ เราแสวงหานายช่างเรือนอยู่ เมื่อยังไม่ประสบ แล่นไปแล้วสู่สงสารมีชาติไม่น้อย ความเกิดเป็นทุกข์ร่ำไป แน่ะนายช่างเรือน บัดนี้เราพบท่านแล้ว ท่านจักไม่ต้องสร้างเรือนอีก ซี่โครงของท่านทั้งหมดเราหักแล้ว ยอดเรือนเราขจัดเสียแล้ว จิตของเราถึงแล้วซึ่งนิพพานอันปราศจากสังขาร เราบรรลุความสิ้นแห่งตัณหาแล้ว คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรัพย์ในคราวเป็นหนุ่ม ย่อมซบเซา เหมือนนกกะเรียนแก่ ซบเซาอยู่บนเปือกตม ซึ่งสิ้นปลาแล้ว ฉะนั้น คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรัพย์ในคราวเป็นหนุ่มย่อมนอนทอดถอนถึงทรัพย์เก่าเหมือนลูกศรสิ้นไปแล้วจากแล่ง ฉะนั้น ฯ

จบชราวรรคที่ ๑๑

คาถาธรรมบท อัตตวรรคที่ ๑๒

[๒๒] หากว่าบุคคลพึงรู้ว่าตนเป็นที่รักไซร้ พึงรักษาตนนั้นไว้ ให้เป็นอัตภาพอันตนรักษาดีแล้ว บัณฑิตพึงประคับประคองตนไว้ตลอดยามทั้งสามยามใดยามหนึ่ง บุคคลพึงยังตนนั้นแลให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน พึงพร่ำสอนผู้อื่นในภายหลัง บัณฑิตไม่พึงเศร้าหมอง หากว่าภิกษุพึงทำตนเหมือนอย่างที่ตนพร่ำสอนคนอื่นไซร้ ภิกษุนั้นมีตนอันฝึกดีแล้วหนอ พึงฝึก ได้ยินว่าตนแลฝึกได้ยาก ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นไรเล่าพึงเป็นที่พึ่งได้ เพราะว่าบุคคลมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก ความชั่วที่ตนทำไว้เองเกิดแต่ตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมย่ำยีคนมีปัญญาทรามดุจเพชรย่ำยีแก้วมณีที่เกิดแต่หิน ฉะนั้น ความเป็นผู้ทุศีลล่วงส่วน ย่อมรวบรัดอัตภาพของบุคคลใด ทำให้เป็น

อัตภาพอันตนรัดลงแล้ว เหมือนเถาย่านทรายรวบรัดไม้สาละให้เป็นอัน
ท่วมทับแล้ว บุคคลนั้นย่อมทำตนเหมือนโจรผู้เป็นโจกปรารถนาโจร
ผู้เป็นโจก ฉะนั้น กรรมไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย
ส่วนกรรมใดแล เป็นประโยชน์ด้วย ดีด้วย กรรมนั้นแลทำได้ยาก
อย่างยิ่ง ผู้ใดมีปัญญาทราม อาศัยทิฐิอันลามก ย่อมคัดค้านคำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้า ผู้อรหันต์ เป็นพระอริยเจ้า มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม
การคัดค้านและทิฐิอันลามกของผู้นั้น ย่อมเผล็ดเพื่อฆ่าตน เหมือนขุย
ไผ่ฆ่าต้นไผ่ฉะนั้น ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่
ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมหมดจดด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ ความไม่
บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัวคนอื่นพึงชำระคนอื่นให้หมดจดหาได้ไม่
บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม เพราะประโยชน์ของผู้อื่นแม้
มากบุคคลรู้จักประโยชน์ของตนแล้ว พึงขวนขวายในประโยชน์ของตน ฯ

จบอัตตวรรคที่ ๑๒

คาถาธรรมบท โลกวรรคที่ ๑๓

[๒๓] บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันเลว ไม่พึงอยู่ร่วมกับความประมาทไม่พึงเสพ
มิจฉาทิฐิ ไม่พึงเป็นคนรกโลก ภิกษุไม่พึงประมาทในบิณฑะที่ลุก
พึงขึ้นยืนรับ พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข
ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติ
ให้ทุจริต ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า
มัจจุราชย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก ดุจบุคคลเห็นฟองน้ำเห็น
พยับแดด ฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้อันวิจิตรเปรียบด้วยราชรถ
ที่พวกคนเขลาหมกอยู่ [แต่] พวกผู้รู้หาข้องอยู่ไม่ ก็ผู้ใดประมาทแล้ว
ในกาลก่อน ในภายหลังผู้นั้นย่อมไม่ประมาท เขาย่อมยังโลกนี้ให้

สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ผู้ใดทำกรรมอัน
ลามกผู้นั้นย่อมปิด [ละ] เสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้ให้
สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น โลกนี้มืดมน ใน
โลกนี้น้อยคนที่จะเห็นแจ้ง สัตว์ไปสวรรค์ได้น้อยดุจนกพ้นจากข่าย ฝูง
หงส์ย่อมไปในทางพระอาทิตย์ ท่านผู้เจริญอิทธิบาทดีแล้ว ย่อมไปใน
อากาศด้วยฤทธิ์ นักปราชญ์ทั้งหลายชนะมารพร้อมทั้งพาหนะได้แล้ว
ย่อมออกไปจากโลก คนล่วงธรรมอย่างเอกเสียแล้ว เป็นคนมักพูดเท็จ
ข้ามโลกหน้าเสียแล้ว ไม่พึงทำบาป ย่อมไม่มี คนตระหนี่ย่อมไปสู่
เทวโลกไม่ได้เลย คนพาลย่อมไม่สรรเสริญทาน โดยแท้ส่วนนักปราชญ์
อนุโมทนาทาน เพราะการอนุโมทนาทานนั่นเอง ท่านย่อมเป็นผู้มีความ
สุขในโลกหน้า โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นพระราชาเอกใน
แผ่นดิน กว่าความไปสู่สวรรค์ และกว่าความเป็นอธิบดีในโลกทั้งปวง ฯ

จบโลกวรรคที่ ๑๓

คาถาธรรมบท พุทธวรรคที่ ๑๔

[๒๔] กิเลสชาติอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้วอัน
พระองค์ย่อมไม่กลับแพ้กิเลสชาติอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์
นั้นทรงชนะแล้ว กิเลสบางอย่างย่อมไม่ไปตามในโลก ท่านทั้งหลาย
จักนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้ตรัสรู้แล้ว มีอารมณ์หาที่สุดมิได้
ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วยร่องรอยอะไร ตัณหามีข่ายส่ายไปในอารมณ์ต่างๆ
ไม่มีแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด เพื่อจะนำไปในภพไหนๆ ท่าน
ทั้งหลายจักนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้ตรัสรู้แล้ว มีอารมณ์หา
ที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วยร่องรอยอะไร พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เหล่าใด ผู้ขวนขวายแล้วในฌาน เป็นนักปราชญ์ ยินดีแล้วในธรรม

เป็นที่เข้าไประงับ คือ เนกขัมมะ แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่พระสัมพุทธเจ้าผู้มีสติเหล่านั้น การได้เฉพาะความเป็นมนุษย์ยาก ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายยาก การฟังพระสัทธรรมยาก การเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายยากความไม่ทำบาปทั้งปวง ความบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม ความชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่งท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมกล่าวนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ฆ่าสัตว์อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเลย การไม่เข้าไปว่าร้ายกัน ๑ การไม่เข้าไปฆ่า ๑ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัต ๑ การนอนการนั่งอันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑ นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอิ่มในกามทั้งหลาย ย่อมไม่มีเพราะฝน คือกหาปณะ กามทั้งหลายมีความเพลิดเพลิน [ยินดี] น้อยเป็นทุกข์ บัณฑิตรู้ดังนี้แล้ว ท่านย่อมไม่ถึงความยินดีในในกามทั้งหลายแม้อันเป็นทิพย์ สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหามนุษย์เป็นอันมากแล ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขา ป่าอารามและรุกขเจดีย์ว่า เป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นแลไม่เกษม ที่พึ่งนั้นไม่อุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ คือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ความก้าวล่วงทุกข์ และอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ ที่พึ่งนั้นแลเป็นที่พึ่งอันเกษม ที่พึ่งนั้นอุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้นย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก ท่านย่อมไม่เกิดในที่ทั่วไปท่านเป็นนักปราชญ์ย่อมเกิดในสกุลใด สกุลนั้นย่อมถึงความสุข ความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นำสุขมาให้ พระสัทธรรมเทศนานำสุขมาให้ ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่นำสุขมาให้ ความเพียรของผู้พร้อม

เพรียงกันให้เกิดสุข ใครๆ ไม่อาจนับบุญของบุคคลผู้บูชาซึ่งปูชารหบุคคล คือ พระพุทธเจ้าหรือสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ก้าวล่วงธรรมเครื่องเนิ่นช้า ผู้ข้ามความโศกและความร่ำไรได้แล้ว ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้ ใครๆ ไม่อาจนับบุญของบุคคลผู้บูชาปูชารหบุคคลเหล่านั้น ผู้คงที่ ผู้นิพพานแล้ว ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ ว่าบุญนี้ประมาณเท่านี้ ฯ

จบพุทธวรรคที่ ๑๔

จบปฐมภาณวาร

คาถาธรรมบท สุขวรรคที่ ๑๕

[๒๕] เมื่อพวกมนุษย์มีเวรกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่ เมื่อพวกมนุษย์มีเวรกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่ เป็นอยู่สบายดีหนอเมื่อพวกมนุษย์มีความเร่าร้อนกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความเร่าร้อนอยู่ เป็นอยู่สบายดีหนอ เมื่อพวกมนุษย์มีความขวนขวายอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความขวนขวายอยู่ เมื่อพวกมนุษย์มีความขวนขวายกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความขวนขวายอยู่เป็นอยู่สบายดีหนอ เราไม่มีกิเลสชาติเครื่องกังวล เป็นอยู่สบายดีหนอ เรามีปีติเป็นภักษาเหมือนเหล่าเทวดาชั้นอาภัสสระ ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมเป็นทุกข์พระขีณาสพผู้สงบระงับ ละความชนะความแพ้ได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี โทษเสมอด้วยโทสะไม่มี ทุกข์เช่นด้วยขันธ์ไม่มี สุขยิ่งกว่าความสงบไม่มี ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่งสังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่งบัณฑิตทราบเนื้อความนี้ตามความเป็นจริงแล้วย่อมทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ลาภทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่งญาติทั้งหลายมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง บุคคลผู้ปีติ

ในธรรม เมื่อดื่มรส ดื่มรสอันเกิดแต่วิเวกและรสแห่งความสงบแล้ว ย่อมไม่มีความกระวนกระวายไม่มีบาป การเห็นพระอริยะเจ้าทั้งหลายเป็นความดี การอยู่ร่วมกับพระอริยะเจ้าเหล่านั้น เป็นสุขทุกเมื่อ บุคคลพึงเป็นผู้มีความสุขเป็นนิตย์ได้ เพราะการไม่เห็นคนพาลทั้งหลายด้วยว่า บุคคลผู้สมคบกับคนพาลเที่ยวไป ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน การอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นทุกข์ทุกเมื่อ เหมือนการอยู่ร่วมกับศัตรู ส่วนนักปราชญ์มีการอยู่ร่วมเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งญาติ เพราะเหตุนั้นแล บุคคลพึงคบบุคคลนั้นผู้เป็นนักปราชญ์ มีปัญญา เป็นพหูสูต มีปกตินำธุระไปมีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัปบุรุษ ผู้มีปัญญาดีเช่นนั้น เหมือนพระจันทร์คบครองแห่งนักษัตร ฉะนั้น ฯ

จบสุขวรรคที่ ๑๕

คาถาธรรมบท ปิยวรรคที่ ๑๖

[๒๖] บุคคลประกอบตนในกิจที่ไม่ควรประกอบ และไม่ประกอบตนในกิจที่ควรประกอบ ละประโยชน์เสีย มักถือเอาสัตว์หรือสังขารว่าเป็นที่รัก ย่อมทะเยอทะยานต่อบุคคลผู้ประกอบตามตน บุคคลอย่าสมาคมแล้วด้วยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก หรือด้วยสัตว์หรือสังขารอันไม่เป็นที่รัก ในกาลไหนๆเพราะการไม่เห็นสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักและการเห็นสัตว์หรือสังขารอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์ เพราะเหตุนั้นบุคคลไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รัก เพราะการพลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก ลามก กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่บุคคลที่ไม่มีสัตว์และสังขารอันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก ความโศกย่อมเกิดแต่ของที่รักภัยย่อมเกิดแต่ของที่รัก ความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้ว จากของที่รัก ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่ความรัก ภัยย่อมเกิดแต่ความรัก ความโศกย่อมไม่มีแก่ผู้พ้นวิเศษ

แล้ว จากความรัก ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่ความยินดี ภัยย่อมเกิดแต่ความยินดี ความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้ว จากความยินดี ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่กาม ภัยย่อมเกิด แต่กามความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากกาม ภัยจักมี แต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่ตัณหา ภัยย่อมเกิดแต่ตัณหาความโศก ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากตัณหา ภัยจักมีแต่ที่ไหน ชนย่อม กระทำบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัศนะผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีปกติ กล่าวคำสัจ ผู้ทำการงานของตน ให้เป็นที่รัก ภิกษุพึงเป็นผู้มีความ พอใจในนิพพานอันใครๆบอกไม่ได้ เป็นผู้อันใจถูกต้อง และเป็น ผู้มีจิตไม่เกี่ยวเกาะแล้วในกาม ภิกษุนั้นเรากล่าวว่าผู้มีกระแสในเบื้องบน ญาติมิตร และเพื่อนผู้มีใจดี ย่อมชื่นชมต่อบุรุษผู้จากไปสิ้นกาลนาน กลับมาแล้วโดยสวัสดี แต่ที่ไกล ว่ามาแล้ว บุญทั้งหลาย ย่อมต้อนรับ แม้บุคคลผู้ทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น ดุจญาติต้อนรับญาติที่รัก ผู้มาแล้ว ฉะนั้น ฯ

จบปิยวรรคที่ ๑๖

คาถาธรรมบท โกธวรรคที่ ๑๗

[๒๗] บุคคลพึงละความโกรธเสีย พึงละมานะเสีย พึงก้าวล่วงสังโยชน์เสีย ทั้งหมด ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกตามบุคคลนั้นผู้ไม่ข้องอยู่ในนามรูป ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล บุคคลใดแล พึงห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้ว ไว้ได้ ดุจบุคคลห้ามรถซึ่งกำลังแล่นไปได้ ฉะนั้น เรากล่าวบุคคลนั้น ว่าเป็นสารถี คนนอกนี้เป็นคนถือเชือก พึงชนะความโกรธด้วยความ ไม่โกรธ พึงชนะความไม่ดีด้วยความดี พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนมักกล่าวคำเหลาะแหละด้วยคำสัตย์ พึงกล่าวคำสัตย์ไม่พึง โกรธ แม้เมื่อมีของน้อย ถูกขอแล้วก็พึงให้ บุคคลพึงไปในสำนักแห่ง เทวดาทั้งหลาย เพราะเหตุ ๓ ประการนี้มุนีเหล่าใดผู้ไม่เบียดเบียน

สำรวมแล้วด้วยกายเป็นนิตย์มุนีเหล่านั้นย่อมไปสู่สถานที่ไม่จุติ ที่คน
ทั้งหลายไปแล้วไม่เศร้าโศก อาสวะทั้งหลายของผู้ตื่นอยู่ทุกเมื่อ ศึกษา
เนืองๆทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้น้อมไปแล้วสู่นิพพาน ย่อมถึง
ความไม่มี ดูกรอตุละ การนินทาหรือการสรรเสริญนี้มีมาแต่โบราณ
มิใช่มีเพียงวันนี้ คนย่อมนินทาแม้ผู้นั่งนิ่ง แม้ผู้พูดมาก แม้พูดพอ
ประมาณ ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก บุรุษผู้ถูกนินทาโดยส่วนเดียว
หรือถูกสรรเสริญโดยส่วนเดียวไม่มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีในบัดนี้
ถ้าว่าผู้รู้ใคร่ครวญแล้วทุกวัน ย่อมสรรเสริญบุคคลใด ผู้มีความประ
พฤติไม่ขาดเป็นนักปราชญ์ ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล ใครย่อมควร
เพื่อจะนินทาบุคคลนั้นผู้เหมือนดังแท่งแห่งทองชมพูนุช แม้เทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น แม้พรหมก็สรรเสริญบุคคล
นั้น ภิกษุพึงรักษาความกำเริบทางกายพึงเป็นผู้สำรวมด้วยกาย ละกาย
ทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยกาย พึงรักษาความกำเริบทางวาจา
พึงเป็นผู้สำรวมด้วยวาจา ละวจีทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยวาจา
พึงรักษาความกำเริบทางใจ พึงเป็นผู้สำรวมด้วยใจ ละมโนทุจริตแล้ว
พึงประพฤติสุจริตด้วยใจ นักปราชญ์ทั้งหลาย สำรวมแล้วด้วยกาย
สำรวมแล้วด้วยวาจา สำรวมแล้วด้วยใจ ท่านเหล่านั้นแล สำรวม
เรียบร้อยแล้ว ฯ

จบโกธวรรคที่ ๑๗

คาถาธรรมบท มลวรรคที่ ๑๘

[๒๘] บัดนี้ท่านเป็นดุจใบไม้เหลือง อนึ่ง แม้บุรุษของพระยายมก็ปรากฏแก่
ท่านแล้ว ท่านตั้งอยู่ในปากแห่งความเสื่อม อนึ่งเสบียงเดินทางของ
ท่านก็ยังไม่มี ท่านจงทำที่พึ่งแก่ตน จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต
ท่านเป็นผู้มีมลทินอันขจัดแล้วไม่มีกิเลสเครื่องยียวนจักถึงอริยภูมิอัน
เป็นทิพย์ บัดนี้ท่านเป็นผู้มีวัยอันชรานำเข้าไปแล้ว เตรียมจะไปยังสำนัก

ของพระยายม อนึ่ง ที่พักในระหว่างของท่านก็ยังไม่มี และเสบียงเดินทางของท่านก็ยังไม่มี ท่านจงทำที่พึ่งแก่ตน จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต ท่านเป็นผู้มีมลทินอันขจัดแล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก นักปราชญ์ทำกุศลทีละน้อยๆ ในขณะๆ พึงขจัดมลทินของตนออกได้โดยลำดับ เหมือนช่างทองขจัดมลทินของทอง ฉะนั้น สนิมเกิดขึ้นแต่เหล็กเอง ครั้นเกิดขึ้นแต่เหล็กนั้นแล้ว ย่อมกัดเหล็กนั้นแหละ ฉันใด กรรมของตนย่อมนำบุคคลผู้มักประพฤติล่วงปัญญาชื่อโธนา ไปสู่ทุคติ ฉันนั้น มนต์มีอันไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน เรือนมีการไม่หมั่นเป็นมลทิน ความเกียจคร้านเป็นมลทินของผิวพรรณ ความประมาทเป็นมลทินของผู้รักษา ความประพฤติชั่วเป็นมลทินของหญิง ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ ธรรมทั้งหลายที่ลามกเป็นมลทินแท้ ทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า เราจะบอกมลทินกว่ามลทินนั้น คืออวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละมลทินนี้เสียแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีมลทินเถิด บุคคลผู้ไม่มีหิริกล้าเพียงดังกา มักขจัด มักแล่นไป ผู้คะนอง เป็นผู้เศร้าหมองเป็นอยู่ง่าย ส่วนบุคคลผู้มีหิริ มีปกติแสวงหาความสะอาดเป็นนิตย์ ไม่หดหู่ ไม่คะนอง มีอาชีวะหมดจดเห็นอยู่เป็นอยู่ยาก นรชนใดย่อมล้างผลาญสัตว์มีชีวิต ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ในโลก คบหาภริยาคนอื่น กล่าวคำเท็จ และประกอบการดื่มสุราเมรัยเนืองๆ นรชนนี้ย่อมขุดทรัพย์อันเป็นต้นทุนของตนในโลกนี้แล ดูกรบุรุษผู้เจริญท่านจงรู้อย่างนี้ว่า บาปธรรมทั้งหลายอันบุคคลไม่สำรวมแล้วความโลภและสภาวะมิใช่ธรรม อย่าพึงย่ำยีท่านเพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน ชนย่อมให้ตามศรัทธาตามความเลื่อมใสโดยแท้บุคคลใดย่อมเป็นผู้เก้อเขินในเพราะน้ำและข้าว ของชนเหล่าอื่นนั้น บุคคลนั้นย่อมไม่บรรลุสมาธิ ในกลางวันหรือกลางคืน ส่วนผู้ใดตัดความเป็นผู้เก้อเขินนี้ได้ขาด ถอนขึ้นให้รากขาดแล้ว ผู้นั้นแลย่อมบรรลุสมาธิ ในกลางวันหรือกลางคืน ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี ผู้จับเสมอด้วยโทสะไม่

มีข่ายเสมอด้วยโมหะไม่มี แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี โทษของผู้อื่น
เห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะว่าบุคคลนั้นย่อมโปรย
โทษของคนอื่น ดุจบุคคลโปรยแกลบแต่ปกปิดโทษของตนไว้ เหมือน
พรานนกปกปิดอัตภาพด้วยกิ่งไม้ ฉะนั้น อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่
บุคคลผู้ตามเพ่งโทษผู้อื่น มีความสำคัญในการยกโทษเป็นนิตย์ บุคคล
นั้นเป็นผู้ไกลจากความสิ้นอาสวะ สมณะภายนอกไม่มี ดังรอยเท้าไม่มี
ในอากาศ ฉะนั้น หมู่สัตว์ยินดีแล้วในธรรมเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้า
พระตถาคตทั้งหลาย ไม่มีธรรมเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้า สมณะภายนอก
ไม่มี ดังรอยเท้าไม่มีในอากาศฉะนั้น สังขารทั้งหลายเที่ยงไม่มี กิเลส
ชาติเครื่องยังสัตว์ให้หวั่นไหวไม่มีแก่พระพุทธเจ้า ฯ

จบมลวรรคที่ ๑๘

คาถาธรรมบท ธัมมัฏฐวรรคที่ ๑๙

[๒๙] บุคคลไม่ชื่อว่าตั้งอยู่ในธรรม ด้วยเหตุที่วินิจฉัยอรรถคดีโดยผลุนผลัน
ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิตวินิจฉัยอรรถคดี และความอันไม่เป็นอรรถคดีทั้ง
สอง วินิจฉัยบุคคลเหล่าอื่นโดยความไม่ผลุนผลัน โดยธรรมสม่ำเสมอ
ผู้นั้นชื่อว่าคุ้มครองกฎหมายเป็นนักปราชญ์ เรากล่าวว่า ตั้งอยู่ในธรรม
บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นบัณฑิต ด้วยเหตุเพียงที่พูดมาก บุคคลผู้มีความเกษม
ไม่มีเวร ไม่มีภัย เราเรียกว่า เป็นบัณฑิต บุคคลไม่ชื่อว่าทรงธรรม
ด้วยเหตุเพียงที่พูดมาก ส่วนผู้ใดฟังธรรมแม้น้อยแล้ว ย่อมพิจารณาเห็น
ธรรมด้วยนามกาย [และ] ไม่ประมาทธรรม ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นผู้ทรง
ธรรม บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นเถระ เพราะเหตุที่มีผมหงอกบนศีรษะ วัย
ของบุคคลนั้นแก่หง่อมแล้ว บุคคลนั้นเรากล่าวว่า เป็นผู้แก่เปล่า สัจจะ
ธรรมะอหิงสา สัญญมะและทมะ มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแลมีมลทินอัน
คายแล้ว เป็นนักปราชญ์ เราเรียกว่าเป็นเถระ นรชนผู้มักริษยา มี

ความตระหนี่ โอ้อวด ไม่เป็นผู้ชื่อว่ามีรูปงามเพราะเหตุเพียงพูด หรือเพราะความเป็นผู้มีวรรณะงาม ส่วนผู้ใดตัดโทษมีความริษยาเป็นต้นนี้ได้ขาด ถอนขึ้นให้รากขาดแล้ว ผู้นั้นมีโทษอันคายแล้ว มีปัญญา เราเรียกว่า ผู้มีรูปงาม บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเพราะศีรษะโล้น บุคคลผู้ไม่มีวัตร พูดเหลาะแหละ มากด้วยความอิจฉาและความโลภจักเป็นสมณะอย่างไรได้ ส่วนผู้ใดสงบบาปน้อยใหญ่ได้โดยประการทั้งปวง ผู้นั้นเรากล่าวว่าเป็นสมณะ เพราะสงบบาปได้แล้ว บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยเหตุเพียงที่ขอคนอื่นบุคคลสมาทานธรรมอันเป็นพิษไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยเหตุนั้นผู้ใดในโลกนี้ลอยบุญและบาปแล้วประพฤติพรหมจรรย์รู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เที่ยวไปในโลก ผู้นั้นแลเราเรียกว่าเป็นภิกษุ บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นมุนีเพราะความนิ่ง บุคคลผู้หลงลืมไม่รู้แจ้ง ไม่ชื่อว่าเป็นมุนี ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิตถือธรรมอันประเสริฐเป็นดุจบุคคลประคองตราชั่ง เว้นบาปทั้งหลายผู้นั้นชื่อว่าเป็นมุนีเพราะเหตุนั้นผู้นั้นชื่อว่ามุนี ผู้ใดรู้จักโลกทั้งสอง ผู้นั้นเราเรียกว่าเป็นมุนีเพราะเหตุนั้น บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นอริยะ เพราะเหตุที่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง บุคคลที่เราเรียกว่าเป็นอริยะ เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง ดูกรภิกษุภิกษุยังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ อย่าถึงความชะล่าใจด้วยเหตุเพียงศีลและวัตร ด้วยความเป็นพหูสูต ด้วยการได้สมาธิ ด้วยการนอนในที่สงัด หรือด้วยเหตุเพียงความดำริเท่านี้ว่า เราถูกต้องสุขอันเกิดแต่เนกขัมมะ ซึ่งปุถุชนเสพไม่ได้ ฯ

จบธัมมัฏฐวรรคที่ ๑๙

คาถาธรรมบท มรรควรรคที่ ๒๐

[๓๐] ทางมีองค์แปด ประเสริฐกว่าทางทั้งหลาย ธรรมอันพระอริยะเจ้าพึงถึง ๔ ประการประเสริฐกว่าสัจจะทั้งหลายวิราคธรรมประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีจักษุประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้าและอรูปธรรม

ทั้งหลาย ทางนี้เท่านั้นเพื่อความหมดจดแห่งทัศนะ ทางอื่นไม่มี เพราะ
เหตุนั้นท่านทั้งหลายจงดำเนินไปตามทางนี้แหละ เพราะทางนี้เป็น
ที่ยังมารและเสนามารให้หลง ด้วยว่าท่านทั้งหลายดำเนินไปตามทาง
นี้แล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เราทราบชัดธรรมเป็นที่สลัดกิเลส
เพียงดังลูกศรออก บอกทางแก่ท่านทั้งหลายแล้ว ท่านทั้งหลายพึง
ทำความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อนพระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้
บอกชนทั้งหลาย ดำเนินไปแล้วผู้เพ่งพินิจ จะพ้นจากเครื่องผูกแห่ง
มารได้ เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง
เมื่อนั้นเขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด เมื่อใด
บุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์เมื่อนั้น
เขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด เมื่อใด บุคคล
พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นเขาย่อม
เบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด บุคคลหนุ่มมีกำลัง ไม่
ลุกขึ้นในกาลเป็นที่ลุกขึ้น เข้าถึงความเป็นคนเกียจคร้าน มีความดำริ
อันจมเสียแล้ว ชื่อว่าเป็นคนเกียจคร้าน คนเกียจคร้านย่อมไม่ประสบ
ทางแห่งปัญญา บุคคลพึงตามรักษาวาจา พึงสำรวมดีแล้วด้วยใจ และ
ไม่พึงทำอกุศลด้วยกาย พึงชำระกรรมบถ ๓ ประการนี้ให้หมดจด พึง
ยินดีมรรคที่ฤาษีประกาศแล้ว ปัญญาเพียงดังแผ่นดินย่อมเกิด เพราะ
ความประกอบโดยแท้ ความสิ้นไปแห่งปัญญาเพียงดังแผ่นดินเพราะ
ความไม่ประกอบ บัณฑิตรู้ทางสองแพร่งแห่งความเจริญและความเสื่อม
นี้แล้ว พึงตั้งตนไว้โดยอาการที่ปัญญาเพียงดังแผ่นดิน จะเจริญขึ้นได้
ท่านทั้งหลายจงตัดป่าอย่าตัดต้นไม้ ภัยย่อมเกิดแต่ป่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายตัดป่าและหมู่ไม้ในป่าแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีป่า
เพราะกิเลสดุจหมู่ไม้ในป่าแม้ประมาณน้อยในนารีของนระ ยังไม่ขาด
เพียงใด นระนั้นยังมีใจเกาะเกี่ยว ดุจลูกโคผู้ดื่มกินน้ำนม มีเกาะ
เกี่ยวในมารดาเพียงนั้น ท่านจงตัดความรักของตนเสีย ดุจบุคคลเด็ด
ดอกโกมุทอันเกิดในสรทกาลด้วยฝ่ามือ ท่านจงเพิ่มพูนทางสงบอย่าง
เดียว นิพพานอันพระสุคตทรงแสดงแล้ว คนพาลย่อมคิดผิดว่า เรา

จักอยู่ในที่นี้ตลอดฤดูฝน จักอยู่ในที่นี้ตลอดฤดูหนาว และฤดูร้อนดังนี้ ย่อมไม่รู้อันตราย มัจจุย่อมพาเอาคนผู้มัวเมาในบุตรและปสุสัตว์มีมนัสข้องติดในอารมณ์ต่างๆ เหมือนห้วงน้ำใหญ่พาเอาชาวบ้านผู้หลับไปฉะนั้น เมื่อบุคคลถูกมัจจุผู้ทำซึ่งที่สุดครอบงำแล้ว บุตรทั้งหลายย่อมไม่มีเพื่อความต้านทานบิดาย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน ถึงพวกพ้องทั้งหลายก็ย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน ความเป็นผู้ต้านทานไม่มีในญาติทั้งหลาย บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว พึงเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยศีล พึงรีบชำระทางเป็นที่ไปสู่นิพพานพลันทีเดียว ฯ

จบมรรควรรคที่ ๒๐

คาถาธรรมบท ปกิณณกวรรคที่ ๒๑

[๓๑] ถ้าว่าปราชญ์พึงเห็นความสุขอันไพบูลย์ เพราะสละความสุขพอประมาณไซร้ เมื่อปราชญ์เห็นความสุขอันไพบูลย์ พึงสละความสุขพอประมาณเสีย ผู้ใดปรารถนาความสุขเพื่อตนด้วยการเข้าไปตั้งความทุกข์ไว้ในผู้อื่น ผู้นั้นระคนแล้วด้วยความเกี่ยวข้องด้วยเวร ย่อมไม่พ้นไปจากเวร ก็กรรมที่ควรทำภิกษุเหล่านี้ละทิ้งเสียแล้ว ส่วนภิกษุเหล่าใดย่อมทำกรรมที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้นผู้มีมานะดังไม้อ้อยกขึ้นแล้ว ประมาทแล้ว ก็กายคตาสติอันภิกษุเหล่าใดปรารภด้วยดีเป็นนิตย์ ภิกษุเหล่านั้นผู้ทำความเพียรเป็นไปติดต่อในกรรมที่ควรทำ ย่อมไม่ส้องเสพกรรมที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลายของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติสัมปชัญญะ ย่อมถึงความสิ้นไป พราหมณ์ฆ่ามารดาบิดาเสียได้ ฆ่าพระราชาผู้เป็นกษัตริย์ทั้งสองเสียได้ และฆ่าแว่นแคว้นพร้อมกับนายเสมียนเสียได้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีทุกข์ไป พราหมณ์ฆ่ามารดาบิดาเสียได้ ฆ่าพระราชาผู้เป็นพราหมณ์ทั้งสองเสียได้ และฆ่านิวรณ์

มีวิจิกิจฉานิวรณ์ดุจเสือโคร่งเป็นที่ ๕ เสียได้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีทุกข์ไป สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระพุทธเจ้าเป็นนิตย์ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระธรรมเป็นนิตย์ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระสงฆ์เป็นนิตย์ ทั้งกลางวันและกลางคืนชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในกายเป็นนิตย์ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ ใจของชนเหล่าใดยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียนทั้งกลางวันและกลางคืนชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ ใจของชนเหล่าใดยินดีแล้วในภาวนา ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ บวชได้ยาก ยินดีได้ยาก เรือนมีการอยู่ครองไม่ดี นำความทุกข์มาให้ การอยู่ร่วมกับบุคคลผู้ไม่เสมอกัน นำความทุกข์มาให้ ชนผู้เดินทางไกลอันทุกข์ตกตามแล้ว เพราะเหตุนั้น บุคคลไม่พึงเดินทางไกลและไม่พึงเป็นผู้อันทุกข์ตกตามแล้ว กุลบุตรผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เพรียบพร้อมแล้วด้วยยศและโภคะ ไปถึงประเทศใดๆ เป็นผู้อันคนบูชาแล้วในประเทศนั้นๆ แล สัตบุรุษย่อมปรากฏได้ในที่ไกล เหมือนภูเขาหิมวันต์ อสัตบุรุษแม้นั่งแล้วในที่นี้ก็ย่อมไม่ปรากฏเหมือนลูกศรที่บุคคลยิงไปแล้วในเวลากลางคืน ฉะนั้น ภิกษุพึงเสพการนั่งผู้เดียว การนอนผู้เดียว ไม่เกียจคร้าน เที่ยวไปผู้เดียว ฝึกหัดตนผู้เดียว พึงเป็นผู้ยินดีแล้วในที่สุดป่า ฯ

จบปกิณณวรรคที่ ๒๑

คาถาธรรมบท นิรยวรรคที่ ๒๒

[๓๒] บุคคลผู้กล่าวคำไม่จริงย่อมเข้าถึงนรก หรือแม้ผู้ใดทำบาปกรรมแล้ว กล่าวว่ามิได้ทำ ผู้นั้นย่อมเข้าถึงนรกเช่นเดียวกันแม้คนทั้งสองนั้นเป็น มนุษย์ผู้มีกรรมเลวทรามละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า คน เป็นอันมากผู้อันผ้ากาสาวะพันคอแล้ว มีธรรมอันลามก ไม่สำรวม เป็นคนชั่วช้า ย่อมเข้าถึงนรกเพราะกรรมอันลามกทั้งหลาย ก้อนเหล็ก แดงเปรียบด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคแล้วประเสริฐกว่าบุคคลผู้ทุศีล ไม่สำรวม พึงบริโภคก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้น จะประเสริฐอะไร นรชนผู้ประมาทแล้ว ทำชู้ภริยาของผู้อื่น ย่อมถึงฐานะ ๔ อย่าง คือ ไม่ได้บุญ ๑ ไม่ได้นอนตามความใคร่ ๑ นินทาเป็นที่ ๓ นรกเป็นที่ ๔ การไม่ได้บุญและคติอันลามก ย่อมมีแก่นรชนนั้น ความยินดีของ บุรุษผู้กลัวกับหญิงผู้กลัว น้อยนัก และพระราชาทรงลงอาชญาอย่างหนัก เพราะฉะนั้น นรชนไม่ควรทำชู้ภริยาของผู้อื่น หญ้าคาบุคคลจับไม่ดี ย่อมบาดมือ ฉันใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมคร่าเข้าไปใน นรก ฉันนั้นการงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ย่อหย่อน วัตรที่เศร้าหมอง และพรหมจรรย์ที่ระลึกด้วยความรังเกียจ ย่อมไม่มีผลมาก ถ้าจะทำพึง ทำกิจนั้นจริงๆ พึงบากบั่นให้มั่น ก็สมณธรรมที่ย่อหย่อน ย่อม เรี่ยรายกิเลสดุจธุลีโดยยิ่ง ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะความ ชั่วทำให้เดือดร้อนในภายหลัง ส่วนความดีทำนั่นแลเป็นดี เพราะทำ แล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง ท่านทั้งหลายจงคุ้มครองตนเหมือนปัจจันต นคร ที่มนุษย์ทั้งหลายคุ้มครองไว้พร้อมทั้งภายในและภายนอก ฉะนั้น ขณะอย่าล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย เพราะว่า ผู้ที่ล่วง ขณะเสียแล้ว เป็น ผู้ยัดเยียดกันในนรก ย่อมเศร้าโศก สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิ ย่อมละอายเพราะวัตถุอันบุคคลไม่พึงละอาย ย่อมไม่ละอายเพราะ วัตถุอันบุคคลพึงละอาย ย่อมไปสู่ทุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิ ผู้มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม่ควรกลัวว่าควรกลัว และมีปกติเห็นในสิ่งที่ควร กลัวว่าไม่ควรกลัว ย่อมไปสู่ทุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิมีปกติ

รู้ในสิ่งที่ไม่มีโทษว่ามีโทษ และมีปกติเห็นในสิ่งที่มีโทษว่าไม่มีโทษ ย่อมไปสู่ทุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นสัมมาทิฐิ รู้ธรรมที่มีโทษโดยความเป็นธรรมที่มีโทษ และรู้ธรรมที่หาโทษมิได้โดยความเป็นธรรมหาโทษมิได้ ย่อมไปสู่สุคติ ฯ

จบนิรยวรรคที่ ๒๒

คาถาธรรมบท นาควรรคที่ ๒๓

[๓๓] เราจักอดกลั้นซึ่งคำล่วงเกิน ดุจช้างอดทนซึ่งลูกศรที่ออกมาจากแล่งในสงคราม ฉะนั้น เพราะคนทุศีลมีมาก ชนทั้งหลายย่อมนำสัตว์พาหนะที่ฝึกหัดแล้วไปสู่ที่ชุมนุม พระราชาย่อมทรงพาหนะที่ได้ฝึกหัดแล้ว ในหมู่มนุษย์คนที่ได้ฝึกแล้ว อดทนซึ่งคำล่วงเกินได้ เป็นผู้ประเสริฐสุด ม้าอัสดร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ และช้างกุญชรผู้มหานาคชนิดที่นายควานฝึกแล้ว จึงเป็นสัตว์ประเสริฐ บุคคลผู้มีตนอันฝึกแล้วประเสริฐกว่าพาหนะเหล่านั้น บุคคลผู้ฝึกตนแล้ว พึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปด้วยตนที่ฝึกแล้ว ฝึกดีแล้ว ได้ ฉันใด บุคคลพึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปแล้วด้วยยานเหล่านี้ ฉันนั้น หาได้ไม่ กุญชรนามว่า ธนปาลกะ ผู้ตกมันจัด ห้ามได้ยาก เขาผูกไว้แล้ว ย่อมไม่บริโภคอาหารกุญชรย่อมระลึกถึงป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง เมื่อใด บุคคลเป็นผู้บริโภคมาก มักง่วงซึมนอนหลับ พลิกกลับไปมา ดุจสุกรใหญ่อันบุคคลปรนปรือด้วยเหยื่อ เมื่อนั้น บุคคลนั้นเป็นคนเขลาเข้าห้องบ่อยๆ จิตนี้ได้เที่ยวไปสู่ที่จาริกตามความปรารถนา ตามความใคร่ ตามความสุข ในกาลก่อนวันนี้ เราจักข่มจิตนั้นโดยอุบายอันแยบคาย ดุจนายควานช้างผู้ถือขอข่มช้างผู้ตกมันฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในความไม่ประมาท จงตามรักษาจิตของตน จงถอนตนขึ้นจากหล่มคือกิเลสที่ถอนได้ยาก ดุจกุญชรผู้จมแล้วในเปือกตมถอนตนขึ้นได้ ฉะนั้น ถ้าว่าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาตน ผู้เที่ยวไปด้วยกัน มีปกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์

ไซร้ บุคคลนั้นพึงครอบงำอันตรายทั้งปวง มีใจชื่นชม มีสติเที่ยวไป กับสหายนั้น ถ้าว่าบุคคลไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาตน ผู้เที่ยวไปด้วยกันมีปกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซร้ บุคคลนั้นพึงเที่ยวไปผู้เดียวดุจพระราชาทรงละแว่นแคว้น อันพระองค์ทรงชนะ แล้วเสด็จเที่ยวไปพระองค์เดียว ดุจช้างชื่อมาตังคะละโขลงเที่ยวไปตัวเดียวในป่า ฉะนั้น การเที่ยวไปของบุคคลผู้เดียวประเสริฐกว่า เพราะความเป็นสหายไม่มีในเพราะชนพาล บุคคลพึงเที่ยวไปผู้เดียว ดุจช้างชื่อมาตังคะมีความขวนขวายน้อยเที่ยวไปในป่า และไม่พึงทำบาปทั้งหลาย สหายทั้งหลายเมื่อความต้องการเกิดขึ้น นำความสุขมาให้ ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ นำมาซึ่งความสุข บุญนำความสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต การละทุกข์ได้ทั้งหมดนำมาซึ่งความสุขความเป็นผู้เกื้อกูลมารดานำมาซึ่งความสุขในโลก ความเป็นผู้เกื้อกูลบิดานำมาซึ่งความสุข ความเป็นผู้เกื้อกูลสมณะนำมาซึ่งความสุขในโลกและความเป็นผู้เกื้อกูลพราหมณ์นำมาซึ่งความสุขในโลก ศีลนำมาซึ่งความสุขตราบเท่าชรา ศรัทธาตั้งมั่นแล้วนำมาซึ่งความสุข การได้เฉพาะซึ่งปัญญานำมาซึ่งความสุข การไม่ทำบาปทั้งหลายนำมาซึ่งความสุข ฯ

จบนาควรรคที่ ๒๓

คาถาธรรมบท ตัณหาวรรคที่ ๒๔

[๓๔] ตัณหาย่อมเจริญแก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท ดุจเคลือเถาย่านทราย ฉะนั้น บุคคลนั้นย่อมเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยใหญ่ ดังวานรปรารถนาผลไม้เร่ร่อนไปในป่า ฉะนั้น ตัณหานี้ลามกซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลก ย่อมครอบงำบุคคลใดความโศกทั้งหลายย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น ดุจหญ้าคมบางอันฝนตกเชยแล้วงอกงามอยู่ในป่า ฉะนั้น บุคคลใดแล

ย่อมครอบงำตัณหาอันลามก ล่วงไปได้โดยยากในโลกความโศก
ทั้งหลายย่อมตกไปจากบุคคลนั้น เหมือนหยาดน้ำตกไปจากใบบัว
ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น เราจึงกล่าวกะท่านทั้งหลายผู้มาประชุมกันในที่นี้
ท่านทั้งหลายจงขุดรากแห่งตัณหาเสีย ดุจบุรุษต้องการแฝกขุดแฝก
ฉะนั้นมารอย่าระรานท่านทั้งหลายบ่อยๆ ดุจกระแสน้ำระรานไม้อ้อ
ฉะนั้น ต้นไม้ เมื่อรากหาอันตรายมิได้ มั่นคงอยู่ แม้ถูกตัดแล้วก็
กลับงอกขึ้นได้ ฉันใด ทุกข์นี้ เมื่อบุคคลยังถอนเชื้อตัณหาขึ้นไม่ได้
แล้ว ย่อมเกิดขึ้นบ่อยๆ แม้ฉันนั้นความดำริทั้งหลายที่อาศัยราคะ
เป็นของใหญ่ ย่อมนำบุคคลผู้มีตัณหาดังกระแส ๓๖ อันไหลไปในอารมณ์
ซึ่งทำให้ใจเอิบอาบ เป็นของกล้า ไปสู่ทิฐิชั่ว กระแสตัณหาย่อม
ไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง ตัณหาดังเครือเถาเกิดขึ้นแล้วย่อมตั้งอยู่ ก็
ท่านทั้งหลายเห็นตัณหาดังเครือเถานั้นอันเกิดแล้ว จงตัดรากเสียด้วย
ปัญญา โสมนัสที่ซ่านไปแล้วและที่เป็นไปกับด้วยความเยื่อใย ย่อมมี
แก่สัตว์ สัตว์เหล่านั้นอาศัยความสำราญ แสวงหาสุข นรชนเหล่านั้น
แลเป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา หมู่สัตว์ถูกตัณหาอันทำความสะดุ้งห้อม
ล้อมแล้ว ย่อมกระสับกระส่าย ดุจกระต่ายติดแร้วกระสับกระส่ายอยู่
ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ข้องแล้วด้วยสังโยชน์และธรรมเป็นเครื่อง
ข้อง ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆสิ้นกาลนาน หมู่สัตว์ถูกตัณหาอันทำความ
สะดุ้งห้อมล้อมแล้ว ย่อมกระสับกระส่าย ดุจกระต่ายติดแร้วกระสับ
กระส่ายอยู่ ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุเมื่อหวังวิราคะธรรมแก่ตน
พึงบรรเทาตัณหาที่ทำความสะดุ้งเสีย ท่านทั้งหลายจงเห็นบุคคลผู้ไม่มี
กิเลสเพียงดังหมู่ไม้ในป่า มีใจน้อมไปแล้วในความเพียรดุจป่า พ้นแล้ว
จากตัณหาเพียงดังป่า ยังแล่นเข้าหาป่านั่นแล บุคคลนี้พ้นแล้วจาก
เครื่องผูกยังแล่นเข้าหาเครื่องผูก นักปราชญ์ทั้งหลายหากล่าวเครื่องผูก
ซึ่งเกิดแต่เหล็ก เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้องว่ามั่นไม่ สัตว์ผู้
กำหนัดแล้ว กำหนัดนักแล้ว ในแก้วมณีและแก้วกุณฑลทั้งหลาย
และความห่วงใยในบุตรและภริยา นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวเครื่องผูกอัน

หน่วงลง อันหย่อน อันบุคคลเปลื้องได้โดยยาก นั้นว่ามั่น นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องผูกแม้นั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความห่วงใยละกามสุขแล้วย่อมเว้นรอบ สัตว์เหล่าใดถูกราคะย้อมแล้ว สัตว์เหล่านั้นย่อมแล่นไปตามกระแสตัณหา ดุจแมลงมุมแล่นไปตามใยที่ตนทำเอง ฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องผูกแม้นั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย ย่อมละทุกข์ทั้งปวงไป ท่านจงปล่อยความอาลัยในขันธ์ที่เป็นอดีตเสีย จงปล่อยความอาลัยในขันธ์ที่เป็นอนาคตเสีย จงปล่อยความอาลัยในขันธ์ที่เป็นปัจจุบันเสีย จักเป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ มีใจพ้นวิเศษแล้วในสังขตธรรมทั้งปวง จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก ตัณหาย่อมเจริญยิ่งแก่ผู้ที่ถูกวิตกย่ำยี ผู้มีราคะกล้า มีปกติเห็นอารมณ์ว่างาม ผู้นั้นแลย่อมทำเครื่องผูกให้มั่น ส่วนผู้ใดยินดีแล้วในฌานเป็นที่สงบวิตก มีสติทุกเมื่อ เจริญอสุภะอยู่ ผู้นั้นแลจักทำตัณหาให้สิ้นไป ผู้นั้นจะตัดเครื่องผูกแห่งมารได้ ภิกษุผู้ถึงความสำเร็จแล้ว ไม่มีความสะดุ้ง ปราศจากตัณหาไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ตัดลูกศรอันยังสัตว์ให้ไปสู่ภพได้แล้ว อัตภาพของภิกษุนี้มีในที่สุด ภิกษุปราศจากตัณหาไม่ยึดมั่น ฉลาดในนิรุติและบท รู้จักความประชุมเบื้องต้น และเบื้องปลายแห่งอักษรทั้งหลาย ภิกษุนั้นแลมีสรีระในที่สุด เรากล่าวว่า มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้แจ้งธรรมทั้งปวง อันตัณหาและทิฐิไม่ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทุกอย่างพ้นวิเศษแล้วเพราะความสิ้นตัณหา รู้ยิ่งเอง พึงแสดงใครเล่า (ว่าเป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์) การให้ธรรมเป็นทานย่อมชำนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมย่อมชำนะรสทั้งปวงความยินดีในธรรมย่อมชำนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหาย่อมชำนะทุกข์ทั้งปวง โภคทรัพย์ทั้งหลาย ย่อมฆ่าคนมีปัญญาทราม แต่หาฆ่าผู้ที่แสวงหาฝั่งไม่ คนมีปัญญาทรามย่อมฆ่าตนได้ เหมือนบุคคลฆ่าผู้อื่นเพราะความอยากได้โภคทรัพย์ ฉะนั้น นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์มีราคะเป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากราคะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์นี้

มีโทสะเป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจาก
โทสะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์นี้มีโมหะ
เป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากโมหะ
ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์นี้มีความอิจฉาเป็น
โทษ เพราะเหตุนั้นแลทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากความอิจฉา
ย่อมมีผลมาก ฯ

จบตัณหาวรรคที่ ๒๔

คาถาธรรมบท ภิกขุวรรคที่ ๒๕

[๓๕] ความสำรวมด้วยจักษุเป็นความดี ความสำรวมด้วยหูเป็นความดี ความ
สำรวมด้วยจมูกเป็นความดี ความสำรวมด้วยลิ้นเป็นความดี ความ
สำรวมด้วยกายเป็นความดี ความสำรวมด้วยวาจาเป็นความดี ความ
สำรวมด้วยใจเป็นความดีความสำรวมในทวารทั้งปวงเป็นความดี ภิกษุ
ผู้สำรวมแล้วในทวารทั้งปวง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ผู้ที่สำรวมมือ
สำรวมเท้า สำรวมวาจา สำรวมตน ยินดีในอารมณ์ภายใน มีจิตตั้งมั่น
อยู่ผู้เดียว สันโดษ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่าเป็นภิกษุ ภิกษุใด
สำรวมปาก มีปกติกล่าวด้วยปัญญา มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมแสดงอรรถ
และธรรมภาษิตของภิกษุนั้นไพเราะ ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดี
แล้วในธรรม ค้นคว้าธรรม ระลึกถึงธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากสัทธรรม
ภิกษุไม่พึงดูหมิ่นลาภของตน ไม่พึงเที่ยวปรารถนาลาภของผู้อื่น เพราะ
ภิกษุปรารถนาลาภของผู้อื่นอยู่ ย่อมไม่บรรลุสมาธิ ถ้าว่าภิกษุแม้มีลาภ
น้อยก็ย่อมไม่ดูหมิ่นลาภของตนไซร้ เทวดาทั้งหลายย่อมสรรเสริญ
ภิกษุนั้น ผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน ผู้ใดไม่มีความยึดถือในนาม
รูปว่าของเราโดยประการทั้งปวง และย่อม ไม่เศร้าโศกเพราะนามรูปไม่มี
อยู่ ผู้นั้นแลเรากล่าวว่า เป็นภิกษุ ภิกษุใดมีปกติอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใส

แล้วในพระพุทธศาสนา ภิกษุนั้นพึงบรรลุสันตบทอันเป็นที่ระงับสังขาร
เป็นสุข ดูกรภิกษุ เธอจงวิดเรือนี้ เรือที่เธอวิดแล้วจักถึงเร็ว เธอตัด
ราคะและโทสะแล้ว จักถึงนิพพานในภายหลัง ภิกษุพึงตัดโอรัมภาคิย
สังโยชน์ ๕ พึงละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ พึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่ง
ภิกษุล่วงธรรมเป็นเครื่องข้อง ๕ อย่างได้แล้ว เรากล่าวว่า เป็นผู้ข้าม
โอฆะได้ ดูกรภิกษุ เธอจงเพ่ง และอย่าประมาท จิตของเธอหมุนไป
ในกามคุณ เธออย่าเป็นผู้ประมาทกลืนก้อนโลหะอย่าถูกไฟเผาคร่ำครวญ
ว่านี้ทุกข์ ฌานไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญาปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ฌานและ
ปัญญามีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแลอยู่ในที่ใกล้นิพพาน ความยินดีอันมิใช่ของ
มนุษย์ย่อมมีแก่ภิกษุผู้เข้าไปสู่เรือนว่าง ผู้มีจิตสงบ ผู้เห็นแจ้งซึ่งธรรม
โดยชอบ ในกาลใดๆ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความ
เสื่อมไปแห่งขันธ์ทั้งหลาย ในกาลนั้นๆภิกษุนั้นย่อมได้ปีติและ
ปราโมทย์ ปีติและปราโมทย์นั้นเป็นอมตะของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้ง
อยู่ บรรดาธรรมเหล่านั้นธรรมนี้ คือ ความคุ้มครองอินทรีย์ ความ
สันโดษ และความสำรวมในปาฏิโมกข์ เป็นเบื้องต้นของภิกษุผู้มีปัญญา
ในธรรมวินัยนี้ ท่านจงคบกัลยาณมิตร มีอาชีพหมดจดไม่เกียจคร้าน
ภิกษุพึงเป็นผู้ประพฤติปฏิสันถาร พึงเป็นผู้ฉลาดในอาจาระ เป็นผู้มากด้วย
ความปราโมทย์ เพราะความประพฤติในปฏิสันถาร และความเป็นผู้ฉลาด
ในอาจาระนั้นจักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงเปลื้องราคะและโทสะเสีย เหมือนมะลิปล่อยดอกที่เหี่ยวแห้งแล้ว
ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบมีใจตั้งมั่นดี มีอามิส
ในโลกอันคายแล้ว เรากล่าวว่า เป็นผู้สงบระงับ จงเตือนตนด้วยตน
เอง จงสงวนตนด้วยตนเอง ดูกรภิกษุ เธอนั้นผู้มีตนอันคุ้มครองแล้ว
มีสติ จักอยู่เป็นสุข ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ตนแลเป็นคติของตน
เพราะเหตุนั้น ท่านจงสำรวมตน เหมือนพ่อค้าระวังม้าดีไว้ ฉะนั้น

ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์เลื่อมใสแล้วในพุทธศาสนา พึงบรรลุสันตบทอันเป็นที่เข้าไปสงบแห่งสังขาร เป็นสุข ภิกษุใดแล ยังเป็นหนุ่มย่อมเพียรพยายามในพุทธศาสนา ภิกษุนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ฯ

จบภิกขุวรรคที่ ๒๕

คาถาธรรมบท พราหมณวรรคที่ ๒๖

[๓๖] ดูกรพราหมณ์ ท่านจงพยายามตัดกระแสตัณหาเสีย จงบรรเทากามทั้งหลายเสีย ดูกรพราหมณ์ ท่านรู้ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้วจะเป็นผู้รู้นิพพานอันปัจจัยอะไรๆ ปรุงแต่งไม่ได้ เมื่อใด พราหมณ์เป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้ง ๒ ประการ เมื่อนั้น กิเลสเป็นเครื่องประกอบทั้งปวงของพราหมณ์นั้นผู้รู้แจ้ง ย่อมถึงความสาบสูญไป ฝั่งก็ดีธรรมชาติมิใช่ฝั่งก็ดี ฝั่งและธรรมชาติมิใช่ฝั่ง ย่อมไม่มีแก่ผู้ใด เรากล่าวผู้นั้นซึ่งมีความกระวนกระวายไปปราศแล้ว ผู้ไม่ประกอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้เพ่งฌานปราศจากธุลี นั่งอยู่ผู้เดียว ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะบรรลุประโยชน์อันสูงสุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ พระอาทิตย์ย่อมส่องแสงสว่างในกลางวัน พระจันทร์ย่อมส่องแสงสว่างในกลางคืน กษัตริย์ทรงผูกสอดเครื่องครบย่อมมีสง่าพราหมณ์ผู้เพ่งฌานย่อมรุ่งเรือง ส่วนพระพุทธเจ้าย่อมรุ่งเรืองด้วยพระเดชตลอดวันและคืนทั้งสิ้น บุคคลผู้มีบาปอันลอยแล้วแล เรากล่าวว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลว่าเป็นสมณะเพราะประพฤติสงบ บุคคลผู้ขับไล่มลทินของตน เรากล่าวว่าเป็นบรรพชิต เพราะการขับไล่นั้น พราหมณ์ไม่พึงประหารพราหมณ์ พราหมณ์ไม่พึงปล่อยเวรแก่พราหมณ์นั้น เราติเตียนบุคคลผู้ประหารพราหมณ์ เราติเตียนบุคคลผู้ปล่อยเวรแก่พราหมณ์ กว่า

บุคคลผู้ประหารนั้น การเกียจกันใจจากสิ่งอันเป็นที่รักทั้งหลาย ของพราหมณ์ เป็นคุณประเสริฐหาน้อยไม่ ใจประกอบด้วยความเบียดเบียนย่อมกลับจากวัตถุใดๆ ทุกข์ย่อมสงบได้หมดจากวัตถุนั้นๆเรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ผู้สำรวมแล้วจากฐานะทั้ง ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลพึงรู้แจ้งธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากบุคคลใด พึงนอบน้อมบุคคลนั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอบน้อมการบูชาไฟ ฉะนั้น บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ เพราะการเกล้าชฎา เพราะโคตร เพราะชาติหามิได้ สัจจะและธรรมะมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาดอยู่ ผู้นั้นเป็นพราหมณ์ด้วย ดูกรท่านผู้มีปัญญาทรามจะมีประโยชน์อะไรด้วยการเกล้าชฎาแก่ท่าน จะมีประโยชน์อะไรด้วยผ้าสาฎกที่ทำด้วยหนังชะมดแก่ท่าน ภายในของท่านรกชัฏ ท่านย่อมขัดสีแต่อวัยวะภายนอก เรากล่าวบุคคลผู้ทรงผ้าบังสุกุลซูบผอมสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ผู้เดียวเพ่ง (ฌาน)อยู่ในป่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์ ก็เราไม่กล่าวผู้ที่เกิดแต่กำเนิด ผู้มีมารดาเป็นแดนเกิด ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้นั้นเป็นผู้ชื่อว่าโภวาที (ผู้กล่าวว่าท่านผู้เจริญ) ผู้นั้นแลเป็นผู้มีกิเลสเครื่องกังวล เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลผู้ไม่ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ตัดสังโยชน์ทั้งหมดได้ ไม่สะดุ้ง ผู้ล่วงกิเลสเป็นเครื่องข้อง ไม่ประกอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ตัดความโกรธดุจชะเนาะ ตัดตัณหาดุจหนังหัวเกวียน และตัดทิฐิดุจเงื่อนพร้อมทั้งอนุสัยดุจสายเสียได้ ผู้มีอวิชชาดุจลิ่มสลักอันถอนแล้ว ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นได้ซึ่งการด่าการทุบตีและการจองจำ ผู้มีกำลัง คือ ขันติ ผู้มีหมู่พลเมืองคือขันติว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีลไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้น ฝึกตนแล้ว มีร่างกายตั้งอยู่ในที่สุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่ติดในกามทั้งหลายดุจน้ำไม่ติดอยู่ในใบบัว ดังเมล็ดพันธุ์

ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่รู้แจ้งความสิ้นทุกข์ของตนในธรรมวินัยนี้ มีภาระอันปลงแล้วพรากแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์ ผู้ฉลาดในมรรคและมิใช่มรรค ผู้บรรลุประโยชน์อันสูงสุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับคน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์และบรรพชิตผู้ไม่มีความอาลัยเที่ยวไป ผู้มีความปรารถนาน้อยนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่สะดุ้งและมั่นคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวบุคคลผู้ไม่ผิดในผู้ผิด ผู้ดับเสียในผู้ที่มีอาชญาในตน ผู้ไม่ยึดถือในขันธ์ที่ยังมีความยึดถือนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ทำราคะ โทสะ มานะ และมักขะให้ตกไปดุจเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่เขาให้ตกไปจากปลายเหล็กแหลมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้เปล่งวาจาไม่หยาบคาย อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นรู้แจ่มแจ้งกันได้ เป็นคำจริง ผู้ไม่ทำใครๆ ให้ขัดใจกันนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ในโลกนี้ ยาวก็ตาม สั้นก็ตาม น้อยก็ตาม มากก็ตาม งามก็ตาม ไม่งามก็ตาม ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่มีความหวังในโลกนี้และในโลกหน้า ไม่มีตัณหา ไม่ประกอบด้วยกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้ที่ไม่มีความอาลัย ไม่เคลือบแคลงสงสัยเพราะรู้ทั่ว หยั่งลงสู่อมตะ บรรลุโดยลำดับ ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้ละทิ้งบุญและบาปทั้งสอง ล่วงกิเลสเครื่องขัดข้องในโลกนี้ ผู้ไม่มีความโศก ปราศจากธุลี บริสุทธิ์ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่มีความเพลิดเพลินในภพสิ้นแล้ว ผู้บริสุทธิ์ มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว เหมือนพระจันทร์ปราศจากมลทินนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ล่วงทางลื่น ทางที่ไปได้ยาก สงสาร และโมหะนี้เสียได้ เป็นผู้ข้ามแล้ว ถึงฝั่ง เพ่ง (ฌาน) ไม่หวั่นไหว ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้ละกามทั้งหลายในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีเรือน งดเว้นเสียได้ มีกามและภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าว

ผู้ละตัณหาในโลกนี้ได้แล้ว ภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าว
ผู้ละโยคะของมนุษย์ ล่วงโยคะอันเป็นทิพย์ พรากแล้วจากโยคะทั้งปวง
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละความยินดี และความไม่ยินดีได้ เป็นผู้เย็น
ไม่มีกิเลสเป็นเหตุเข้าไปทรงไว้ ครอบงำเสียซึ่งโลกทั้งปวงผู้แกล้วกล้า
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย โดยประการ
ทั้งปวง ผู้ไม่ข้องอยู่ ไปดีตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่
เทวดา คนธรรพ์และมนุษย์รู้คติของเขาไม่ได้ มีอาสวะสิ้นแล้ว เป็น
พระอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ในขันธ์ที่เป็นอดีต ในขันธ์ที่เป็นอนาคต และในขันธ์ที่เป็นปัจจุบัน
ไม่มีความกังวล ไม่มีความยึดถือว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้องอาจ
ประเสริฐ แกล้วกล้า แสวงหาคุณอันใหญ่ ชนะเสร็จแล้ว ไม่หวั่นไหว
ล้างกิเลส ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่รู้ปุพเพนิวาส เห็น
สวรรค์และอบาย และได้ถึงความสิ้นไปแห่งชาติ อยู่จบพรหมจรรย์
เพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนีอยู่จบพรหมจรรย์ทั้งปวงแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบพราหมณวรรคที่ ๒๖

รวมวรรคที่มีในคาถาธรรมบท คือ

[๓๗] ยมกวรรค อัปปมาทวรรค จิตตวรรค ปุปผวรรค พาลวรรคปัณฑิตวรรค อรหันตวรรค สหัสสวรรค ปาปวรรค ทัณฑวรรค ชราวรรคอัตตวรรค โลกวรรค พุทธวรรค สุขวรรค ปิยวรรค โกธวรรค มลวรรคธัมมัฏฐวรรค รวมเป็น ๒๐ วรรค ปกิณณกวรรค นิรยวรรค นาควรรคตัณหาวรรค ภิกขุวรรค พราหมณวรรค รวมทั้งหมดนี้เป็น ๒๖ วรรค อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงแสดงแล้ว ในยมกวรรคมี ๒๐ คาถาใน อัปปมาทวรรคมี ๑๒ คาถา ในจิตตวรรคมี ๑๑ คาถา ในปุปผวรรคมี ๑๖ คาถาในพาลวรรคมี ๑๗ คาถา ในปัณฑิตวรรคมี ๑๔ คาถา ในอรหันตวรรคมี ๑๐ คาถาในสหัสสวรรคมี ๑๖ คาถา

ในปาปวรรคมี ๑๓ คาถา ในทัณฑวรรคมี ๑๗ คาถาในชราวรรคมี ๑๑ คาถา ในอัตตวรรคมี ๑๒ คาถา ในโลกวรรคมี ๑๒ คาถาในพุทธวรรคมี ๑๖ คาถา ในสุขวรรคและปิยวรรคมีวรรคละ ๑๒ คาถา ในโกธวรรคมี ๑๔ คาถา ในมลวรรคมี ๒๑ คาถา ในธัมมัฏฐวรรคมี ๑๗ คาถา ในมรรควรรคมี ๑๖ คาถา ในปกิณณกวรรคมี ๑๖ คาถา ในนิรยวรรคและนาควรรคมีวรรคละ ๑๔ คาถา ในตัณหาวรรคมี ๒๒ คาถา ในภิกขุวรรคมี ๒๓ คาถาในพราหมณวรรคอันเป็นวรรคที่สุดมี ๔๐ คาถา คาถา ๔๒๓ คาถา อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงไว้ในนิบาตในธรรมบท ฯ

จบธรรมบท

โพธิวรรคที่ ๑

๑. โพธิสูตรที่ ๑

[๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแล พอสัปดาห์นั้นล่วงไปพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ได้ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทอันเป็นอนุโลมด้วยดีตลอดปฐมยามแห่งราตรี ดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทานเพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานี้ว่า

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ ใน
กาลนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไปเพราะมารู้แจ้ง
ธรรมพร้อมด้วยเหตุ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. โพธิสูตรที่ ๒

[๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน พอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทอันเป็นปฏิโลมด้วยดี ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรีดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ คือ พระอวิชชาดับสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว จึงทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

ในกาลใดแลธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ ในกาล
นั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไปเพราะได้รู้แจ้ง
ความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โพธิสูตรที่ ๓

[๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแล พอล่วงสัปดาห์นั้นไปพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาททั้งอนุโลมและปฏิโลมด้วยดี ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี ดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มีเพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณเพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะ

เป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้ เพราะอวิชชานั้นแลดับโดยสำรอกไม่เหลือ สังขารจึงดับเพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับเพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ ในกาล
นั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนามารเสียได้ ดุจพระอาทิตย์
กำจัดมืดส่องแสงสว่างอยู่ในอากาศฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อชปาลนิโครธสูตร

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ควงไม้อชปาลนิโครธใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแล พอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ครั้งนั้นแล พราหมณ์คนหนึ่งผู้มักตวาดผู้อื่นว่า หึ หึ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วได้ยืนอยู่ ณที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะเหตุเพียงเท่าไรหนอแล และธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เป็นไฉน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พราหมณ์ใดมีบาปธรรมอันลอยเสียแล้ว ไม่มักตวาดผู้อื่นว่าหึ หึ ไม่มี
กิเลสดุจน้ำฝาดมีตนอันสำรวมแล้ว ถึงที่สุดแห่งเวท อยู่จบพรหมจรรย์
แล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้นในโลกไหนๆ พราหมณ์นั้นควรกล่าววาทะ
ว่าเป็นพราหมณ์โดยชอบธรรม ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เถรสูตร

[๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหากัจจานะ ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ท่านพระมหากัปปินะ ท่านพระมหาจุนทะ ท่านพระอนุรุทธะท่านพระเรวัตตะและท่านพระนันทะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับพระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านเหล่านั้นกำลังมาแต่ไกล ครั้นแล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นมาอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นมาอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้มีชาติเป็นพราหมณ์รูปหนึ่ง ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญบุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะเหตุเพียงเท่าไรหนอแล และธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เป็นไฉน

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนเหล่าใดลอยบาปทั้งหลายได้แล้ว มีสติอยู่ทุกเมื่อ มีสังโยชน์สิ้นแล้ว
ตรัสรู้แล้ว ชนเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ในโลก ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. มหากัสสปสูตร

[๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่ถ้ำปิปผลิคูหา อาพาธ ได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก สมัยต่อมา ท่านพระมหากัสสปะหายจากอาพาธนั้นแล้วได้คิดว่า ไฉนเราพึงเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาตก็สมัยนั้น เทวดาประมาณ ๕๐๐ ถึงความขวนขวายเพื่อจะให้ท่านพระมหากัสสปะได้บิณฑบาต ท่านพระมหากัสสปะห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้นแล้วเวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาตตามทางที่อยู่แห่งมนุษย์ขัดสน ที่อยู่แห่งมนุษย์กำพร้า ที่อยู่แห่งช่างหูก พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหากัสสปะกำลังเที่ยวบิณฑบาต ในพระนครราชคฤห์ ตามทางที่อยู่แห่งมนุษย์ขัดสนที่อยู่แห่งมนุษย์กำพร้าที่อยู่แห่งช่างหูก ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เรากล่าวบุคคลมิใช่ผู้เลี้ยงคนอื่น ผู้รู้ยิ่ง ผู้ฝึกตนแล้ว ดำรงอยู่แล้วใน
สารธรรม ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ผู้มีโทษอันคายแล้วว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปาวาสูตร

[๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อชกลาปกเจดีย์ อันเป็นที่อยู่แห่งอชกลาปกยักษ์ใกล้เมืองปาวา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณที่แจ้ง ในความมืดตื้อในราตรีและฝนก็กำลังโปรยละอองอยู่ ครั้งนั้นแลอชกลาปกยักษ์ใคร่จะทำความกลัว ความหวาดเสียวขนลุกชูชันให้เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคจึงเข้าไปหาพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ทำเสียงว่าอักกุโล ปักกุโล อักกุลปักกุลัง ขึ้น ๓ ครั้ง ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคแล้วกล่าวว่า ดูกรสมณะ นั่นปีศาจปรากฏแก่ท่าน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ในกาลใด บุคคลเป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้งหลายของตน เป็นพราหมณ์

ในกาลนั้น ย่อมไม่กลัวปีศาจและเสียงว่าปักกุลอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สังคามชิสูตร

[๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสังคามชิถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิได้ฟังข่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าสังคามชิถึงพระนครสาวัตถีแล้ว นางได้อุ้มทารกไปยังพระวิหารเชตวัน ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสังคามชินั่งพักกลางวันที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ เข้าไปหาท่านพระสังคามชิถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระสังคามชิว่า ข้าแต่สมณะ ก็ท่านจงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีบุตรน้อยเถิด เมื่อภริยาเก่ากล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสังคามชิก็นิ่งเสีย แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิก็ได้กล่าวกะท่านพระสังคามชิว่า ข้าแต่สมณะ ก็ท่านจงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีบุตรน้อยเถิดท่านพระสังคามชิก็ได้นิ่งเสีย ลำดับนั้นแล ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิอุ้มทารกนั้นไปวางไว้ข้างหน้าท่านพระสังคามชิ กล่าวว่า ข้าแต่สมณะ นี้บุตรของท่านท่านจงเลี้ยงดูบุตรนั้นเถิด ดังนี้แล้วหลีกไป ลำดับนั้นแล ท่านพระสังคามชิไม่ได้แลดูทั้งไม่ได้พูดกะทารกนั้นเลย ลำดับนั้น ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิไปคอยดูอยู่ในที่ไม่ไกล ได้เห็นท่านพระสังคามชิผู้ไม่แลดูทั้งไม่ได้พูดกะทารกครั้นแล้วจึงได้คิดว่า สมณะนี้แลไม่มีความต้องการแม้ด้วยบุตร นางกลับจากที่นั้นแล้วอุ้มทารกหลีกไป พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นการกระทำอันแปลกแม้เห็นปานนี้ แห่งภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ ด้วยทิพจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เรากล่าวผู้ไม่ยินดีภริยาเก่าผู้มาอยู่ ผู้ไม่เศร้าโศกถึงภริยาเก่าผู้หลีกไปอยู่

ผู้ชนะสงคราม พ้นแล้วจากธรรมเป็นเครื่องข้องว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ชฎิลสูตร

[๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คยาสีสะประเทศใกล้บ้านคยาก็สมัยนั้นแล ชฎิลมากด้วยกันผุดขึ้นบ้าง ดำลงบ้าง ผุดขึ้นและดำลงบ้าง รดน้ำบ้าง บูชาไฟบ้าง ที่แม่น้ำคยา ในสมัยหิมะตก ระหว่าง ๘ วัน ในราตรีมีความหนาวในเหมันตฤดู ด้วยคิดเห็นว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยการกระทำนี้พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นพวกชฎิลเหล่านั้น ผุดขึ้นบ้าง ดำลงบ้างผุดขึ้นและดำลงบ้าง รดน้ำบ้าง บูชาไฟบ้าง ที่ท่าแม่น้ำคยา ในสมัยหิมะตกระหว่าง ๘ วัน ในราตรีมีความหนาวในเหมันตฤดู ด้วยคิดเห็นว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยการกระทำนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความสะอาดย่อมไม่มีเพราะน้ำ (แต่) ชนเป็นอันมากยังอาบอยู่ในน้ำนี้

สัจจะ และธรรมะมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาดและเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. พาหิยสูตร

[๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล กุลบุตรชื่อพาหิยทารุจีริยะอาศัยอยู่ที่ท่าสุปปารกะใกล้ฝั่งสมุทร เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือบูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ครั้งนั้นแล พาหิยทารุจีริยะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่าเราเป็นคนหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์หรือผู้ถึงอรหัตตมรรคในโลก ลำดับนั้นแลเทวดาผู้เป็นสายโลหิตในกาลก่อนของพาหิยทารุจีริยะ เป็นผู้อนุเคราะห์ หวังประโยชน์ ได้ทราบความปริวิตกแห่งใจของพาหิยทารุจีริยะด้วยใจ แล้วเข้าไปหาพาหิยทารุจีริยะครั้นแล้วได้กล่าวว่า ดูกรพาหิยะ ท่านไม่เป็นพระอรหันต์หรือไม่เป็นผู้ถึงอรหัตตมรรคอย่างแน่นอน

ท่านไม่มีปฏิปทาเครื่องให้เป็นพระอรหันต์หรือเครื่องเป็นผู้ถึงอรหัตตมรรค พาหิยทารุจีริยะถามว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น บัดนี้ใครเล่าเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้ถึงอรหัตตมรรคในโลกกับเทวโลก เทวดาตอบว่า ดูกรพาหิยะ ในชนบททางเหนือ มีพระนครชื่อว่าสาวัตถี บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น ดูกรพาหิยะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแลเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอน ทั้งทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย ลำดับนั้นแล พาหิยทารุจีริยะผู้อันเทวดานั้นให้สลดใจแล้ว หลีกไปจากท่าสุปปารกะในทันใดนั้นเอง ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้ประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้พระนครสาวัตถี โดยการพักแรมสิ้นราตรีหนึ่งในที่ทั้งปวง ฯ

[๔๘] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันจงกรมอยู่ในที่แจ้ง พาหิยทารุจีริยะเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้ถามภิกษุเหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลายผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอข้าพเจ้าประสงค์จะเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า ดูกรพาหิยะ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาต ลำดับนั้นแล พาหิยทารุจีริยะรีบด่วนออกจากพระวิหารเชตวัน เข้าไปยังพระนครสาวัตถี ได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี น่าเลื่อมใส ควรเลื่อมใส มีอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ ถึงความฝึกและความสงบอันสูงสุด มีตนอันฝึกแล้ว คุ้มครองแล้ว มีอินทรีย์สำรวมแล้วผู้ประเสริฐ แล้วได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดทรงแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาลนานเถิด ฯ

[๔๙] เมื่อพาหิยทารุจีริยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่าดูกรพาหิยะ เวลานี้ยังไม่สมควรก่อน เพราะเรายังเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาตอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ พาหิยทารุจีริยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยากแล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดทรงแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด ฯ

แม้ครั้งที่ ๒...แม้ครั้งที่ ๓ พาหิยทารุจีริยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดีความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยากแล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาลนานเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพาหิยะ เพราะเหตุนั้นแล ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเห็น จักเป็นสักว่าเห็น เมื่อฟังจักเป็นสักว่าฟัง เมื่อทราบจักเป็นสักว่าทราบ เมื่อรู้แจ้งจักเป็นสักว่ารู้แจ้ง ดูกรพาหิยะ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรพาหิยะ ในกาลใดแล เมื่อท่านเห็นจักเป็นสักว่าเห็น เมื่อฟังจักเป็นสักว่าฟัง เมื่อทราบจักเป็นสักว่าทราบ เมื่อรู้แจ้งจักเป็นสักว่ารู้แจ้ง ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีในกาลใด ท่านไม่มี ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีในโลกนี้ ย่อมไม่มีในโลกหน้าย่อมไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

ลำดับนั้นแล จิตของพาหิยทารุจีริยะ กุลบุตรหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่นในขณะนั้นเอง ด้วยพระธรรมเทศนาโดยย่อนี้ของพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสอนพาหิยทารุจีริยะกุลบุตรด้วยพระโอวาทโดยย่อนี้แล้ว เสด็จหลีกไป ฯ

[๕๐] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน แม่โคลูกอ่อนขวิดพาหิยทารุจีริยะให้ล้มลงปลงเสียจากชีวิต ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีเสด็จกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต เสด็จออกจากพระนครพร้อมกับภิกษุเป็นอันมากได้ทอดพระเนตรเห็นพาหิยทารุจีริยะทำกาละแล้ว จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงช่วยกันจับสรีระของพาหิยทารุจีริยะยกขึ้นสู่เตียงแล้ว จงนำไปเผาเสีย แล้วจงทำสถูปไว้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีริยะประพฤติธรรมอันประเสริฐเสมอกับท่านทั้งหลายทำกาละแล้ว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ช่วยกันยกสรีระของพระพาหิยทารุจีริยะขึ้นสู่เตียง แล้วนำไปเผา และทำสถูปไว้แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้นั่งอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สรีระของพาหิยทารุจีริยะข้าพระองค์ทั้งหลายเผาแล้ว และสถูปของพาหิยทารุจีริยะนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายทำไว้แล้วคติของพาหิยทารุจีริยะนั้นเป็นอย่างไร ภพเบื้องหน้าของเขาเป็นอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีริยะเป็นบัณฑิตปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งไม่ทำเราให้ลำบาก เพราะเหตุแห่งการแสดงธรรมดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีริยะปรินิพพานแล้ว ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ดิน น้ำ ไฟ และลม ย่อมไม่หยั่งลงในนิพพานธาตุใดในนิพพานธาตุ
นั้น ดาวทั้งหลายย่อมไม่สว่าง พระอาทิตย์ย่อมไม่ปรากฏ พระจันทร์
ย่อมไม่สว่าง ความมืดย่อมไม่มีก็เมื่อใดพราหมณ์ชื่อว่าเป็นมุนีเพราะรู้
(สัจจะ ๔) รู้แล้วด้วยตน เมื่อนั้น พราหมณ์ย่อมหลุดพ้นจากรูปและ
อรูปจากสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบโพธิวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โพธิสูตรที่ ๑ ๒. โพธิสูตรที่ ๒
๓. โพธิสูตรที่ ๓ ๔. อชปาลนิโครธสูตร
๕. เถรสูตร ๖. มหากัสสปสูตร
๗. ปาวาสูตร ๘. สังคามชิสูตร
๙. ชฎิลสูตร ๑๐. พาหิยสูตร ฯ

อุทาน มุจจลินทวรรคที่ ๒

๑. มุจจลินทสูตร

[๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ควงไม้มุจลินท์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน สมัยนั้น อกาลเมฆใหญ่บังเกิดขึ้นแล้ว ฝนตกพรำตลอด ๗ วัน มีลมหนาวประทุษร้าย ครั้งนั้นแล พระยามุจลินทนาคราชออกจากที่อยู่ของตน มาวงรอบพระกายของพระผู้มีพระภาคด้วยขนดหาง๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่เบื้องบนพระเศียรด้วยตั้งใจว่า ความหนาวอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ความร้อนอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาคครั้นพอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ครั้งนั้นพระยามุจลินทนาคราชทราบว่าอากาศโปร่ง ปราศจากเมฆแล้วจึงคลายขนดหางจากพระกายพระผู้มีพระภาค นิมิตเพศของตนยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคประนมอัญชลีนมัสการพระผู้มีพระภาคอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

วิเวกเป็นสุขของผู้ยินดี มีธรรมอันสดับแล้ว พิจารณาเห็นอยู่ความไม่
เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความ
เป็นผู้มีราคะไปปราศแล้ว คือ ความก้าวล่วงซึ่งกามทั้งหลายเสียได้ เป็น
สุขในโลก ความนำซึ่งอัสมิมานะเสียได้ นี้แลเป็นสุขอย่างยิ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ราชสูตร

[๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เมื่อภิกษุมากด้วยกันกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว นั่งประชุมกันในศาลาเป็นที่บำรุง เกิดสนทนาขึ้นในระหว่างว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย

บรรดาพระราชาสองพระองค์นี้ คือพระเจ้าแผ่นดินมคธจอมทัพพระนามว่าพิมพิสารก็ดี พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ดี องค์ไหนหนอแลมีพระราชทรัพย์มากกว่ากัน มีโภคสมบัติมากกว่ากัน มีท้องพระคลังมากกว่ากัน มีแว่นแคว้นมากกว่ากัน มีพาหนะมากกว่ากัน มีกำลังมากกว่ากันหรือมีอานุภาพมากกว่ากัน การสนทนาในระหว่างของภิกษุเหล่านั้นค้างเพียงนี้ครั้งนั้นแล เวลาเย็นพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นเสด็จเข้าไปยังศาลาเป็นที่บำรุง ประทับนั่งบนอาสนะที่บุคคลปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอการสนทนา ในระหว่างของเธอทั้งหลายที่ยังค้างอยู่เป็นอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว นั่งประชุมกันในศาลาเป็นที่บำรุง เกิดสนทนากันขึ้นในระหว่างว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย บรรดาพระราชาสองพระองค์นี้คือ พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมทัพพระนามว่าพิมพิสารก็ดี พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ดีองค์ไหนหนอแลมีพระราชทรัพย์มากกว่ากัน มีโภคสมบัติมากกว่ากัน มีท้องพระคลังมากกว่ากัน มีแว่นแคว้นมากกว่ากัน มีพาหนะมากกว่ากัน มีกำลังมากกว่ากัน มีฤทธิ์มากกว่ากัน หรือมีอานุภาพมากกว่ากัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญการสนทนาในระวางของข้าพระองค์ทั้งหลายนี่แล ค้างอยู่เพียงนี้ ก็พอพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายพึงกล่าวถ้อยคำเห็นปานนี้นั้น ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายประชุมกันแล้ว ควรทำเหตุสองประการ คือ ธรรมีกถาหรือดุษณีภาพอันเป็นของพระอริยะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

กามสุขในโลกและทิพยสุข ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ [ที่จำแนกออก ๑๖ หน]

แห่งสุขคือความสิ้นตัณหา ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ทัณฑสูตร

[๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เด็กมากด้วยกันเอาท่อนไม้ตีงูอยู่ในระหว่างพระนคร

สาวัตถีและพระวิหารเชตวัน ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้าพระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กเหล่านั้นเอาท่อนไม้ตีงูอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีและพระวิหารเชตวัน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความ
สุขด้วยท่อนไม้ ผู้นั้นย่อมไม่ได้ความสุขในโลกหน้า ผู้ใดแสวงหาความ
สุขเพื่อตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุขด้วยท่อนไม้
ผู้นั้นย่อมได้ความสุขในโลกหน้า ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สักการสูตร

[๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพนับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะเคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก อดกลั้นสักการะของพระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุทั้งหลายในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมด่า ปริภาษ กริ้วกราดเบียดเบียน ด้วยวาจาหยาบคายไม่ใช่ของสัตบุรุษ ครั้งนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะเคารพนับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือบูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต

เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นผู้อันมหาชน ไม่สักการะ ไม่เคารพไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอดกลั้นสักการะ ของพระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุสงฆ์ในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมด่า บริภาษ กริ้วกราด เบียดเบียน ด้วยวาจาหยาบคายไม่ใช่ของสัตบุรุษ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ท่านทั้งหลาย ผู้อันสุขและทุกข์ถูกต้องแล้วในบ้าน ในป่าไม่ตั้งสุข
และทุกข์นั้นจากตน ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่นผัสสะทั้งหลายย่อม
ถูกต้องเพราะอาศัยอุปธิ ผัสสะทั้งหลายพึงถูกต้องนิพพานอันไม่มีอุปธิ
เพราะเหตุไร ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปาสกสูตร

[๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อุบาสกชาวบ้านอิจฉานังคละคนหนึ่ง เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ครั้งนั้นแล อุบาสกนั้นยังกรณียกิจนั้นให้สำเร็จในพระนครสาวัตถีแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะอุบาสกนั้นว่า ดูกรอุบาสก ท่านกระทำปริยายนี้เพื่อมา ณ ที่นี้โดยกาลนานแล อุบาสกนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประสงค์จะเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคแต่กาลนาน แต่ว่าข้าพระองค์ขวนขวายด้วยกิจที่ต้องทำบางอย่าง จึงไม่สามารถจะเข้ามาเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ความสุขย่อมมีแก่ผู้นั้นหนอ ผู้มีธรรม

อันนับได้แล้วเป็นพหูสูต ท่านจงดูบุคคลผู้มีกิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อน

อยู่ ชนผู้ปฏิพัทธ์ในชนย่อมเดือดร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. คัพภินีสูตร

[๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล นางมาณวิกาสาวภรรยาของปริพาชกคนหนึ่ง มีครรภ์ใกล้เวลาคลอดแล้ว ครั้งนั้นแล นางปริพาชิกานั้นได้กล่าวปริพาชกว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปนำน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะสำหรับดิฉันผู้คลอดแล้วมาเถิด เมื่อนางปริพาชิกากล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกนั้นได้กล่าวกะนางปริพาชิกาว่า ฉันจะนำน้ำมันมาให้นางผู้เจริญแต่ที่ไหนเล่า แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ นางปริพาชิกานั้นก็ได้กล่าวกะปริพาชกนั้นว่า ท่านพราหมณ์ท่านจงไปนำน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะสำหรับดิฉันผู้คลอดแล้วมาเถิด

[๕๗] ก็สมัยนั้นแล ราชบุรุษได้ให้เนยใสบ้าง น้ำมันบ้างในพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง พราหมณ์บ้างเพื่อดื่มพอความต้องการไม่ให้เพื่อนำไป ครั้งนั้นแล ปริพาชกนั้นดำริว่า ก็ราชบุรุษให้เนยใสบ้าง น้ำมันบ้าง ในพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง เพื่อดื่มพอความต้องการ ไม่ให้เพื่อนำไป ไฉนหนอ เราพึงไปยังพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ดื่มน้ำมันพอความต้องการแล้ว กลับมาเรือน สำรอกน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะแก่นางปริพาชิกาผู้คลอดนี้เถิด ครั้งนั้นแล ปริพาชกนั้นไปยังพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ดื่มน้ำมันพอความต้องการแล้ว กลับมาเรือนไม่สามารถ เพื่อจะไว้เบื้องต่ำ [ด้วยอำนาจการถ่ายท้อง] ปริพาชกนั้นอันทุกข์เวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมหมุนมาและหมุนไปโดยรอบ ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงผ้าอันตรวาสกทรงถือบาตรและ

จีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นปริพาชกนั้น ผู้อันทุกข์เวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว หมุนมาหมุนไปอยู่โดยรอบ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีความสุขหนอ ชนผู้ถึงเวท(คือ อริย
มรรคญาณ) เท่านั้น ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลท่านจงดูชนผู้มี
กิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อนอยู่ ชนเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์ในชนย่อมเดือด
ร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เอกปุตตสูตร

[๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล บุตรคนเดียวของอุบาสกคนหนึ่ง เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ ทำกาละแล้ว ครั้งนั้นแล อุบาสกมากด้วยกันมีผ้าชุ่ม มีผมเปียกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในเวลาเที่ยง ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามอุบาสกเหล่านั้นว่าดูอุบาสกทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมีผ้าชุ่ม มีผมเปียกเข้ามาในที่นี้ในเวลาเที่ยงเพราะเหตุไรหนอ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว อุบาสกนั้นได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคบุตรคนเดียวของข้าพระองค์ ผู้เป็นที่รัก เป็นที่พอใจทำกาละแล้วเพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงมีผ้าชุ่ม มีผมเปียก เข้ามาในที่นี้ในเวลาเที่ยง ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หมู่เทวดาและหมู่มนุษย์เป็นจำนวนมาก ยินดีแล้วด้วยความเพลิดเพลิน
ในรูปอันเป็นที่รัก ถึงความทุกข์ เสื่อมหมดแล้ว(จากสมบัติ) ย่อม
ไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราช พระอริยบุคคลเหล่าใดแล ไม่ประมาททั้งกลาง
คืนและกลางวัน ย่อมละรูปอันเป็นที่รักเสียได้ พระอริยบุคคลเล่านั้น

แล ย่อมขุดขึ้นได้ซึ่งอามิสแห่งมัจจุราช อันเป็นมูลแห่งวัฏทุกข์ที่ล่วงได้

โดยยาก ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุปปวาสาสูตร

[๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่ากุณฑิฐานวัน ใกล้พระนครกุณฑิยา ก็สมัยนั้นแล พระนางสุปปวาสาพระธิดาของพระเจ้าโกลิยะทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน พระนางสุปปวาสานั้น ผู้อันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้วทรงอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้ด้วยพระองค์โดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีแล้วหนอปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้เป็นสุขดีหนอ ฯ

[๖๐] ครั้งนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาเชิญพระสวามีมาว่าเชิญมานี่เถิดพระลูกเจ้า ขอเชิญพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้ว ทรงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้าตามคำของหม่อมฉัน จงทูลถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กะปรี้กะเปร่ามีพระกำลังความอยู่สำราญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กะปรี้กะเปร่า มีพระกำลัง ความอยู่สำราญ อนึ่งขอพระองค์จงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์ ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ ๗ วัน นางสุปปวาสานั้นอันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีหนอ พระราชบุตรพระเจ้าโกลิยะนั้นทรงรับคำของพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาแล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และตรัสถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กะปรี้กะเปร่า ทรงพระกำลัง ความอยู่สำราญ และรับสั่งอย่างนี้ว่า พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ ๗ วัน พระนางสุปปวาสานั้นผู้อันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงเป็นผู้มีสุข หาโรคมิได้ คลอดบุตรหาโรคมิได้เถิด ก็แลพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงมีสุขหาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พร้อมกับพระดำรัสของพระผู้มีภาคพระราชบุตรของพระเจ้าโกลิยะนั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ทรงชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายบังคมกระทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับไปสู่นิเวสน์ของตน ได้ทรงเห็นพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงมีสุขหาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ ครั้นแล้วได้ทรงดำริว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอไม่เคยมีมา พระตถาคตมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก็แลพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดานี้ทรงมีสุขหาโรคมิได้ คงจักประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พร้อมกับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค ได้เป็นผู้ปลื้มใจ เบิกบาน มีปีติโสมนัส ฯ

[๖๑] ครั้งนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทูลเชิญพระสวามีมาว่าข้าแต่พระลูกเจ้า ขอเชิญพระองค์เสด็จมานี่เถิด เชิญพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วจงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของหม่อมฉันว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง ขอพระองค์จงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้พระนางมีสุข หาโรคมิได้ คลอดบุตรผู้หาโรคมิได้ นางนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ๗ วันเถิด พระราชบุตรของพระเจ้าโกลิยะนั้นทรงรับคำพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาแล้ว เสร็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนาง

สุปปวาสาโกลิยธิดาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง พระนางรับสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พระนางนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์โปรดทรงรับภัตตาหารของนางสุปปวาสาโกลิยธิดาสิ้น ๗ วันเถิด ฯ

[๖๒] ก็สมัยนั้นแล อุบาสกคนหนึ่งนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตเพื่อฉันในวันพรุ่ง ก็อุบาสกนั้นเป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหาโมคคัลลานะ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะว่ามานี่แน่ะโมคคัลลานะ ท่านจงเข้าไปหาอุบาสกนั้นครั้นแล้วจงกล่าวกะอุบาสกนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปีมีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วันพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด อุปัฏฐากของท่านนั้นจักทำภายหลัง ท่านพระมหาโมคคัลลานะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาอุบาสกนั้น ครั้นแล้วได้กล่าวกะอุบาสกนั้นว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุขหาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตสิ้น๗ วัน ท่านจักทำในภายหลัง อุบาสกนั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่าพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประกันธรรม ๓ อย่าง คือ โภคสมบัติ ชีวิตและศรัทธา ของกระผมได้ไซร้ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตตาหารสิ้น๗ วันเถิด กระผมจักทำในภายหลัง ฯ

โม. ดูกรท่านผู้มีอายุ ฉันจะเป็นผู้ประกันธรรม ๒ อย่าง คือโภคสมบัติและชีวิตของท่าน ส่วนท่านเองเป็นผู้ประกันศรัทธา ฯ

อุ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่าพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประกันธรรม ๒ อย่าง คือ โภคสมบัติและชีวิตได้ไซร้ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด กระผมจักทำในภายหลัง ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ยังอุบาสกนั้นให้ยินยอมแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้อุบาสกนั้น

ยินยอมแล้ว พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทรงทำภัตตาหารตลอด ๗ วัน อุบาสกนั้นจะทำในภายหลัง พระเจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยพระหัตถ์ของพระนาง สิ้น ๗ วัน ให้ทารกนั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคและให้ไหว้ภิกษุสงฆ์แล้ว ลำดับนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้ถามทารกนั้นว่า พ่อหนู เธอสบายดีหรือพอเป็นไปหรอก หรือทุกข์อะไรๆ ไม่มีหรือ ทารกนั้นตอบว่า ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ กระผมจักสบายแต่ไหนได้ พอเป็นไปแต่ไหน กระผมอยู่ในท้องเปื้อนด้วยโลหิตถึง ๗ ปี ลำดับนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงมีพระทัยชื่นชมเบิกบานเกิดปีติโสมนัสว่า บุตรของเราได้สนทนากับพระธรรมเสนาบดี ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงมีพระทัยชื่นชม เบิกบานเกิดปีติโสมนัสแล้ว จึงตรัสถามพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาว่า ดูกรพระนาง พึงปรารถนาพระโอรสเห็นปานนี้แม้อื่นหรือ พระนางสุปปวาสากราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารถนาบุตรเห็นปานนี้แม้อื่นอีก ๗ คนเจ้าค่ะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ทุกข์อันไม่น่ายินดี ย่อมครอบงำคนผู้ประมาท โดยความเป็นของน่ายินดี
ทุกข์อันไม่น่ารักย่อมครอบงำคนผู้ประมาทโดยความเป็นของน่ารัก ทุกข์
ย่อมครอบงำบุคคลผู้ประมาทโดยความเป็นสุข ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. วิสาขาสูตร

[๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพารามปราสาทของวิสาขามิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ประโยชน์บางอย่างของนางวิสาขามิคารมารดา เนื่องในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้สำเร็จตามความประสงค์ ครั้งนั้นเป็นเวลาเที่ยง นางวิสาขามิคารมารดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว

นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามนางวิสาขามิคารมารดาว่า ดูกรนางวิสาขา ท่านมาแต่ที่ไหนหนอในเวลาเที่ยง นางวิสาขามิคารมารดากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ประโยชน์บางอย่างของหม่อมฉันเนื่องในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้สำเร็จตามความประสงค์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ประโยชน์ทั้งหมดอยู่ในอำนาจของผู้อื่น นำทุกข์มาให้ ความเป็นใหญ่ทั้งหมดนำสุขมาให้ เมื่อมีสาธารณประโยชน์ที่จะพึงให้สำเร็จ สัตว์ทั้งหลายย่อมเดือดร้อน เพราะว่ากิเลสเครื่องประกอบสัตว์ทั้งหลาย ก้าวล่วงได้โดยยาก ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. กาฬิโคธาภัททิยสูตร

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน ก็สมัยนั้นแลท่านพระภัททิยะ พระโอรสของพระราชาเทวีพระนามว่า กาฬิโคธา อยู่ในป่าก็ดีอยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี ได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอภิกษุเป็นอันมากได้ฟังท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอครั้นแล้วภิกษุเหล่านั้นได้พากันปริวิตกว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี คงหวลระลึกถึงความสุขในราชสมบัติเมื่อเป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่าสุขหนอ สุขหนอ ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา คงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ในป่าก็ดีอยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี คงหวลระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ เมื่อเป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

[๖๕] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งภิกษุรูปหนึ่งว่า ดูกรภิกษุเธอจงไปเรียกภัททิยะภิกษุมาตามคำของเราว่า ภัททิยะผู้มีอายุ พระศาสดาตรัสสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาว่า ดูกรอาวุโสภัททิยะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่านท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา รับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่าน พระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาว่าดูกรภัททิยะ ได้ยินว่า ท่านอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดีเปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ดังนี้จริงหรือ ท่านพระภัททิยะทูลรับว่า จริงพระเจ้าข้า

พ. ดูกรภัททิยะ ท่านเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า อยู่ในป่าก็ดีอยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี จึงเปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อนเสวยสุขในราชสมบัติอยู่ ได้มีการรักษาอันพวกราชบุรุษจัดแจงดีแล้ว ทั้งภายในพระราชวัง ทั้งภายนอกพระราชวัง ทั้งภายในพระนคร ทั้งภายนอกพระนครทั้งภายในชนบท ทั้งภายนอกชนบท ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นแลเป็นผู้อันราชบุรุษรักษาแล้วคุ้มครองแล้วอย่างนี้ ยังเป็นผู้กลัวหวาดเสียวระแวง สะดุ้งอยู่ แต่บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้เดียวอยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี ไม่กลัว ไม่หวาดเสียว ไม่ระแวง ไม่สะดุ้ง มีความขวนขวายน้อยมีขนตก เป็นไปอยู่ด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจดุจเนื้ออยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์นี้แลอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความกำเริบ (ความโกรธ) ย่อมไม่มีภายในพระอริยบุคคลผู้ก้าวล่วง
ความเจริญและความเสื่อมมีประการอย่างนั้น เทวดาทั้งหลาย ย่อมไม่
สามารถเพื่อจะเห็นพระอริยบุคคลนั้นผู้ปราศจากภัย มีความสุข ไม่มี
ความโศก ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบมุจลินทวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

อุทาน นันทวรรคที่ ๓

๑. กรรมสูตร

[๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ ฯ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค อดกลั้นทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะไม่พรั่นพรึงอยู่ พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้น นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม่ไกลอดกลั้นทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะไม่พรั่นพรึงอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุละกรรมทั้งหมดได้แล้ว กำจัดกรรมเป็นดังธุลีที่ตนทำไว้แล้วใน

ก่อนไม่มีการยึดถือว่าของเรา ดำรงมั่น คงที่ประโยชน์ที่จะกล่าวกะ

ชน (ว่าท่านจงทำยาเพื่อเรา) ย่อมไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นันทสูตร

[๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระนันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาคโอรสของพระมาตุจฉา ได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์อยู่ได้ ผมจะบอกคืนสิกขาลาเพศ ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควร

ส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะ พระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉา ได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ ผมจะบอก คืนสิกขาลาเพศ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า มาเถิดภิกษุ เธอจงเรียก นันทภิกษุมาตามคำของเราว่าดูกรท่านนันทะพระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับ พระผู้มีพระภาคแล้วเข้าไปหาท่านพระนันทะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระนันทะว่า ดูกรท่านนันทะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระนันทะรับคำภิกษุนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มี พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถาม ท่านพระนันทะว่า ดูกรนันทะ ได้ยินว่า เธอได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มี อายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ฯลฯ ผมจักบอกคืนสิกขาลาเพศ ดังนี้จริงหรือ ท่านพระนันทะกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรนันทะ ท่านไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ จักไม่สามารถทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขาลาเพศเพื่อเหตุไรเล่า ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ออกจากเรือน นางสากิยานีผู้ชนบทกัลยาณี มีผมอันสางไว้กึ่งหนึ่งแลดูแล้ว ได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระลูกเจ้าพึงด่วน เสด็จกลับมา ข้าพระองค์ระลึกถึงคำของนางนั้นจึงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะ ทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขาลาเพศ ฯ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านพระนันทะที่แขน แล้วทรงหายจากพระวิหารเชตวัน ไปปรากฏในเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้ หรือพึงคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ฯ

[๖๘] ก็สมัยนั้นแล นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ มีเท้าดุจนกพิราบมาสู่ที่บำรุงของท้าว สักกะจอมเทพ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระนันทะว่า ดูกรนันทะ เธอเห็นนาง อัปสร ๕๐๐ เหล่านี้ผู้มีเท้าดุจนกพิราบหรือไม่ท่านพระนันทะทูลรับว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรนันทะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน นางสากิยานีผู้ชนบทกัลยานี หรือ นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบไหนหนอแลมีรูปงามกว่า น่าดูกว่า หรือ น่าเลื่อมใสกว่า ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางลิงผู้มีอวัยวะใหญ่น้อยถูกไฟไหม้ หูและจมูกขาด ฉันใด นางสากิยานีผู้ชนบทกัลยานีก็ฉันนั้นแล เมื่อเทียบกับนางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ย่อมไม่

เข้าถึงเพียงหนึ่งเสี้ยว ไม่เข้าถึงเพียงส่วนหนึ่งของเสี้ยว ไม่เข้าถึงเพียงการเอาเข้าไปเปรียบว่า หญิงนี้เป็นเช่นนั้น ที่แท้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้มีรูปงามกว่า น่าดูกว่า และน่าเลื่อมใสกว่าพระเจ้าข้า ฯ

พ. ยินดีเถิดนันทะ อภิรมย์เถิดนันทะ เราเป็นผู้รับรองเธอเพื่อให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบ ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์เพื่อให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบไซร้ ข้าพระองค์จักยินดีประพฤติพรหมจรรย์ พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านพระนันทะที่แขน แล้วทรงหายจากเทวดาชั้นดาวดึงส์ ไปปรากฏที่พระวิหารเชตวัน เหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียบแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า ท่านพระนันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉา ประพฤติพรหมจรรย์เพราะเหตุแห่งนางอัปสร ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้รับรองท่าน เพื่อให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบ ฯ

[๖๙] ครั้งนั้นแล ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสหายของท่านพระนันทะ ย่อมร้องเรียกท่านพระนันทะด้วยวาทะว่าเป็นลูกจ้าง และด้วยวาทะว่าผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่มาว่า ได้ยินว่า ท่านพระนันทะเป็นลูกจ้าง ได้ยินว่า ท่านพระนันทะเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงไถ่มา ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพราะเหตุนางอัปสรได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้รับรองท่าน เพื่อให้ได้นางอัปสร ๕๐๐ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบ ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระนันทะอึดอัดระอาเกลียดชังด้วยวาทะว่า เป็นลูกจ้างและด้วยวาทะว่าเป็นผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่มาของพวกภิกษุผู้เป็นสหาย จึงหลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ไม่นานนักก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระนันทะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๗๐] ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาตนหนึ่งมีวรรณะงามยิ่งนัก ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว ได้

ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉาทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ แม้ญาณก็ได้เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคว่า พระนันทะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

ครั้นพอล่วงราตรีนั้นไป ท่านพระนันทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์เพื่อให้ได้นางอัปสร ๕๐๐ ผู้มีเท้าดุจนกพิราบ ข้าพระองค์ขอปลดเปลื้องพระผู้มีพระภาคจากการรับรองนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนันทะ แม้เราก็กำหนดรู้ใจของเธอด้วยใจของเราว่า นันทะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ แม้เทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาคโอรสของพระมาตุจฉาทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูกรนันทะ เมื่อใดแล จิตของเธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น เราพ้นแล้วจากการรับรองนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุใดข้ามเปือกตมคือกามได้แล้ว ย่ำยีหนาม คือกามได้แล้ว ภิกษุนั้น
บรรลุถึงความสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหวในเพราะสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ยโสชสูตร

[๗๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปมีพระยโสชะเป็นประมุข เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นปราศรัยอยู่กับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่นปูลาดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรกันอยู่ ได้ส่งเสียงอื้ออึง

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ใครนั่นมีเสียงอื้ออึงเหมือนชาวประมงแย่งปลากัน ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระยโสชะเป็นประมุขเหล่านี้ เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ภิกษุผู้อาคันตุกะเหล่านั้น ปราศรัยอยู่กับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปูลาดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรกันอยู่ส่งเสียงอื้ออึง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่าพระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไรหนอ เธอทั้งหลายจึงส่งเสียงอื้ออึงเหมือนชาวประมงแย่งปลากัน ฯ

[๗๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว ท่านพระยโสชะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเหล่านี้เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุผู้อาคันตุกะเหล่านี้ปราศรัยกับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปูลาดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรกันอยู่ส่งเสียงอื้ออึง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไป เราประณามเธอทั้งหลายเธอทั้งหลายไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้ว เก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรหลีกจาริกไปทางวัชชีชนบท เที่ยวจาริกไปในวัชชีชนบทโดยลำดับ ถึงแม่น้ำวัคคุมุทานที กระทำกุฎีมุงบังด้วยใบไม้ เข้าจำพรรษาอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ฯ

[๗๓] ครั้งนั้นแล ท่านพระยโสชะเข้าจำพรรษาแล้ว เรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงใคร่ประโยชน์ ทรงแสวงหาประโยชน์ ทรงอนุเคราะห์ทรงอาศัยความอนุเคราะห์ ประณามเราทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพึงทรงใคร่ประโยชน์แก่เราทั้งหลายผู้อยู่ด้วยประการใด ขอเราทั้งหลายจงสำเร็จการอยู่ด้วยประการนั้นเถิด ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระยโสชะแล้ว ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นหลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียรมีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ทุกๆ รูปได้ทำให้แจ้งซึ่งวิชชา ๓ ภายในพรรษานั้นเอง ฯ

[๗๔] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระนครสาวัตถีตามพระอัธยาศัยแล้ว เสด็จจาริกไปทางพระนครเวสาลี เสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลำดับได้เสด็จถึงพระนครเวสาลี ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลาป่ามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลีนั้น ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการกำหนดใจของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ด้วยพระทัยของพระองค์แล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีอยู่ในทิศใด ทิศนี้เหมือนมีแสงสว่างแก่เรา เหมือนมีโอภาสแก่เรา เธอเป็นผู้ไม่รังเกียจที่จะไปเพื่อความสนใจแห่งเรา เธอพึงส่งภิกษุผู้เป็นทูตไปในสำนักแห่งภิกษุทั้งหลายผู้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีด้วยสั่งว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาใคร่จะเห็นท่านทั้งหลาย ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะภิกษุนั้นว่า ดูกรอาวุโสท่านจงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ครั้นแล้ว จงกล่าวกะภิกษุทั้งหลายผู้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีอย่างนี้ว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาทรงประสงค์จะเห็นท่านทั้งหลาย ภิกษุนั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้วหายจากกูฏาคารศาลาป่ามหาวันไปปรากฏข้างหน้าภิกษุเหล่านั้นที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ลำดับนั้น ภิกษุนั้นได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีว่าพระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาทรงประสงค์เห็นท่านทั้งหลายภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นแล้ว เก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวร หายจากที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ไปปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวันเปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ฯ

[๗๕] ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ด้วยสมาธิอันไม่หวั่นไหว ครั้งนั้นภิกษุเหล่านั้นมีความดำริว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ด้วยวิหารธรรมไหนหนอ ภิกษุเหล่านั้นมีความดำริอีกว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ด้วยอาเนญชวิหารธรรม ภิกษุทั้งหมดนั้นแลนั่งอยู่ด้วยอาเนญชสมาธิ ฯ

ครั้งนั้นแล เมื่อราตรีล่วงไป เมื่อปฐมยามผ่านไป ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะกระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่งประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้วขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว เมื่อมัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้วขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว อรุณขึ้นแล้วเมื่อราตรีรุ่งอรุณท่านพระอานนท์ลุกขึ้นจากอาสนะกระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้วอรุณขึ้นแล้ว ราตรีรุ่งอรุณ ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น แล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ถ้าว่าเธอพึงรู้ไซร้ ความแจ่มแจ้งแม้มีประมาณเท่านี้ก็ไม่พึงปรากฏแก่เธอ ดูกรอานนท์ เราและภิกษุ ๕๐๐ เหล่านี้ทั้งหมด นั่งแล้วด้วยอาเนญชสมาธิ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุใดชนะหนาม คือ กาม ชนะการด่า การฆ่า และการจองจำได้
แล้ว ภิกษุนั้นมั่นคงไม่หวั่นไหวดุจภูเขา ภิกษุนั้นย่อมไม่หวั่นไหวใน
เพราะสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สารีปุตตสูตร

[๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เบื้องหน้าอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคพระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เบื้องหน้า ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุผู้ดุจภูเขา ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะความสิ้นโมหะเหมือนภูเขาหิน

ไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่ด้วยดี ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โกลิตสูตร

[๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติอันตั้งไว้แล้วในภายใน อยู่ในที่ไม่ไกล พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติอันตั้งไว้ดีแล้วในภายใน อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุเข้าไปตั้งกายคตาสติไว้แล้ว สำรวมแล้วในผัสสายตนะ ๖มีจิต

ตั้งมั่นแล้วเนืองๆ พึงรู้ความดับกิเลสของตน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปิลินทวัจฉสูตร

[๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระปิลินทวัจฉะย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย ครั้งนั้นแล ภิกษุมากด้วยกัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่

ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิลินทวัจฉะย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า ดูกรภิกษุ เธอจงไปเรียกปิลินทวัจฉภิกษุมาตามคำของเราว่าดูกรอาวุโสวัจฉะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วเข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจฉะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านปิลินทวัจฉะว่าดูกรอาวุโส พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระปิลินทวัจฉะรับคำภิกษุนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระปิลินทวัจฉะว่า ดูกรปิลินทวัจฉะ ได้ยินว่าเธอย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อยจริงหรือ ท่านพระปิลินทวัจฉะทูลรับว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการถึงขันธ์อันมีในก่อนของท่านพระปิลินทวัจฉะแล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ายกโทษวัจฉภิกษุเลย วัจฉภิกษุย่อมไม่มุ่งโทษ เรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย วัจฉภิกษุเกิดในสกุลพราหมณ์ ๕๐๐ ชาติโดยไม่เจือปนเลย วาทะว่าคนถ่อยนั้นวัจฉภิกษุประพฤติมานาน เพราะเหตุนั้น วัจฉภิกษุนี้ย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

มายา มานะ ย่อมไม่เป็นไปในผู้ใด ผู้ใดมีความโลภสิ้นไปแล้ว ไม่มี
ความยึดถือว่าเป็นของเรา ไม่มีความหวัง บรรเทาความโกรธได้แล้ว
มีจิตเย็นแล้ว ผู้นั้นชื่อว่าเป็นพราหมณ์ผู้นั้นชื่อว่าเป็นสมณะ ผู้นั้น
ชื่อว่าเป็นภิกษุ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. มหากัสสปสูตร

[๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปนั่งเข้าสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ โดยบัลลังก์

เดียว ที่ถ้ำปิปผลิคูหา สิ้น ๗ วัน ครั้นพอล่วง ๗ วันนั้นไปท่านพระมหากัสสปก็ออกจาก สมาธินั้น เมื่อท่านพระมหากัสสปออกจากสมาธินั้นแล้ว ได้มีความคิดว่า ถ้ากระไร เราพึงเข้าไป บิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์เถิด ก็สมัยนั้นแล เทวดาประมาณ ๕๐๐ ถึงความขวนขวาย เพื่อจะให้ท่านพระมหากัสสปได้บิณฑบาต ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระมหากัสสปห้ามเทวดา ประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้น แล้วนุ่งผ้าอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนคร ราชคฤห์ ฯ

[๘๐] ก็สมัยนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงพระประสงค์จะถวายบิณฑบาตแก่ ท่านพระมหากัสสป จึงทรงนิรมิตเพศเป็นนายช่างหูกทอหูกอยู่นางอสุรกัญญาชื่อว่าสุชาดา กรอด้ายหลอดอยู่ ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเที่ยวไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ตาม ลำดับตรอก เข้าไปถึงนิเวศน์ของท้าวสักกะจอมเทพ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงเห็นท่าน พระมหากัสสปมาแต่ไกล ครั้นแล้วเสด็จออกจากเรือนทรงต้อนรับ ทรงรับบาตรจากมือ เสด็จเข้าไปสู่เรือน ทรงคดข้าวออกจากหม้อใส่เต็มบาตร แล้วทรงถวายแด่ท่านพระมหากัสสป บิณฑบาตนั้นมีสูปะและพยัญชนะเป็นอันมาก ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปคิดว่า สัตว์นี้ เป็นใครหนอแล มีอิทธานุภาพเห็นปานนี้ ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปมีความคิดว่าท้าวสักกะ จอมเทพหรือหนอแล ท่านพระมหากัสสปทราบดังนี้แล้วได้กล่าวกะท้าวสักกะจอมเทพว่า ดูกรท้าวโกสีย์ มหาบพิตรทำกรรมนี้แล้วแลมหาบพิตรอย่าได้ทำกรรมเห็นปานนี้แม้อีก ท้าวสักกะจอมเทพตรัสว่า ข้าแต่ท่านพระมหากัสสปผู้เจริญ แม้ข้าพเจ้าก็ต้องการบุญ แม้ข้าพเจ้า ก็พึงทำเพราะบุญครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพทรงอภิวาทท่านพระมหากัสสป ทรงทำ ประทักษิณแล้ว เหาะขึ้นสู่เวหาส เปล่งอุทาน ๓ ครั้งในอากาศว่า

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่งเราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป ฯ

[๘๑] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับอุทานของท้าวสักกะจอมเทพเสด็จเหาะขึ้นไปสู่เวหาส แล้ว ทรงเปล่งอุทานในอากาศ ๓ ครั้งว่า

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่งเราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป ฯ

ด้วยทิพโสตธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์ ลำดับนั้นแลพระผู้มีพระภาคทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาต

เป็นวัตร ผู้เลี้ยงตนมิใช่เลี้ยงคนอื่น ผู้คงที่สงบแล้วมีสติทุกเมื่อ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ปิณฑปาตสูตร

[๘๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต นั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้ต้นกุ่ม สนทนากันถึงเรื่องเป็นไปในระหว่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตอยู่ ย่อมได้เห็นรูปอันเป็นที่พอใจด้วยจักษุย่อมได้ฟังเสียงอันเป็นที่พอใจด้วยหู ย่อมได้ดมกลิ่นอันเป็นที่พอใจด้วยจมูกย่อมได้ลิ้มรสอันเป็นที่พอใจด้วยลิ้น ย่อมได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอันเป็นที่พอใจด้วยกาย ตามกาลอันสมควร ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ย่อมเที่ยวไปบิณฑบาต ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผิฉะนั้น เราทั้งหลายจงถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเถิด แม้เราทั้งหลายก็จักได้เห็นรูปอันเป็นที่พอใจด้วยจักษุ ได้ฟังเสียงอันเป็นที่พอใจด้วยหู ได้ดมกลิ่นอันเป็นที่พอใจด้วยจมูก ได้ลิ้มรสอันเป็นที่พอใจด้วยลิ้น ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอันเป็นที่พอใจด้วยกาย ตามกาลอันสมควรแม้เราทั้งหลายก็จักเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรงเที่ยวไปบิณฑบาต ภิกษุเหล่านั้นสนทนากถาค้างอยู่ในระหว่างเพียงนี้ ครั้งนั้นแลเป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้นแล้วได้เสด็จเข้าไปถึงโรงกลมใกล้ต้นกุ่ม แล้วประทับนั่ง ณ อาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้ว

ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอและเธอทั้งหลายสนทนาเรื่องอะไรค้างไว้ในระหว่าง ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัตนั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้ต้นกุ่มนี้ เกิดสนทนากันในระหว่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เที่ยวไปบิณฑบาตอยู่ย่อมได้เห็นรูปอันเป็นที่พอใจด้วยจักษุ ... แม้เราทั้งหลายก็จักเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง เที่ยวไปบิณฑบาต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างนี้แล ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา พึงกล่าวเรื่องเห็นปานนี้นั้นไม่สมควรเลยเธอทั้งหลายประชุมกันแล้วพึงกระทำอาการ ๒ อย่าง คือ ธรรมีกถา หรือดุษณีภาพอันเป็นอริยะ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าว่าภิกษุไม่อาศัยเสียงสรรเสริญแล้วไซร้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรผู้เลี้ยงตนมิใช่ผู้เลี้ยง
คนอื่น ผู้คงที่ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สิปปสูตร

[๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัตแล้ว นั่งประชุมกันในโรงกลม ได้สนทนากันถึงเรื่องเป็นไปในระหว่างว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ใครหนอแลย่อมรู้ศิลป ใครศึกษาศิลปอะไร ศิลปอย่างไหนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บรรดาภิกษุเหล่านั้นภิกษุบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการฝึกช้างเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย

บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการฝึกม้าเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการขับรถเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการยิงธนูเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลายบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปทางอาวุธเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปทางนับนิ้วมือเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการคำนวณเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปนับประมวลเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการขีดเขียนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการแต่งกาพย์กลอนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่าศิลปในทางโลกายตศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในทางภูมิศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างเพียงนี้ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น ได้เสด็จเข้าไปถึงโรงกลม แล้วประทับนั่ง ณ อาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเธอทั้งหลายสนทนาเรื่องอะไรค้างไว้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต นั่งประชุมกันในโรงกลม เกิดสนทนากันในระหว่างว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ใครหนอแลย่อมรู้ศิลป ... บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่าศิลปในทางภูมิศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างนี้แลก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา กล่าวกถาเห็นปานนี้นั้นไม่สมควรเลย เธอทั้งหลายประชุมกันแล้ว พึงกระทำอาการ ๒ อย่าง คือ ธรรมีกถา หรือดุษณีภาพอันเป็นอริยะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ไม่อาศัยศิลปเลี้ยงชีพ ผู้เบา ปรารถนาประโยชน์ มีอินทรีย์สำรวมแล้ว
พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ไม่มีที่อยู่เที่ยวไป ไม่ยึดถือว่าของเรา
ไม่มีความหวัง ผู้นั้นกำจัดมารได้แล้ว เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว ชื่อว่าเป็น
ภิกษุ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๑๐. โลกสูตร

[๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ที่ควงไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขโดยบัลลังก์เดียวตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแลโดยล่วง ๗ วันนั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้วทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ ได้ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้เดือดร้อนอยู่ด้วยความเดือดร้อนเป็นอันมาก และผู้ถูกความเร่าร้อนเป็นอันมากซึ่งเกิดจากราคะบ้าง เกิดจากโทสะบ้าง เกิดจากโมหะบ้าง แผดเผาอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

โลกนี้เกิดความเดือดร้อนแล้ว ถูกผัสสะครอบงำแล้ว ย่อมกล่าวถึง
โรคโดยความเป็นตัวตน ก็โลกย่อมสำคัญโดยประการใด ขันธปัญจก
อันเป็นวัตถุแห่งความสำคัญนั้น ย่อมเป็นอย่างอื่นจากประการที่ตน
สำคัญนั้น โลกข้องแล้วในภพมีความแปรปรวนเป็นอื่น ถูกภพครอบงำ
แล้ว ย่อมเพลิดเพลินภพนั่นเอง (สัตว์) โลกย่อมเพลิดเพลินสิ่งใด
สิ่งนั้นเป็นภัย โลกกลัวสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ก็บุคคลอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์นี้เพื่อจะละภพแล ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
กล่าวความหลุดพ้นจากภพด้วยภพ(สัสสตทิฐิ)เรากล่าวว่า สมณ
พราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดไม่หลุดพ้นไปจากภพ ก็หรือสมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความสลัดออกจากภพด้วยความไม่มี
ภพ (อุจเฉททิฐิ)เรากล่าวว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดไม่
สลัดออกไปจากภพ ก็ทุกข์นี้ย่อมเกิดเพราะอาศัยอุปธิทั้งปวง ความเกิด
แห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะความสิ้นอุปาทานทั้งปวง ท่านจงดูโลกนี้
สัตว์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ถูกอวิชชาครอบงำหรือยินดีในขันธปัญจก
ที่เกิดแล้ว ไม่พ้นไปจากภพก็ภพเหล่าใดเหล่าหนึ่งในส่วนทั้งปวง
(ในเบื้องบนเบื้องต่ำ เบื้องขวาง) โดยส่วนทั้งปวง (สวรรค์ อบาย

และมนุษย์เป็นต้น) ภพทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความ
แปรปรวนเป็นธรรมดา อันบุคคลผู้เห็นขันธปัญจกกล่าวคือ ภพ ตาม
ความเป็นจริงด้วย ปัญญา อันชอบอย่างนี้ อยู่ย่อมละภวตัณหาได้
ทั้งไม่เพลิดเพลินวิภวตัณหา ความดับด้วยอริยมรรคเป็นเครื่องสำรอก
ไม่มีส่วนเหลือ เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหาทั้งหลาย โดยประการ
ทั้งปวง เป็นนิพพานภพใหม่ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้ดับแล้วเพราะไม่
ถือมั่น ภิกษุนั้นครอบงำมาร ชนะสงคราม ล่วงภพได้ทั้งหมด เป็นผู้
คงที่ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบนันทวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กรรมสูตร	๒. นันทสูตร
๓. ยโสชสูตร	๔. สาริปุตตสูตร
๕. โกลิตสูตร	๖. ปิลินทวัจฉสูตร
๗. มหากัสสปสูตร	๘. ปิณฑปาตสูตร
๙. สิปปสูตร	๑๐. โลกสูตร ฯ

อุทาน เมฆิยวรรคที่ ๔

๑. เมฆิยสูตร

[๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพต ใกล้เมืองจาลิกา ก็สมัยนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเป็นอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค ครั้งนั้นแลท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์ปรารถนาจะเข้าไปบิณฑบาตในชันตุคาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ เธอจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระเมฆิยะนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังชันตุคามเพื่อบิณฑบาต ครั้นเที่ยวไปในชันตุคามเพื่อบิณฑบาตแล้ว กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ครั้นแล้วเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่ง แม่น้ำกิมิกาฬา ได้เห็นป่ามะม่วงน่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์ ครั้นแล้วคิดว่า ป่ามะม่วงนี้น่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์จริงหนอป่ามะม่วงนี้สมควรแก่ความเพียรของกุลบุตรผู้มีความต้องการด้วยความเพียร จริงหนอถ้าว่าพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตเราไซร้ เราพึงมาสู่อัมพวันนี้เพื่อบำเพ็ญเพียร ลำดับนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทาน พระวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังชันตุคาม ครั้น เที่ยวไปบิณฑบาตในชันตุคามแล้วกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ครั้นแล้วเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ได้เห็นอัมพวันน่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์ จึงได้ คิดว่าอัมพวันนี้น่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์จริงหนอ อัมพวันนี้ สมควรเพื่อความเพียรของกุลบุตร ผู้มีความต้องการด้วยความเพียรจริงหนอ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตเราไซร้ เราพึงมาสู่ อัมพวันนี้เพื่อบำเพ็ญเพียร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงอนุญาตข้าพระองค์ ไซร้ ข้าพระองค์พึงไปสู่อัมพวันเพื่อบำเพ็ญเพียร ฯ

[๘๖] เมื่อท่านพระเมฆิยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ จงรอก่อน เราอยู่แต่ผู้เดียวเธอจงรออยู่จนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมาแม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระเมฆิยะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญพระผู้มีพระภาคไม่มีกิจอะไรๆ ที่พึงทำให้ยิ่ง หรือการสั่งสมอริยมรรคที่พระองค์ทรงทำแล้วไม่มี แต่ข้าพระองค์ยังมีกิจที่พึงทำให้ยิ่ง ยังมีการสั่งสมอริยมรรคที่ทำแล้ว ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงอนุญาตข้าพระองค์ไซร้ ข้าพระองค์พึงไปสู่อัมพวันนั้นเพื่อบำเพ็ญเพียร แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ เราพึงกล่าวอะไรกะเธอผู้กล่าวอยู่ว่า บำเพ็ญเพียร ดูกรเมฆิยะ เธอจงสำคัญเวลาอันสมควร ณ บัดนี้ ฯ

[๘๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระเมฆิยะลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปยังอัมพวันนั้น ครั้นแล้วได้เที่ยวไปทั่วอัมพวัน แล้วนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้งนั้น เมื่อท่านพระเมฆิยะพักอยู่ในอัมพวันนั้น อกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตกวิหิงสาวิตก ย่อมฟุ้งซ่านโดยมาก ครั้งนั้นแล ท่านพระเมฆิยะคิดว่า น่าอัศจรรย์หนอไม่เคยมีมาแล้วหนอ เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่กลับถูกอกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำแล้ว ครั้งนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระเมฆิยะออกจากที่เร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์พักอยู่ในอัมพวันนั้น อกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตกวิหิงสาวิตก ย่อมฟุ้งซ่านโดยมาก ข้าพระองค์นั้นคิดว่า น่าอัศจรรย์หนอ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ก็เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่กลับถูกอกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำแล้ว ฯ

[๘๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ ธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ๕ ประการเป็นไฉน ดูกรเมฆิยะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นธรรมประการที่ ๑ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เป็นธรรมประการที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาเครื่องขัดเกลากิเลส เป็นไปเพื่อเป็นที่สบายในการเปิดจิต เพื่อเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ อัปปิจฉกถา สันตุฏฐิกถา ปวิเวกกถาอสังสัคคกถา วิริยารัมภกถา ศีลกถา สมาธิกถา ปัญญากถา วิมุตติกถาวิมุตติญาณทัสสนกถา นี้เป็นธรรมประการที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม นี้เป็นธรรมประการที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณาความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เป็นธรรมประการที่ ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้าดูกรเมฆิยะ ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ดูกรเมฆิยะ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีศีล ... จักสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักได้ตามความปรารถนาได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาเครื่องขัดเกลากิเลส ... วิมุตติญาณทัสสนกถาภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้ปรารภความเพียร ... ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีปัญญา ... ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ฯ

[๘๙] ดูกรเมฆิยะ ก็แลอันภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้วพึงเจริญธรรม ๔ ประการให้ยิ่งขึ้นไป คือ พึ่งเจริญอสุภะเพื่อละราคะ พึงเจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท พึงเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก พึงเจริญอนิจจสัญญาเพื่อเพิกถอนอัสมิมานะ ดูกรเมฆิยะ อนัตตสัญญาย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจสัญญา ผู้ที่ได้อนัตตสัญญาย่อมบรรลุนิพพานอันเป็นที่เพิกถอนเสียได้ซึ่งอัสมิมานะในปัจจุบันเทียว ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

วิตกอันเลวทราม วิตกอันสุขุม ตั้งมั่นแล้วทำใจให้เย่อหยิ่งบุคคล
ผู้มีจิตหมุนไปแล้วไม่ทราบวิตกแห่งใจเหล่านี้ ย่อมแล่นไปสู่ภพน้อย

และภพใหญ่ ส่วนบุคคลผู้มีความเพียร มีสติ ทราบวิตกแห่งใจ
เหล่านี้แล้ว ย่อมปิดเสีย พระอริยสาวกผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมละได้เด็ดขาด
ไม่มีส่วนเหลือ ซึ่งวิตกเหล่านี้ที่ตั้งมั่นแล้ว ทำใจให้เย่อหยิ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุทธตสูตร

[๘๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สาลวัน อันเป็นที่เสด็จประพาสของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ใกล้กรุงกุสินารา ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง กลับกลอก มีปากกล้า มีวาจาเกลื่อนกล่น มีสติหลงลืม ไม่รู้สำนึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ อยู่ในกุฎีที่เขาสร้างไว้ในป่า ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นภิกษุเหล่านั้น ผู้มีจิตฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง ปากกล้า วาจาเกลื่อนกล่น มีสติหลงลืม ไม่รู้สำนึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ อยู่ในกุฎีที่เขาสร้างไว้ในป่าในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมีกายไม่รักษาแล้ว เป็นมิจฉาทิฐิ และถูกถีนมิทธะครอบงำแล้ว
ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมาร เพราะเหตุนั้นภิกษุพึงเป็นผู้รักษาจิต มีความ
ดำริชอบเป็นโคจร มุ่งสัมมาทิฐิเป็นเบื้องหน้า รู้ความเกิดขึ้นและความ
เสื่อมไปแล้วครอบงำถีนมิทธะ พึงละทุคติทั้งหมดได้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โคปาลสูตร

[๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้ว เสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้แห่งหนึ่ง แล้วประทับนั่งที่อาสนะอันบุคคลปูไว้แล้ว ครั้งนั้นแลนายโคบาลคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา ครั้งนั้นแล นายโคบาลนั้น อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้เถิด พระเจ้าข้าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้นแล นายโคบาลนั้นทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้วลุกออกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป พอล่วงราตรีนั้นไป นายโคบาลสั่งให้ตกแต่งข้าวปายาสมีน้ำน้อย และสัปปิใหม่ อันเพียงพอ ในนิเวศน์ของตนแล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว ครั้นเวลาเช้าพระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายโคบาลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วประทับนั่งที่อาสนะที่เขาปูลาดถวาย ลำดับนั้นแล นายโคบาลอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยข้าวปายาสมีน้ำน้อยและสัปปิใหม่ให้อิ่มหนำสำราญด้วยมือของตน เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว นายโคบาลถือเอาอาสนะต่ำแห่งหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๘๒] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน บุรุษคนหนึ่งได้ปลงชีวิตนายโคบาลนั้นในระหว่างเขตบ้าน ลำดับนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบว่า นายโคบาลอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวปายาสมีน้ำน้อยและสัปปิใหม่ด้วยมือของตนในวันนี้แล้ว ถูกบุรุษคนหนึ่งปลงชีวิตเสียแล้วในระหว่างเขตบ้าน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

โจรหัวโจกเห็นโจรหัวโจกแล้ว พึงทำความฉิบหายหรือความทุกข์ให้กัน

ก็หรือคนมีเวรเห็นคนมีเวรแล้ว พึงทำความฉิบหายหรือความทุกข์ให้กัน

จิตที่ตั้งไว้ผิดพึงทำเขาให้เลวกว่านั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ชุณหสูตร

[๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้กรุงราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่กโปตกันทราวิหาร ก็สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรมีผมอันปลงแล้วใหม่ๆ นั่งเข้าสมาธิอย่างหนึ่งอยู่กลางแจ้งในคืนเดือนหงาย ฯ

[๙๔] ก็สมัยนั้น ยักษ์สองสหายออกจากทิศอุดรไปยังทิศทักษิณ ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ได้เห็นท่านพระสารีบุตรมีผมอันปลงแล้วใหม่ๆ นั่งอยู่กลางแจ้งในคืนเดือนหงาย ครั้นแล้วยักษ์ตนหนึ่งได้กล่าวกะยักษ์ผู้เป็นสหายว่า ดูกรสหาย เราจะประหารที่ศีรษะแห่งสมณะนี้ เมื่อยักษ์นั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ยักษ์ผู้เป็นสหายได้กล่าวกะยักษ์นั้นว่า ดูกรสหาย อย่าเลย ท่านอย่าประหารสมณะเลยดูกรสหาย สมณะนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ยักษ์นั้นก็ได้กล่าวกะยักษ์ผู้เป็นสหายว่า ดูกรสหาย เราจะประหารที่ศีรษะแห่งสมณะนี้ แม้ครั้งที่ ๓ ยักษ์ผู้เป็นสหายก็ได้กล่าวกะยักษ์นั้นว่า ดูกรสหาย อย่าเลย ท่านอย่าประหารสมณะเลย ดูกรสหาย สมณะนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ลำดับนั้นแล ยักษ์นั้นไม่เชื่อยักษ์ผู้เป็นสหาย ได้ประหารที่ศีรษะแห่งท่านพระสารีบุตรเถระ ยักษ์นั้นพึงยังพระยาช้างสูงตั้ง ๗ ศอกหรือ ๘ ศอกให้จมลงไปก็ได้ หรือพึงทำลายยอดภูเขาใหญ่ก็ได้ ด้วยการประหารนั้น ก็แลยักษ์นั้นกล่าวว่า เราย่อมเร่าร้อน แล้วได้ตกลงไปสู่นรกใหญ่ในที่นั้นเอง ฯ

[๙๕] ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้เห็นยักษ์นั้นประหารที่ศีรษะแห่งท่านพระสารีบุตรด้วยจักษุเพียงดังทิพย์อันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ แล้วเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรอาวุโส ท่านพึงอดทนได้หรือ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ

ทุกข์อะไรๆ ไม่มีหรือ ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรอาวุโสโมคคัลลานะ ผมพึงอดทนได้ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน่อยหนึ่ง ฯ

ม. ดูกรอาวุโสสารีบุตร น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วท่านพระสารีบุตรมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ยักษ์ตนหนึ่งได้ประหารศีรษะของท่านในที่นี้ การประหารเป็นการประหารใหญ่เพียงนั้น ยักษ์นั้นพึงยังพระยาช้างสูงตั้ง ๗ ศอก ๘ ศอกให้จมลงไปก็ได้ หรือพึงทำลายยอดภูเขาใหญ่ก็ได้ ด้วยการประหารนั้น ก็แลท่านพระสารีบุตรได้กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโสโมคคัลลานะ ผมพึงอดทนได้ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน่อยหนึ่ง ฯ

สา. ดูกรอาวุโสโมคคัลลานะ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ท่านมหาโมคคัลลานะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ที่เห็นยักษ์ ส่วนผมไม่เห็นแม้ซึ่งปีศาจผู้เล่นฝุ่นในบัดนี้ ฯ

[๘๖] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับการเจรจาปราศรัยเห็นปานนี้ แห่งท่านมหานาคทั้งสองนั้น ด้วยโสตธาตุอันเป็นทิพย์อันบริสุทธิ์ล่วงโสตธาตุของมนุษย์ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานี้ว่า

จิตของผู้ใดเปรียบด้วยภูเขาหิน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่กำหนัดใน
อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ไม่โกรธเคืองในอารมณ์เป็นที่ทั้งแห่ง
การโกรธเคือง จิตของผู้ใดอบรมแล้วอย่างนี้ทุกข์จักถึงผู้นั้นแต่ที่ไหน ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. นาคสูตร

[๘๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพีก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเกลื่อนกล่นอยู่ด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ ประทับอยู่ลำบากไม่ผาสุก ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า บัดนี้ เราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ อยู่ลำบากไม่ผาสุก ถ้ากระไรเราพึง

หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียวเถิด ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้วทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมืองโกสัมพี ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมืองโกสัมพีเสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว ทรงเก็บเสนาสนะด้วยพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวร ไม่ทรงบอกลาอุปัฏฐาก ไม่ทรงบอกเล่าภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียวไม่มีเพื่อนสอง เสด็จหลีกจาริกไปทางป่าปาลิไลยกะเสด็จจาริกไปโดยลำดับ ถึงป่าปาลิไลยกะแล้ว ฯ

[๙๘] ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ควงไม้ภัททสาละในราวไพรรักขิตวัน ในป่าปาลิไลยกะ แม้พระยาช้างเชือกหนึ่ง เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง กินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่พระยาช้างนั้นหักลงๆ พระช้างนั้นดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อพระยาช้างนั้นลงและขึ้นจากน้ำ เหล่าช้างพังเดินเสียดสีกายไป พระยาช้างนั้นเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก ลำดับนั้นแล พระยาช้างนั้นดำริว่า บัดนี้ เราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้นลูกช้าง เรากินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ เหล่าช้างพังทั้งหลายเดินเสียดสีกายไป เราเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก ถ้ากระไรเราพึงหลีกออกจากโขลงอยู่แต่ผู้เดียว ลำดับนั้นแล พระยาช้างนั้นหลีกออกจากโขลง แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่ควงไม้ภัททสาละ ในราวป่ารักขิตวัน ณ ป่าปาลิไลยกะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้ยินว่า พระยาช้างนั้นกระทำประเทศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในรักขิตวันนั้นให้ปราศจากของเขียว และเข้าไปตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้สำหรับพระผู้มีพระภาคด้วยงวง ฯ

[๙๙] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ทรงเกิดความปริวิตกแห่งพระทัยอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณีอุบาสก อุบาสิกา พระราชามหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ เราเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก บัดนี้เรานั้นไม่เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์สาวกแห่งเดียรถีย์ เราไม่เกลื่อนกล่นเป็นอยู่สุขสำราญ พระยาช้างนั้นเกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง เรากินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำช้างพังทั้งหลายเดินเสียดสีกายไป เราเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก บัดนี้ เราไม่เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง เราไม่กินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดแล้ว และช้างทั้งหลายไม่กินกิ่งไม้ที่เราหัก

ลงๆ เราดื่มน้ำที่ไม่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ ช้างพังทั้งหลายก็ไม่เดินเสียดสีกายไป เราไม่เกลื่อนกล่นอยู่เป็นสุขสำราญ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความสงัดกายของพระองค์ และทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของพระยาช้างนั้น ด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

จิตของพระยาช้างผู้มีงาเช่นกับงอนรถนี้ ย่อมสมกับจิตที่ประเสริฐของพระ
พุทธเจ้าผู้ประเสริฐ เพราะพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ทรงยินดีอยู่ในป่า ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปิณโฑลภารทวาชสูตร

[๑๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงไตรจีวรเป็นวัตร มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัดไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารภความเพียร ผู้มีวาทะกำจัด หมั่นประกอบในอธิจิตนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระปิณโฑลภารัทวาชะ ผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ... อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

การไม่ว่าร้ายกัน ๑ การไม่เบียดเบียนกัน ๑ การสำรวมในพระปาติ
โมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัต ๑ที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑ การ
ประกอบความเพียรในอธิจิต ๑นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สาริปุตตสูตร

[๑๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารภความเพียรหมั่นประกอบในอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคพระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรผู้มีความปรารถนาน้อย ... อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความโศกทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ผู้ที่มีจิตยิ่ง ไม่ประมาท เป็นมุนี ศึกษาอยู่ในครอง

แห่งมุนี คงที่ สงบ มีสติทุกเมื่อ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุนทรีสูตร

[๑๐๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัย เภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่มหาชนสักการะเคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริกขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นพวกที่มหาชนไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริกขาร ฯ

[๑๐๓] ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก อดกลั้นสักการะของพระผู้มีพระภาคและสักการะของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เข้าไปหานางสุนทรีปริพาชิกาถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะนางสุนทรีปริพาชิกาว่า ดูกรน้องหญิง เธอสามารถเพื่อจะทำประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายได้หรือ นางสุนทรีปริพาชิกาถามว่า ดิฉันจะทำอะไร พระผู้เป็นเจ้า ดิฉันสามารถเพื่อจะทำอะไร แม้ชีวิตดิฉันก็สละเพื่อประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายได้ ฯ

อัญ. ดูกรน้องหญิง ถ้าเช่นนั้นเธอจงไปสู่พระวิหารเชตวันเนืองๆ เถิด ฯ

นางสุนทรีปริพาชิกา รับคำของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นแล้วได้ไปยังพระวิหารเชตวันเนืองๆ เมื่อใด พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้ทราบว่า นางสุนทรีปริพาชิกา

คนเห็นกันมามากว่า ไปยังพระวิหารเชตวันเนืองๆเมื่อนั้น ได้จ้างพวกนักเลงให้ปลงชีวิตนางสุนทรีปริพาชิกานั้นเสีย แล้วหมกไว้ในคูรอบพระวิหารเชตวันนั้นเอง แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ขอถวายพระพร นางสุนทรีปริพาชิกาอาตมภาพทั้งหลายมิได้เห็น พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายสงสัยในที่ไหนเล่า ฯ

อัญ. ในพระวิหารเชตวัน ขอถวายพระพร ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น พระคุณเจ้าทั้งหลายจงค้นพระวิหารเชตวัน ฯ

ครั้งนั้น พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ค้นทั่วพระวิหารเชตวันแล้วขุดศพนางสุนทรีปริพาชิกาตามที่ตนสั่งให้หมกไว้ขึ้นจากคู ยกขึ้นสู่เตียงแล้วให้นำไปสู่พระนครสาวัตถีเดินทางจากถนนนี้ไปถนนโน้น จากตรอกนี้ไปตรอกโน้น แล้วให้พวกมนุษย์โพนทะนาว่า เชิญดูกรรมของเหล่าสมณศากยบุตรเถิดนาย สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความละอาย ทุศีล มีธรรมเลวทราม พูดเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ก็สมณศากยบุตรเหล่านี้ถึงจักปฏิญาณว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสม่ำเสมอประพฤติพรหมจรรย์ พูดจริง มีศีล มีธรรมอันงาม ความเป็นสมณะของสมณศากยบุตรเหล่านี้หามีไม่ ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านี้หามีไม่ ความเป็นสมณะของสมณศากยบุตรเหล่านี้ฉิบหายเสียแล้ว ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านี้ฉิบหายเสียแล้วความเป็นสมณะของสมณศากยบุตรเหล่านี้จักมีแต่ไหน ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านี้จักมีแต่ไหน สมณศากยบุตรเหล่านี้ปราศจากความเป็นสมณะ สมณศากยบุตรเหล่านี้ปราศจากความเป็นพรหม ก็ไฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจักปลงชีวิตหญิงเสีย ฯ

[๑๐๔] ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี เห็นภิกษุทั้งหลายแล้ว ย่อมด่า ย่อมบริภาษ ขึ้งเคียดเบียดเบียน ด้วยวาจาอันหยาบคายมิใช่ของสัตบุรุษว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความละอาย ... ก็ไฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจะปลงชีวิตหญิงเสีย ฯ

[๑๐๕] ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกันครองผ้าอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วย่อมด่า ...ก็ไฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจักปลงชีวิตหญิงเสีย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงนั่นจักมีอยู่ไม่นาน จักมีอยู่ ๗ วันเท่านั้น ล่วง ๗ วันไปแล้วก็จัก

หายไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงโต้ตอบมนุษย์ทั้งหลายผู้ที่เห็นภิกษุทั้งหลายแล้ว ด่า บริภาษ ขึ้งเคียด เบียดเบียนด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษด้วยคาถานี้ว่า

คนที่พูดไม่จริง หรือคนที่ทำบาปกรรมแล้วพูดว่า มิได้ทำย่อมเข้าถึง
นรก คนแม้ทั้งสองพวกนั้น มีกรรมเลวทรามละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้
เสมอกันในโลกหน้า ฯ

[๑๐๖] ลำดับนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นเล่าเรียนคาถานี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ย่อมโต้ตอบพวกมนุษย์ผู้ที่เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วด่า บริภาษ ขึ้งเคียดเบียดเบียนด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษ ด้วยคาถานี้ว่า

คนที่พูดไม่จริง หรือคนที่กระทำบาปกรรม แล้วพูดว่า มิได้ทำ ย่อมเข้า
ถึงนรก คนแม้ทั้งสองพวกนั้นมีกรรมเลวทรามละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้
เสมอกันในโลกหน้า ฯ

[๑๐๗] มนุษย์ทั้งหลายพากันดำริว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่ได้ทำความผิด สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่ได้ทำบาป เสียงนั้นมีอยู่ไม่นานนัก ได้มีอยู่๗ วันเท่านั้น ล่วง ๗ วันแล้วก็หายไป ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากพากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงนั่นจักมีอยู่ไม่นาน ล่วง ๗ วันแล้วก็จักหายไป เสียงนั้นหายไปแล้วเพียงนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนทั้งหลายผู้ไม่สำรวมแล้ว ย่อมทิ่มแทงชนเหล่าอื่นด้วยวาจาเหมือน
เหล่าทหารที่เป็นข้าศึกทิ่มแทงกุญชร ผู้เข้าสงครามด้วยลูกศรฉะนั้น
ภิกษุผู้มีจิตไม่ประทุษร้าย ฟังคำอันหยาบคายที่ชนทั้งหลายเปล่งขึ้นแล้ว
พึงอดกลั้น ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปเสนวังคันตปุตตสูตร

[๑๐๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอเราได้ดีแล้วหนอ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเรา เราออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เพื่อนพรหมจรรย์ของเรามีศีล มีธรรมอันงาม เราเป็นผู้กระทำบริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่เป็นอันดี เราเป็นพระอรหันตขีณาสพ และเราเป็นผู้มีฤทธิ์มากมีอานุภาพมาก ชีวิตของเราเจริญ ความตายของเราเจริญ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชีวิตย่อมไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ผู้นั้นย่อมไม่เศร้าโศกในที่สุดแห่งมรณะ
ถ้าว่าผู้นั้นมีบทอันเห็นแล้วไซร้ เป็นนักปราชญ์ ย่อมไม่เศร้าโศกในท่าม
กลางแห่งสัตว์ผู้มีความโศก ภิกษุผู้มีภวตัณหาอันตัดขาดแล้ว มีจิต
สงบ มีชาติสงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๑๐. สาริปุตตสูตร

[๑๐๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาความสงบระงับของตนอยู่ ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงพิจารณาความสงบระงับของตนอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุผู้มีจิตสงบระงับ มีตัณหาอันจะนำไปในภพตัดขาดแล้วชาติสงสาร
สิ้นแล้ว พ้นแล้วจากเครื่องผูกแห่งมาร ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบเมฆิยวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เมฆิยสูตร ๒. อุทธตสูตร

๓. โคปาลสูตร ๔. ชุณหสูตร

๕. นาคสูตร ๖. ปิณโฑลภารทวาชสูตร

๗. สาริปุตตสูตร ๘. สุนทรีสูตร

๙. อุปเสนวังคันตปุตตสูตร ๑๐. สาริปุตตสูตร ฯ

อุทาน โสณเถรวรรคที่ ๕

๑. ราชสูตร

[๑๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่บนปราสาทชั้นบนพร้อมด้วยพระนางมลลิกาเทวี ลำดับนั้นแลพระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า ดูกรน้องมัลลิกา มีใครอื่นบ้างไหมที่น้องรักยิ่งกว่าตน พระนางมัลลิกากราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า หามีใครอื่นที่หม่อมฉันจะรักยิ่งกว่าตนไม่ ก็ทูลกระหม่อมเล่ามีใครอื่นที่รักยิ่งกว่าพระองค์ เพคะ ฯ

ป. ดูกรน้องมัลลิกา แม้ฉันก็ไม่รักใครอื่นยิ่งกว่าตน ฯ

ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลงจากปราสาทแล้ว เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมแล้วประทับนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญหม่อมฉันอยู่บนปราสาทกับพระนางมัลลิกาเทวี ได้ถามพระนางมัลลิกาเทวีว่ามีใครอื่นที่น้องรักยิ่งกว่าตน เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ พระนางมัลลิกาเทวีกล่าวว่าพระพุทธเจ้าข้า หามีใครอื่นที่หม่อมฉันจะรักยิ่งกว่าตนไม่ ก็ทูลกระหม่อมเล่ามีใครอื่นที่รักยิ่งกว่าพระองค์ หม่อมฉันเมื่อถูกถามเข้าอย่างนี้ จึงได้ตอบพระนางมัลลิกาว่า แม้ฉันก็ไม่มีใครอื่นที่จะรักยิ่งกว่าตน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ใครๆ ตรวจตราด้วยจิตทั่วทุกทิศแล้ว หาได้พบผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่
ไหนๆ ไม่เลย สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเหมือนกัน เพราะฉะนั้น
ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อัปปายุกาสูตร

[๑๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เวลาเย็น ท่านพระอานนท์ออกจากที่หลีกเร้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว พระมารดาของพระผู้มีพระภาคทรงมีพระชนมายุน้อยเหลือเกิน เมื่อพระผู้มีพระภาคประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระผู้มีพระภาคก็เสด็จสวรรคต เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรอานนท์ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรอานนท์ มารดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายมีอายุน้อยเหลือเกิน เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน มารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทำกาละ เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้เกิดแล้ว และแม้จักเกิด สัตว์ทั้งหมดนั้นจักละ
ร่างกายไป ท่านผู้ฉลาดทราบความเสื่อมแห่งสัตว์ทั้งปวงนั้นแล้วพึงเป็น
ผู้มีความเพียรประพฤติพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สุปปพุทธกุฏฐิสูตร

[๑๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์ มีบุรุษเป็นโรคเรื้อนชื่อว่าสุปปพุทธะ เป็นมนุษย์ขัดสน กำพร้า ยากไร้ ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคแวดล้อมไปด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่สุปปพุทธกุฏฐิได้เห็นหมู่มหาชนประชุมกันแต่ที่ไกลเทียว ครั้นแล้วได้

มีความดำริว่าหมู่มหาชนจะแบ่งของควรเคี้ยว หรือของควรบริโภคอะไรๆ ให้ในที่นี้แน่แท้ไฉนหนอ เราพึงเข้าไปหาหมู่มหาชน เราพึงได้ของควรเคี้ยวหรือควรบริโภคในหมู่มหาชนนี้เป็นแน่ ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกุฏฐิได้เข้าไปหาหมู่มหาชนนั้นแล้วได้เห็นพระผู้มีพระภาคแวดล้อมด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า หมู่มหาชนคงไม่แบ่งของควรเคี้ยวหรือของควรบริโภคอะไรๆ ให้ในที่นี้ พระสมณะโคดมนี้ทรงแสดงธรรมอยู่ในบริษัท ถ้ากระไร แม้เราก็พึงฟังธรรม เขานั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งในบริษัทนั้นเอง ด้วยคิดว่าแม้เราก็จักฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดใจของบริษัททุกหมู่เหล่าใดด้วยพระทัยแล้ว ได้ทรงกระทำไว้ในพระทัยว่า ในบริษัทนี้ ใครหนอแลควรจะรู้แจ้งธรรม พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นสุปปพุทธกุฏฐินั่งอยู่ในบริษัทนั้นครั้นแล้วได้ทรงพระดำริว่า ในบริษัทนี้ บุรุษนี้แลควรจะรู้แจ้งธรรม พระองค์ทรงปรารภสุปปพุทธกุฏฐิตรัสอนุปุพพิกถาคือ ทานกถา ศีลกถา สัคคกถา โทษแห่งกามอันต่ำทรามเศร้าหมอง และทรงประกาศอานิสงส์ในเนกขัมมะ เมื่อใดพระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่าสุปปพุทธกุฏฐิมีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์เฟื่องฟู ผ่องใส เมื่อนั้น พระองค์ทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรมจักษุปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่สุปปพุทธกุฏฐิในที่นั่งนั้นแลว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดาเหมือนผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมด้วยดีฉะนั้น ฯ

[๑๑๓] ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกุฏฐิมีธรรมอันเห็นแล้ว มีธรรมอันบรรลุแล้ว มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งถึงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้วปราศจากความเคลือบแคลง บรรลุถึงความเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เชื่อต่อผู้อื่นในศาสนาของพระศาสดา ลุกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย บังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศโดยอเนกปริยายเปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกุฏฐิอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา ชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไปครั้งนั้นแล แม่โคลูกอ่อนชนสุปปพุทธกุฏฐิผู้หลีกไปไม่นานให้ล้มลง ปลงเสียจากชีวิต ลำดับนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุปปพุทธกุฏฐิอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว กระทำกาละ คติของเขาเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาเป็นอย่างไร พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธกุฏฐิเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และไม่เบียดเบียนเราให้ลำบากเพราะธรรมเป็นเหตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธกุฏฐิเป็นพระโสดาบัน เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งสาม มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ฯ

[๑๑๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สุปปพุทธกุฏฐิเป็นมนุษย์ขัดสนกำพร้า ยากไร้ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีแล้ว สุปปพุทธกุฏฐิเป็นเศรษฐีบุตรอยู่ในกรุงราชคฤห์นี้แล เขาออกไปยังภูมิเป็นที่เล่นในสวน ได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าตครสิขีกำลังเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนคร ครั้นแล้วเขาดำริว่า ใครนี่เป็นโรคเรื้อนเที่ยวไปอยู่ เขาถ่มน้ำลายแล้วหลีกไปข้างเบื้องซ้าย เขาหมกไหม้อยู่ในนรกสิ้นปีเป็นอันมาก สิ้นร้อยปี สิ้นพันปี สิ้นแสนปีเป็นอันมาก เพราะผลแห่งกรรมนั้นยังเหลืออยู่ เขาจึงได้เป็นมนุษย์ขัดสน กำพร้า ยากไร้ อยู่ในกรุงราชคฤห์นี้แล เขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว สมาทานศรัทธาศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ครั้นอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วสมาทานศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เป็นผู้เข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เขาย่อมไพโรจน์ล่วงเทวดาเหล่าอื่นในชั้นดาวดึงส์นั้นด้วยวรรณะและด้วยยศ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงละเว้นบาปทั้งหลายในสัตว์โลก เหมือนบุรุษผู้มี
จักษุ เมื่อทางอื่นที่จะก้าวไปมีอยู่ ย่อมหลีกที่อันไม่ราบเรียบเสียฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กุมารกสูตร

[๑๑๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เด็กรุ่นหนุ่มมากด้วยกัน จับปลาอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีกับพระวิหารเชตวัน ครั้งนั้นแลเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กรุ่นหนุ่มมากด้วยกันจับปลาอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีกับพระวิหารเชตวัน ครั้นแล้วเสด็จเข้าไปหาเด็กรุ่นหนุ่มเหล่านั้น แล้วได้ตรัสถามว่า พ่อหนูทั้งหลาย เธอทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลายมิใช่หรือ เด็กเหล่านั้นกราบทูลว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของข้าพระองค์ทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่าน
ทั้งหลายไซร้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ
เลย ถ้าท่านทั้งหลายจักทำหรือทำอยู่ซึ่งบาปกรรมไซร้ ท่านทั้งหลาย
แม้จะเหาะหนีไปก็ย่อมไม่พ้นไปจากความทุกข์เลย ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุโปสถสูตร

[๑๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปุพพารามปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคแวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับนั่งอยู่ในวันอุโบสถ ลำดับนั้นแล

เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามสิ้นไปแล้วท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะกระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามสิ้นไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามสิ้นไปแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะ กระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่งประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามสิ้นไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามสิ้นไปแล้ว อรุณขึ้นไปแล้ว จวนสว่างแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะกระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามสิ้นไปแล้ว อรุณขึ้นไปแล้ว จวนสว่างแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรอานนท์ บริษัทยังไม่บริสุทธิ์ ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ดำริว่าพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ว่า ดูกรอานนท์ บริษัทยังไม่บริสุทธิ์ ดังนี้ ทรงหมายถึงใครหนอแล ลำดับนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะกำหนดใจของภิกษุสงฆ์ทุกหมู่เหล่าด้วยใจของตนแล้วได้พิจารณาเห็นบุคคลนั้นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามกมีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการงานปกปิด ไม่เป็นสมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่เป็นพรหมจารี ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารีผู้เน่าใน ผู้อันราคะรั่วรดแล้ว ผู้เป็นดุจหยากเยื่อ นั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะลุกจากอาสนะเข้าไปหาบุคคลนั้น แล้วได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า จงลุกขึ้นเถิดผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแลบุคคลนั้นได้นิ่งเสีย แม้ครั้งที่ ๒... แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็ได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า จงลุกขึ้นเถิดผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ บุคคลนั้นก็ได้นิ่งเสีย ลำดับนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะจับบุคคลนั้นที่แขน ฉุดให้ออกไปจากภายนอกซุ้มประตู ใส่กลอนแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้บุคคลนั้นออกไปแล้ว บริษัทบริสุทธิ์แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรโมคคัลลานะ น่าอัศจรรย์ ดูกรโมคคัลลานะ ไม่เคยมีมาแล้ว โมฆบุรุษนี้อยู่จนกระทั่งต้องจับแขนฉุดออกไป ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ ตั้งแต่นี้ไป เราจักไม่กระทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ตั้งแต่นี้ไป เธอทั้งหลายนั่นแลพึงกระทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตจะพึงกระทำอุโบสถแสดงปาติโมกข์ ในเมื่อบริษัทไม่บริสุทธิ์นั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ฯ

[๑๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทร มีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ๘ประการเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับไม่โกรกชันเหมือนเหว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนเหว นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๑ มีอยู่ในมหาสมุทร ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่งนี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๒ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรย่อมไม่เกลื่อนกล่นด้วยซากศพเพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบก ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรไม่เกลื่อนกล่นด้วยซากศพ เพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบก นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๓ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำสายใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดีสรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่แม่น้ำสายใหญ่ๆคือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๔ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมลงในมหาสมุทรและสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็มิได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะน้ำนั้นๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่แม่น้ำทุกสายในโลกไหลไปรวมลงในมหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร แต่มหาสมุทรก็มิได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะน้ำนั้นๆ นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๕ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม ดูกรภิกษุทั้งหลายแม้ข้อที่มหาสมุทรทั้งหลายมีรสเดียว คือ รสเค็ม นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมา ประการที่ ๖ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วมรกต ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ... นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมาประการที่ ๗ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ สิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในมหาสมุทรนั้น คือ ปลาติมิ ปลามิงคละ ปลาติมิติมิงคละพวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายใหญ่ประมาณร้อยโยชน์ สองร้อยโยชน์ สามร้อยโยชน์ สี่ร้อยโยชน์ ห้าร้อยโยชน์ ก็มีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลายแม้ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่พำนักของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ ... นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๘ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา๘ ประการนี้แล ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ฯ

[๑๑๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ ก็มีธรรมอันน่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมา ๘ ประการที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัยฉันนั้นเหมือนกัน ๘ ประการเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตผลโดยตรง เปรียบเหมือนมหาสมุทรลาดลุ่มลึกไปตามลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนเหวฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ในธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตผลโดยตรง นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๑ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา ไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เปรียบเสมือนมหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่สาวกทั้งหลายของเรา ไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้ว นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๒ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีล มีบาปธรรม มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว ไม่ใช่สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ปฏิญาณว่าประพฤติ

พรหมจรรย์ เสียใน ชุ่มด้วยราคะเป็นดุจหยากเยื่อ สงฆ์ไม่ยอมอยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ แต่เขาก็ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่เกลื่อนกล่นด้วยซากศพเพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพในมหาสมุทรเข้าหาฝั่ง ให้ขึ้นบก ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่บุคคลผู้ทุศีลมีบาปธรรม ... และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขานี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๓ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย วรรณะ ๔ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิม ถึงการนับว่าพระสมณศากยบุตรทั้งนั้น เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเองฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่วรรณะ ๔ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์... ถึงการนับว่าพระสมณศากยบุตรทั้งนั้น นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๔ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็มิได้ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น เปรียบเหมือนแม่น้ำทุกสายในโลก ย่อมไหลไปรวมลงในมหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็ไม่ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลายแม้ข้อที่ภิกษุทั้งหลายจะปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็มิได้ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๕ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือวิมุตติรส เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็มฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือ วิมุตติรส นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๖ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด ในธรรมวินัยนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วมรกต ฉะนั้นดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด ... อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๗ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในธรรมวินัยนั้น มีสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ เหล่านี้ คือ พระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล พระอรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ เปรียบเหมือนมหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในมหาสมุทรนั้นมีสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ เหล่านี้คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ แม้มีร่างกายใหญ่ประมาณร้อยโยชน์ สองร้อยโยชน์ สามร้อยโยชน์ สี่ร้อยโยชน์ห้าร้อยโยชน์ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ ... ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆพากันยินดีอยู่ในธรรมวินัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ฝน คือ กิเลสย่อมรั่วรดสิ่งที่ปกปิด ย่อมไม่รั่วรดสิ่งที่เปิดเพราะฉะนั้น
พึงเปิดสิ่งที่ปกปิดไว้เสีย ฝน คือ กิเลสย่อมไม่รั่วรดสิ่งที่เปิดนั้น
อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. โสณสูตร

[๑๑๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัจจานะอยู่ ณ ปวัฏฏบรรพต แคว้นกุรุรฆระ ในอวันตีชนบท ก็สมัยนั้นแลอุบาสกชื่อโสณ โกฏิกัณณะ เป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหากัจจานะ ครั้งนั้นแลอุบาสกชื่อโสณ โกฏิกัณณะ หลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏ

แก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่ายผิฉะนั้นเราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ลำดับนั้นแล อุบาสกโสณโกฏิกัณณะเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่าข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ ไม่ใช่ทำได้ง่ายผิฉะนั้น เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิดข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้ามหากัจจานะโปรดให้กระผมบวชเถิด ฯ

[๑๒๐] เมื่ออุบาสกโสณโกฏิกัณณะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหากัจจานะได้กล่าวกะอุบาสกโสณโกฏิกัณณะว่า ดูกรโสณะ พรหมจรรย์มีภัตหนเดียว มีการนอนผู้เดียวตลอดชีวิตทำได้ยากนัก ดูกรโสณะ เชิญท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ในเรือนนั้นแล จงหมั่นประกอบพรหมจรรย์อันมีภัตหนเดียว นอนผู้เดียว เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเถิด ครั้งนั้นแล การปรารภเพื่อจะบวชของอุบาสกโสณโกฏิกัณณะได้ระงับไป แม้ครั้งที่ ๒ ... การปรารภเพื่อจะบวชของอุบาสกโสณโกฏิกัณณะก็ได้ระงับไป แม้ครั้งที่ ๓ อุบาสกโสณโกฏิกัณณะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้น เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด แม้ครั้งที่ ๓อุบาสกโสณโกฏิกัณณะก็ได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่งณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่าพระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้นเราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้ามหากัจจานะโปรดให้กระผมบวชเถิด ลำดับนั้นแลท่านพระมหากัจจานะให้อุบาสกโสณโกฏิกัณณะบวชแล้ว ฯ

[๑๒๑] ก็โดยสมัยนั้น อวันตีทักขิณาบถมีภิกษุน้อย ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัจจานะให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ทศวรรคแต่บ้าน และนิคมเป็นต้นนั้นโดยยากลำบาก โดยล่วงไปสามปีจึงให้ท่านพระโสณะอุปสมบทได้ ครั้งนั้นแลท่านพระโสณะอยู่จำพรรษาแล้ว หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์ แต่เราได้ฟังเท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระองค์เป็นเช่นนี้ๆ ถ้าว่าพระอุปัชฌายะพึงอนุญาตเราไซร้ เราพึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่านพระโสณะออกจากที่เร้น เข้าไปหาพระมหากัจจานะถึงที่อยู่อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส เมื่อกระผมหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์ แต่เราได้ฟังเท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นพระองค์เป็นเช่นนี้ๆ ถ้าว่าพระอุปัชฌายะพึงอนุญาตเราไซร้ เราพึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหัตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ฯ

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า ดีละๆ โสณะ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเถิด ท่านจักได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้น่าเลื่อมใส ควรเลื่อมใส มีอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบผู้ถึงความสงบและความฝึกอันสูงสุด ผู้ฝึกแล้ว ผู้คุ้มครองแล้ว มีอินทรีย์สำรวมแล้วผู้ประเสริฐ ครั้นแล้ว ท่านจงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา จงทูลถามถึงความเป็นผู้มีอาพาธน้อย พระโรคเบาบางกระปรี้กระเปร่า ทรงมีกำลัง ทรงอยู่สำราญเถิด ฯ

ท่านพระโสณะชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระมหากัจจานะแล้ว ลุกจากอาสนะ อภิวาทท่านพระมหากัจจานะ กระทำประทักษิณ เก็บเสนาสนะแล้ว ถือบาตรและจีวรหลีกจาริกไปทางพระนครสาวัตถี เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้ถึงพระนครสาวัตถีแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจานะอุปัชฌายะของข้าพระองค์ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า ทรงมีกำลัง ทรงอยู่สำราญพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุ เธอพึงอดทนได้หรือ พึงให้เป็นไปได้หรือ เธอมาสิ้นหนทางไกลด้วย

ความไม่ลำบากหรือ และเธอไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ ท่านพระโสณะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์พึงอดทนได้ พึงให้เป็นไปได้ ข้าพระองค์มาสิ้นหนทางไกลด้วยความไม่ลำบากและข้าพระองค์ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตพระเจ้าข้า ฯ

[๑๒๒] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงปูลาดเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้อาคันตุกะนี้เถิด ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ดำริว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งใช้เราว่า ดูกรอานนท์ เธอจงปูลาดเสนาสนะสำหรับภิกษุอาคันตุกะนี้เถิด ดังนี้ เพื่อภิกษุใด พระผู้มีพระภาคทรงปรารถนาจะประทับอยู่ในวิหารเดียวกันกับภิกษุนั้น พระผู้มีพระภาคทรงปรารถนาจะประทับอยู่ในวิหารเดียวกับท่านพระโสณะ ท่านพระอานนท์ได้ปูลาดเสนาสนะสำหรับท่านพระโสณะในวิหารที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงยับยั้งด้วยการบรรทมในอัพโภกาสสิ้นราตรีเป็นอันมาก ทรงล้างพระบาทแล้ว เสด็จเข้าไปสู่พระวิหาร แม้ท่านพระโสณะก็ยับยั้งด้วยการนอนในอัพโภกาสสิ้นราตรีเป็นอันมาก ล้างเท้าแล้วเข้าไปสู่พระวิหาร ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี รับสั่งกะท่านพระโสณะว่า ดูกรภิกษุการกล่าวธรรมจงแจ่มแจ้งกะเธอเถิด ท่านพระโสณะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วได้กล่าวพระสูตรทั้งหมด ๑๖ สูตร จัดเป็นวรรค ๘ วรรค ด้วยสรภัญญะ ลำดับนั้น ในเวลาจบสรภัญญะของท่านพระโสณะ พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาว่าดีละๆ ภิกษุ พระสูตร ๑๖ สูตร จัดเป็นวรรค ๘ วรรค เธอเรียนดีแล้ว กระทำไว้ในใจดีแล้ว จำทรงไว้ดีแล้ว เธอเป็นผู้ประกอบด้วยวาจาไพเราะ ไม่มีโทษสามารถเพื่อจะยังเนื้อความให้แจ่มแจ้ง ดูกรภิกษุ เธอมีพรรษาเท่าไร ท่านพระโสณะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์มีพรรษาหนึ่ง ฯ

พ. เธอได้ทำช้าอยู่อย่างนี้เพื่ออะไร ฯ

โส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้เห็นโทษในกามทั้งหลายโดยกาลนาน ทั้งฆราวาสก็คับแคบ มีกิจมาก มีกรณีย์มาก พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระอริยเจ้าย่อมไม่ยินดีในบาป ท่านผู้สะอาดย่อมไม่ยินดีในบาป
เพราะได้เห็นโทษในโลก เพราะได้รู้ธรรมอันไม่มีอุปธิ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. กังขาเรวตสูตร

[๑๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระกังขาเรวตะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณากังขาวิตรณวิสุทธิของตนอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระกังขาเรวตะผู้นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงพิจารณากังขาวิตรณวิสุทธิของตนอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดในอัตภาพนี้หรือในอัตภาพอื่นในความรู้
ของตน หรือในความรู้ของผู้อื่น บุคคลผู้เพ่งพินิจ มีความเพียร
ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ย่อมละความสงสัยเหล่านั้นได้ทั้งหมด ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อานันทสูตร

[๑๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในวันอุโบสถเวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ พระเทวทัตต์ได้เห็นท่านพระอานนท์กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนครราชคฤห์ จึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ แล้วได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอาวุโสอานนท์บัดนี้ ผมจักกระทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้าข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์

พระเทวทัตต์ได้เห็นข้าพระองค์กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนครราชคฤห์ จึงเข้าไปหาข้าพระองค์ ครั้นแล้วได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ดูกรอาวุโสอานนท์ บัดนี้ ผมจักกระทำอุโบสถและสังฆกรรม แยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ พระเทวทัตต์จักทำลายสงฆ์ จักกระทำอุโบสถและสังฆกรรม ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่า

ความดีคนดีทำได้ง่าย ความดีคนชั่วทำได้ยาก ความชั่วคนชั่วทำได้ง่าย
ความชั่วพระอริยเจ้าทั้งหลายทำได้ยาก ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สัททายมานสูตร

[๑๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็สมัยนั้น แล มาณพมากด้วยกันเปล่งเสียงอื้ออึงผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรง เห็นมาณพมากด้วยกันเปล่งเสียงอื้ออึงผ่านไปในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่า

ชนทั้งหลายผู้มีสติหลงลืม อวดอ้างว่าเป็นบัณฑิต พูดตามอารมณ์
(พูดเท็จ) พูดยืดยาวตามปรารถนา ย่อมไม่รู้สึกถึงเหตุที่ตนพูดชักนำ
ผู้อื่นนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. จูฬปันถกสูตร

[๑๒๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระจูฬปันถกะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้จำเพาะหน้า ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคพระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระจูฬปันถกะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้จำเพาะหน้า ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมีกายตั้งมั่นแล้ว มีใจตั้งมั่นแล้ว ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดีนอนอยู่ก็ดี
ควบคุมสตินี้ไว้อยู่ เธอพึงได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ครั้น
ได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายแล้ว พึงถึงสถานที่เป็นที่ไม่เห็น
แห่งมัจจุราช ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบโสณเถรวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ราชสูตร ๒. อัปปายุกาสูตร

๓. สุปปพุทธกุฏฐิสูตร ๔. กุมารกสูตร

๕. อุโปสถสูตร ๖. โสณสูตร

๗. กังขาเรวตสูตร ๘. อานันทสูตร

๙. สัททายมานสูตร ๑๐. จูฬปันถกสูตร ฯ

อุทาน ชัจจันธวรรคที่ ๖

๑. อายุสมโอสัชชนสูตร

[๑๒๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กุฏาคารศาลาป่ามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลี ครั้งนั้นแล เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครเวสาลี ครั้นเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครเวสาลี กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงถือผ้านิสีทนะ เราจักเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ เพื่อพักกลางวันท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือผ้านิสีทนะติดตามพระผู้มีพระภาคไปข้างหลังๆ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์จัดถวาย ครั้นแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ พระนครเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์น่ารื่นรมย์โคตมกเจดีย์น่ารื่นรมย์ สัตตัมพเจดีย์น่ารื่นรมย์ พหุปุตตเจดีย์น่ารื่นรมย์สารันทเจดีย์น่ารื่นรมย์ ปาวาลเจดีย์น่ารื่นรมย์ ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ท่านผู้ใดผู้หนึ่งได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยานให้เป็นที่ตั้งมั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ท่านผู้นั้นหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหนึ่งหรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ตถาคตได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานให้เป็นที่ตั้ง มั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป ฯ

[๑๒๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันแจ้งชัด กระทำโอภาสอันแจ้งชัดถึงอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่สามารถจะรู้ ไม่ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด ขอพระสุคตทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะถูกมารเข้าดลจิต ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ ...

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์พระนครเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์น่ารื่นรมย์ โคตมกเจดีย์น่ารื่นรมย์ สัตตัมพเจดีย์น่ารื่นรมย์ พหุปุตตเจดีย์น่ารื่นรมย์ สารันทเจดีย์น่ารื่นรมย์ ปาวาลเจดีย์น่ารื่นรมย์ ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ท่านผู้ใดผู้หนึ่งได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ให้เป็นที่ตั้งมั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้วท่านผู้นั้นหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาท๔ ประการ ตถาคตได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ให้เป็นที่ตั้ง มั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภแล้ว ตถาคตหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัปเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันแจ้งชัด กระทำโอภาสอันแจ้งชัดถึงอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่สามารถจะรู้ ไม่ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด ขอพระสุคตทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะถูกมารเข้าดลจิต ฯ

[๑๒๙] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงไปเถิด เธอสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว นั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่งในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๓๐] ลำดับนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปแล้วไม่นาน มารผู้มีบาปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้ เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังเป็นผู้ไม่ฉลาดไม่ได้รับแนะนำ ไม่ถึงความแกล้วกล้า ยังไม่ใคร่ความเกษมจากโยคะ ยังไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม ไม่เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติแต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่าย แสดงธรรมปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรัปปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ฉลาด

ได้รับแนะนำแล้ว ถึงความเป็นผู้แกล้วกล้าแล้ว ใคร่ความเกษมจากโยคะ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมเรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนกกระทำให้ง่าย ย่อมแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ย่ำยี ด้วยดีซึ่งปรัปปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาค เสด็จปรินิพพานเถิดขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของ พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุณีสาวิกาของเรา ... อุบาสกสาวกของเรา ... อุบาสิกาสาวิกาของเราจักยังเป็นผู้ไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำดีแล้ว ยังไม่ถึงความแกล้วกล้า ยังไม่ใคร่ความเกษมจากโยคะ ไม่ทรงธรรม ไม่เป็นพหูสูต ยังไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ยังไม่ประพฤติตามธรรม ไม่เรียน อาจริยวาทของตนแล้วบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก จักกระทำให้ง่าย แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดี ซึ่งปรัปปวาทที่บังเกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสิกาสาวิกาของพระผู้มี พระภาค เป็นผู้ฉลาด ได้รับแนะนำดีแล้ว ถึงความแกล้วกล้า ใคร่ความเกษมจากโยคะ ทรงธรรม เป็นพหูสูต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียน อาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดงบัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ย่อมกระทำให้ง่าย แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรัปปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิดบัดนี้เป็นกาล ควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่เจริญ แพร่หลาย กว้างขวาง คนส่วนมากยังไม่รู้ ทั่วถึง ยังไม่แน่นหนา เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายยังไม่ประกาศดีแล้ว เพียงใด เราจักไม่ ปรินิพพานเพียงนั้นบัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจริญแพร่หลาย กว้างขวาง คนส่วน มากรู้ทั่วถึง แน่นหนา เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาล ควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๓๑] เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะมารผู้มีบาปนั้นว่า ดูกร มารผู้มีบาป ท่านจงเป็นผู้ขวนขวายน้อยเถิด ไม่นานนักตถาคตจักปรินิพพาน แต่นี้ล่วงไป

๓ เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขารแล้ว แผ่นดินใหญ่หวั่นไหวน่าพึงกลัว โลมชาติชูชัน และกลองทิพย์ก็บันลือลั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้วได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

มุนีได้ปลงเครื่องปรุงแต่งภพอันเป็นเหตุสมภพทั้งที่ชั่งได้และชั่งไม่ได้
ยินดีแล้วในภายใน มีจิตตั้งมั่น ได้ทำลายกิเลสที่เกิดในตนเหมือนทหาร
ทำลายเกราะ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปฏิสัลลานสูตร

[๑๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปุพพารามปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดาใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น ประทับนั่งอยู่ภายนอกซุ้มประตู ลำดับนั้นแลพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ก็สมัยนั้นชฎิล ๗คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนมีขนรักแร้และเล็บงอกยาว หาบบริขารหลายอย่าง เดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทอดพระเนตรเห็นชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนเหล่านั้น ผู้มีขนรักแร้และเล็บงอกยาว หาบบริขารหลายอย่างเดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วทรงลุกจากอาสนะ ทรงกระทำผ้าห่มเฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้วทรงคุกพระชานุมณฑลเบื้องขวาลงที่แผ่นดิน ทรงประนมอัญชลีไปทางที่ชฎิล ๗คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนแล้วทรงประกาศพระนาม ๓ ครั้งว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือ พระเจ้าปเสนทิโกศล ข้าแต่ท่าน

ผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ลำดับนั้นแล เมื่อชฎิล ๗คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนเหล่านั้นหลีกไปแล้วไม่นาน พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ท่านเหล่านั้น เป็นคนหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์หรือในจำนวนท่านผู้บรรลุอรหัตตมรรคในโลก ฯ

[๑๓๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรเป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม ทรงครองฆราวาสอันคับคั่งด้วยพระโอรสและพระมเหสีอยู่ ทรงใช้สอยผ้าแคว้นกาสีและจันทน์อยู่ ทรงทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอยู่ ทรงยินดีเงินและทองอยู่ ยากที่จะทรงทราบได้ว่า ท่านเหล่านี้เป็นพระอรหันต์ หรือว่าท่านเหล่านี้บรรลุอรหัตตมรรค ฯ

๑. ดูกรมหาบพิตร ศีล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย เมื่อมนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

๒. ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยการปราศรัย และความเป็นผู้สะอาดนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

๓. กำลังใจ พึงทราบได้ในเพราะอันตราย และกำลังใจนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยการนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

๔. ปัญญา พึงทราบได้ด้วยการสนทนา ก็ปัญญานั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยการนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

[๑๓๔] ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญไม่เคยมีมา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรเป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม ทรงครองฆราวาสอันคับคั่งด้วยพระโอรสและพระมเหสีอยู่ ทรงใช้สอยผ้าแคว้นกาสีและจันทน์อยู่ ทรงทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอยู่ ทรงยินดีเงินและทองอยู่ ยากที่จะรู้ได้ว่า ท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ หรือว่าท่านเหล่านี้บรรลุอรหัตตมรรค ดูกรมหาบพิตร

ศีล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยการปราศรัยและความเป็นผู้สะอาดนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อยมนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ กำลังใจ พึงทราบได้ในเพราะอันตราย และกำลังใจนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ปัญญาพึงทราบได้ด้วยการสนทนาและปัญญานั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยนิดหน่อยมนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกราชบุรุษปลอมตัวเป็นนักบวชเที่ยวสอดแนมของหม่อมฉันเหล่านี้ ตรวจตราชนบทแล้วกลับมา พวกเขาตรวจตราก่อน หม่อมฉันจักตรวจตราภายหลัง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พวกเขาลอยธุลีและมลทินแล้ว อาบดีแล้ว ไล้ทาดีแล้ว ปลงผมและหนวดแล้ว นุ่งผ้าขาวผู้อิ่มเอิบพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บรรพชิตไม่ควรพยายามในบาปกรรมทั่วไป ไม่ควรเป็นคนใช้ของผู้อื่น
ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ ไม่ควรแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แต่ทรัพย์นั้นๆ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อาหุสูตร

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งทรงพิจารณาอกุศลบาปธรรมเป็นอันมากที่พระองค์ทรงละได้แล้ว และกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญบริบูรณ์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบอกุศลบาปธรรมเป็นอันมากที่พระองค์ทรงละได้แล้ว และกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญบริบูรณ์ จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สิ่งทั้งปวงได้มีแล้วในกาลก่อน ไม่มีแล้วในกาลนั้น สิ่งทั้งปวงไม่มี

แล้วในกาลก่อน ได้มีแล้วในกาลนั้น ไม่มีแล้วจักไม่มี และย่อมไม่มี

ในบัดนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กิรสูตรที่ ๑

[๑๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑. โลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

ส่วนสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๒. โลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๓. โลกมีที่สุด ...

๔. โลกไม่มีที่สุด ...

๕. ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ...

๖. ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ...

๗. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีก ...

๘. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่เป็นอีก ...

๙. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๐. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๓๗] ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัน นุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สมณะพราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง นี้แหละจริง ... ธรรมเป็นเช่นนี้ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์เป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรมไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรมก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ครั้งนั้นแล พระราชาพระองค์นั้นตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญนี่แน่ะเธอ คนตาบอดในพระนครสาวัตถีมีประมาณเท่าใด ท่านจงบอกให้คนตาบอดเหล่านั้นทั้งหมดมาประชุมร่วมกัน บุรุษนั้นทูลรับพระราชดำรัสแล้ว พาคนตาบอดในพระนครสาวัตถีทั้งหมดเข้าไปเฝ้าพระราชาถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบบังคมทูลพระราชาพระองค์นั้นว่า ขอเดชะพวกคนตาบอดในพระนครสาวัตถีมาประชุมกันแล้ว พระพุทธเจ้าข้า พระราชาพระองค์นั้นตรัสว่าแนะพนาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงแสดงช้างแก่พวกคนตาบอดเถิด บุรุษนั้นทูลรับพระราชดำรัสแล้วแสดงช้างแก่พวกคนตาบอด คือ แสดงศีรษะช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงหูช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงงาช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า

ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงงวงช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงตัวช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่าช้างเป็นเช่นนี้ แสดงเท้าช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงหลังช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงโคนหางช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงปลายหางช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล บุรุษนั้น ครั้นแสดงช้างแก่พวกคนตาบอดแล้ว เข้าไปเฝ้าพระราชาพระองค์นั้นถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่าขอเดชะ คนตาบอดเหล่านั้นเห็นช้างแล้วแลบัดนี้ ขอให้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงทรงสำคัญเวลาอันควรเถิด พระเจ้าข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล พระราชาพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปถึงที่คนตาบอดเหล่านั้น ครั้นแล้วได้ตรัสถามว่า ดูกรคนตาบอดทั้งหลาย พวกท่านได้เห็นช้างแล้วหรือ คนตาบอดเหล่านั้น กราบทูลว่าขอเดชะข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

รา. ดูกรคนตาบอดทั้งหลาย ท่านทั้งหลายกล่าวว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เห็นช้างแล้ว ดังนี้ ช้างเป็นเช่นไร ฯ

คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำศีรษะช้าง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนหม้อ พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำหูช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนกะด้ง พระเจ้าข้าคนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำงาช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้คือ เหมือนผาล พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำงวงช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนงอนไถ พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำตัวช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนฉางข้าว พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำเท้าช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่าขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนเสา พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำหลังช้างได้กราบทูลว่าอย่างนี้ ขอเดชะช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนครกตำข้าวพระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำโคนหางช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนสาก พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำปลายหางช้าง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนไม้กวาด พระเจ้าข้า คนตาบอดเหล่านั้นได้ทุ่มเถียงกันและกันว่า ช้างเป็นเช่นนี้ ช้างไม่ใช่เป็นเช่นนี้ ช้างไม่ใช่เป็นเช่นนี้ ช้างเป็นเช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระราชาพระองค์นั้นได้ทรงมีพระทัยชื่นชมเพราะเหตุนั้นแล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกันแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกันวิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ได้ยินว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมข้องอยู่ เพราะทิฐิทั้งหลายอันหา
สาระมิได้เหล่านี้ ชนทั้งหลายผู้เห็นโดยส่วนเดียว ถือผิดซึ่งทิฐินิสัยนั้น
ย่อมวิวาทกัน ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กิรสูตรที่ ๒

[๑๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกันมีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑. ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๒. ตนและโลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๓. ตนและโลกเที่ยงก็มี ไม่เที่ยงก็มี ... ฯ

๔. ตนและโลกเที่ยงก็มิใช่ ไม่เที่ยงก็มิใช่ ... ฯ

๕. ตนและโลกอันตนเองสร้างสรร ... ฯ

๖. ตนและโลกอันผู้อื่นสร้างสรร ... ฯ

๗. ตนและโลกอันตนเองสร้างสรรก็มี อันผู้อื่นสร้างสรรก็มี ... ฯ

๘. ตนและโลกเกิดขึ้นลอยๆ ตนเองสร้างสรรก็หามิได้ ผู้อื่นสร้างสรรก็หามิได้ ... ฯ

๙. ตนและโลกยั่งยืน มีทั้งสุขและทุกข์ ... ฯ

๑๐. ตนและโลกไม่ยั่งยืน มีทั้งสุขและทุกข์ ... ฯ

๑๑. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็มี ไม่ยั่งยืนก็มี ... ฯ

๑๒. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็หามิได้ ไม่ยั่งยืนก็หามิได้ ... ฯ

๑๓. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองสร้าง ... ฯ

๑๔. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นสร้างสรร นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๕. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองสร้างสรรก็มี ผู้อื่นสร้างสรรก็มี นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๖. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นลอยๆ ตนเองสร้างสรรก็หามิได้ ผู้อื่นสร้างสรรก็หามิได้ นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๔๐] ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัน นุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯลฯ ธรรมเป็นเช่นนี้ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกันวิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันอยู่ด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ได้ยินว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งข้องอยู่ในทิฐินิสัยเหล่านี้ยังไม่ถึง
นิพพานเป็นที่หยั่งลงเทียว ย่อมจบอยู่ในระหว่างแล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ติตถสูตร

[๑๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกันมีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่าตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริงอื่นเปล่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่าตนและโลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ... ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๔๒] ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปนุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี เที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถีกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน มีลัทธิต่างๆกัน มีทิฐิต่างๆ กัน มีความพอใจต่างๆ กัน มีความชอบใจต่างๆ กัน อาศัยทิฐินิสัยต่างๆ กัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถีนี้ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า... ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกันวิวาทกัน พูดจาทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หมู่สัตว์นี้ขวนขวายแล้วในทิฐิว่า ตนและโลกเราสร้างสรรประกอบ
ด้วยทิฐิว่า ตนและโลกผู้อื่นสร้างสรร สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ไม่รู้จริง
ซึ่งทิฐินั้น ไม่ได้เห็นทิฐินั้นว่าเป็นลูกศรก็เมื่อผู้พิจารณาเห็นอยู่ซึ่ง
ความเห็นอันวิปริตนั้นว่าเป็นดุจลูกศรความเห็นว่าเราสร้างสรร
ย่อมไม่ปรากฏแก่ผู้นั้น ความเห็นว่าผู้อื่นสร้างสรร ย่อมไม่ปรากฏแก่
ผู้นั้น หมู่สัตว์นี้ประกอบแล้วด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด ถูก
มานะผูกพันไว้แล้ว กระทำความขวนขวายในเพราะทิฐิทั้งหลาย ย่อม
ไม่ล่วงพ้นสงสารไปได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุภูติสูตร

[๑๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสุภูตินั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิอันไม่มีวิตกอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสุภูติ นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิอันไม่มีวิตกอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดกำจัดวิตกทั้งหลายได้แล้ว ถอนขึ้นด้วยดีแล้วไม่มีส่วนเหลือในภาย
ใน ผู้นั้นล่วงกิเลสเครื่องข้องได้แล้ว มีความสำคัญนิพพานอันเป็น
อรูป ล่วงโยคะ ๔ ได้แล้ว ย่อมไม่กลับมาสู่ชาติ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. คณิกาสูตร

[๑๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์ มีนักเลง ๒พวก เป็นผู้กำหนัด มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงแพศยาคนหนึ่ง เกิดความบาดหมางกันทะเลาะกัน วิวาทกัน ประหัตประหารกันและกัน ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาตราบ้าง นักเลงเหล่านั้นถึงความตายในที่นั้นบ้างถึงความทุกข์ปางตายบ้าง ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้าภิกษุมากด้วยกันนุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอประทานพระวโรกาส ในพระนครราชคฤห์ มีนักเลง ๒ พวก เป็นผู้กำหนัด มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงแพศยาคนหนึ่ง ...ถึงความตายในที่นั้นบ้าง ถึงความทุกข์ปางตายบ้าง พระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เบญจกามคุณ ที่บุคคลถึงแล้วและที่บุคคลจะพึงถึง ทั้งสองนี้เกลื่อน
กล่นแล้วด้วยธุลี คือ ราคะ แต่บุคคลผู้เร่าร้อนสำเหนียกตามอยู่ อนึ่ง
การศึกษาอันเป็นสาระ ศีล พรต ชีวิตพรหมจรรย์ การอุปัฏฐากอัน
เป็นสาระ นี้เป็นส่วนสุดที่ ๑อนึ่ง การประกอบตนพัวพันด้วยความสุข
ในกาม ของบุคคลผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า โทษในกามไม่มี นี้เป็นส่วนสุด
ที่ ๒ ส่วนสุดทั้งสองนี้เป็นที่เจริญแห่งตัณหาและอวิชชาอย่างนี้ ตัณหา
และอวิชชาย่อมยังทิฐิให้เจริญ สมณพราหมณ์บางพวกไม่รู้ส่วนสุดทั้ง
สองนั้น ย่อมจมอยู่ (ในสงสารด้วยอำนาจการถือมั่นสัสสตทิฐิ)
สมณพราหมณ์บางพวกย่อมแล่นไป (ด้วยอำนาจการถือมั่นอุจเฉททิฐิ)
ส่วนท่านผู้ที่รู้ส่วนสุดทั้งสองนั้นแล้วเป็นผู้ไม่ตกไปในส่วนสุดทั้งสองนั้น
และได้สำคัญด้วยการละส่วนสุดทั้งสองนั้น วัฏฏะของท่านผู้ที่ดับไม่มี
เชื้อเหล่านั้นย่อมไม่มีเพื่อจะบัญญัติ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปาติสูตร

[๑๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งในที่แจ้งในความมืดตื้อในราตรี เมื่อประทีปน้ำมันลุกโพลงอยู่ ก็สมัยนั้นแล ตัวแมลงเป็นอันมากตกลงรอบๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้น ย่อมถึงความทุกข์ ความพินาศ ความย่อยยับ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นตัวแมลงเป็นอันมากเหล่านั้น ตกลงรอบๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้นถึงความทุกข์ความพินาศ ความย่อยยับ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมแล่นเลยไป ไม่ถึงธรรมอันเป็นสาระ ย่อม
พอกพูนเครื่องผูกใหม่ๆ ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่ตนเห็นแล้วฟังแล้วอย่างนี้
เหมือนฝูงแมลงตกลงสู่ประทีปน้ำมันฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อุปปัชชันติสูตร

[๑๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก เพียงใด พวกอัญญเดียรถีย์ย่อมเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และได้จีวรบิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เพียงนั้น แต่เมื่อใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกย่อมเป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และไม่ได้จีวรบิณฑบาต เสนาสนะและคิลาน

ปัจจัยเภสัชบริขาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ย่อมเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชายำเกรง และได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ จริงอย่างนั้น ดูกรอานนท์ จริงอย่างนั้นดูกรอานนท์ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลกเพียงใด ... แต่เมื่อใดพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หิงห้อยนั้น ส่งแสงสว่างอยู่ชั่วเวลาพระอาทิตย์ยังไม่ขึ้น เมื่อพระอาทิตย์
ขึ้นไปแล้ว หิงห้อยนั้นก็อับแสง และไม่สว่างได้เลย พวกเดียรถีย์
สว่างเหมือนหิงห้อยนั้น ตราบเท่าที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จ
อุบัติขึ้นในโลก แต่เมื่อใดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก
เมื่อนั้น พวกเดียรถีย์และแม้สาวกของพวกเดียรถีย์เหล่านั้นย่อมไม่
หมดจดพวกเดียรถีย์ผู้มีทิฐิชั่วย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบชัจจันธวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อายุสมโอสัชชนสูตร	๒. ปฏิสัลลานสูตร
๓. อาหุสูตร	๔. กิรสูตรที่ ๑
๕. กิรสูตรที่ ๒	๖. ติตถสูตร
๗. สุภูติสูตร	๘. คณิกาสูตร
๙. อุปาติสูตร	๑๐. อุปปัชชันติสูตร ฯ

อุทาน จูฬวรรคที่ ๗

ภัททิยสูตรที่ ๑

[๑๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลกุณฐกภัททิยะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลกุณฐกภัททิยะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย จิตของท่านพระลกุณฐกภัททิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลกุณฐกภัททิยะผู้อันท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยายจิตของท่านพระลกุณฐกภัททิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวงในเบื้องบนในเบื้องต่ำ ไม่ตาม
เห็นว่า นี้เป็นเรา บุคคลพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ ข้ามได้แล้วซึ่งโอฆะที่ตน
ยังไม่เคยข้าม เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบสูตรที่ ๑

ภัททิยสูตรที่ ๒

[๑๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลกุณฐกภัททิยะว่าเป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดย

อเนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณพระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลกุณฐกภัททิยะว่า เป็นพระเสขะ ชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาโดยอเนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลตัดวัฏฏะได้แล้ว บรรลุถึงนิพพานอันเป็นสถานที่ไม่มีตัณหา ตัณหา
ที่บุคคลให้เหือดแห้งแล้วย่อมไม่ไหลไป วัฏฏะที่บุคคลตัดได้แล้ว
ย่อมไม่เป็นไป นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กามสูตรที่ ๑

[๑๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี โดยมากเป็นผู้ข้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุเป็นอันมากนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี โดยมากเป็นผู้ข้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์ทั้งหลายข้องแล้วในกาม ข้องแล้วด้วยกามและธรรมเป็นเครื่องข้อง
ไม่เห็นโทษในสังโยชน์ ข้องแล้วด้วยธรรมเป็นเครื่องข้องคือสังโยชน์
พึงข้ามโอฆะอันกว้างใหญ่ไม่ได้เลย ฯ

จบสูตรที่ ๓

กามสูตรที่ ๒

[๑๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถีโดยมากเป็นผู้ข้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มืดมนมัวเมาอยู่ในกามทั้งหลายครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ได้ทรงเห็นพวกมนุษย์ในพระนครสาวัตถีโดยมาก เป็นผู้ข้องแล้วในกามทั้งหลาย กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มืดมนมัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้มืดมนเพราะกาม ถูกตัณหาซึ่งเป็นดุจข่ายปกคลุมไว้แล้ว

ถูกเครื่องมุง คือ ตัณหาปกปิดไว้แล้ว ถูกกิเลสมารและเทวปุตตมาร

ผูกพันไว้แล้ว ย่อมไปสู่ชราและมรณะ เหมือนปลาที่ปากไซ เหมือนลูกโคที่ยังดื่มนมไปตามแม่โค ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ลกุณฐกภัททิยสูตร

[๑๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระลกุณฐกภัททิยะกำลังเดินมาข้างหลังของภิกษุเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลกุณฐกภัททิยะเป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุดูหมิ่นโดยมาก เดินมาข้างหลังของภิกษุเป็นอันมากแต่ไกล ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอ

ทั้งหลายเห็นภิกษุนั่น เป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุดูหมิ่นโดยมาก กำลังเดินมาข้างหลังๆ ของภิกษุเป็นอันมากแต่ไกลหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่าเห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก็สมาบัติที่ภิกษุนั้นไม่เคยเข้าแล้ว ไม่ใช่หาได้ง่าย ภิกษุนั้นทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

รถคืออัตภาพ มีศีลอันหาโทษมิได้ หลังคาคือบริขารขาวมีกรรมคือสติ
อันเดียวแล่นไปอยู่ เชิญดูรถคืออัตภาพนั้นอันหาทุกข์มิได้ มีกระแส
ตัณหาอันตัดขาดแล้ว หาเครื่องผูกมิได้ แล่นไปอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ตัณหักขยสูตร

[๑๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงพิจารณาซึ่งความหลุดพ้นเพราะความสิ้นตัณหาอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระอัญญาโกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาเห็นซึ่งความหลุดพ้นเพราะความสิ้นตัณหาอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระอริยบุคคลใดไม่มีอวิชชาอันเป็นมูลราก ไม่มีแผ่นดิน คืออาสวะ
นิวรณ์และอโยนิโสมนสิการ ไม่มีเถาวัลย์ คือมานะและอติมานะ
เป็นต้น ใบ คือ ความมัวเมา ประมาทมายาและสาเถยยะเป็นต้น
จะมีแต่ที่ไหน ใครเล่าจะควรนินทาพระอริยบุคคลนั้น ผู้เป็นนักปราชญ์

ผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก แม้เทวดา แม้พรหม ก็ย่อมสรรเสริญพระ

อริยบุคคลนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปปัญจขยสูตร

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งพิจารณาการละส่วนสัญญาอันสหรคตด้วยธรรมเครื่องเนิ่นช้าของพระองค์อยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบการละส่วนสัญญาอันสหรคตด้วยธรรมเครื่องเนิ่นช้าของพระองค์แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องให้เนิ่นช้าและความตั้งอยู่ (ในสงสาร)ก้าวล่วงซึ่ง

ที่ต่อ คือ ตัณหาทิฐิ และลิ่ม คือ อวิชชาได้ แม้สัตว์โลกพร้อมทั้ง

เทวโลกย่อมไม่ดูหมิ่นผู้นั้น ผู้ไม่มีตัณหาเป็นมุนี เที่ยวไปอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มหากัจจานสูตร

[๑๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัจจานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติตั้งมั่นดีแล้วเฉพาะหน้าในภายใน ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระมหากัจจานะนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง มีกายคตาสติตั้งมั่นดีแล้วเฉพาะหน้าในภายในในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดพึงตั้งกายคตาสติไว้มั่นแล้วเนืองๆ ในกาลทุกเมื่อว่าอะไรๆ อัน
พ้นจากขันธปัญจกไม่พึงมี อะไรๆ ที่ชื่อว่าเป็นของเราก็ไม่พึงมี อะไรๆ
ที่ชื่อว่าตนอันพ้นจากขันธ์จักไม่มี และอะไรๆ ที่เนื่องในตนจักไม่มีแก่
เรา ผู้นั้นมีปกติอยู่ด้วยอนุปุพพวิหารตามเห็นอยู่ในสังขารนั้น พึงข้าม
ตัณหาได้โดยกาลเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคแล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุทปานสูตร

[๑๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงพราหมณคามชื่อถูนะของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีชาวถูนคามได้สดับข่าวว่า แนะท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระสมณโคดมศากยบุตรเสด็จออกบวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกไปในมัลลชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงถูนพราหมณคามโดยลำดับ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเอาหญ้าและแกลบถมบ่อน้ำจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า สมณะโล้นทั้งหลายอย่าได้ดื่มน้ำ

[๑๕๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้ว เสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์จัดถวาย ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำมาจากบ่อนั่นเพื่อเรา เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ บ่อน้ำนั้นพวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวถูนคามเอาหญ้าและแกลบถมจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า สมณะโล้นทั้งหลายอย่าได้ดื่มน้ำ พระเจ้าข้า ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ ... ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำมาจากบ่อนั้นเพื่อเรา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือบาตรเดินเข้าไปยัง

บ่อน้ำนั้น ลำดับนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไป บ่อน้ำล้นขึ้นพาเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ ดุจไหลไปขังอยู่ ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์ดำริว่า ท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาหนอ ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก เมื่อเราเดินเข้าไป บ่อน้ำนั้นแลล้นขึ้นพาเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัวจนถึงปากบ่อ ดุจไหลไปขังอยู่ ท่านพระอานนท์เอาบาตรตักน้ำแล้วเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญน่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมา ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไป บ่อน้ำนั้นแลล้นขึ้นพาเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ ดุจไหลไปขังอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดื่มน้ำเถิด ขอพระสุคตจงทรงดื่มน้ำเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าว่าน้ำพึงมีในกาลทุกเมื่อไซร้ บุคคลจะพึงกระทำประโยชน์อะไรด้วย
บ่อน้ำ พระพุทธเจ้าตัดรากแห่งตัณหาได้แล้ว จะพึงเที่ยวแสวงหาน้ำ
เพราะเหตุอะไร ฯ

จบสูตรที่ ๘

๑๐. อุเทนสูตร

[๑๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้พระนครโกสัมพี ก็สมัยนั้นแล เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุขทำกาละ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกันนุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครโกสัมพี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครโกสัมพีกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอประทานพระวโรกาส เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง

๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุขทำกาละ คติแห่งอุบาสิกาเหล่านั้นเป็นอย่างไร ภพหน้าเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกาเหล่านั้น อุบาสิกาที่เป็นพระโสดาบันมีอยู่เป็นพระสกทาคามินีมีอยู่ เป็นพระอนาคามินีมีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาทั้งหมดนั้นเป็นผู้ไม่ไร้ผลทำกาละ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์โลกมีโมหะเป็นเครื่องผูกพัน ย่อมปรากฏเหมือนสมบูรณ์ด้วยเหตุ
คนพาลมีอุปธิเป็นเครื่องผูกพัน ถูกความมืดหุ้มห่อไว้ ย่อมปรากฏเหมือน
ว่าเที่ยงยั่งยืน กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้พิจารณาเห็นอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบจูฬวรรคที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

อุทาน ปาฏลิคามิยวรรคที่ ๘

๑. นิพพานสูตรที่ ๑

[๑๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาอันปฏิสังยุตต์ด้วยนิพพาน ก็ภิกษุเหล่านั้น กระทำให้มั่น มนสิการแล้วน้อมนึกธรรมีกถาด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เงี่ยโสตลงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาสานัญจายตนะวิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โลกนี้ โลกหน้าพระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตนะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลายเราย่อมไม่กล่าวซึ่งอาตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการอุปบัติ อายตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นิพพานสูตรที่ ๒

[๑๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาอันปฏิสังยุตต์ด้วยนิพพาน ก็ภิกษุเหล่านั้น กระทำให้มั่น มนสิการแล้วน้อมนึกธรรมีกถาด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เงี่ยโสตลงฟังธรรม ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้วได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยากชื่อว่านิพพาน ไม่มีตัณหา นิพพานนั้นเป็น

ธรรมจริงแท้ ไม่เห็นได้โดยง่ายเลย ตัณหาอันบุคคลแทงตลอดแล้ว

กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้รู้ ผู้เห็นอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิพพานสูตรที่ ๓

[๑๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ... เงี่ยโสตลงสดับธรรม ลำดับนั้นแลพระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว มีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้วอันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว มีอยู่ ฉะนั้น การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้วจึงปรากฏ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นิพพานสูตรที่ ๔

[๑๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้ให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ...

เงี่ยโสตลงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ความไม่หวั่นไหวย่อมมีแก่บุคคลผู้อันตัณหาและทิฐิอาศัย ย่อมไม่มีแก่ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยเมื่อความหวั่นไหวไม่มี ก็ย่อมมีปัสสัทธิ เมื่อมีปัสสัทธิ ก็ย่อมไม่มีความยินดี เมื่อไม่มีความยินดี ก็ย่อมไม่มีการมาการไป เมื่อไม่มีการมาการไป ก็ไม่มีการจุติและอุปบัติ เมื่อไม่มีการจุติและอุปบัติ โลกนี้โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสองก็ไม่มี นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. จุนทสูตร

[๑๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงเมืองปาวา ได้ยินว่า ในที่นั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ณ อัมพวันของนายจุนทกรรมมารบุตรใกล้เมืองปาวา นายจุนทกรรมมารบุตรได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จมาถึงเมืองปาวาแล้ว ประทับอยู่ ณ อัมพวันของเราใกล้เมืองปาวาลำดับนั้นแล นายจุนทกรรมมารบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุนทกรรมมารบุตรเห็นแจ้งให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง ด้วยธรรมีกถา ลำดับนั้นแลนายจุนทกรรมมารบุตร อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้นแลนายจุนทกรรมมารบุตร ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคมกระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้งนั้น เมื่อล่วงราตรีนั้นไปนายจุนทกรรมมารบุตรสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหารอันประณีต และเนื้อสุกรอ่อนเป็นอันมากในนิเวศน์ของตน แล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตสำเร็จแล้ว ครั้งนั้นเป็น

เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุนทกรรมมารบุตร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวาย ครั้นแล้วตรัสกะนายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรจุนทะ เนื้อสุกรอ่อนอันใดท่านได้ตกแต่งไว้ ท่านจงอังคาสเราด้วยเนื้อสุกรอ่อนนั้น ส่วนขาทนียโภชนียาหารอื่นใดท่านได้ตกแต่งไว้ ท่านจงอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขาทนียโภชนียาหารนั้นเถิด นายจุนทกรรมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาค แล้วอังคาสพระผู้มีพระภาคด้วยเนื้อสุกรอ่อนที่ได้ตกแต่งไว้ และอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขาทนียโภชนียาหารอย่างอื่นที่ได้ตกแต่งไว้ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะนายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรจุนทะท่านจงฝังเนื้อสุกรอ่อนที่เหลืออยู่นั้นเสียในบ่อ เราไม่เห็นบุคคลผู้บริโภคเนื้อสุกรอ่อนนั้นแล้วพึงให้ย่อยไปโดยชอบ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ นอกจากตถาคต นายจุนทกรรมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฝังเนื้อสุกรอ่อนที่ยังเหลือเสียในบ่อแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุนทกรรมมารบุตรเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา เสด็จลุกจากอาสนะแล้วหลีกไป ฯ

[๑๖๓] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเสวยภัตของนายจุนทกรรม มารบุตรแล้ว เกิดอาพาธกล้า เวทนากล้า มีการลงพระโลหิต ใกล้ต่อนิพพานได้ยินว่า ในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่ทุรนทุราย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า มาเถิดอานนท์ เราจักไปเมืองกุสินารา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นนักปราชญ์ เสวยภัตตาหาร
ของนายจุนทกรรมมารบุตรแล้ว อาพาธกล้า ใกล้ต่อนิพพาน เกิด
พยาธิกล้าขึ้นแก่พระศาสดาผู้เสวยเนื้อสุกรอ่อน พระผู้มีพระภาคทรง
ถ่ายพระโลหิตอยู่ได้ตรัสว่า เราจะไปนครกุสินารา ฯ

[๑๖๔] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้วเสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์เร็วเถิด เธอจงปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จักนั่ง ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเหนืออาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูถวาย ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำดื่มมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่มผ่านไปแล้วน้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่ง ไหลไปอยู่ แม่น้ำกุกุฏานทีนี้มีน้ำใสจืดเย็นสนิท มีท่าราบเรียบ ควรรื่นรมย์ อยู่ไม่ไกลนัก พระผู้มีพระภาคจักเสวยน้ำและจักสรงชำระพระกายให้เย็นในแม่น้ำกุกุฏานทีนี้ แม้ครั้งที่ ๒ ...แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิดเธอจงไปนำน้ำดื่มมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือบาตรเข้าไปยังแม่น้ำนั้น ฯ

[๑๖๕] ครั้งนั้นแล แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่งไหลไปอยู่ เมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไปใกล้ ใสแจ๋วไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ดำริว่า ท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญไม่เคยมีมาแล้วหนอ ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก แม่น้ำนี้แลถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่งไหลไปอยู่ เมื่อเราเดินเข้าไปใกล้ ใสแจ๋วไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ ท่านพระอานนท์เอาบาตรตักน้ำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก แม่น้ำนี้แล ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่งไหลไปอยู่เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไปใกล้ ใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคเสวยน้ำเถิด ขอพระสุคตเสวยน้ำเถิด ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้เสวยน้ำ ฯ

[๑๖๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังแม่น้ำกุกุฏานที ครั้นแล้วเสด็จลงแม่น้ำกุกุฏานที ทรงสรงและเสวยเสร็จแล้วเสด็จขึ้นแล้วเสด็จเข้าไปยังอัมพวัน ครั้นแล้วตรัสเรียกท่านพระจุนทกะว่า ดูกรจุนทกะ เธอจงปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เราเถิด เราเหน็ดเหนื่อยจักนอน ท่านพระจุนทกะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสีหไสยาโดยพระปรัศว์เบื้องขวา ซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ มนสิการอุฏฐานสัญญา ส่วนท่านพระจุนทกะนั่งอยู่เบื้องหน้าพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ณ ที่สำเร็จสีหไสยานั้นเอง ฯ

ครั้นกาลต่อมา พระธรรมสังคาหกาจารย์ได้รจนาคาถาเหล่านี้ไว้ว่า

[๑๖๗] พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังแม่น้ำกุกุฏานที มีน้ำใสแจ๋วจืดสนิท เสด็จลง
ไปแล้ว พระตถาคตผู้ศาสดาผู้ไม่มีบุคคลเปรียบในโลกนี้ มีพระกาย
เหน็ดเหนื่อยนักแล้ว ทรงสรงและเสวยแล้วเสด็จขึ้น พระศาสดาผู้อัน

โลกพร้อมทั้งเทวโลกห้อมล้อมแล้วในท่ามกลางแห่งหมู่ภิกษุ พระผู้มี
พระภาคผู้ศาสดาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ทรงเป็นไปแล้วในพระธรรมนี้
เสด็จถึงอัมพวันแล้ว ตรัสเรียกภิกษุชื่อจุนทกะว่า เธอจงปูลาดสังฆาฏิ
๔ ชั้นแก่เราเถิด เราจักนอน ท่านพระจุนทกะนั้นอันพระผู้มีพระภาค
ผู้มีพระองค์ทรงอบรมแล้ว ทรงตักเตือนแล้ว รีบปูลาดสังฆาฏิ ๔ ชั้น
ทีเดียว พระศาสดามีพระกายเหน็ดเหนื่อยนัก ทรงบรรทมแล้ว ฝ่าย
พระจุนทกะก็ได้นั่งอยู่เบื้องพระพักตร์ ณ ที่นั้น ฯ

[๑๖๘] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ข้อนี้จะพึงมีบ้าง ใครๆ จะพึงทำความเดือดร้อนให้เกิดแก่นายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ ไม่เป็นลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้ายแล้วปรินิพพาน ดังนี้ ดูกรอานนท์ เธอพึงระงับความเดือดร้อนของนายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้ายแล้วปรินิพพาน ดูกรอาวุโสจุนทะ ข้อนี้เราได้ฟังมา ได้รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาตทั้ง ๒ นี้มีผลเสมอกันๆ กัน มีวิบากเท่าๆ กันมีผลมากและมีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตเหล่าอื่นมากนัก บิณฑบาต ๒ เป็นไฉนคือ บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑บิณฑบาตทั้ง ๒ นี้มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเท่าๆ กัน มีผลมากและมีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตเหล่าอื่นมากนัก นายจุนทกรรมมารบุตรก่อสร้างกรรมที่เป็นไปเพื่ออายุ เพื่อวรรณะ เพื่อสวรรค์ เพื่อยศ เพื่ออธิปไตย ดูกรอานนท์ เธอพึงระงับความเดือดร้อนของนายจุนทกรรมมารบุตรด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุญย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ให้ทาน บุคคลผู้สำรวมย่อมไม่ก่อเวร ส่วนท่าน
ผู้ฉลาดย่อมละบาป ครั้นละบาปแล้วปรินิพพานเพราะความสิ้นไปแห่ง
ราคะ โทสะและโมหะ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปาฏลิคามิยสูตร

[๑๖๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงปาฏลิคาม อุบาสก (และอุบาสิกา) ชาวปาฏลิคามได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จไปถึงปาฏลิคามแล้ว ลำดับนั้นแล อุบาสกชาวปาฏลิคามพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับเรือนสำหรับพักของข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุษณีภาพ ลำดับนั้นแล อุบาสกชาวปาฏลิคาม ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก ครั้นแล้วลาดเครื่องลาดทั้งปวง ปูลาดอาสนะ ตั้งหม้อน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญเรือนสำหรับพัก ข้าพระองค์ทั้งหลายปูลาดแล้ว ปูลาดอาสนะ ตั้งหม้อน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคทรงสำคัญกาลอันควรเถิด ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เสด็จถึงเรือนสำหรับพัก พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วทรงล้างพระบาท เสด็จเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก ประทับนั่งพิงเสากลางผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา แม้ภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้ว เข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งพิงฝาด้านหลังผินหน้าไปทางทิศบูรพา แวดล้อมพระผู้มีพระภาคอยู่ แม้อุบาสกชาวปาฏลิคามก็ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งพิงฝาด้านหน้าผินหน้าไปทางทิศประจิม แวดล้อมพระผู้มีพระภาคอยู่ ฯ

[๑๗๐] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะอุบาสกชาวปาฏลิคามว่าดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโภคะใหญ่เพราะความประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๑ ฯ

อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันลามกของบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ ขจรไปแล้ว นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๒ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติเข้าไปหาบริษัทใด คือ ขัตติยบริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี ย่อมไม่แกล้วกล้า เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๓ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ ย่อมเป็นผู้หลงใหลกระทำกาละนี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๔ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๕ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล ๕ ประการนี้แล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลผู้มีศีลผู้ถึงพร้อมด้วยศีลในโลกนี้ย่อมได้กองแห่งโภคะใหญ่เพราะความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๑ ฯ

อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีลย่อมขจรไป นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๒ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด คือ ขัตติยบริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี ย่อมเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๓ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงใหลกระทำกาละ นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๔ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๕ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๕ ประการนี้แล ฯ

[๑๗๑] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้อุบาสกชาวปาฏลิคามเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถา สิ้นราตรีเป็นอันมากแล้วทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ราตรีล่วงไปแล้ว ท่านทั้งหลายจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ลำดับนั้น อุบาสกชาวปาฏลิคามทั้งหลายชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ

ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ลำดับนั้น เมื่ออุบาสกชาวปาฏลิคาม หลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปยังสุญญาคาร ฯ

[๑๗๒] ก็สมัยนั้นแล มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ จะสร้างเมืองในปาฏลิคามเพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย ก็สมัยนั้นแลเทวดาเป็นอันมากแบ่งเป็นพวกละพัน ย่อมรักษาพื้นที่ในปาฏลิคาม เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่รักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ใหญ่ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์ปานกลางรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ปานกลางย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ต่ำ ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นเป็นจำนวนพันๆ รักษาพื้นที่อยู่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ คือ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ ... เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใดจิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ต่ำ ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น ครั้งนั้น เมื่อปัจจุสสมัยแห่งราตรีนั้นตั้งขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลายพระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอานนท์ มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย ประหนึ่งว่าปรึกษากับเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้วสร้างเมืองฉะนั้น ดูกรอานนท์ เราได้เห็นเทวดาเป็นจำนวนมากแบ่งเป็นพวกละพัน รักษาพื้นที่อยู่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ณ ตำบลนี้ คือ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ ... เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ต่ำย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น ดูกรอานนท์ เมืองนี้จักเป็นเมืองเลิศแห่งที่ประชุมของเหล่ามนุษย์ผู้เป็นอริยะ และเป็นทางค้าขาย เป็นที่แก้ห่อสินค้า อันตราย ๓ อย่างจักมีแก่เมืองปาฏลิคาม จากไฟ ๑ จากน้ำ ๑ จากความแตกแห่งกันและกัน ๑ ฯ

[๑๗๓] ครั้งนั้นแล มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึก

ถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคดมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดทรงรับภัตของข้าพระองค์ทั้งหลาย เพื่อเสวยในวันนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้วเข้าไปยังที่พักของตน ครั้นแล้วสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหารอันประณีตในที่พักของตน แล้วกราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้วครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังที่พักของมหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูลาดถวาย ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ให้อิ่มหนำสำราญด้วยมือของตน ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ชักพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ ถือเอาอาสนะต่ำแห่งหนึ่งนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนากะมหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะผู้นั่งอยู่แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

บุรุษชาติบัณฑิต ย่อมสำเร็จการอยู่ในประเทศใด พึงเชิญท่านผู้มีศีล
สำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภคในประเทศนั้น ควรอุทิศ
ทักษิณาทานเพื่อเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้นๆ เทวดาเหล่านั้นอันบุรุษชาติ
บัณฑิตนับถือ บูชาย่อมนับถือบูชาบุรุษชาติบัณฑิตนั้น แต่นั้นย่อม
อนุเคราะห์บุรุษชาติบัณฑิตนั้น ประหนึ่งมารดาอนุเคราะห์บุตรแล้วก็ย่อม
เห็นความเจริญทุกเมื่อ ฯ

[๑๗๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคครั้นทรงอนุโมทนาแก่มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ก็สมัยนั้นแล มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ ติดตามพระผู้มีพระภาคไปข้างหลังๆ ด้วยตั้งใจว่า วันนี้ พระสมณโคดมจักเสด็จออกโดยประตูใด ประตูนั้นจักชื่อว่าโคตมประตู จักเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาโดยท่าใด ท่านั้นจักชื่อว่าโคตมติฏฐะ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกประตูใด ประตูนั้นชื่อว่าโคตมประตู พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังแม่น้ำคงคาก็สมัยนั้นแล

แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำเต็มเปี่ยมพอกาดื่มกินได้ มนุษย์บางจำพวกแสวงหาเรือ บางพวกแสวงหาพ่วง บางพวกผูกแพต้องการจะข้ามไปฝั่งโน้น ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหายจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไปปรากฏอยู่ที่ฝั่งโน้นพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือพึงคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นมนุษย์เหล่านั้นบางพวกแสวงหาเรือบางพวกแสวงหาพ่วง บางพวกผูกแพ ต้องการจะข้ามไปฝั่งโน้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนเหล่าใดจะข้ามห้วงน้ำ คือ สงสาร และสระ คือ ตัณหาชนเหล่านั้น
กระทำสะพาน คือ อริยมรรค ไม่แตะต้องเปือกตมคือกามทั้งหลายจึง
ข้ามสถานที่ลุ่มอันเต็มด้วยน้ำได้ ก็ชนแม้ต้องการจะข้ามน้ำมีประมาณ
น้อย ก็ต้องผูกแพ ส่วนพระพุทธเจ้า และพุทธสาวกทั้งหลายเป็นผู้มี
ปัญญา เว้นจากแพก็ข้ามได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ทวิธาปถสูตร

[๑๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินทางไกลไปในโกศลชนบท มีท่านพระนาคสมาละเป็นปัจฉาสมณะ ท่านพระนาคสมาละได้เห็นทาง ๒ แพร่งในระหว่างทาง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญนี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิดพระเจ้าข้า เมื่อท่านพระนาคสมาละกราบทูลอย่างนี้แล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระนาคสมาละว่า ดูกรนาคสมาละ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิด แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระนาคสมาละก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิดพระเจ้าข้า แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะท่านพระนาคสมาละว่า ดูกรนาคสมาละ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิด ลำดับนั้น ท่านพระนาคสมาละวางบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาคไว้ที่แผ่นดิน ณ ที่นั้นเอง ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้บาตรและจีวร ดังนี้ แล้วหลีกไป

ครั้นเมื่อท่านพระนาคสมาละเดินไปโดยทางนั้น พวกโจรในระหว่างทางออกมาแล้ว ทุบด้วยมือบ้าง เตะด้วยเท้าบ้าง ได้ทุบบาตรและฉีกผ้าสังฆาฏิเสีย ครั้งนั้น ท่านพระนาคสมาละมีบาตรแตก มีผ้าสังฆาฏิขาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์เดินไปโดยทางนั้น พวกโจรในระหว่างทางออกมาแล้ว ทุบด้วยมือและเตะด้วยเท้า ได้ทุบบาตรและฉีกผ้าสังฆาฏิเสียแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้ถึงเวท ผู้รู้ เที่ยวไปด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ปะปนกับชนผู้ไม่รู้
ย่อมละเว้นบุคคลผู้ลามกเสียได้ เหมือนนกกะเรียนเมื่อบุคคลเอาน้ำนม
ปนน้ำเข้าไปให้ ดื่มแต่น้ำนมเท่านั้น ละเว้นน้ำ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. วิสาขาสูตร

[๑๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพารามปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล หลานของนางวิสาขามิคารมารดาเป็นที่รักที่พอใจ ทำกาละลง ครั้งนั้น นางวิสาขามิคารมารดามีผ้าเปียก ผมเปียกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในเวลาเที่ยง ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะนางวิสาขามิคารมารดาว่า เชิญเถิดนางวิสาขา ท่านมาแต่ไหนหนอ มีผ้าเปียก มีผมเปียก เข้ามา ณ ที่นี้ในเวลาเที่ยงนางวิสาขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลานของหม่อมฉัน เป็นที่รักที่พอใจ ทำกาละเสียแล้ว เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงมีผ้าเปียกมีผมเปียก เข้ามา ณที่นี้ในเวลาเที่ยง เจ้าค่ะ ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา ท่านพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถีหรือ ฯ

วิ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถี เจ้าค่ะ ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา มนุษย์ในพระนครสาวัตถีมากเพียงไร ทำกาละอยู่ทุกวันๆ ฯ

วิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มนุษย์ในพระนครสาวัตถี ๑๐ คนบ้าง ๙ คนบ้าง ๘ คนบ้าง ๗ คนบ้าง ๖ คนบ้าง ๕ คนบ้าง ๔ คนบ้าง ๓ คนบ้าง ๒ คนบ้าง๑ คนบ้าง ทำกาละอยู่ทุกวันๆ ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านพึงเป็นผู้มีผ้าเปียกหรือมีผมเปียกเป็นบางครั้งบางคราวหรือหนอ ฯ

วิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่ใช่อย่างนั้น เจ้าค่ะ พอเพียงแล้วด้วยบุตรและหลานมากเพียงนั้นแก่หม่อมฉัน ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑๐๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๗๐ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๖๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๖๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๕๐ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๓๐ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๒๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑๐ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๗ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๖ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๖ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๕ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๓ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๒ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑ ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นไม่มีความโศก ปราศจากกิเลสดุจธุลี ไม่มีอุปายาส ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความโศกก็ดี ความร่ำไรก็ดี ความทุกข์ก็ดี มากมายหลายอย่างนี้
มีอยู่ในโลก เพราะอาศัยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักเมื่อไม่มีสัตว์หรือ
สังขารอันเป็นที่รัก ความโศก ความร่ำไรและความทุกข์เหล่านี้ย่อมไม่มี
เพราะเหตุนั้นแล ผู้ใดไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักในโลกไหนๆ
ผู้นั้นเป็นผู้มีความสุข ปราศจากความโศก เพราะเหตุนั้น ผู้ปรารถนา
ความไม่โศก อันปราศจากกิเลสดุจธุลี ไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็น
ที่รัก ในโลกไหนๆ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทัพพสูตรที่ ๑

[๑๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ท่านพระทัพพมัลลบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสุคต บัดนี้ เป็นกาลปรินิพพานแห่งข้าพระองค์ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรทัพพะ เธอจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ลำดับนั้น ท่านพระทัพพมัลลบุตรลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เหาะขึ้นไปสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหาว ออกแล้วปรินิพพาน เมื่อท่านพระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นสู่เวหาส นังขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหาว ออกแล้วปรินิพพาน สรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่เถ้าไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ เหมือนเถ้าแห่งเนยใสหรือน้ำมันที่ถูกไฟเผาไหม้อยู่ ไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ ฉะนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

รูปกายได้สลายแล้ว สัญญาดับแล้ว เวทนาทั้งปวงเป็นธรรมชาติเย็นแล้ว
สังขารทั้งหลายสงบแล้ว วิญญาณถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ทัพพสูตรที่ ๒

[๑๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นไปสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ใน

อากาศกลางหาว ออกแล้วปรินิพพาน เมื่อสรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่ เถ้าไม่ปรากฏเขม่าก็ไม่ปรากฏ เหมือนเถ้าแห่งเนยใสหรือน้ำมันถูกไฟเผาไหม้อยู่ ไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ ฉะนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

คติของพระขีณาสพทั้งหลาย ผู้หลุดพ้นแล้วโดยชอบ ข้ามเครื่องผูกคือ
กามและโอฆะได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความสุขอันหาความหวั่นไหวมิได้ ไม่มีเพื่อ
จะบัญญัติ เหมือนคติแห่งไฟลุกโพลงอยู่ที่ภาชนะสัมฤทธิ์เป็นต้น อัน
นายช่างเหล็กตีด้วยค้อนเหล็ก ดับสนิท ย่อมรู้ไม่ได้ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปาฏลิคามิยวรรคที่ ๘

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นิพพานสูตรที่ ๑ ๒. นิพพานสูตรที่ ๒ ๓. นิพพานสูตรที่ ๓ ๔. นิพพานสูตรที่ ๔ ๕. จุนทสูตร ๖. ปาฏลิคามิยสูตร ๗. ทวิธาปถสูตร ๘. วิสาขาสูตร ๙. ทัพพสูตรที่ ๑ ๑๐. ทัพพสูตรที่ ๒ ฯ

รวมวรรคที่มีในอุทานนี้ คือ

โพธิวรรคที่ ๑ มุจจลินทวรรคที่ ๒ นันทวรรคที่ ๓ เมฆิยวรรคที่ ๔ โสณวรรคที่ ๕ ชัจจันธวรรคที่ ๖ จูฬวรรคที่ ๗ ปาฏลิคามิยวรรคที่ ๘มีสูตร ๘๐ สูตร วรรคที่ ๘ นี้ พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุปราศจากมลทิน ทรงจำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายผู้มีศรัทธาแล ได้กล่าววรรคนั้นว่า อุทานฉะนี้แล ฯ

จบอุทาน ฯ

อิติวุตตกะ

เอกนิบาตวรรคที่ ๑

๑. โลภสูตร

[๑๗๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โลภะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โลภ
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว

จบสูตรที่ ๑

๒. โทสสูตร

[๑๘๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือโทสะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประทุษร้าย

ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้วย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โมหสูตร

[๑๘๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โมหะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้หลงไปสู่

ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โกธสูตร

[๑๘๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย

ละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โกธะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์นี้ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกธะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โกรธไปสู่
ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. มักขสูตร

[๑๘๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ มักขะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักขะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ลบหลู่
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. มานสูตร

[๑๘๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ มานะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมานะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ถือตัว
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สัพพสูตร

[๑๘๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งทั้งปวง ไม่กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ทั้งปวง ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในธรรมที่ควรรู้ยิ่ง และธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ยังละกิเลสวัฏไม่ได้ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลายส่วนภิกษุรู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งทั้งปวง กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ทั้งปวง ยังจิตให้คลายกำหนัดในธรรมที่ควรรู้ยิ่งและธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ละกิเลสวัฏได้เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดรู้ธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง โดยส่วนทั้งปวงย่อมไม่กำหนัดใน
สักกายธรรมทั้งปวง ผู้นั้นกำหนดรู้ธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวงแล้ว
ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้โดยแท้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มานสูตร

[๑๘๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่งไม่กำหนดรู้มานะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในมานะนั้น ยังละมานะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้มานะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในมานะนั้น ละมานะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

หมู่สัตว์นี้ประกอบแล้วด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัดยินดีแล้ว
ในภพ ไม่กำหนดรู้มานะ ต้องเป็นผู้มาสู่ภพอีกส่วนสัตว์เหล่าใดละ
มานะได้แล้ว น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นมานะ สัตว์เหล่านั้นครอบงำ
กิเลสเครื่องร้อยรัดคือมานะเสียได้ ก้าวล่วงได้แล้วซึ่งกิเลสเครื่องร้อยรัด
ทั้งปวง ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. โลภสูตร

[๑๘๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โลภะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโลภะ ยังละโลภะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โลภะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโลภะนั้นละโลภะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โลภ
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โทสสูตร

[๑๘๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โทสะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโทสะนั้น ยังละโทสะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โทสะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโทสะนั้นละโทสะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประทุษ
ร้ายไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้วย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ
จบสูตรที่ ๑๐
จบปาฏิโภควรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้คือ

๑. โลภสูตร ๒. โทสสูตร
๓. โมหสูตร ๔. โกธสูตร
๕. มักขสูตร ๖. มานสูตร
๗. สัพพสูตร ๘. มานสูตร
๙. โลภสูตร ๑๐. โทสสูตร ฯ

อิติวุตตกะ เอกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. โมหสูตร

[๑๘๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โมหะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโมหะนั้น ยังละโมหะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โมหะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโมหะนั้นละโมหะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้หลง
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. โกธสูตร

[๑๙๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โกธะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโกธะนั้น ยังละโกธะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โกธะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโกธะนั้น ละโกธะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกธะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โกรธ
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. มักขสูตร

[๑๙๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้มักขะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในมักขะนั้น ยังละมักขะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้มักขะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในมักขะนั้นละมักขะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักขะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ลบหลู่
ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาล
ไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โมหสูตร

[๑๙๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณา

เห็นแม้นิวรณ์อันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกนิวรณ์หุ้มห่อแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนนิวรณ์คือ อวิชชานี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่สัตว์ผู้ถูกนิวรณ์ คือ อวิชชาหุ้มห่อแล้วย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกธรรมนั้นหุ้มห่อแล้ว
ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนหมู่สัตว์ผู้ถูกโมหะหุ้มห่อแล้ว ไม่
มีเลย ส่วนพระอริยสาวกเหล่าใดละโมหะแล้ว ทำลายกองแห่ง
ความมืดได้แล้ว พระอริยสาวกเหล่านั้นย่อมไม่ท่องเที่ยวไปอีก เพราะ
อวิชชาอันเป็นต้นเหตุ(แห่งสงสาร) ย่อมไม่มีแก่พระอริยสาวก
เหล่านั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กามสูตร

[๑๙๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม้สังโยชน์อันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประกอบแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนสังโยชน์ คือตัณหานี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยสังโยชน์ คือ ตัณหาย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ย่อมไม่ก้าว
ล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้และความเป็นอย่างอื่นไปได้ ภิกษุรู้

ตัณหาซึ่งเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์นี้โดยความเป็นโทษแล้ว เป็นผู้ปราศจาก

ตัณหา ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. เสขสูตรที่ ๑

[๑๙๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำเหตุที่มี ณ ภายในว่ามีอุปการะมาก เหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมนสิการโดยแยบคาย ย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมอย่างอื่นอันมีอุปการะมาก เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุดแห่งภิกษุ

ผู้เป็นพระเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ไม่มีเลย ภิกษุเริ่มตั้งไว้ซึ่ง

มนสิการโดยแยบคาย พึงบรรลุนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เสขสูตรที่ ๒

[๑๙๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำเหตุที่มี ณ ภายนอกว่ามีอุปการะมาก เหมือนความมีมิตรดีนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุผู้มีมิตรดีย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดผู้มีมิตรดี มีความยำเกรง มีความเคารพ กระทำตามคำของมิตรดี
ทั้งหลาย มีสติสัมปชัญญะ ภิกษุนั้นพึงบรรลุธรรมอันเป็นที่สิ้นไป
แห่งสังโยชน์ทั้งปวงโดยลำดับ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. เภทสูตร

[๑๘๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อความไม่เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ความสุขแก่ชนมาก เพื่อความฉิบหายแก่ชนมากเพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ สังฆเภท ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว ย่อมมีการบาดหมางซึ่งกันและกัน มีการบริภาษซึ่งกันและกัน มีการดูหมิ่นซึ่งกันและกัน มีการขับไล่ซึ่งกันและกัน ในเพราะสงฆ์แตกกันนั้น ชนทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส และผู้เลื่อมใสบางพวกย่อมเป็นอย่างอื่นไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ทำลายสงฆ์ต้องไปเกิดในอบาย ตกนรกตั้งอยู่ตลอดกัป ผู้มีความยินดี
ในพวก ตั้งอยู่ในอธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ผู้นั้น
ครั้นทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมหมกไหม้อยู่ในนรกตลอดกัป ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. โมทสูตร

[๑๙๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ สังฆสามัคคี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกันอยู่ย่อมไม่มีการบาดหมางซึ่งกันและกัน ไม่มีการบริภาษซึ่งกันและกัน ไม่มีการขับไล่ซึ่งกันและกัน ในเพราะสังฆสามัคคีนั้น ชนทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใสและชนผู้เลื่อมใสแล้วย่อมเลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้นไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข และการอนุเคราะห์ซึ่งหมู่ผู้พร้อม
เพรียงกันให้เกิดสุข ผู้ยินดีแล้วในหมู่ผู้พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม
ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ผู้นั้นกระทำหมู่ให้พร้อมเพรียง
กันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุคคลสูตร

[๑๙๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของบุคคลบางคนในโลกนี้ ผู้มีจิตขุ่นมัว ด้วยจิตอย่างนี้แล้ว ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไซร้ เขาถูกกรรมของตนซัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไรเพราะจิตของเขาขุ่นมัว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุแห่งจิตขุ่นมัวแล สัตว์บางพวกในโลกนี้เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก อย่างนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงทราบบุคคลบางคนในโลกนี้ ผู้มีจิตขุ่นมัวได้ทรง
พยากรณ์เนื้อความนี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ในสำนักของพระองค์ว่า ถ้าใน
สมัยนี้ บุคคลนี้พึงทำกาละไซร้ เขาพึงเข้าถึงนรก เพราะจิตของเขา
ขุ่นมัว เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนถูกนำมาทอดทิ้งไว้ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมไปสู่ทุคติ เพราะเหตุแห่งจิตขุ่นมัวนั่นแล ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โมหสูตร	๒. โกธสูตร
๓. มักขสูตร	๔. โมหสูตร
๕. กามสูตร	๖. เสขสูตรที่ ๑
๗. เสขสูตรที่ ๒	๘. เภทสูตร
๙. โมทสูตร	๑๐. ปุคคลสูตร ฯ

อิติวุตตกะ เอกนิบาต วรรคที่ ๓

๑. จิตตฌายีสูตร

[๑๙๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของบุคคลบางคนในโลกนี้ผู้มีจิตผ่องใสด้วยจิตอย่างนี้แล้ว ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไซร้ เขาพึงเกิดในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้ ฉะนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตของเขาผ่องใส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุแห่งจิตผ่องใสแล สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงทราบบุคคลบางคนในโลกนี้ผู้มีจิตผ่องใส ได้ทรง
พยากรณ์เนื้อความนี้แก่ภิกษุทั้งหลายในสำนักของพระองค์ว่า ถ้าใน
สมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไซร้ บุคคลนี้พึงเข้าถึงสุคติ เพราะจิต
ของเขาผ่องใส เขาเป็นอย่างนั้นเหมือนเชิญมาฉะนั้น เพราะเหตุ
แห่งจิตผ่องใสแล สัตว์ทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปุญญสูตร

[๒๐๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย

อย่าได้กลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุข อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง ซึ่งวิบากอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนาน แห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำไว้สิ้นกาลนาน เราเจริญเมตตาจิตตลอด ๗ ปีแล้ว ไม่กลับมาสู่โลกนี้ตลอด ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกัป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อกัปฉิบหายอยู่ เราเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลกชั้นอาภัสสระเมื่อกัปเจริญอยู่ เราย่อมเข้าถึงวิมานแห่งพรหมที่ว่าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าเราเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ใครครอบงำไม่ได้ เป็นผู้สามารถเห็นอดีต อนาคตและปัจจุบันโดยแท้ เป็นผู้ยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ อยู่ในวิมานพรหมนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เราได้เป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ๓๖ ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ประกอบด้วยธรรม เป็นพระธรรมราชามีสมุทรสาครสี่เป็นขอบเขต เป็นผู้ชนะวิเศษแล้ว ถึงความเป็นผู้มั่นคงในชนบท ประกอบด้วยรัตนะ ๗ ประการหลายร้อยครั้ง จะกล่าวใยถึงความเป็นพระเจ้าประเทศราชเล่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นดำริว่า บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรมอะไรของเราหนอแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นดำริว่า บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรม ๓ ประการของเรา คือ ทาน ๑ ทมะ ๑ สัญญมะ ๑ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั่นแล อันสูงสุดต่อไปซึ่งมีสุข
เป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความประพฤติสงบ ๑เมตตาจิต ๑
บัณฑิตครั้นเจริญธรรม ๓ ประการอันเป็นเหตุเกิดแห่งความสุขเหล่านี้
แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุข ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อุโภอัตถสูตร

[๒๐๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม

อย่างหนึ่งอันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้ง ๒ ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี้แลอันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้ง ๒ ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาท ในบุญกิริยาทั้งหลาย
บัณฑิตไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์
ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ นักปราชญ์เรากล่าวว่าเป็น
บัณฑิต เพราะการได้ประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวปุลลปัพพตสูตร

[๒๐๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลหนึ่งแล่นไปท่องเที่ยวไปตลอดกัป ร่างกระดูก หมู่กระดูก กองกระดูก พึงเป็นกองใหญ่ เหมือนภูเขาเวปุลลบรรพตนี้ ถ้าว่าใครๆ จะพึงรวบรวมไปกองไว้ และถ้าว่าส่วนแห่งกระดูกอันใครๆ นำไปแล้วจะไม่พึงฉิบหายไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ตรัสไว้ดังนี้ว่ากองแห่ง
กระดูกของบุคคลคนหนึ่ง พึงเป็นกองเสมอด้วยภูเขาโดยกัปหนึ่ง ก็
ภูเขาใหญ่ชื่อเวปุลลบรรพตนี้นั้นแล อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอก

แล้ว สูงยิ่งกว่าภูเขาคิชฌกูฏอยู่ใกล้พระนครราชคฤห์ของชาวมคธ
เมื่อใด บุคคลย่อมพิจารณาเห็นอริยสัจ คือ ทุกข์ ๑ ธรรมเป็นเหตุ
เกิดแห่งทุกข์ ๑ ธรรมเป็นที่ก้าวล่วงแห่งทุกข์ ๑ อริยมรรคมีองค์ ๘
อันให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ ๑ ด้วยปัญญาอันชอบ เมื่อนั้นบุคคลนั้น
ท่องเที่ยวไปแล้ว ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง เป็นผู้กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้
เพราะสังโยชน์ทั้งปวงสิ้นไป ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สัมปชานมุสาวาทสูตร

[๒๐๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลล่วงธรรมอย่างหนึ่งแล้ว เรากล่าวว่า บาปกรรมไรๆอันเขาจะไม่พึงทำไม่มีเลย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ สัมปชานมุสาวาท ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

บาปกรรม ที่สัตว์ผู้เป็นคนมักพูดเท็จ ล่วงธรรมอย่างหนึ่งแล้วข้ามโลก
หน้าเสียแล้ว จะไม่พึงทำ ไม่มีเลย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ทานสูตร

[๒๐๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสัตว์

ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างเรารู้ไซร้ สัตว์ทั้งหลายยังไม่ให้แล้วก็จะไม่พึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทิน จะไม่พึงครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นไม่พึงแบ่งคำข้าวคำหลังจากคำข้าวนั้นแล้วก็จะไม่พึงบริโภค ถ้าปฏิคาหกของสัตว์เหล่านั้นพึงมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างเรารู้ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายไม่ให้แล้วจึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทินจึงยังครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างที่พระผู้มี
พระภาคผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ตรัสแล้ว โดยวิธีที่ผลนั้นเป็นผลใหญ่ไซร้
สัตว์ทั้งหลายพึงกำจัดความตระหนี่อันเป็นมลทินเสียแล้ว มีใจผ่องใส
พึงให้ทานที่ให้แล้วมีผลมาก ในพระอริยบุคคลทั้งหลายตามกาลอันควร
อนึ่งทายกเป็นอันมาก ครั้นให้ทักษิณาทาน คือ ข้าวในพระทักษิไณย
บุคคลทั้งหลายแล้ว จุติจากความเป็นมนุษย์นี้แล้วย่อมไปสู่สวรรค์ และ
ทายกเหล่านั้นผู้ใคร่กาม ไม่มีความตระหนี่ ไปสู่สวรรค์แล้วบันเทิง
อยู่ในสวรรค์นั้น เสวยอยู่ซึ่งผลแห่งการจำแนกทาน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เมตตาภาวสูตร

[๒๐๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญญกิริยาวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งมีอุปธิกิเลสเป็นเหตุบุญญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตวิมุติ เมตตาเจโตวิมุตินั้นแล ครอบงำบุญญกิริยาวัตถุเหล่านั้น สว่างไสวไพโรจน์

เปรียบเหมือนรัศมีแห่งดาวชนิดใดชนิดหนึ่ง รัศมีดาวทั้งหมดนั้นย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่ง รัศมีพระจันทร์ รัศมีพระจันทร์นั่นแล ครอบงำรัศมีดาวเหล่านั้น สว่างไสว ไพโรจน์ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในเมื่ออากาศโปร่งปราศจากเมฆในสารทสมัย ในเดือนท้ายแห่งฤดูฝน พระอาทิตย์ลอยขึ้นไปสู่ท้องฟ้า กำจัดอากาศอันมืดทั้งปวง สว่างไสว ไพโรจน์ฉะนั้น อนึ่ง เปรียบเหมือนดาวประกายพฤกษ์ในปัจจุสสมัยแห่งราตรี สว่างไสว ไพโรจน์ ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดมีสติ เจริญเมตตาไม่มีประมาณ สังโยชน์ทั้งหลาย ของผู้นั้นผู้พิจารณา
เห็นซึ่งธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ ย่อมเป็นธรรมชาติเบาบาง ถ้าว่า
ผู้นั้นมีจิตไม่ประทุษร้ายซึ่งสัตว์มีชีวิตแม้ชนิดหนึ่ง เจริญเมตตาอยู่ไซร้
ผู้นั้นย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีกุศลเพราะการเจริญเมตตานั้น อันพระอริย
บุคคลมีใจอนุเคราะห์ซึ่งสัตว์มีชีวิตทุกหมู่เหล่า ย่อมกระทำบุญ
เป็นอันมาก พระราชฤาษี ทั้งหลายทรงชนะซึ่งแผ่นดิน อัน
เกลื่อนกล่นด้วยหมู่สัตว์ ทรงบูชาอยู่ซึ่งบุญเหล่าใด (คือ อัสสเมธะ
ปุริสเมธะสัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคพะ) เสด็จเที่ยวไป
บุญเหล่านั้นย่อมไม่ถึงแม้เสี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิต อันบุคคลเจริญดี
แล้ว (เหมือนหมู่ดาวทั้งหมด ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖แห่งรัศมีพระจันทร์
ฉะนั้น) ผู้ใดมีส่วนแห่งจิตประกอบด้วยเมตตาในสัตว์ทุกหมู่เหล่า
ย่อมไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าไม่ชนะเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ชนะ เวรของ
ผู้นั้นย่อมไม่มีเพราะเหตุอะไรๆ เลยๆ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

จบติยวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จิตตฌายีสูตร ๒. อุโภอัตถสูตร

๓. บุญญสูตร ๔. เวปุลลปัพพตสูตร

๕. สัมปชานมุสาวาทสูตร ๖. ทานสูตร

๗. เมตตาภาวสูตร

ในธรรมหมวดหนึ่งมีพระสูตรรวม ๒๗ สูตร คือ พระสูตรเหล่านี้๗ สูตร และพระสูตรข้างต้น ๒๐ สูตร ฉะนี้แล ฯ

จบเอกนิบาต ฯ

อิติวุตตกะ ทุกนิบาต วรรคที่ ๑

๑. ภิกขุสูตรที่ ๑

[๒๐๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อนในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้ทุคติ ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้ทุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่คุ้มครองทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้นกาย และใจ
ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ และไม่สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ภิกษุนั้น
ย่อมถึงความทุกข์ คือ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ ภิกษุเช่นนั้นมีกายถูกไฟ
คือ ความทุกข์แผดเผาอยู่ มีใจถูกไฟ คือ ความทุกข์แผดเผาอยู่ ย่อม
อยู่เป็นทุกข์ทั้งกลางวันกลางคืน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ภิกขุสูตรที่ ๒

[๒๐๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบ

ด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงได้สุคติ ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้คุ้มครองทวาร ในอินทรีย์ทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบ ด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความ เร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้สุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถา ประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดคุ้มครองดีแล้วซึ่งทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมูกลิ้น กาย และ
ใจ รู้จักประมาณในโภชนะ และสำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ภิกษุนั้น
ย่อมถึงความสุข คือ สุขกาย สุขใจ ภิกษุเช่นนั้นมีกายไม่ถูกไฟ คือ
ความทุกข์แผดเผา มีใจไม่ถูกไฟ คือ ความทุกข์แผดเผาย่อมอยู่เป็น
สุขทั้งกลางวันกลางคืน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ตปนียสูตร

[๒๐๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็น พระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้ เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลก นี้เป็นผู้ไม่ได้ทำความดีงามไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขลาดกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้า ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำกรรมงามดังนี้บ้าง ย่อมเดือดร้อนว่า เราทำแต่บาปดังนี้บ้างดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้แล เป็นเหตุให้เดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญาทราม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตและ
อกุศลกรรมอย่างอื่น อันประกอบด้วยโทษ ไม่กระทำกุศลกรรม กระทำ
แต่อกุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อตปนียสูตร

[๒๐๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้ ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ได้ทำความดีงามไว้ทำกุศลไว้ ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขลาดกลัวไว้ ไม่ได้ทำบาป ไม่ได้ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้า ไม่ได้ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมไม่เดือดร้อนว่า เราได้ทำกรรมอันดีงามดังนี้บ้าง ย่อมไม่เดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำบาปดังนี้บ้าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้แล ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และไม่กระทำ
อกุศลกรรมอย่างอื่นใด อันประกอบด้วยโทษ กระทำแต่กุศลกรรมเป็น
อันมาก เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สีลสูตรที่ ๑

[๒๑๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อันกรรมของตนซัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือศีลอันลามก ๑ ทิฐิอันลามก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม๒ ประการนี้แล อันกรรมของตนซัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนใดผู้มีปัญญาทราม ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้คือ ศีลอัน
ลามก ๑ ทิฐิอันลามก ๑ นรชนนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สีลสูตรที่ ๒

[๒๑๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อันกรรมของตนนำมาไว้ในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้ฉะนั้น ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือศีลดี ๑ ทิฐิดี ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล อันกรรมของตนนำมาไว้ในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนใดผู้มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้ คือศีลดี ๑ ทิฐิ
ดี ๑ นรชนนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาตาปีสูตร

[๒๑๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ ไม่ควรเพื่อจะตรัสรู้ไม่ควรเพื่อนิพพาน ไม่ควรเพื่อจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะชั้นเยี่ยมดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีความเพียร ผู้มีโอตตัปปะ ควรเพื่อจะตรัสรู้ ควรเพื่อนิพพาน ควรเพื่อจะบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะชั้นเยี่ยม ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้านมีความเพียรเลว
มากไปด้วยถีนมิทธะ ไม่มีหิริ ไม่เอื้อเฟื้อภิกษุเช่นนั้น ไม่ควรเพื่อจะ
บรรลุญาณเป็นเครื่องตรัสรู้อันยอดเยี่ยม ส่วนภิกษุใดมีสติ มีปัญญา
เครื่องรักษาตน มีฌานมีความเพียร มีโอตตัปปะ ไม่ประมาท ตัด
กิเลสชาติเครื่องประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราขาดแล้ว พึงบรรลุ
ญาณเป็นเครื่องตรัสรู้อันยอดเยี่ยม ในอัตภาพนี้แล ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นกุหนาสูตรที่ ๑

[๒๑๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ ภิกษุไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะหลอกลวงชน ไม่อยู่ประพฤติเพื่อประจบคน ไม่อยู่ประพฤติเพื่ออานิสงส์ คือ ลาภ สักการะความสรรเสริญ ไม่อยู่ประพฤติด้วยคิดว่า ชนจงรู้จักเราด้วย

อาการอย่างนี้ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่แท้พรหมจรรย์นี้ ภิกษุย่อมอยู่ประพฤติเพื่อการสำรวมและเพื่อการละ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์เครื่องกำจัดจัญไร
อันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน เพื่อการสำรวมเพื่อการละ ทางนี้
พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีประโยชน์ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรง
ดำเนินไปแล้ว ชนเหล่าใดๆ ย่อมปฏิบัติพรหมจรรย์นั้น ตามที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ผู้กระทำตามคำสั่งสอนของ
พระศาสดา จักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. นกุหนาสูตรที่ ๒

[๒๑๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ภิกษุไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะหลอกลวงชน ไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะประจบคน ไม่อยู่ประพฤติเพื่ออานิสงส์ คือ ลาภ สักการะและความสรรเสริญ ไม่อยู่ประพฤติด้วยคิดว่า ชนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่แท้พรหมจรรย์นี้ ภิกษุอยู่ประพฤติเพื่อความรู้ยิ่ง และเพื่อกำหนดรู้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์เครื่องกำจัดจัญไร
อันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ ทางนี้

พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีประโยชน์ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณใหญ่ ทรงดำเนิน
ไปแล้ว ชนเหล่าใดๆ ย่อมปฏิบัติพรหมจรรย์นั้น ตามที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ผู้กระทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา
จักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โสมนัสสสูตร

[๒๑๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้มากไปด้วยสุขและโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้ปรารภความเพียรแล้วโดยแยบคาย เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความสังเวชในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช ๑ ความเพียรโดยแยบคายแห่งบุคคลผู้สังเวช ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล เป็นผู้มากไปด้วยสุขและโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้ปรารภความเพียรแล้วโดยแยบคาย เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีความเพียร มีปัญญาเครื่องรักษาตนพิจารณาโดย
ชอบแล้วด้วยปัญญา พึงสังเวชในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชทีเดียว
ภิกษุผู้มีปรกติอยู่อย่างนี้ มีความเพียร มีความประพฤติสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน
หมั่นประกอบอุบายเป็นเครื่องสงบใจ พึงถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

อิติวุตตกะ ทุกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. วิตักกสูตร

[๒๑๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย วิตก ๒ ประการ คือ เขมวิตก ๑ วิเวกวิตก ๑ ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นไปเนืองๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตมีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน วิตกนี้นั่นแลของพระตถาคตนั้น ผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน ย่อมเป็นไปเนืองๆ ว่าเราจะไม่เบียดเบียนสัตว์อะไรๆ ผู้สะดุ้งหรือผู้มั่นคงให้ลำบากด้วยการกระทำนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดียินดีแล้วในความสงัด วิตกนี้นั่นแลของพระตถาคตนี้ ผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความสงัด ย่อมเป็นไปเนืองๆ ว่า อกุศลเราละได้แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแลแม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียนอยู่เถิด วิตกนี้นั่นแลของเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน จักเป็นไปเนืองๆ ว่า เราทั้งหลายจะไม่เบียดเบียนสัตว์อะไรๆ ผู้สะดุ้งหรือผู้มั่นคงให้ลำบากด้วยการกระทำนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดียินดีแล้วในความสงัดอยู่เถิดวิตกนี้นั่นแลของเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดียินดีแล้วในความสงัด จักเป็นไปเนืองๆ ว่า อะไรชื่อว่าอกุศล อกุศลอะไรๆ ที่เราทั้งหลายยังละไม่ได้แล้ว เราทั้งหลายจะละอกุศลอะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

วิตก ๒ ประการของพระตถาคตผู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ครอบงำมารอันผู้อื่น
ไม่พึงครอบงำได้ ย่อมเป็นไปเนืองๆ พระตถาคตผู้เป็นพระพุทธเจ้า
นั้นได้แสดงเขมวิตกข้อที่ ๑ ลำดับนั้นได้ประกาศวิเวกวิตกข้อที่ ๒ เรา

กล่าวมุนีผู้บรรเทาความมืด ผู้ถึงฝั่ง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่หลวง ผู้ถึง
คุณอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายพึงถึง ผู้มีความชำนาญ ผู้ไม่มี
อาสวะ ผู้ข้ามวัฏทุกข์อันเป็นยาพิษ ผู้น้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้น
ตัณหา ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแลว่า ผู้ละมารผู้ถึงฝั่งแห่ง
ชรา พระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาดี มีพระจักษุรอบคอบ ผู้ปราศจากความ
โศก ขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จด้วย(ปัญญา) ธรรม ย่อมพิจารณาเห็นหมู่
ชนผู้ยังข้ามความโศกไม่ได้ ผู้ถูกชาติและชราครอบงำ เปรียบเหมือน
บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่บนยอดภูเขาหิน พึงเห็นหมู่ชนได้โดยรอบฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. เทศนาสูตร

[๒๑๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนา ๒ ประการ ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมมีโดยปริยาย ๒ ประการเป็นไฉน คือ ธรรมเทศนาประการที่ ๑ นี้ว่า เธอทั้งหลายจงเห็นบาปโดยความเป็นบาป ธรรมเทศนาประการที่ ๒ แม้นี้ว่า เธอทั้งหลายครั้นเห็นบาปโดยความเป็นบาปแล้ว จงเบื่อหน่าย จงคลายกำหนัด จงปลดเปลื้องในบาปนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนา ๒ ประการนี้ ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีโดยปริยาย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอจงเห็นการแสดงโดยปริยายของพระตถาคตพระพุทธเจ้าผู้อนุเคราะห์
สัตว์ทุกหมู่เหล่า ก็ธรรม ๒ ประการ พระตถาคตพระพุทธเจ้า ผู้อนุ
เคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่าประกาศแล้ว เธอทั้งหลายผู้ฉลาดจงเห็นบาป

จงคลายกำหนัดในบาปนั้น เธอทั้งหลายผู้มีจิตคลายกำหนัดจากบาปนั้น
แล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิชชาสูตร

[๒๑๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวิชชาเป็นหัวหน้าแห่งอกุศลธรรม อหิริกะ อโนตตัปปะเป็นไปตาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนวิชชาแลเป็นหัวหน้าแห่งการถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมหิริและโอตตัปปะเป็นไปตาม ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ทุคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ในโลกนี้และในโลกหน้า ทั้งหมดมีอวิชชาเป็นมูล
อันความปรารถนาและความโลภก่อขึ้น ก็เพราะเหตุที่บุคคลเป็นผู้มีความ
ปรารถนาลามก ไม่มีหิริ ไม่เอื้อเฟื้อ ฉะนั้นจึงย่อมประสบบาปต้องไป
สู่อบายเพราะบาปนั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุสำรอกฉันทะ โลภะ และ
อวิชชาได้ ให้วิชชาบังเกิดขึ้นอยู่ พึงละทุคติทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ปัญญาสูตร

[๒๑๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้เสื่อมจากอริยปัญญา ชื่อว่าเสื่อมสุด สัตว์เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบันทีเดียว เมื่อตายไปแล้วพึงหวังได้ทุคติ ดูกรภิกษุ

ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่เสื่อมจากอริยปัญญา ชื่อว่าไม่เสื่อม สัตว์เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบันเทียวแล เมื่อตายไปพึงหวังได้สุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

จงดูโลกพร้อมด้วยเทวโลก ผู้ตั้งมั่นลงแล้วในนามรูป เพราะความเสื่อม
ไปจากปัญญา โลกพร้อมด้วยเทวโลกย่อมสำคัญว่า นามรูปนี้เป็นของ
จริง ปัญญาอันให้ถึงความชำแรกกิเลสนี้แล ประเสริฐที่สุดในโลก
ด้วยว่าปัญญานั้นย่อมรู้ชัดโดยชอบซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติและภพ เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ผู้มี
สติ มีปัญญาร่าเริง ผู้ทรงไว้ซึ่งสรีระอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ธรรมสูตร

[๒๒๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม ๒ ประการนี้ย่อมรักษาโลก ๒ ประการเป็นไฉนคือ หิริ ๑ โอตตัปปะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสุกกธรรม ๒ ประการนี้จะไม่พึงรักษาโลกไซร้ ในโลกนี้ก็ไม่พึงปรากฏว่า มารดา น้า ป้า ภรรยาของอาจารย์ หรือว่าภรรยาของครู โลกจักถึงความปะปนกันไป เหมือนอย่างแพะแกะ ไก่ สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอกฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่สุกกธรรม ๒ ประการนี้ยังรักษาโลกอยู่ ฉะนั้นจึงยังปรากฏว่า มารดา น้า ป้าภรรยาของอาจารย์ หรือว่าภรรยาของครู ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าสัตว์เหล่าใด ไม่มีหิริและโอตตัปปะในกาลทุกเมื่อไซร้สัตว์เหล่านั้น
มีสุกกธรรมเป็นมูลปราศไปแล้ว เป็นผู้ถึงชาติและมรณะ ส่วนสัตว์

เหล่าใด เข้าไปตั้งหิริและโอตัปปะไว้โดยชอบในกาลทุกเมื่อ สัตว์

เหล่านั้นมีพรหมจรรย์งอกงาม เป็นผู้สงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อชาตสูตร

[๒๒๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้วไม่ปรุงแต่งแล้วมีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้วมีอยู่ ฉะนั้นการสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จึงปรากฏ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมชาติอันเกิดแล้ว มีแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว

ปรุงแต่งแล้ว ไม่ยั่งยืน ระคนแล้วด้วยชราและมรณะ เป็นรังแห่งโรค

ผุพัง มีอาหารและตัณหา เป็นแดนเกิด ไม่ควรเพื่อยินดีธรรมชาตินั้น

การสลัดออกซึ่งธรรมชาตินั้น เป็นบทอันระงับ จะคาดคะเนเอาไม่ได้

ยั่งยืนไม่เกิด ไม่เกิดขึ้นพร้อม ไม่มีความโศก ปราศจากธุลีความ

ดับแห่งทุกขธรรมทั้งหลาย คือ ความที่สังขารสงบระงับเป็นสุข ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ธาตุสูตร

[๒๒๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการเป็นไฉน คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สอุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มี สังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั่นเทียวดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ ของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลายก็อนุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบเวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของภิกษุนั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ พระตถาคต ผู้มีจักษุผู้อันตัณหาและทิฐิไม่
อาศัยแล้ว ผู้คงที่ประกาศไว้แล้ว อันนิพพานธาตุอย่างหนึ่งมีในปัจจุบัน
นี้ ชื่อว่าสอุปาทิเสส เพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพาน
ธาตุ (อีกอย่างหนึ่ง) เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวง
อันมีในเบื้องหน้าชื่อว่าอนุปาทิเสส ชนเหล่าใดรู้บทอันปัจจัยไม่ปรุง
แต่งแล้วนี้มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ชน

เหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพานเป็นที่สิ้นกิเลสเพราะบรรลุธรรมอันเป็น

สาระ เป็นผู้คงที่ ละภพได้ทั้งหมด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สัลลานสูตร

[๒๒๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดียินดีแล้วในความหลีกเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมถะในภายในเนืองๆ มีฌานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคารอยู่เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลายเมื่อเธอทั้งหลายมีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมถะในภายในเนืองๆ มีฌานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนาพอกพูนสุญญาคารอยู่ พึงหวังได้ผล ๒ อย่าง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนเหล่าใดมีจิตสงบแล้ว มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีสติมีฌาน

ไม่มีความเพ่งเล็งในกามทั้งหลาย ย่อมเห็นแจ้งธรรมโดยชอบ เป็นผู้

ยินดีแล้วในความไม่ประมาท มีปรกติเห็นภัยในความประมาท ชนเหล่า

นั้นเป็นผู้ไม่ควรเพื่อความเสื่อมรอบ ย่อมมีในที่ใกล้นิพพานเทียว

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๙. สิกขาสูตร

[๒๒๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญายิ่งมีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญายิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เรากล่าวมุนีผู้มีสิกขาบริบูรณ์ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดามีปัญญายิ่ง
มีปรกติเห็นที่สุด คือความสิ้นไปแห่งชาติผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่
สุดนั้นแล ว่าผู้ละมาร ผู้ถึงฝั่งแห่งชรา เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในฌาน มีจิตตั้งมั่นแล้วในกาลทุกเมื่อ มีความ
เพียร มีปรกติเห็นที่สุด คือ ความสิ้นไปแห่งชาติครอบงำมารพร้อม
ด้วยเสนาได้แล้ว เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ชาคริยสูตร

[๒๒๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุพึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น มีสติสัมปชัญญะมีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และพึงเป็นผู้เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลายสมควรแก่กาลในการประกอบกรรมฐานนั้นเนืองๆ เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลายเมื่อภิกษุมีความเพียรเป็นเครื่องตื่น มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน

ผ่องใส เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลายสมควรแก่กาลในการประกอบกรรมฐานนั้นเนืองๆ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบันหรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอทั้งหลายตื่นอยู่ จงฟังคำนี้ เธอเหล่าใดผู้หลับแล้วเธอเหล่านั้นจงตื่น
ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ เพราะภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่
ผู้ใดตื่นอยู่มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน และผ่องใสพิจารณา
ธรรมอยู่โดยชอบ โดยกาลอันควร ผู้นั้นมีสมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้นแล้ว
พึงกำจัดความมืดเสียได้ เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุพึงคบธรรมเครื่องเป็น
ผู้ตื่น ภิกษุผู้มีความเพียร มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีปรกติได้ฌาน
ตัดกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราได้แล้ว พึงถูกต้องญาณ
อันเป็นเครื่องตรัสรู้อย่างยอดเยี่ยมในอัตภาพนี้แล ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อปายสูตร

[๒๒๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชน ๒ พวกนี้จักเกิดในอบาย จักเกิดในนรกเพราะไม่ละความประพฤติชั่วช้า ๓ พวกเป็นไฉน คือ ผู้ไม่ใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี ๑ ผู้ตามกำจัดชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ ด้วยอพรหมจรรย์อันไม่มีมูล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชน ๒ พวกนี้แล จักเกิดในอบายจักเกิดในนรก เพราะไม่ละความประพฤติชั่วช้านี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้กล่าวคำไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรก ก็หรือชนใดทำบาปกรรมแล้วกล่าว
ว่า ไม่ได้ทำ แม้คนทั้ง ๒ นั้นย่อมเข้าถึงนรกเหมือนกัน ชนทั้ง ๒ พวก
นั้นเป็นมนุษย์ผู้มีกรรมอันเลวทราม ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันใน
โลกหน้าคนเป็นอันมากอันผ้ากาสาวะพันคอ มีธรรมอันลามกไม่
สำรวม คนลามกเหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก เพราะกรรมอันลามกทั้งหลาย
ก้อนเหล็กร้อนเปรียบด้วยเปลวไฟ อันผู้ทุศีลบริโภคแล้วยังประเสริฐ
เสียกว่า ผู้ทุศีล ไม่สำรวมพึงบริโภคก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้น จะ
ประเสริฐอะไร ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ทิฏฐิสูตร

[๒๒๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอันทิฐิ ๒ อย่างพัวพันแล้ว บางพวกย่อมติดอยู่ บางพวกย่อมแล่นเลยไป ส่วนพวกที่มีจักษุย่อมเห็น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมติดอยู่อย่างไรเล่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมีภพเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในภพเพลิดเพลินด้วยดีในภพ เมื่อพระตถาคตแสดงธรรมเพื่อความดับภพ จิตของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ดำรงอยู่ด้วยดี ย่อมไม่น้อมไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมติดอยู่อย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมแล่นเลยไปอย่างไรเล่าก็เทวดาและมนุษย์บางพวกอึดอัด ระอา เกลียดชังอยู่ด้วยภพนั่นแล ย่อมเพลิดเพลินความขาดสูญว่า แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อใด ตนนี้เมื่อตายไป ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ เบื้องหน้าแต่ตายย่อมไม่เกิดอีก นี้ละเอียดนี้ประณีต นี้ถ่องแท้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมแล่นเลยไปอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนพวกที่มีจักษุย่อมเห็นอย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเห็นขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็น (ขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว) จริง ครั้นเห็นขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็นจริง ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่ายเพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนพวกที่มีจักษุย่อมเห็นอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

อริยสาวกใดเห็นขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว และธรรมเป็นเครื่องก้าวล่วงขันธ์ ๕
ที่เกิดแล้วโดยความเป็นจริง ย่อมน้อมไปในนิพพานตามความเป็นจริง
เพราะภวตัณหาหมดสิ้นไปถ้าว่าอริยสาวกนั้นกำหนดรู้ขันธ์ ๕ ที่เกิด
แล้ว ปราศจากตัณหาในภพน้อยและภพใหญ่แล้วไซร้ ภิกษุทั้งหลาย
ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ เพราะความไม่เกิดแห่งอัตภาพที่เกิดแล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

จบวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร ๒. เทศนาสูตร
๓. วิชชาสูตร ๔. ปัญญาสูตร
๕. ธรรมสูตร ๖. อชาตสูตร
๗. ธาตุสูตร ๘. สัลลานสูตร
๙. สิกขาสูตร ๑๐. ชาคริยสูตร
๑๑. อปายสูตร ๑๒. ทิฏฐิสูตร

จบทุกนิบาต ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๑

๑. อกุศลมูลสูตร

[๒๒๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉนคือ โลภะเป็นอกุศลมูล ๑ โทสะเป็นอกุศลมูล ๑ โมหะเป็นอกุศลมูล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลภะ โทสะ และโมหะ เกิดแล้วในตนย่อมเบียดเบียนบุรุษผู้มีจิต

อันลามก เหมือนขุยของตน ย่อมเบียดเบียนไม้ไผ่ ฉะนั้น

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ธาตุสูตร

[๒๒๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ รูปธาตุ ๑ อรูปธาตุ ๑นิโรธธาตุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนเหล่าใดกำหนดรู้รูปธาตุแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในอรูปธาตุน้อมไปใน

นิโรธ ชนเหล่านั้นเป็นผู้ละมัจจุเสียได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาอาสวะ

มิได้ ถูกต้องอมตธาตุอันหาอุปธิมิได้ด้วยนามกาย แล้วกระทำให้แจ้งซึ่ง
การสละคืนอุปธิ ย่อมแสดงบทอันไม่มีความโศก ปราศจากธุลี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. เวทนาสูตรที่ ๑

[๒๓๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สุขเวทนา ๑ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัดซึ่งเวทนา
เหตุเกิดแห่งเวทนา ย่อมรู้ชัดซึ่งธรรมเป็นที่ดับแห่งเวทนา และมรรค
อันให้ถึงความสิ้นไปแห่งเวทนา ภิกษุหายหิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะ
ความสิ้นไปแห่งเวทนาทั้งหลาย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวทนาสูตรที่ ๒

[๒๓๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สุขเวทนา ๑ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร

พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ภิกษุเห็น สุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความ เป็นของไม่เที่ยง เมื่อนั้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นพระอริยะผู้เห็นโดยชอบ ตัดตัณหาขาดแล้ว ล่วงสังโยชน์แล้ว ได้กระทำแล้วซึ่งที่สุดแห่งทุกข์เพราะการละมานะโดยชอบ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถา ประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดได้เห็นสุขโดยความเป็นทุกข์ ได้เห็นทุกข์โดยความเป็นลูกศร
ได้เห็นอทุกขมสุขอันละเอียดโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนั้นแล
เป็นผู้เห็นโดยชอบ ย่อมหลุดพ้นในเวทนานั้น ภิกษุนั้นแลอยู่จบอภิญญา
ระงับแล้ว ก้าวล่วงโยคะได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เอสนาสูตรที่ ๑

[๒๓๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็น พระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหา พรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลายการแสวงหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถา ประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัดซึ่งการ
แสวงหาทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งการแสวงหาทั้งหลายธรรมเป็นที่ดับ
แห่งการแสวงหาทั้งหลาย และมรรคอันให้ถึงความสิ้นไปแห่งการแสวง

หาทั้งหลาย ภิกษุหายหิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งการ
แสวงหาทั้งหลาย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. เอสนาสูตรที่ ๒

[๒๓๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือการแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

การแสวงหากาม การแสวงหาภพ กับการแสวงหาพรหมจรรย์การ
ยึดมั่นว่าจริงดังนี้ เป็นที่ตั้งแห่งทิฐิที่เกิดขึ้น การแสวงหาทั้งหลาย
อันเป็นที่ตั้งแห่งทิฐิ พระอรหันต์ผู้ไม่ยินดีแล้วด้วยความยินดีทั้งปวง
ผู้น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา สละคืนเสียแล้ว ถอนขึ้นได้แล้ว
ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความหวัง ไม่มีความสงสัย เพราะความสิ้นไปแห่งการ
แสวงหาทั้งหลาย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาสวสูตรที่ ๑

[๒๓๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓

ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือกามาสวะ ๑ ภวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัดซึ่งอาสวะ
ทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งอาสวะทั้งหลาย ธรรมเป็นที่ดับแห่งอาสวะ
ทั้งหลาย และมรรคอันให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ภิกษุหาย
หิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อาสวสูตรที่ ๒

[๒๓๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ กามาสวะ ๑ภวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดมีกามาสวะสิ้นไปแล้ว สำรอกอวิชชาออกได้แล้วและมีภวาสวะ
หมดสิ้นแล้ว ภิกษุนั้นพ้นวิเศษแล้ว หาอุปธิมิได้ ชนะมารพร้อมด้วย
พาหนะแล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ตัณหาสูตร

[๒๓๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือกามตัณหา ๑ ภวตัณหา ๑ วิภวตัณหา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนทั้งหลาย ประกอบแล้วด้วยตัณหาเครื่องประกอบสัตว์ไว้มีจิตยินดี
แล้วในภพน้อยและภพใหญ่ ชนเหล่านั้นประกอบแล้วด้วยโยคะ คือ
บ่วงแห่งมาร เป็นผู้ไม่มีความเกษมจากโยคะ สัตว์ทั้งหลายผู้ถึงชาติและ
มรณะ ย่อมไปสู่สงสารส่วนสัตว์เหล่าใดละตัณหาได้ขาด ปราศจาก
ตัณหาในภพน้อยและภพใหญ่ ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ สัตว์
เหล่านั้นแล ถึงฝั่งแล้วในโลก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. มารเธยยสูตร

[๒๓๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก้าวล่วงบ่วงแห่งมารแล้ว ย่อมรุ่งเรืองดุจอาทิตย์ฉะนั้น ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยศีลขันธ์อันเป็นของพระอเสขะ ๑เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยสมาธิขันธ์อันเป็นของพระอเสขะ ๑ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยปัญญาขันธ์อันเป็นของพระอเสขะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบแล้วด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ก้าวล่วงบ่วงแห่งมารแล้ว ย่อมรุ่งเรืองดุจพระอาทิตย์ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใด เจริญศีล สมาธิ และปัญญาดีแล้ว ภิกษุนั้นก้าวล่วงบ่วงแห่ง
มารได้แล้ว ย่อมรุ่งเรือง ดุจพระอาทิตย์ฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อกุศลมูลสูตร ๒. ธาตุสูตร

๓. เวทนาสูตรที่ ๑ ๔. เวทนาสูตรที่ ๒

๕. เอสนาสูตรที่ ๑ ๖. เอสนาสูตรที่ ๒

๗. อาสวสูตรที่ ๑ ๘. อาสวสูตรที่ ๒

๙. ตัณหาสูตร ๑๐. มารเธยยสูตร ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. ปุญญกิริยาวัตถุสูตร

[๒๓๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือทานมัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ศีลมัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ภาวนามัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั่นแล อันให้ผลเลิศต่อไป ซึ่ง
มีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความประพฤติเสมอ ๑ เมตตา
จิต ๑ บัณฑิตครั้นเจริญธรรม ๓ประการอันเป็นเหตุให้เกิดความสุข
เหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. จักขุสูตร

[๒๓๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ มังสจักษุ ๑ทิพยจักษุ ๑ ปัญญาจักษุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สูงสุดกว่าบุรุษ ได้ตรัสจักษุ ๓ อย่างนี้คือ
มังสจักษุ ๑ ทิพยจักษุ ๑ ปัญญาจักษุอันยอดเยี่ยม ๑ความบังเกิดขึ้น
แห่งมังสจักษุเป็นทางแห่งทิพยจักษุ เมื่อใดญาณบังเกิดขึ้นแล้ว เมื่อ
นั้น บุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะการได้เฉพาะซึ่งปัญญาจักษุ
อันยอดเยี่ยม ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อินทรียสูตร

[๒๔๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ อนัญญตัญญัสสามิตินทรีย์ ๑ อัญญินทรีย์ ๑ อัญญาตาวินทรีย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๓ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ปฐมญาณ (อนัญญตัญญัสสามิตินทรีย์) ย่อมเกิดขึ้นในเพราะโสดา
ปัตติมรรค อันเป็นเครื่องทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไป แก่พระเสขะผู้ยัง
ต้องศึกษาอยู่ ผู้ปฏิบัติตามทางอันตรงธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง (อัญญินทรีย์)
ย่อมเกิดขึ้นในลำดับแต่ปฐมญาณนั้น ปัจจเวกขณญาณ (อัญญาตาวินทรีย์)
ย่อมเกิดขึ้นว่า วิมุตติของเราไม่กำเริบ แก่พระขีณาสพผู้พ้นวิเศษแล้ว
ผู้คงที่ ภายหลังแต่ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึงนั้น เพราะความสิ้นไปแห่งกิเลส
เป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ถ้าว่าบุคคลผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอินทรีย์
ผู้ระงับแล้ว ยินดีแล้วในสันติบทไซร้ บุคคลนั้นชนะมารพร้อมทั้ง
พาหนะแล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัทธาสูตร

[๒๔๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ อดีตกาล ๑ อนาคตกาล ๑ปัจจุบันกาล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
กาล ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้มีความสำคัญในเรื่องที่พูดกัน ตั้งอยู่เฉพาะแล้วในเรื่องที่
พูดกัน ย่อมเข้าถึงข่าย คือ ความฉิบหาย และข่าย คือ กิเลสเครื่อง
ประกอบแห่งมัจจุ เพราะไม่กำหนดรู้เรื่องที่พูดกัน พระขีณาสพย่อมไม่
สำคัญผู้พูด เพราะกำหนดรู้เรื่องที่พูดกัน เพราะท่านถูกต้องวิโมกข์ด้วยใจ
ท่านถูกต้องสันติบทอันยอดเยี่ยม พระขีณาสพนั้นแล ผู้ถึงพร้อมแล้ว
ด้วยเรื่องที่พูดกัน ผู้ระงับแล้ว ยินดีแล้วในสันติบท พิจารณาแล้วมี
ปกติเสพ ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ถึงฝั่งแห่งเวท คือ สัจจะ ๔ย่อมไม่เข้า
ถึงการนับว่าเป็นมนุษย์และเทวดา ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทุจริตสูตร

[๒๔๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุจริต ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ กายทุจริต ๑วจีทุจริต ๑ มโนทุจริต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ทุจริต ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญาทราม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตและ
กระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นอันประกอบด้วยโทษ ไม่กระทำกุศลกรรม
กระทำอกุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สุจริตสูตร

[๒๔๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย สุจริต ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ กายสุจริต วจีสุจริต ๑ มโนสุจริต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุจริต ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และไม่กระทำ
อกุศลกรรมอย่างอื่น อันประกอบด้วยโทษ กระทำกุศลเป็นอันมาก เมื่อ
ตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุจิสูตร

[๒๔๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้

สะอาด ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้สะอาดทางกาย ๑ ความเป็นผู้สะอาดทางวาจา ๑ ความเป็นผู้สะอาดทางใจ ๑ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้สะอาด ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคลผู้สะอาดทาง

กาย ผู้สะอาดทางวาจา ผู้สะอาดทางใจ ผู้หาอาสวะมิได้ ว่าเป็นผู้

สะอาด ผู้ถึงพร้อมด้วยความเป็นผู้สะอาด ผู้ละกิเลสทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มุนีสูตร

[๒๔๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้รู้ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้รู้ทางกาย ๑ ความเป็นผู้รู้ทางวาจา ๑ ความเป็นผู้รู้ทางใจ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้รู้ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคลผู้รู้ทางกาย

ผู้รู้ทางวาจา ผู้รู้ทางใจ ผู้หาอาสวะมิได้ว่าเป็นมุนี ผู้ถึงพร้อมด้วย

ความเป็นมุนี มีบาปอันล้างแล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ราคสูตร

[๒๔๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ

โมหะ บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งยังไม่ละได้แล้วบุคคลผู้นี้เรากล่าวว่า เป็นผู้อันมารผูกไว้แล้ว สวมบ่วงแล้ว และถูกมารผู้มีบาปพึงกระทำได้ตามความพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งละได้แล้ว บุคคลผู้นี้เรากล่าวว่า มารผูกไม่ได้ สวมบ่วงไม่ได้และมารผู้มีบาปกระทำตามความพอใจไม่ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคลผู้สำรอกราคะ
โทสะ โมหะ และอวิชชาได้แล้ว ผู้มีตนอันอบรมแล้ว ผู้ใดผู้หนึ่ง
ว่าเป็นผู้ประเสริฐ ผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ล่วงเวรและภัย
ผู้ละกิเลสทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ราคสูตร

[๒๔๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม ยังละไม่ได้แล้ว ผู้นี้เรากล่าวว่า ข้ามสมุทรที่มีคลื่น มีระลอก มีน้ำวนมีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำไม่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว ผู้นี้เรากล่าวว่า ข้ามพ้นสมุทรที่มีคลื่น มีระลอก มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำได้แล้ว ข้ามถึงฝั่งตั้งอยู่บนบก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เรากล่าวว่า ผู้ใดสำรอกราคะ โทสะ โมหะ และอวิชชาได้แล้ว ผู้นั้น
ข้ามพ้นสมุทรที่มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ มีคลื่นน่าพึงกลัว ข้ามได้โดยยาก
ได้แล้ว ผู้นั้นล่วงธรรมเป็นเครื่องข้อง ละมัจจุราช หาอุปธิมิได้ ละทุกข์

เพื่อความไม่เกิดอีก ถึงความสาบสูญแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงการนับยัง

มัจจุราชให้หลงได้แล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุญญกิริยาวัตถุสูตร	๒. จักขุสูตร
๓. อินทรียสูตร	๔. อัทธาสูตร
๕. ทุจริตสูตร	๖. สุจริตสูตร
๗. สุจิสูตร	๘. มุนีสูตร
๙. ราคสูตรที่ ๑	๑๐. ราคสูตรที่ ๒ ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๓

๑. มิจฉาทิฐิสูตร

[๒๔๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดมั่นการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคำนั้นแลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต ... เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่าเรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง จึงกล่าวคำนั้นแลว่า เราเห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดมั่นการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

บุคคลในโลกนี้ ตั้งใจไว้ผิด กล่าววาจาผิด กระทำการงานผิดด้วยกาย

ผู้มีการสดับน้อย ทำกรรมอันไม่เป็นบุญไว้ในชีวิตอันมีประมาณน้อย

ในมนุษยโลกนี้ เขาผู้มีปัญญาทราม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สัมมาทิฐิสูตร

[๒๔๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเห็นสัตว์

ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริตไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ถือมั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิเมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็เรากล่าวคำนั้นแลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต ... เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่าเรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเองเราจึงกล่าวว่า เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริตไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ถือมั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิเมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลในโลกนี้ ตั้งใจไว้ชอบ กล่าววาจาชอบ กระทำการงานชอบด้วย
กาย ผู้มีการสดับมาก ผู้กระทำกรรมเป็นบุญไว้ในชีวิตอันมีประมาณน้อย
ในมนุษยโลกนี้บุคคลนั้นเป็นผู้มีปัญญา เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิสสรณสูตร

[๒๕๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ เนกขัมมะ(รูปฌาน) เป็นที่สลัดออกซึ่งกามทั้งหลาย ๑ อรูปฌานเป็นที่สลัดออกซึ่งรูปทั้งหลาย ๑นิโรธเป็นที่สลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้วอันปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น ๑ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีความเพียร รู้ธรรมเป็นเป็นที่สลัดออกซึ่งกาม และอุบายเป็นเครื่อง
ก้าวล่วงรูปทั้งหลาย ถูกต้องธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวงในกาลทุกเมื่อ

ภิกษุนั้นแลเป็นผู้เห็นโดยชอบ ย่อมน้อมไปในธาตุนั้น ภิกษุนั้นแลอยู่จบ
อภิญญา สงบระงับ ก้าวล่วงโยคะได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. รูปสูตร

[๒๕๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย อรูปละเอียดกว่ารูป นิโรธละเอียดกว่าอรูป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดเข้าถึงรูปภพ และสัตว์เหล่าใดดำรงอยู่ในอรูปภพ สัตว์
เหล่านั้นไม่รู้ชัดซึ่งนิโรธเป็นผู้ยังต้องกลับมาสู่ภพใหม่ ส่วนชนเหล่าใด
กำหนดรู้รูปภพแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในอรูปภพชนเหล่านั้นย่อมน้อมไปใน
นิโรธ เป็นผู้ละมัจจุเสียได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หาอาสวะมิได้
ถูกต้องอมตธาตุอันไม่มีอุปธิด้วยนามกายแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งการ
สละคืนอุปธิ ย่อมแสดงบทอันไม่มีความโศก ปราศจากธุลี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปุตตสูตร

[๒๕๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนีพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓

จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นไฉนคือ อติชาตบุตร ๑ อนุชาตบุตร ๑ อวชาตบุตร ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อติชาตบุตร เป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลายมารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ไม่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก ส่วนบุตรของมารดาและบิดาเหล่านั้น เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีลมีธรรมอันงาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย อติชาตบุตรเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อนุชาตบุตรเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีธรรมอันงาม ส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีธรรมอันงามดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุชาตบุตรเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อวชาตบุตรเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีธรรมอันงามส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ไม่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวชาตบุตรเป็นอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลายบุตร ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอติชาตบุตร และอนุชาตบุตรไม่
ปรารถนาอวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล ส่วนบุตรเหล่าใดเป็น
อุบาสก บุตรเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็นบุตรในโลกบุตรเหล่านั้นมีศรัทธา
ถึงพร้อมด้วยศีล ผู้ (โอบอ้อมอารี)รู้ความประสงค์ ปราศจากความ
ตระหนี่ ย่อมรุ่งเรืองในบริษัททั้งหลาย เปรียบเหมือนพระจันทร์พ้น
แล้วจากเมฆฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อวุฏฐิกสูตร

[๒๕๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นไฉนคือ บุคคลผู้เสมอด้วยฝนไม่ตก ๑ ผู้ดุจฝนตกในที่บางส่วน ๑ ผู้ดุจฝนตกในที่ทั่วไป ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเสมอด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอนที่พัก เครื่องประทีป แก่สมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพกและยาจกทุกหมู่เหล่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เสมอด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ดุจฝนตกในที่บางส่วนเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป แก่สมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพกและยาจกบางพวก ไม่ให้แก่บางพวก ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ดุจฝนตกในที่บางส่วนเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ดุจฝนตกในที่ทั่วไปเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป แก่สมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทางวนิพก และยาจกทั้งปวง ดูกรภิกษุทั้งหลาย

บุคคลดุจฝนตกในที่ทั่วไปเป็นอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลได้พบสมณะ พราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทางวนิพกแล้ว
ย่อมไม่แบ่งข้าว น้ำ และเครื่องบริโภคให้บัณฑิตทั้งหลาย กล่าว
บุคคลผู้เป็นบุรุษต่ำช้านั้นแลว่า เป็นผู้เสมอด้วยฝนไม่ตก บุคคลใด
ย่อมไม่ให้ไทยธรรมแก่บุคคลบางพวก ย่อมให้แก่บุคคลบางพวก ชนผู้มี
ปัญญาทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า ดุจฝนตกในที่บางส่วน บุรุษผู้มีวาจาว่า
ภิกษาดี ผู้อนุเคราะห์สัตว์ทั่วหน้า มีใจยินดีประดุจเรี่ยรายไทยธรรม
กล่าวอยู่ว่า จงให้ๆ ดังนี้ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เช่นนั้น รวบรวม
ทรัพย์ที่ตนได้แล้วด้วยความหมั่นโดยชอบธรรม ยังวนิพกทั้งหลายผู้มา
ถึงแล้วให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำโดยชอบ เปรียบเหมือนเมฆบันลือ
กระหึ่มแล้ว ย่อมยังฝนให้ตก ยังน้ำให้ไหลนองเต็มที่ดอนและที่ลุ่ม
ฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุขสูตร

[๒๕๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้ พึงรักษาศีล ๓ ประการเป็นไฉนคือ บัณฑิตปรารถนาอยู่ว่า ขอความสรรเสริญจงมาถึงแก่เรา ๑ ขอโภคสมบัติจงเกิดขึ้นแก่เรา ๑ เมื่อตายไป เราจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ๑ พึงรักษาศีลดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้แล พึงรักษาศีล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นักปราชญ์ปรารถนาสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญ ๑การได้โภค
ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ ๑ ความบันเทิงในสวรรค์ในโลกหน้า ๑ พึงรักษา
ศีล ถ้าว่าบุคคลแม้ไม่กระทำความชั่วแต่เข้าไปเสพบุคคลผู้กระทำความ
ชั่วอยู่ไซร้ บุคคลนั้น เป็นผู้อันบุคคลพึงรังเกียจในเพราะความชั่ว
และโทษของบุคคลผู้เสพคนชั่วนี้ ย่อมงอกงาม บุคคลย่อมกระทำ
บุคคลเช่นใดให้เป็นมิตร และย่อมเข้าไปเสพบุคคลเช่นใดบุคคลนั้น
แลเป็นผู้เช่นกับด้วยบุคคลนั้น เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น คน
ชั่วส้องเสพบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์โดยปรกติอยู่ย่อมทำบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์
โดยปรกติที่ส้องเสพตน ให้ติดเปื้อนด้วยความชั่ว เหมือนลูกศรที่แช่
ยาพิษ ถูกยาพิษติดเปื้อนแล้ว ย่อมทำแล่งลูกศรซึ่งไม่ติดเปื้อนแล้วให้
ติดเปื้อนด้วยยาพิษฉะนั้น นักปราชญ์ไม่พึงเป็นผู้มีคนชั่วเป็นเพื่อนเลย
เพราะความกลัวแต่การเข้าไปติดเปื้อน คนใดห่อปลาเน่าไว้ด้วยใบหญ้า
คา แม้หญ้าคาของคนนั้นย่อมมีกลิ่นเหม็นฟุ้งไปการเข้าไป ส้องเสพ
คนพาล ย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น ส่วนคนใดห่อกฤษณาไว้ด้วยใบไม้
แม้ใบไม้ของคนนั้นย่อมมีกลิ่นหอมฟุ้งไป การเข้าไปส้องเสพนักปราชญ์
ย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุนั้น บัณฑิตรู้ความสำเร็จผลแห่งตน
ดุจห่อใบไม้แล้ว ไม่พึงเข้าไปเสพอสัตบุรุษพึงเสพสัตบุรุษ เพราะว่า
อสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ภินทนสูตร

[๒๕๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีความ

แตกเป็นที่สุด วิญญาณมีการคลายไปเป็นธรรมดาขันธบัญจกทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลรู้กายว่ามีความแตกไปเป็นที่สุด และรู้วิญญาณว่ามีความย่อยยับ
ไป เห็นภัยในขันธบัญจกทั้งหลายแล้ว ล่วงชาติและมรณะเสียได้ มี
ตนอันอบรมแล้ว บรรลุถึงความสงบอย่างยิ่ง จำนงอยู่ซึ่งการเป็นที่
ดับขันธ์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ธาตุสูตร

[๒๕๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ทั้งหลายโดยธาตุแล คือ สัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ย่อมเทียบเคียงกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ทั้งหลายโดยธาตุแล คือ สัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กิเลสเกิดเพราะความเกี่ยวข้อง บุคคลย่อมตัดเสียได้เพราะความไม่เกี่ยว
ข้อง แม้บุคคลผู้มีความเป็นอยู่ดี แต่อาศัยบุคคลผู้เกียจคร้านย่อมจมลง

ในสมุทร คือ สงสาร เปรียบเหมือนบุคคลขึ้นสู่แพไม้น้อยๆ พึง
จมลงในมหรรณพฉะนั้น เพราะเหตุนั้น บุคคลพึงเว้นบุคคลผู้เกียจ
คร้านมีความเพียรอันเลวนั้นเสีย พึงอยู่ร่วมกับพระอริยเจ้าทั้งหลาย
ผู้สงัดแล้วผู้มีใจเด็ดเดี่ยว ผู้มีปรกติเพ่ง ผู้ปรารภความเพียรเป็นนิตย์
ผู้เป็นบัณฑิต ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปริหานสูตร

[๒๕๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เสขะในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ยินดีในการงาน ขวนขวายในความเป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ๑ เป็นผู้ชอบคุย ยินดีในการคุย ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบคุย ๑เป็นผู้ชอบหลับ ยินดีในการหลับ ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบหลับ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เสขะในธรรมวินัยนี้ไม่เป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ไม่ยินดีในการงาน ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ๑ ไม่ชอบคุย ไม่ยินดีในการคุย ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบคุย ๑ ไม่ชอบหลับ ไม่ยินดีในการหลับ ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบหลับ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ยินดีในการคุย ชอบหลับและฟุ้งซ่าน
ผู้เช่นนั้นไม่ควรเพื่อบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดเพราะเหตุนั้นแล ภิกษุ
พึงเป็นผู้มีกิจน้อย เว้นจากความหลับไม่ฟุ้งซ่าน ภิกษุผู้เช่นนั้นควรเพื่อ
บรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มิจฉาทิฐิสูตร	๒. สัมมาทิฐิสูตร
๓. นิสสรณสูตร	๔. รูปสูตร
๕. ปุตตสูตร	๖. อวุฏฐิกสูตร
๗. สุขสูตร	๘. ภินทนสูตร
๙. ธาตุสูตร	๑๐. ปริหานสูตร ฯ

จบวรรคที่ ๓

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๔

๑. วิตักกสูตร

[๒๕๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการ ๓ ประการเป็นไฉน คือ วิตกประกอบด้วยการไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน ๑ วิตกประกอบด้วยลาภ สักการะและความสรรเสริญ ๑ วิตกประกอบด้วยความเอ็นดูในผู้อื่น ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลายอกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยการไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน ผู้หนักในลาภและ
สักการะ มีปรกติยินดีกับด้วยอำมาตย์ทั้งหลาย เป็นผู้ห่างไกลจากความ
สิ้นไปแห่งสังโยชน์ ภิกษุใดในธรรม วินัยนี้ ละบุตร ปศุสัตว์
การให้กระทำวิวาหะ และการหวงแหนเสียได้ ภิกษุผู้เช่นนั้นๆ
เป็นผู้ควรเพื่อจะบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สักการสูตร

[๒๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไปเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นสัตว์อันความไม่สักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกเราได้เห็นสัตว์อันสักการะและความไม่สักการะ

และความไม่สักการะทั้งสองครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคำนั้นแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ... เข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่าเรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง จึงกล่าวคำนั้นแลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราได้เห็นสัตว์อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกเราได้เห็นสัตว์อันความไม่สักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาตนรก เราได้เห็นสัตว์อันสักการะและความไม่สักการะทั้งสองครอบงำย่ำยีจิตแล้วเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฯ

สมาธิของบุคคลใดผู้อันบุคคลสักการะอยู่ ผู้มีปรกติอยู่ด้วยความไม่
ประมาท ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะสักการะและความไม่สักการะทั้งสอง
พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นกล่าว บุคคลมีปรกติเพ่ง ผู้มี
ความเพียรเป็นไปติดต่อผู้เห็นแจ้งทิฐิอันสุขุม มีความสิ้นอุปาทาน
เป็นที่มายินดีว่าเป็นสัปบุรุษ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สัททสูตร

[๒๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียง (ที่เกิดขึ้นเพราะปีติ) ของเทวดา๓ อย่างนี้ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ๓ อย่างเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยใด พระอริยสาวกย่อมคิดเพื่อจะปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกบวชเป็นบรรพชิต ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนี้ย่อมคิดเพื่อทำสงครามกับมาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๑ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ฯ

อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด พระอริยสาวกประกอบความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ ประการ ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนั้นทำสงครามกับมาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเสียงของเทวดา ข้อที่ ๒ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย

อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด พระอริยสาวกกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติปัญญาวิมุติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนี้พิชิตสงครามชนะแดนแห่งสงครามนั้นแล้วครอบครองอยู่ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๓ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงของเทวดา ๓ ประการนี้แลย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ฯ

แม้เทวดาทั้งหลาย เห็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ชนะสงคราม
แล้ว เป็นผู้ใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้ามย่อมนอบน้อมด้วยคำว่า
ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย ขอนอบน้อมแด่ท่านผู้ครอบงำกิเลสที่เอาชนะ
ได้ยาก ชนะเสนาแห่งมัจจุ ผู้กางกั้นไว้มิได้ด้วยวิโมกข์เทวดาทั้งหลาย
ย่อมนอบน้อมพระขีณาสพผู้มีอรหัตผลอันบรรลุแล้วนี้ ด้วยประการฉะนี้
เพราะเทวดาทั้งหลายไม่เห็นเหตุแม้มีประมาณน้อย ของพระขีณาสพ
ผู้เป็นบุรุษอาชาไนยนั้นอันเป็นเหตุให้ท่านเข้าถึงอำนาจของมัจจุได้ ฉะนั้น
จึงพากันนอบน้อมพระขีณาสพนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. จวมานสูตร

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด เทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพนิกายเมื่อนั้นนิมิตร ๕ ประการ ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง ๑ผ้าย่อมเศร้าหมอง ๑ เหงื่อย่อมไหลออกจากรักแร้ ๑ ผิวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย ๑ เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลายเทวดาทั้งหลายทราบว่า เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจากเทพนิกาย ย่อมพลอยยินดีกะเทพบุตรนั้นด้วยถ้อยคำ ๓ อย่างว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ ๑ ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑ ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑ ฯ

[๒๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลายอะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไรเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลายพระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์แล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย เทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธาในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว นี้แลเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว ก็ศรัทธาของเทวดานั้นแลเป็นคุณชาติตั้งลง มีมูลเกิดแล้วประดิษฐานมั่นคง อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใครๆ ในโลก พึงนำไปไม่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย ฯ

เมื่อใด เทวดาจะต้องจุติจากเทพนิกายเพราะความสิ้นอายุเมื่อนั้น
เสียง ๓ อย่างของเทวดาทั้งหลายผู้พลอยยินดีย่อมเปล่งออกไปว่า
แน่ะท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้วจงถึงสุคติ จงถึงความเป็น
สหายแห่งมนุษย์ทั้งหลายเถิดท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่ง
ในพระสัทธรรมศรัทธาของท่านนั้นพึงเป็นคุณชาติตั้งลงมั่น มีมูลเกิด
แล้วมั่นคงในพระสัทธรรมที่พระตถาคตประกาศดีแล้ว อันใครๆพึงนำไป
มิได้ตลอดชีพ ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริตมโนทุจริต และอย่า
กระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นที่ประกอบด้วยโทษ กระทำกุศลด้วยกาย
ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศลด้วยใจหาประมาณมิได้ หาอุปธิมิได้
แต่นั้นท่านจงกระทำบุญอันให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยทาน แล้วยัง
สัตว์แม้เหล่าอื่นให้ตั้งอยู่ในพระสัทธรรม ในพรหมจรรย์ เมื่อใด
เทวดาพึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้น ย่อมพลอยยินดีด้วยความ
อนุเคราะห์นี้ว่า แน่ะเทวดา ท่านจงมาบ่อยๆ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โลกสูตร

[๒๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลกย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลกเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระตถาคตพระองค์นั้นทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ ๑ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อีกประการหนึ่ง พระสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นแหละเป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้วมีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ สาวกนั้นแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้บุคคลที่ ๒ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลกย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อีกประการหนึ่ง พระสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นแหละ ยังเป็นผู้ศึกษาปฏิบัติอยู่ มีพระปริยัติธรรมสดับมามาก ประกอบด้วยศีลและวัตร แม้พระสาวกนั้นก็แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกรภิกษุทั้งหลายบุคคลที่ ๓ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก อุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล

เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

พระศาสดาแล ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เป็นบุคคลที่ ๑ ในโลก
พระสาวกผู้เกิดตามพระศาสดานั้น ผู้มีตนอันอบรมแล้วต่อมาพระสาวก
อื่นอีกแม้ยังศึกษาปฏิบัติอยู่ ได้สดับมามากประกอบด้วยศีลและวัตร
บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้น เป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ บุคคล
๓ จำพวกเหล่านั้น ส่องแสงสว่าง แสดงธรรมอยู่ ย่อมเปิดประตูแห่ง
อมตนิพพาน ย่อมช่วยปลดเปลื้องชนเป็นอันมากจากโยคะชนทั้งหลาย
ผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคที่พระศาสดาผู้นำพวก ผู้ยอดเยี่ยมทรงแสดงดีแล้ว
เป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนาของพระสุคต ย่อมกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์
ในอัตภาพนี้ได้แท้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อสุภสูตร

[๒๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้พิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกายอยู่ จงเข้าไปตั้งอานาปาณสติไว้เฉพาะหน้าในภายใน และจงพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกายอยู่ ย่อมละราคานุสัยในเพราะความเป็นธาตุงามได้ เมื่อเธอทั้งหลายเข้าไปตั้งอานาปาณสติไว้เฉพาะหน้าในภายในธรรมเป็นที่มานอนแห่งวิตกทั้งหลาย (มิจฉาวิตก) ในภายนอก อันเป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ย่อมไม่มี เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่ ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น ฯ

ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกาย มีสติเฉพาะในลมหายใจ
มีความเพียรทุกเมื่อ พิจารณาเห็นซึ่งนิพพานอันเป็นที่ระงับสังขาร

ทั้งปวง ภิกษุนั้นแล ผู้เห็นโดยชอบพยายามอยู่ ย่อมน้อมไปใน
นิพพานเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้งปวง ภิกษุนั้นแล ผู้อยู่จบอภิญญา
สงบระงับล่วงโยคะเสียได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ธรรมสูตร

[๒๖๕] เมื่อภิกษุกล่าวว่า ผู้นี้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม เพื่อพยากรณ์ด้วยธรรมอันสมควรใด ธรรมอันสมควรนี้ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม ดังนี้ ชื่อว่าย่อมกล่าวธรรมอย่างเดียว ย่อมไม่ตรึกถึงวิตกที่เป็นธรรม ภิกษุเว้นการกล่าวธรรมและการตรึกถึงอธรรมทั้ง ๒ นั้นเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฯ

ภิกษุมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม ค้นคว้าธรรมอยู่ระลึกถึง
ธรรมอยู่เนืองๆ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรมภิกษุเดินอยู่ก็ดี ยืนอยู่
ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี ให้จิตของตนสงบอยู่ ณ ภายใน ย่อมถึง
ความสงบอันแท้จริง ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อันธการสูตร

[๒๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้ กระทำความมืดมน ไม่กระทำปัญญาจักษุ กระทำความไม่รู้ ยังปัญญาให้ดับ เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน อกุศลวิตก ๓ ประการเป็นไฉน คือกามวิตก ๑ พยาบาทวิตก ๑ วิหิงสาวิตก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก๓ ประการนี้แล กระทำความมืดมน ไม่กระทำปัญญาจักษุ กระทำความไม่รู้ยังปัญญาให้ดับ เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ

[๒๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้ ไม่กระทำความมืดมนกระทำปัญญาจักษุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน กุศลวิตก ๓ ประการเป็นไฉน คือ เนกขัมมวิตก ๑ อพยาบาทวิตก ๑ อวิหิงสาวิตก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ประการนี้แล ไม่กระทำความมืดมน กระทำปัญญาจักษุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ

พึงตรึกกุศลวิตก ๓ ประการ แต่พึงนำอกุศลวิตก ๓ ประการออกเสีย
พระโยคาวจรนั้นแล ยังมิจฉาวิตกทั้งหลายให้สงบระงับ เปรียบเหมือน
ฝนยังธุลีที่ลมพัดฟุ้งขึ้นแล้วให้สงบฉะนั้น พระโยคาวจรนั้น มีใจอัน
เข้าไปสงบวิตก ได้ถึงสันตบทคือนิพพานในปัจจุบันนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. มลสูตร

[๒๖๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มลทินในภายใน ๓ ประการนี้ เป็นอมิตรเป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึกในภายใน ๓ ประการเป็นไฉน คือ โลภะ ๑โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย มลทินในภายใน ๓ ประการนี้แล เป็นอมิตร เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึกในภายใน ฯ

โลภะให้เกิดความฉิบหายโลภะทำจิตให้กำเริบชนไม่รู้สึกโลภะนั้น
อันเกิดแล้วในภายในว่าเป็นภัย คนโลภย่อมไม่รู้ประโยชน์ย่อมไม่
เห็นธรรม โลภะย่อมครอบงำนรชนในขณะนั้น ความมืดตื้อย่อมมีใน
ขณะนั้น ก็ผู้ใดละความโลภได้ขาด ย่อมไม่โลภในอารมณ์เป็นที่ตั้ง
แห่งความโลภ ความโลภอันอริยมรรคย่อมละเสียได้จากบุคคลนั้น
เปรียบเหมือนหยดน้ำตกไปจากใบบัวฉะนั้น โทสะให้เกิดความฉิบหาย
โทสะทำจิตให้กำเริบ ชนไม่รู้จักโทสะนั้นอันเกิดในภายในว่าเป็นภัย
คนโกรธย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โทสะย่อมครอบงำ

นรชนในขณะใด ความมืดตื้อย่อมมีในขณะนั้น ก็บุคคลใดละโทสะ
ได้ขาด ย่อมไม่ประทุษร้ายในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย โทสะ
อันอริยมรรคย่อมละเสียได้จากบุคคลนั้น เปรียบเหมือนผลตาลสุกหลุด
จากขั้วฉะนั้น โมหะให้เกิดความฉิบหาย โมหะทำจิตให้กำเริบ
ชนไม่รู้สึกโมหะนั้นอันเกิดในภายในว่าเป็นภัยคนหลงย่อมไม่รู้จัก
ประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โมหะย่อมครอบงำนรชนในขณะใด
ความมือตื้อย่อมมีในขณะนั้น ก็บุคคลใดละโมหะได้ขาด ย่อมไม่หลงใน
อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง บุคคลนั้นย่อมกำจัดความหลงได้ทั้งหมด
เปรียบเหมือนพระอาทิตย์อุทัยขจัดมืดฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. เทวทัตตสูตร

[๒๖๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันอสัทธรรม ๓ ประการครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้อสัทธรรม ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีความปรารถนาลามกครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรกตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ พระเทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ ก็เมื่อมรรคและผลที่ควรกระทำให้ยิ่งมีอยู่ พระเทวทัตต์ถึงความพินาศเสียในระหว่างเพราะการบรรลุคุณวิเศษมีประมาณเล็กน้อย ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันอสัทธรรม ๓ ประการนี้แลครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ ฯ

ใครๆ ผู้มีความปรารถนาลามก จงอย่าอุบัติในสัตว์โลกเลย คติของ
บุคคลผู้มีความปรารถนาลามกเช่นไร ท่านทั้งหลายจงรู้คติเช่นนั้นด้วย
เหตุแม้นี้ เราได้สดับมาแล้วว่าพระเทวทัตต์โลกรู้กันว่า เป็นบัณฑิต
ยกย่องกันว่า มีตนอันอบรมแล้ว ดุจรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ ดำรงอยู่แล้ว
พระเทวทัตต์นั้นประพฤติตามความประมาท เบียดเบียนพระตถาคต
พระองค์นั้น ถึงอเวจีนรกอันมีประตู ๔ น่าพึงกลัวก็ผู้ใดพึงประทุษ

ร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายผู้ไม่กระทำกรรมอันลามก ผลอันลามก
ย่อมถูกต้องผู้นั้นแล ผู้มีจิตประทุษร้ายผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ผู้ใดพึงสำคัญ
เพื่อจะประทุษร้ายสมุทรด้วยหม้อยาพิษผู้นั้นพึงประทุษร้ายด้วยหม้อยาพิษ
นั้นไม่ได้ เพราะว่าสมุทรใหญ่มาก ผู้ใดย่อมเบียดเบียนพระตถาคต
ผู้ดำเนินไปโดยชอบมีจิตสงบระงับ ด้วยความประทุษร้ายอย่างนี้ ความ
ประทุษร้ายย่อมไม่งอกงามในพระตถาคตพระองค์นั้น ภิกษุผู้ดำเนินไป
ตามทางของพระพุทธเจ้า หรือของพระสาวกของพระพุทธเจ้าใด พึงถึง
ความสิ้นไปแห่งทุกข์ ภิกษุเป็นบัณฑิต พึงกระทำพระพุทธเจ้าหรือ
พระสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้เช่นนั้น ให้เป็นมิตร และพึงส้องเสพ
พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร	๒. สักการสูตร
๓. สัททสูตร	๔. จวมานสูตร
๕. โลกสูตร	๖. อสุภสูตร
๗. ธรรมสูตร	๘. อันธการสูตร
๙. มลสูตร	๑๐. เทวทัตตสูตร ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๕

๑. ปสาทสูตร

[๒๗๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ไม่มีเท้าก็ดี ๒ เท้าก็ดี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดีมีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสัตว์ประมาณเท่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศ ก็และผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี มีประมาณเท่าใดวิราคะ คือธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดีซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวัฏฏะ สิ้นไปแห่งตัณหา สิ้นกำหนัด ดับ นิพพาน บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสังขตธรรมและอสังขตธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในวิราคธรรม ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขตธรรมมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสังขตธรรมเหล่านั้นดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในธรรมคืออริยมรรค ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด หมู่สาวกของพระตถาคต คือคู่บุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าหมู่และคณะเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในหมู่ผู้เลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยที่เลิศ รู้แจ้งธรรมอันเลิศ
เลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลผู้ยอดเยี่ยม
เลื่อมใสแล้วในธรรมอันเลิศซึ่งเป็นที่สิ้นกำหนัดและเป็นที่สงบ เป็น
สุข เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม
ถวายทานในพระรัตนตรัย ที่เลิศ บุญที่เลิศย่อมเจริญ อายุ วรรณะ
ยศ เกียรติคุณ สุขะและพละอันเลิศย่อมเจริญ นักปราชญ์ถวายไทย
ธรรมแก่พระรัตนตรัยที่เลิศ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันเลิศแล้ว เป็นเทวดา
หรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เป็นผู้ถึงความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ชีวิตสูตร

[๒๗๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอยู่เพราะการแสวงหาก้อนข้าวนี้เป็นกรรมที่ลามกของบุคคลผู้เป็นอยู่ทั้งหลาย บุคคลผู้ด่าย่อมด่าว่า ท่านผู้นี้มีบาตรในมือ ย่อมเที่ยวแสวงหาก้อนข้าวในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรทั้งหลายเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ อาศัยอำนาจแห่งเหตุ ไม่ได้ถูกพระราชาทรงให้นำไปจองจำไว้เลย ไม่ได้ถูกพวกโจรนำไปกักขังไว้ ไม่ได้เป็นหนี้ ไม่ได้ตกอยู่ในภัย เป็นผู้มีความเป็นอยู่เป็นปรกติ ย่อมเข้าถึงความเป็นอยู่ด้วยการแสวงหาก้อนข้าวนั้น ด้วยคิดว่า ก็แม้พวกเราแล เป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะปริเทวะ ทุกข์โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว ถูกทุกข์ติดตามแล้ว ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว แม้ไฉน การกระทำซึ่งที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรผู้บวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มี

อภิชฌามาก มีความกำหนัดอันแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติหลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ เรากล่าวบุคคลนี้ว่า มีอุปมาเหมือนดุ้นฟืนในที่เผาผี ที่ไฟติดทั่วแล้วทั้งสองข้าง ตรงกลาง เปื้อนคูถ จะใช้ประโยชน์เป็นฟืนในบ้าน ในป่า ก็ไม่สำเร็จฉะนั้นบุคคลนี้เสื่อมแล้วจากโภคะแห่งคฤหัสถ์ และไม่ยังผลแห่งความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมแล้วจากโภคะแห่งคฤหัสถ์ ย่อมขจัดผลแห่ง
ความเป็นสมณะให้กระจัดกระจายไป เหมือนดุ้นฟืนในที่เผาผีฉิบหายไป
อยู่ ฉะนั้น ก้อนเหล็กร้อนเปรียบด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคแล้ว
ยังจะดีกว่า บุคคลผู้ทุศีล ผู้ไม่สำรวม พึงบริโภคก้อนข้าวของชาวแว่น
แคว้นจะดีอะไร ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สังฆาฏิสูตร

[๒๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุจับที่ชายสังฆาฏิแล้วพึงเป็นผู้ติดตามไปข้างหลังๆ เดินไปตามรอยเท้าของเราอยู่ไซร้ แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้มีอภิชฌาเป็นปรกติ มีความกำหนัดแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติหลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ โดยที่แท้ ภิกษุนั้นอยู่ห่างไกลเราทีเดียว และเราก็อยู่ห่างไกลภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรมย่อมชื่อว่าไม่เห็นเรา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุนั้นพึงอยู่ในที่ประมาณ ๑๐๐ โยชน์ไซร้ แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่มีอภิชฌา ไม่มีความกำหนัดอันแรงกล้าในกามทั้งหลาย ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติมั่น รู้สึกตัวมีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว สำรวมอินทรีย์ โดยที่แท้ ภิกษุนั้นอยู่ใกล้ชิดเราทีเดียว และเราก็อยู่ใกล้ชิดภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นย่อมเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรมย่อมชื่อว่าเห็นเรา ฯ

บุคคลผู้มักมาก มีความคับแค้น ยังเป็นไปตามตัณหา ดับความเร่าร้อน
ไม่ได้ แม้หากว่าพึงเป็นผู้ติดตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาความหวั่นไหว
มิได้ ผู้ดับความเร่าร้อนได้แล้วไซร้ บุคคลนั้นผู้กำหนัดยินดี ชื่อว่าพึง
เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี เพียงในที่ไกล
เท่านั้น ส่วนบุคคลใดเป็นบัณฑิต รู้ธรรมด้วยปัญญาเป็นเครื่องรู้ธรรม
อันยิ่ง เป็นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ สงบระงับ เปรียบเหมือนห้วงน้ำ
ที่ไม่มีลมฉะนั้น บุคคลนั้นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อน
ได้แล้ว ผู้ไม่กำหนัดยินดี ชื่อว่าพึงเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หา
ความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ปราศจากความกำหนัด
ยินดี ในที่ใกล้แท้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัคคิสูตร

[๒๗๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้ ๓ กองเป็นไฉน คือ ไฟคือราคะ ๑ ไฟคือโทสะ ๑ ไฟคือโมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แล ฯ

ไฟคือราคะ ย่อมเผาสัตว์ผู้กำหนัดแล้วหมกมุ่นแล้วในกามทั้งหลาย
ส่วนไฟคือโทสะ ย่อมเผานรชนผู้พยาบาทมีปรกติฆ่าสัตว์ ส่วนไฟ
คือโมหะ ย่อมเผานรชนผู้ลุ่มหลงไม่ฉลาดในอริยธรรม ไฟ ๓ กองนี้
ย่อมตามเผาหมู่สัตว์ผู้ไม่รู้สึกว่าเป็นไฟ ผู้ยินดียิ่งในกายตน ทั้งในภพนี้
และภพหน้าสัตว์เหล่านั้นย่อมพอกพูนนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
อสุรกายและปิตติวิสัย เป็นผู้ไม่พ้นไปจากเครื่องผูกแห่งมาร ส่วนสัตว์
เหล่าใดประกอบความเพียรในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง
กลางคืนกลางวัน สัตว์เหล่านั้นผู้มีความสำคัญอารมณ์ว่าไม่งามอยู่เป็น
นิจ ย่อมดับไฟ คือ ราคะได้ ส่วนสัตว์ทั้งหลายผู้สูงสุดในนรชน
ย่อมดับไฟคือโทสะได้ด้วยเมตตาและดับไฟ คือ โมหะได้ด้วยปัญญา

อันเป็นเครื่องให้ถึงความชำแรกกิเลส สัตว์เหล่านั้นมีปัญญาเป็นเครื่อง
รักษาตนไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนกลางวัน ดับไฟมีไฟคือราคะเป็นต้น
ได้ ย่อมปรินิพพานโดยไม่มีส่วนเหลือ ล่วงทุกข์ได้ไม่มีส่วนเหลือ
บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นอริยสัจผู้ถึงที่สุดแห่งเวทรู้แล้วโดยชอบด้วยปัญญา
เป็นเครื่องรู้ยิ่ง ซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติ ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปปริกขยสูตร

[๒๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุพิจารณาอยู่ด้วยประการใดๆวิญญาณของเธอไม่ฟุ้งซ่านแล้ว ไม่ส่ายไปแล้ว ไม่ดำรงอยู่แล้วในภายใน ภิกษุพึงพิจารณาด้วยประการนั้นๆ เมื่อภิกษุไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น ความสมภพ คือความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ คือ ชาติ ชรา และมรณะ ย่อมไม่มีต่อไป ฯ

ภิกษุละธรรมเป็นเครื่องข้อง ๗ ประการได้แล้ว ตัดตัณหาเป็นเหตุนำไป
ในภพขาดแล้ว สงสาร คือ ชาติหมดสิ้นแล้ว ภพใหม่ของเธอย่อมไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อุปปัตติสูตร

[๒๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเข้าถึงกาม ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉนคือ เหล่าสัตว์ผู้มีกามอันปรากฏแล้ว ๑ เทวดาผู้ยินดีในกามที่ตนนิรมิตเอง ๑ เทวดาผู้ให้อำนาจเป็นไปในกามที่ผู้อื่นนิรมิตให้ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเข้าถึงกาม๓ อย่างนี้แล ฯ

เหล่าสัตว์ผู้มีกามอันปรากฏแล้ว เทวดาผู้ยินดีในกามที่นิรมิตเอง เทวดา
ผู้ยังอำนาจให้เป็นไป ทั้งมนุษย์และสัตว์ผู้บริโภคกามเหล่าอื่น ซึ่งเป็น
ผู้ฉลาดในการบริโภคกาม ย่อมไม่ก้าวล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้
และมีความเป็นอย่างอื่นไปได้บัณฑิตพึงสละกามทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่

เป็นของมนุษย์ เสียทั้งหมด บัณฑิตทั้งหลายตัดกระแสตัณหาในปิยรูป

และสาตรูปที่บุคคลก้าวล่วงได้โดยยากได้แล้ว ย่อมปรินิพพานโดยไม่มี

ส่วนเหลือล่วงทุกข์ได้โดยไม่มีส่วนเหลือ บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นอริยสัจ

ผู้ถึงเวท รู้แล้วโดยชอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องรู้ยิ่งซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติ

ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. กามสูตร

[๒๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ ผู้ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ยังต้องมาสู่ความเป็นอย่างนี้ (คืออัตภาพแห่งมนุษย์) ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (แต่)ยังประกอบด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ พรากแล้วจากภวโยคะ เป็นพระอรหันตขีณาสพ ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะและภวโยคะ ย่อมไปสู่สงสาร

ซึ่งมีปรกติถึงความเกิดและความตาย ส่วนสัตว์เหล่าใดละกามทั้งหลายได้

เด็ดขาด แต่ยังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ยังประกอบด้วยภวโยคะ

สัตว์เหล่านั้นบัณฑิตกล่าวว่า เป็นพระอนาคามี ส่วนสัตว์เหล่าใด

ตัดความสงสัยได้แล้ว มีมานะและมีภพใหม่สิ้นแล้ว ถึงความสิ้นไป

แห่งอาสวะทั้งหลายแล้ว สัตว์เหล่านั้นแลถึงฝั่งแล้วในโลก ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กัลยาณสูตร

[๒๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม มีปัญญางามเรากล่าวว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุดในธรรมวินัยนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีลสำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรมีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามด้วยประการดังนี้ ฯ

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมงามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วยความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการเนืองๆ ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุเป็นผู้มีธรรมงามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ด้วยประการดังนี้ ฯ

ภิกษุเป็นผู้มีปัญญางามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีปัญญางามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม มีปัญญางาม ด้วยประการดังนี้ เรากล่าวว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษสูงสุดในธรรมวินัยนี้ ฯ

ภิกษุใดไม่มีการทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระ
พุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวภิกษุผู้มีหิรินั้นแลว่า ผู้มีศีลงาม ภิกษุใดเจริญดี
แล้ว ซึ่งธรรมทั้งหลายอันให้ถึงอริยมรรคญาณเป็นเครื่องตรัสรู้ดีที่ตนได้
บรรลุแล้ว พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นกล่าวภิกษุผู้ไม่มี
กิเลสเครื่องฟูขึ้นนั้นแลว่า ผู้มีธรรมอันงาม ภิกษุใดรู้ชัดซึ่งความสิ้นไป
แห่งทุกข์ของตนในอัตภาพนี้แล พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็น
ต้น กล่าวภิกษุผู้ไม่มีอาสวะ สมบูรณ์ด้วยธรรมเหล่านั้น ผู้ไม่มีทุกข์
ตัดความสงสัยได้แล้ว ไม่อาศัยละกิเลสทั้งหมดในโลกทั้งปวงว่า ผู้
มีปัญญางาม ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทานสูตร

[๒๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแจกจ่าย ๒

อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ

พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสทานใดว่าอย่างยิ่ง ยอดเยี่ยมพระผู้มีพระ
ภาคได้ทรงสรรเสริญการแจกจ่ายทานใดว่าอย่างยิ่งยอดเยี่ยม วิญญูชน
ผู้มีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์ผู้เป็นเขตอัน
เลิศ รู้ชัดอยู่ซึ่งทานและการแจกจ่ายทานนั้นๆ ใครจะไม่พึงบูชา
(ให้ทาน) ในกาลอันควรเล่า ประโยชน์อย่างยิ่งนั้น ของผู้แสดง
และผู้ฟังทั้ง๒ ผู้มีจิตเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระสุคตย่อมหมดจด
ประโยชน์อย่างยิ่งนั้น ของผู้ไม่ประมาทแล้วในคำสั่งสอนของพระสุคต
ย่อมหมดจด ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ธรรมสูตร

[๒๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม เราย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม เราย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์โดยเหตุเพียงการกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว อย่างไร ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไป

เกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น ได้เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศด้วยประการฉะนี้ ภิกษุนั้นได้บรรลุวิชชาที่ ๑ นี้แล้วกำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีตมีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ถือยึดการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีตมีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ เธอได้บรรลุวิชชาที่ ๒ นี้ กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดแล้วแสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เธอได้บรรลุวิชชาที่ ๓ นี้ กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม ย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว อย่างนี้แล ฯ

เรากล่าวผู้ระลึกถึงชาติก่อนได้ เห็นทั้งสวรรค์และอบาย และถึงความ
สิ้นไปแห่งชาติ เป็นมุนี ผู้อยู่จบพรหมจรรย์เพราะรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง

เป็นผู้มีไตรวิชชาด้วยวิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ เราไม่กล่าวบุคคลอื่นผู้

มีการกล่าวตามที่เขากล่าวไว้แล้วว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปสาทสูตร ๒. ชีวิตสูตร

๓. สังฆาฏิสูตร ๔. อัคคิสูตร

๕. อุปปริกขยสูตร ๖. อุปปัตติสูตร

๗. กามสูตร ๘. กัลยาณสูตร

๙. ทานสูตร ๑๐. ธรรมสูตร ฯ

จบติกนิบาต

อิติวุตตกะ จตุกกนิบาต

๑. พราหมณสูตร

[๒๘๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเป็นพราหมณ์ผู้ควรด้วยการขอ มีมืออันล้างแล้วทุกเมื่อ ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด เป็นหมอผ่าตัดกิเลส เธอทั้งหลายเป็นบุตรผู้เนื่องในอกเรา เกิดแต่ปาก เกิดแต่ธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นทายาทแห่งธรรม ไม่เป็นทายาทแห่งอามิส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ธรรมทาน ๑ บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลายการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศดูกรภิกษุทั้งหลาย การบูชา ๒ อย่างนี้ คือ การบูชาด้วยอามิส ๑ การบูชาด้วยธรรม ๑ บรรดาการบูชา ๒ อย่างนี้ การบูชาด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายย่อมนอบน้อมพระตถาคตผู้ได้บูชาธรรม ผู้ไม่มีความตระหนี่
ผู้มีปรกติอนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่า ผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์
ผู้ถึงฝั่งแห่งภพเช่นนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. จัตตาริสูตร

[๒๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย น้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ๔ อย่างนี้ ๔ อย่าง เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาจีวร ผ้าบังสุกุล น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ บรรดาโภชนะ คำข้าวที่ได้ด้วยปลีแข้ง น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษบรรดาเสนาสนะ โคนไม้ น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ บรรดาเภสัช มูตรเน่า น้อยหาได้ง่ายและไม่มีโทษ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ๔ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ของภิกษุซึ่งเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยที่น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ว่าเป็นองค์แห่งความเป็นสมณะ ฯ

ความคับแค้นแห่งจิต ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัยน้อย หา
ได้ง่ายและไม่มีโทษ เพราะปรารภเสนาสนะ จีวรปานะและโภชนะ
ทิศของเธอชื่อว่าไม่กระทบกระเทือน ภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาท ยึด
เหนี่ยวเอาไว้ได้ซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรมเครื่องความเป็นสมณะ
ที่พระตถาคตตรัสบอกแล้วแก่เธอ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ชานสูตร

[๒๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายของภิกษุผู้รู้เห็นอยู่ เราไม่กล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ของภิกษุผู้ไม่รู้ไม่เห็น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุรู้อะไร เห็นอะไร อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไปเมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นี้ทุกข์ อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่นี้ทุกขสมุทัย อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นี้ทุกขนิโรธอาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้แล อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป ฯ

ปฐมญาณ (คืออนัญญตัญญัสสามีตินทรีย์) ย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะผู้
ศึกษาอยู่ ผู้ปฏิบัติตามทางตรง ในเพราะโสดาปัตติมรรคอันเป็นเครื่อง

ทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไป ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง (คืออัญญินทรีย์) อันยอด
เยี่ยม ย่อมเกิดขึ้นในลำดับแต่ปฐมญาณนั้น แต่ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง คือ
อัญญินทรีย์นั้นไป วิมุตติญาณอันสูงสุด ย่อมเกิดขึ้นแก่พระขีณาสพ
ผู้พ้นวิเศษแล้ว ญาณในอริยมรรคอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะและ
สังโยชน์ทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นว่า สังโยชน์ทั้งหลายสิ้นไปแล้ว คนพาล
ผู้เกียจคร้าน ไม่รู้แจ้ง ไม่พึงบรรลุนิพพานอันเป็นที่ปลดเปลื้องกิเลส
เครื่องร้อยรัดทั้งปวงนี้ได้เลย ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สมณสูตร

[๒๘๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราหายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะหรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ไม่ และท่านเหล่านั้นหาได้ทำให้แจ้งซึ่งผล คือ ความเป็นสมณะและผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล เรายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะและยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งผลคือความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

สมณพราหมณ์เหล่าใด ไม่รู้ชัดซึ่งทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ธรรมชาติ
เป็นที่ดับทุกข์ ไม่มีส่วนเหลือโดยประการทั้งปวงและไม่รู้ชัดซึ่งมรรคอัน
ให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ สมณะพราหมณ์เหล่านั้น เสื่อมแล้วจากเจโตวิมุติ
และจากปัญญาวิมุติเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สมณพราหมณ์
เหล่านั้นแล เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา ส่วนสมณพราหมณ์เหล่าใดรู้ชัด
ซึ่งทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับแห่งทุกข์ไม่มีส่วน

เหลือโดยประการทั้งปวง และรู้ชัดซึ่งมรรคอันให้ถึงความสงบแห่งทุกข์
สมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ เป็นผู้
ควรเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติ
และชรา ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สีลสูตร

[๒๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดถึงพร้อมแล้วด้วยศีล สมาธิปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสนะ เป็นผู้กล่าวสอน ให้รู้แจ้ง ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริง เป็นผู้สามารถบอกพระสัทธรรมได้อย่างดี ดูกรภิกษุทั้งหลายเรากล่าวการเห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี ว่ามีอุปการะมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเมื่อภิกษุซ่องเสพคบหา เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเห็นปานนั้น ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์วิมุตติญาณทัสนขันธ์ แม้ที่ยังไม่บริบูรณ์ ก็ถึงความบริบูรณ์ด้วยภาวนา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้เห็นปานนี้นั้น เรากล่าวว่า เป็นศาสดาบ้าง นำพวกไปบ้างละข้าศึก คือกิเลสบ้าง กระทำแสงสว่างบ้าง กระทำโอภาสบ้าง กระทำความรุ่งเรืองบ้าง กระทำรัศมีบ้าง ทรงคบเพลิงไว้บ้าง เป็นอริยะบ้าง มีจักษุบ้าง ดังนี้ ฯ

การได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้มีตนอันอบรมแล้ว ผู้มีปรกติเป็นอยู่
โดยธรรม ย่อมเป็นเหตุแห่งการกระทำซึ่งความปราโมทย์แก่บัณฑิต
ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง บัณฑิตทั้งหลาย ฟังคำสอนของพระอริยเจ้าทั้งหลาย
ผู้กระทำรัศมี ผู้กระทำแสงสว่างเป็นนักปราชญ์ ผู้มีจักษุ ผู้ละข้าศึก
คือกิเลส ประกาศพระสัทธรรมยังสัตวโลกให้สว่าง แล้วรู้โดยชอบซึ่ง
ความสิ้นไปแห่งชาติด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ตัณหาสูตร

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เกิดแห่งตัณหา ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งจีวร ๑ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ๑ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ ๑ หรือเพราะเหตุแห่งสมบัติและวิบัติ ๑ ด้วยประการฉะนี้ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เป็นที่เกิดแห่งตัณหา ๔ อย่างนี้แล ฯ

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปอยู่สิ้นกาลนานย่อมไม่ก้าว
ล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็น อย่างอื่นไปได้ ภิกษุรู้
โทษนี้แล้วว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นผู้มีตัณหาปราศจากไป
แล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. พรหมสูตร

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใด บุตรบูชามารดาและบิดาอยู่ในเรือนของตน ตระกูลนั้นชื่อว่ามีพรหม มีบุรพเทวดา มีบุรพาจารย์ มีอาหุไนยบุคคล ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหม เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบุรพเทวดา เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบุรพาจารย์ เป็นชื่อของมารดาและบิดาคำว่าอาหุไนยบุคคล เป็นชื่อของมารดาและบิดา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้ถนอมเลี้ยง เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร ฯ

มารดาและบิดาเรากล่าวว่า เป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ เป็นอาหุไนย
บุคคลของบุตร เพราะเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร เพราะเหตุนั้นแหละ
บัณฑิตพึงนอบน้อมและพึงสักการะมารดาและบิดาทั้งสองนั้น ด้วยข้าว

น้ำ ผ้า ที่นอน การขัดสี การให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บัณฑิต
ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ทีเดียว เพราะการปฏิบัติใน
มารดาและบิดาบุคคลนั้นละไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. พหุการสูตร

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อจะทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบด้วยประการอย่างนี้ ฯ

คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันทั้ง ๒ ฝ่ายย่อมยัง
สัทธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยมให้สำเร็จบรรพชิตทั้งหลาย
ย่อมปรารถนาเฉพาะจีวร บิณฑบาต ที่นอนที่นั่ง และคิลานปัจจัย
อันเป็นเครื่องบรรเทาเสียซึ่งอันตรายจากคฤหัสถ์ทั้งหลาย ส่วนคฤหัสถ์
ทั้งหลายผู้อยู่ครองเรือนอาศัยพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติชอบแล้ว เชื่อถือ
ซึ่งถ้อยคำของพระอรหันต์ทั้งหลาย มีปรกติเพ่งพินิจด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์
ดีประพฤติธรรมอันเป็นทางไปสู่สุคติในศาสนานี้ มีปรกติเพลิดเพลิน
เป็นผู้ใคร่กามบันเทิงอยู่ในเทวโลก ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. กุหนาสูตร

[๒๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้หลอกลวง มีใจกระด้าง ประจบประแจง ประกอบด้วยกิเลสอันปรากฏดุจเขา มีกิเลสดุจไม้อ้อสูงขึ้น มีใจไม่ตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้ไม่นับถือเรา ภิกษุเหล่านั้นปราศไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบประแจง เป็นนักปราชญ์ มีใจไม่กระด้าง มีใจตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นแลเป็นผู้นับถือเรา ไม่ปราศไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ และย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้หลอกลวง มีใจกระด้าง ประจบประแจงประกอบ
ด้วยกิเลสอันปรากฏดุจเขา มีกิเลสดุจไม้อ้อสูงขึ้นมีใจไม่ตั้งมั่น ภิกษุ
เหล่านั้นย่อมไม่งอกงามในธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว
ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบประแจง เป็นนักปราชญ์ มี
ใจไม่กระด้าง มีใจตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นแล ย่อมงอกงามในธรรมอัน
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุริสสูตร

[๒๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษพึงถูกกระแสแห่งแม่น้ำคือ ปิยรูปและสาตรูปพัดไป บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ฝั่งเห็นบุรุษนั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะบุรุษผู้เจริญ ท่านถูกกระแสแห่งแม่น้ำ คือ ปิยรูปและสาตรูปพัดไปแม้โดยแท้ แต่ท่านถึงห้วงน้ำที่มีอยู่ภายใต้แห่งแม่น้ำนี้ซึ่งมีคลื่น มีความวนเวียนมีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ย่อมเข้าถึงความตายหรือความทุกข์ปางตาย ลำดับนั้นแลบุรุษนั้นได้ฟังเสียงของบุรุษนั้นแล้ว พึงพยายามว่ายทวนกระแสน้ำด้วยมือทั้ง ๒และด้วยเท้าทั้ง ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราแสดงข้ออุปมานี้แล เพื่อจะให้แจ่มแจ้งซึ่งเนื้อความ ก็ในอุปมานี้มีเนื้อความดังต่อไปนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่ากระแสแห่งแม่น้ำนี้แล เป็นชื่อแห่งตัณหา คำว่า ปิยรูปและสาตรูป เป็นชื่ออายตนะภายใน ๖ คำว่า ห้วงน้ำ

ในภายใต้ เป็นชื่อแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕คำว่า มีคลื่น เป็นชื่อแห่งความโกรธและความแค้นใจ คำว่า มีความวนเวียนเป็นชื่อแห่งกามคุณ ๕ คำว่า มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ เป็นชื่อของมาตุคาม คำว่าทวนกระแสน้ำ เป็นชื่อของเนกขัมมะ คำว่า พยายามด้วยมือทั้งสองและด้วยเท้าทั้งสอง เป็นชื่อแห่งการปรารภความเพียร คำว่า บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ฝั่ง เป็นชื่อของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ

ภิกษุพึงละกามทั้งหลายแม้กับด้วยทุกข์ เมื่อปรารถนาซึ่งความเกษมจาก
โยคะต่อไป พึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี ถูกต้อง
วิมุตติในกาลเป็นที่บรรลุมรรคและผลนั้นภิกษุนั้นผู้ถึงเวท อยู่จบ
พรหมจรรย์แล้ว ถึงที่สุดแห่งโลกเรากล่าวว่า เป็นผู้ถึงฝั่งแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. จรสูตร

[๒๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ หากว่าภิกษุย่อมรับกามวิตก พยาบาทวิตกหรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ไม่ละเสีย ไม่บรรเทาเสีย ไม่ทำให้สิ้นสุดเสีย ไม่ให้ถึงความไม่มีไซร้ ภิกษุแม้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน มีความเพียรเลว ตลอดกาลเป็นนิตย์ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ยืนอยู่ ... ผู้นั่งอยู่ ... ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ หากว่าภิกษุย่อมรับกามวิตก พยาบาทวิตกหรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ไม่ละเสีย ไม่บรรเทาเสีย ไม่กระทำให้สิ้นสุดเสีย ไม่ให้ถึงความไม่มีไซร้ ภิกษุแม้นอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่าเป็นผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน มีความเพียรอันเลว ตลอดกาลเป็นนิตย์

[๒๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ หากว่าภิกษุย่อมไม่รับกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้

ละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นสุดเสีย ให้ถึงความไม่มีไซร้ ภิกษุแม้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียรมีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ถ้าแม้กามวิตกพยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ยืนอยู่ ... ผู้นั่งอยู่ ... ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่หากว่าภิกษุย่อมไม่รับกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ละเสียบรรเทาเสีย ทำให้สิ้นสุดเสีย ให้ถึงความไม่มีไซร้ ภิกษุแม้นอนอยู่ ตื่นอยู่เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์

ภิกษุใดเที่ยวไปอยู่ ยืนอยู่ นั่งอยู่ หรือนอนอยู่ ย่อมตรึกถึงวิตกอัน
ลามกอันอาศัยแล้วซึ่งเรือนไซร้ ภิกษุนั้นชื่อว่าดำเนินไปตามทางผิด
หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ภิกษุเช่นนั้น เป็นผู้ไม่
ควรเพื่อจะถูกต้องซึ่งสัมโพธิญาณอันสูงสุด ภิกษุใดเที่ยวไปอยู่ ยืนอยู่
นั่งอยู่หรือนอนอยู่ สงบระงับวิตกได้แล้ว ยินดีในธรรมเป็นที่สงบวิตก
ภิกษุเช่นนั้น เป็นผู้ควรเพื่อจะถูกต้องซึ่งสัมโพธิญาณอันสูงสุด ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. สัมปันนสูตร

[๒๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมแล้วด้วยปาติโมขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรมีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิดดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมแล้วด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่เธอทั้งหลายพึงกระทำให้ยิ่งขึ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ของภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว อันภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่หลงลืม กายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระส่าย ตั้งจิตมั่น มีอารมณ์อันเดียว ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความ

เพียร มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อภิชฌาพยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะของภิกษุผู้ยืนอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว แล้ว...ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ของภิกษุผู้นั่งอยู่เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว ... ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะของภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว อันภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่หลงลืมกายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระสาย ตั้งจิตไว้มั่น มีอารมณ์อันเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุแม้ผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียรมีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ

ภิกษุเพียรอยู่ พึงเดิน ยืน นั่ง นอน คู้เข้าเหยียดออกซึ่งอวัยวะมี
มือและเท้าเป็นต้นนี้ อนึ่งภิกษุพิจารณาโดยชอบซึ่งความเกิดขึ้น และ
ความเสื่อมไปแห่งธรรมขันธ์ในเบื้องบนเบื้องขวาง เบื้องต่ำ จนตลอด
ภูมิเป็นที่ไปแห่งสัตว์ผู้สัญจรไปบนแผ่นดิน พระอริยเจ้าทั้งหลาย มี
พระพุทธเจ้าเป็นต้นได้กล่าวภิกษุผู้มีปรกติอยู่อย่างนั้น มีความเพียร
มีความประพฤติสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีญาณทัศนวิสุทธิสมควรแก่ธรรมเป็น
เครื่องสงบใจ ศึกษาอยู่ มีสติทุกเมื่ออย่างนั้นว่า เป็นผู้มีใจเด็ดเดี่ยว
ตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. โลกสูตร

[๒๙๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตตรัสรู้โลกแล้ว พรากแล้วจากโลก ตรัสรู้เหตุเกิดโลกแล้ว ละเหตุเกิดโลกได้แล้ว ตรัสรู้ความดับแห่งโลกแล้ว ทำให้แจ้งความดับโลกแล้ว ตรัสรู้ปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว เจริญปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่โลกพร้อมทั้งเทวโลกมารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ เพราะสิ่งนั้น

พระตถาคตตรัสรู้แล้ว ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่าพระตถาคตดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคต ย่อมตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใดและย่อมปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ย่อมตรัสบอกแสดงซึ่งพุทธพจน์อันใดในระหว่างนี้ พุทธพจน์นั้นทั้งหมด ย่อมเป็นอย่างนั้นนั่นแลไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เพราะเหตุดังนั้นบัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตทรงครอบงำโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อันใครๆ ครอบงำไม่ได้ ทรงเห็นโดยถ่องแท้ ยังอำนาจให้เป็นไปเพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงรู้โลกทั้งหมด ในโลกทั้งปวงด้วยพระปัญญาอันยิ่ง ตาม
ความเป็นจริง ทรงพรากแล้วจากโลกทั้งหมด ไม่มีผู้เปรียบในโลกทั้ง
ปวง เป็นนักปราชญ์ ทรงครอบงำมารทั้งหมด สังขารทั้งหมด ทรง
ปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ทั้งหมด ความสงบอย่างยวดยิ่ง คือ
นิพพาน ซึ่งไม่มีภัยแต่ไหนๆ พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ทรงถูกต้องแล้ว
พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ทรงมีอาสวะสิ้นแล้ว ไม่ทรงมีทุกข์ ทรงตัด
ความสงสัยได้แล้ว ทรงถึงความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งหมด ทรงน้อมไป
แล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ชื่อว่า
เป็นพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ชื่อว่าเป็นสีหะผู้ยอด
เยี่ยม ทรงประกาศพรหมจักรแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก เพราะเหตุดังนั้น
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะย่อมมาประชุมกัน
น้อมนมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีพระคุณใหญ่ ผู้ปราศจากความ
ครั่นคร้าม บรรดาบุคคลผู้ฝึกหัดอยู่ พระพุทธเจ้าผู้ทรงฝึกแล้ว เป็น
ผู้ประเสริฐสุด บรรดาบุคคลผู้สงบอยู่พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณ ผู้
สงบแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุดบรรดาบุคคลผู้พ้นอยู่ พระพุทธเจ้าทรง
พ้นแล้วเป็นผู้เลิศบรรดาบุคคลผู้ข้ามอยู่ พระพุทธเจ้าผู้ทรงข้ามพ้น
แล้ว เป็นผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนั้นแล เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ย่อมนอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ผู้มีพระคุณใหญ่ ผู้ปราศจากความ

ครั่นคร้ามด้วยคิดว่า บุคคลผู้เปรียบด้วยพระองค์ย่อมไม่มีในโลกพร้อม

ทั้งเทวโลก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๓

จบจตุกกนิบาต

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พราหมณสูตร	๒. จัตตาริสูตร
๓. ชานสูตร	๔. สมณสูตร
๕. ศีลสูตร	๖. ตัณหาสูตร
๗. พรหมสูตร	๘. พหุการสูตร
๙. กุหนาสูตร	๑๐. ปุริสสูตร
๑๑. จรสูตร	๑๒. สัมปันนสูตร
๑๓. โลกสูตร ฯ	

จบอิติวุตตกะ

อุรควรรคที่ ๑

อุรคสูตรที่ ๑

[๒๘๔] ภิกษุใดแล ย่อมกำจัดความโกรธที่เกิดขึ้นแล้ว เหมือนหมอกำจัดพิษงู ที่ซ่านไปแล้วด้วยโอสถ ฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่ง นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดตัดราคะ ได้ขาด พร้อมทั้งอนุสัยไม่มีส่วนเหลือ เหมือนบุคคลลงไปตัดดอกปทุม ซึ่งงอกขึ้นในสระฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้นภิกษุใดยังตัณหาให้เหือดแห้ง ไปทีละน้อยๆ แล้วตัดเสียให้ขาดโดยไม่เหลือ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละ ซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดถอนมานะพร้อมทั้งอนุสัยไม่มีส่วนเหลือ เหมือนห้วงน้ำใหญ่ ถอนสะพานไม้อ้อที่ทุรพลฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอก เสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดค้นคว้าอยู่ (ด้วยปัญญา) ไม่ประสบอัตภาพอันเป็นสาระในภพทั้งหลาย เหมือน พราหมณ์ค้นคว้าอยู่ ไม่ประสบดอกที่ต้นมะเดื่อฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น กิเลสเป็นเครื่องให้กำเริบย่อมไม่มีภายในจิตของภิกษุใด และ ภิกษุใดล่วงเสียได้แล้วซึ่งความเจริญและความเสื่อมอย่างนี้ ภิกษุนั้น ชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่า แล้วฉะนั้น ภิกษุใดกำจัดวิตกได้แล้ว ปราบปรามดีแล้วในภายใน ไม่มี ส่วนเหลือ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงู

ละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้นภิกษุใดไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ ล่วงกิเลสเป็นเครื่องให้เนิ่นช้านี้ได้หมดแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้นภิกษุใดรู้ว่าธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นของแปรผันไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากความโลภ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผันปราศจากราคะ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากโทสะไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากโมหะ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีอนุสัยอะไรๆ ถอนอกุศลมูลได้แล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีกิเลสอันเกิดแต่ความกระวนกระวายอะไรๆ อันเป็นปัจจัยเพื่อมาสู่ฝั่งใน ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีกิเลสอันเกิดแต่ตัณหาดุจป่าอะไรๆ อันเป็นเหตุเพื่อความผูกพัน เพื่อความเกิดภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดละนิวรณ์ ๕ ได้แล้วไม่มีทุกข์

ข้ามความสงสัยได้แล้ว มีลูกศรปราศไปแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละ
ฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ฯ

จบอุรคสูตรที่ ๑

ธนิยสูตรที่ ๒

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

[๒๙๕] เรามีข้าวสำเร็จแล้ว มีน้ำนมรีด (จากแม่โค) รองไว้แล้วมีการอยู่กับ
ชนผู้เป็นบริวารผู้มีความประพฤติอนุกูลเสมอกันที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำมหี
เรามุงบังกระท่อมแล้ว ก่อไฟไว้แล้วแน่ะฝน หากว่าท่านย่อมปรารถนา
ก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

เราเป็นผู้ไม่โกรธ มีกิเลสดุจหลักตอปราศไปแล้ว เรามีการอยู่สิ้นราตรี
หนึ่งที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำมหี กระท่อมมีหลังคาอันเปิดแล้ว ไฟดับแล้ว
แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เหลือบและยุงย่อมไม่มี โคทั้งหลายย่อมเที่ยวไปในประเทศใกล้แม่น้ำ
ซึ่งมีหญ้างอกขึ้นแล้ว พึงอดทนแม้ซึ่งฝนที่ตกลงมาได้ แน่ะฝน หาก
ว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

ก็เราผูกแพไว้แล้ว ตกแต่งดีแล้ว กำจัดโอฆะ ข้ามถึงฝั่งแล้วความ
ต้องการด้วยแพย่อมไม่มี แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมา
เถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

ภริยาเชื่อฟังเรา ไม่โลเล เป็นที่พอใจ อยู่ร่วมกันสิ้นกาลนาน เราไม่
ได้ยินความชั่วอะไรๆ ของภริยานั้นแน่ะฝน หากท่านปรารถนาก็เชิญ
ตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

จิตเชื่อฟังเรา หลุดพ้นแล้ว เราอบรมแล้ว ฝึกหัดดีแล้วสิ้นกาลนาน
และความชั่วของเราย่อมไม่มี แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลง
มาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เราเป็นผู้เลี้ยงตนด้วยอาหารและเครื่องนุ่งห่มและบุตรทั้งหลายของเรา
ดำรงอยู่ดี ไม่มีโรค เราไม่ได้ยินความชั่วอะไรๆ ของบุตรเหล่านั้น
แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

เราไม่เป็นลูกจ้างของใครๆ เราเที่ยวไปด้วยความเป็นพระสัพพัญญูผู้ไม่
มีความต้องการในโลกทั้งปวง เราไม่มีความต้องการค่าจ้าง แน่ะฝน
หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

โคแก่ ลูกโคอ่อนที่ยังไม่ได้ฝึก แม่โคที่มีครรภ์ ลูกโคหนุ่มแม่โคผู้
ปรารถนาประเวณีมีอยู่ อนึ่ง แม้โคที่เป็นเจ้าฝูงแห่งโคก็มีอยู่ แน่ะฝน
หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

โคแก่ ลูกโคอ่อนที่ยังไม่ได้ฝึก แม่โคที่มีครรภ์ ลูกโคหนุ่มแม่โคที่
ปรารถนาประเวณีก็ไม่มี อนึ่ง แม้โคที่เป็นเจ้าฝูงแห่งโคก็ไม่มี แน่ะฝน
หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เสาเป็นที่ผูกโคเราฝังไว้แล้ว ไม่หวั่นไหว เชือกสำหรับผูกพิเศษประกอบ
ด้วยปมและบ่วงเราทำไว้แล้ว สำเร็จด้วยหญ้ามุงกระต่ายเป็นของใหม่
มีสัณฐานดีสำหรับผูกโคทั้งหลาย แม้โคหนุ่มๆ ก็ไม่อาจจะให้ขาดได้เลย
แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

เราจักไม่เข้าถึงการนอนในครรภ์อีก เหมือนโคตัดเชือกสำหรับผูกขาด
แล้ว เหมือนช้างทำลายเถากระพังโหมได้แล้วฉะนั้น แน่ะฝน หาก
ว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯฝนได้ตกเต็มทั้งที่ลุ่ม ทั้งที่ดอน
ในขณะนั้นเอง นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้ยินเสียงฝนตกอยู่ ได้กราบทูล
เนื้อความนี้ว่าเป็นลาภของข้าพระองค์ไม่น้อยหนอ ที่ข้าพระองค์ได้เห็น
พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักษุ ข้าพระองค์ขอถึงพระองค์ว่าเป็น
สรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมหามุนี ขอพระองค์ทรงเป็นพระศาสดา
ของข้าพระองค์ ทั้งภริยาทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เชื่อฟัง ประพฤติพรหมจรรย์
ในพระสุคตข้าพระองค์เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะจะเป็นผู้กระทำ
ซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

มารผู้มีบาปได้กล่าวคาถาว่า

คนย่อมเพลิดเพลินเพราะอุปธิทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีบุตร
ย่อมเพลิดเพลินเพราะบุตร บุคคลมีโคย่อมเพลิดเพลินเพราะโค ฉะนั้น
คนผู้ไม่มีอุปธิ ย่อมไม่เพลิดเพลินเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

คนย่อมเศร้าโศกเพราะอุปธิทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีบุตร ย่อม
เศร้าโศกเพราะบุตร บุคคลผู้มีโค ย่อมเศร้าโศกเพราะโค ฉะนั้น คน
ผู้ไม่มีอุปธิ ย่อมไม่เศร้าโศกเลย ฯ

จบธนิยสูตรที่ ๒

ขัคควิสาณสูตรที่ ๓

[๒๘๖] บุคคลวางอาชญาในสัตว์ทั้งปวงแล้ว ไม่เบียดเบียนบรรดาสัตว์เหล่านั้น
แม้ผู้ใดผู้หนึ่งให้ลำบาก ไม่พึงปรารถนาบุตรจะพึงปรารถนาสหายแต่ที่
ไหน พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น ความเยื่อใยย่อมมีแก่

บุคคลผู้เกี่ยวข้องกันทุกข์นี้ย่อมเกิดขึ้นตามความเยื่อใย บุคคลเล็งเห็นโทษอันเกิดแต่ความเยื่อใย พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรดฉะนั้น บุคคลอนุเคราะห์มิตรสหายเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์แล้วชื่อว่าย่อมยังประโยชน์ให้เสื่อม บุคคลเห็นภัย คือ การยังประโยชน์ให้เสื่อมในการเชยชิดนี้ พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลข้องอยู่แล้ว ด้วยความเยื่อใยในบุตรและภริยา เหมือนไม้ไผ่กอใหญ่เกี่ยวก่ายกัน ฉะนั้นบุคคลไม่ข้องอยู่เหมือนหน่อไม้ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น เนื้อในป่าที่บุคคลไม่ผูกไว้แล้ว ย่อมไปหากินตามความปรารถนา ฉันใด นรชนผู้รู้แจ้ง เพ่งความประพฤติตามความพอใจของตน พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น การปรึกษาในที่อยู่ ที่ยืน ในการไปในการเที่ยวย่อมมีในท่ามกลางแห่งสหาย บุคคลเพ่งความประพฤติตามความพอใจ ที่พวกบุรุษชั่วไม่เพ่งเล็งแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การเล่นการยินดี ย่อมมีในท่ามกลางแห่งสหาย อนึ่ง ความรักที่ยิ่งใหญ่ย่อมมีในบุตรทั้งหลาย บุคคลเมื่อเกลียดชังความพลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลย่อมเป็นอยู่ตามสบายในทิศทั้งสี่และไม่เดือดร้อน ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ครอบงำเสียซึ่งอันตราย ไม่หวาดเสียว พึงเป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น แม้บรรพชิตบางพวกก็สงเคราะห์ได้ยาก อนึ่ง คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนสงเคราะห์ได้ยาก บุคคลเป็นผู้มีความขวนขวายน้อยในบุตรของผู้อื่น พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น นักปราชญ์ละเหตุอันเป็นเครื่องปรากฏแห่งคฤหัสถ์ ดุจต้นทองหลางมีใบล่วงหล่น ตัดเครื่องผูกแห่งคฤหัสถ์ได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น ถ้าว่าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญาเครื่องรักษาตน ผู้เที่ยวไปร่วมกันได้มีปรกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซร้ พึงครอบงำอันตรายทั้งปวงเป็นผู้มีใจชื่นชม มีสติ เที่ยวไปกับสหายนั้นหากว่าบุคคลไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญาเครื่องรักษาตน ผู้เที่ยวไปร่วมกันได้ มีปรกติอยู่ด้วย

กรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซร้พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียว ดุจพระราชาทรงละแว่นแคว้นอันพระองค์ทรงชนะแล้วเสด็จไปแต่ผู้เดียว ดุจช้างชื่อมาตังคะละโขลงเที่ยวอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ฉะนั้น เราย่อมสรรเสริญสหายผู้ถึงพร้อมด้วยศีลขันธ์เป็นต้น พึงคบสหายผู้ประเสริฐสุด ผู้เสมอกัน กุลบุตรไม่ได้สหายผู้ประเสริฐสุดและผู้เสมอกันเหล่านี้แล้ว พึงเป็นผู้บริโภคโภชนะไม่มีโทษเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลแลดูกำไลทองทั้งสองอันงามผุดผ่อง ที่บุตรแห่งนายช่างทองให้สำเร็จด้วยดีแล้ว กระทบกันอยู่ในข้อมือ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การที่เราจะพึงพูดจากับพระกุมารที่สอง หรือการข้องอยู่ด้วยอำนาจแห่งความเยื่อใยพึงมีได้อย่างนี้ บุคคลเล็งเห็นภัยนี้ในอนาคต พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น ก็กามทั้งหลายงามวิจิตรมีรสอร่อย เป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมย่ำยีจิตด้วยรูปแปลกๆบุคคลเห็นโทษในกามคุณทั้งหลายแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลเห็นภัย คือ จัญไร ผีอุปัทวะ โรค ลูกศร และความน่ากลัวนี้ ในกามคุณทั้งหลายแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้นบุคคลพึงครอบงำอันตรายเหล่านี้แม้ทั้งปวง คือ หนาวร้อนหิว ระหาย ลม แดด เหลือบและสัตว์เสือกคลานแล้วพึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลพึงเป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียวเช่นกับนอแรด เปรียบเหมือนช้างใหญ่ผู้เกิดในตระกูลปทุม มีศีลขันธ์เกิดขึ้นแล้ว ละโขลงอยู่ในป่าตามอภิรมย์ ฉะนั้น (พระปัจเจกพุทธเจ้าได้กล่าวกึ่งคาถาว่า)บุคคลพึงใคร่ครวญถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ว่า การที่บุคคลผู้ยินดีแล้วด้วยการคลุกคลีด้วยหมู่คณะจะพึงบรรลุวิมุตติอันมีในสมัยนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้(พระกุมารได้กล่าวกึ่งคาถาที่พระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอาทิจจพันธุกล่าวแล้วให้บริบูรณ์ว่า) พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น เราล่วงพ้นทิฐิอันเป็นข้าศึกได้แล้ว ถึงความเป็นผู้เที่ยง ได้มรรคแล้ว เป็นผู้มีญาณเกิดขึ้นแล้ว อันผู้อื่นไม่พึงแนะนำพึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น

บุคคลผู้ไม่โลภ ไม่หลอกลวง ไม่มีความกระหาย ไม่ลบหลู่มีโมหะ
ดุจน้ำฝาดอันกำจัดเสียแล้ว ไม่มีความอยาก ครอบงำโลกทั้งปวงได้แล้ว
พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรดฉะนั้น กุลบุตรพึงเว้นสหายผู้ลามก
ไม่พึงเสพด้วยตนเองซึ่งสหายผู้ชี้บอกความฉิบหายมิใช่ประโยชน์
ผู้ตั้งอยู่ในกรรมอันไม่เสมอ ผู้ข้องอยู่ ผู้ประมาท พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลพึงคบมิตรผู้เป็นพหูสูตรทรงธรรม ผู้ยิ่ง
ด้วยคุณธรรม มีปฏิภาณ บุคคลรู้จักประโยชน์ทั้งหลาย กำจัดความ
สงสัยได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลไม่
พอใจการเล่น ความยินดีและกามสุขในโลกแล้ว ไม่เพ่งเล็งอยู่
เว้นจากฐานะแห่งการประดับ มีปรกติกล่าวคำสัตย์ พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลละบุตร ภริยา บิดามารดา ทรัพย์
ข้าวเปลือก พวกพ้อง และกามซึ่งตั้งอยู่ตามส่วนแล้ว พึงเที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้นบัณฑิตทราบว่า ความเกี่ยวข้องใน
เวลาบริโภคเบญจกามคุณนี้มีสุขน้อย มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก
ดุจหัวฝี ดังนี้แล้วพึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคล
พึงทำลายสังโยชน์ทั้งหลายเสีย เหมือนปลาทำลายข่าย เหมือนไฟไม่
หวนกลับมาสู่ที่ไหม้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บุคคลผู้มีจักษุทอดลงแล้ว ไม่คะนองเท้า มีอินทรีย์อันคุ้มครองแล้ว
มีใจอันรักษาแล้ว ผู้อันกิเลสไม่รั่วรดแล้ว และอันไฟ คือกิเลสไม่
แผดเผาอยู่ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลละเพศ
แห่งคฤหัสถ์ดุจต้นทองหลางมีใบล่วงหล่นแล้ว นุ่งห่มผ้ากาสายะ
ออกบวชเป็นบรรพชิต พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรดฉะนั้น
ภิกษุไม่กระทำความยินดีในรสทั้งหลาย ไม่โลเลไม่เลี้ยงคนอื่น มี
ปรกติเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ผู้มีจิตไม่ผูกพันในตระกูล พึงเที่ยว
ไปผู้เดียว เหมือนนอแรดฉะนั้น บุคคลละธรรมเป็นเครื่องกั้นจิต ๕
อย่าง บรรเทาอุปกิเลสทั้งปวงแล้ว ผู้อันทิฐิไม่อาศัย ตัดโทษคือ

ความเยื่อใยได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้นบุคคล
ละสุข ทุกข์ โสมนัสและโทมนัสในกาลก่อนได้ได้อุเบกขาและสมถะ
อันบริสุทธิ์แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคล
ปรารภความเพียรเพื่อบรรลุปรมัตถประโยชน์ มีจิตไม่หดหู่ มีความ
ประพฤติไม่เกียจคร้าน มีความบากบั่นมั่น ถึงพร้อมแล้วด้วยกำลังกาย
และกำลังญาณ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้นบุคคลไม่
ละการหลีกเร้นและฌาน มีปรกติประพฤติธรรมอันสมควรเป็นนิตย์ใน
ธรรมทั้งหลาย พิจารณาเห็นโทษในภพทั้งหลาย พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้นบุคคลผู้ปรารถนาความสิ้นตัณหา พึงเป็นผู้ไม่
ประมาท ไม่เป็นคนบ้าคนใบ้ มีการสดับ มีสติ มีธรรมอันกำหนด
รู้แล้ว เป็นผู้เที่ยง มีความเพียร พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด
ฉะนั้น บุคคลไม่สะดุ้งในธรรมมีความไม่เที่ยงเป็นต้น เหมือนราชสีห์
ไม่สะดุ้งในเสียง ไม่ข้องอยู่ในธรรมมีขันธ์และอายตนะเป็นต้น เหมือน
ลมไม่ข้องอยู่ในข่าย ไม่ติดอยู่ด้วยความยินดีและความโลภ เหมือน
ดอกปทุมไม่ติดอยู่ด้วยน้ำ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรดฉะนั้น
บุคคลพึงเสพเสนาสนะอันสงัด เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียวเช่นกับนอแรด
เหมือนราชสีห์มีเขี้ยวเป็นกำลัง ข่มขี่ครอบงำหมู่เนื้อเที่ยวไป ฉะนั้น
บุคคลเสพอยู่ซึ่งเมตตาวิมุติ กรุณาวิมุติ มุทิตาวิมุติ และอุเบกขาวิมุติ
ในกาลอันควร ไม่ยินร้ายด้วยโลกทั้งปวง พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
นอแรด ฉะนั้น บุคคลละราคะ โทสะ และโมหะแล้วทำลายสังโยชน์
ทั้งหลายแล้ว ไม่สะดุ้งในเวลาสิ้นชีวิต พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
นอแรด ฉะนั้น มนุษย์ทั้งหลายผู้ไม่สะอาด มีปัญญามุ่งประโยชน์ตน
ย่อมคบหาสมาคมเพราะมีเหตุเป็นประโยชน์ ผู้ไม่มีเหตุมาเป็นมิตร
หาได้ยากในทุกวันนี้ บุคคลพึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น ฯ

จบขัคควิสาณสูตรที่ ๓

กสิภารทวาชสูตรที่ ๔

[๒๙๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พราหมณคามชื่อเอกนาฬาในทักขิณาคีรีชนบท แคว้นมคธ ก็สมัยนั้นแล กสิภารทวาชพราหมณ์ประกอบไถประมาณ ๕๐๐ ในเวลาเป็นที่หว่านพืช ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังที่การงานของกสิภารทวาชพราหมณ์ ก็สมัยนั้นแล การเลี้ยงดูของกสิภารทวาชพราหมณ์กำลังเป็นไปลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปถึงที่เลี้ยงดู ครั้นแล้วได้ประทับยืนอยู่ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กสิภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับยืนอยู่เพื่อบิณฑบาต ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสมณะ ข้าพระองค์แล ย่อมไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภค แม้พระองค์ก็จงไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วจงบริโภคเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรพราหมณ์ แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภค ฯ

กสิ. ข้าแต่พระสมณะ ก็ข้าพระองค์ย่อมไม่เห็นแอก ไถ ผาล ปฏักหรือโค ของท่านพระโคดมเลย ก็แลเมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระโคดมตรัสอย่างนี้ว่า ดูกรพราหมณ์ แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภค ฯ

ลำดับนั้น กสิภารทวาชพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๒๙๘] พระองค์ย่อมปฏิญาณว่าเป็นชาวนา แต่ข้าพระองค์ไม่เห็นไถของพระองค์
พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกไถแก่ข้าพระองค์
โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะพึงรู้จักไถของพระองค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ศรัทธาของเราเป็นพืช ความเพียรของเราเป็นฝน ปัญญาของเราเป็น
แอกและไถ หิริของเราเป็นงอนไถ ใจของเราเป็นเชือก สติของเรา
เป็นผาลและปฏัก เราคุ้มครองกายคุ้มครองวาจา สำรวมในอาหารใน
ท้อง ย่อมกระทำการถอนหญ้า คือ การกล่าวให้พลาดด้วยสัจจะ ความ
สงบเสงี่ยมของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียรของเรานำธุระ
ไปเพื่อธุระนำไปถึงแดนเกษมจากโยคะ ไม่หวนกลับมาย่อมถึงสถาน

ที่ๆ บุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก การไถนานั้นเราไถแล้วอย่างนี้ การ
ไถนานั้น ย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลไถนานั่นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์
ทั้งปวง ฯ

[๒๙๙] ลำดับนั้นแล กสิภารทวาชพราหมณ์เทข้าวปายาสลงในถาดสำริดใหญ่ แล้วน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคด้วยกราบทูลว่า ขอท่านพระโคดมเสวยข้าวปายาสเถิด เพราะพระองค์ท่านเป็นชาวนา ย่อมไถนา อันมีผลไม่ตาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ดูกรพราหมณ์ เราไม่ควรบริโภคโภชนะที่ขับกล่อมได้มาข้อนี้ไม่ใช่ธรรม
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เห็นอยู่โดยชอบพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ย่อมทรงห้ามโภชนะที่ขับกล่อมได้มาดูกรพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่
การแสวงหานี้เป็นความประพฤติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เชิญท่าน
บำรุงพระขีณาสพผู้บริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้มี
ความคะนองอันสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำอย่างอื่นเถิด เพราะว่าเขตนั้น
เป็นเขตของบุคคลผู้มุ่งบุญ ฯ

[๓๐๐] กสิ. ข้าแต่พระโคดม ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพระองค์จะถวายข้าวปายาสนี้แก่ใคร ฯ

พ. ดูกรพราหมณ์ เราย่อมไม่เห็นบุคคลในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลกพรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้บริโภคข้าวปายาสนั้นแล้ว จะพึงให้ย่อยได้โดยชอบ นอกจากตถาคตหรือสาวกของตถาคตเลย ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงทิ้งข้าวปายาสนั้นเสียในที่ปราศจากของเขียว หรือจงให้จมลงในน้ำซึ่งไม่มีตัวสัตว์เถิด ฯ

ลำดับนั้น กสิภารทวาชพราหมณ์เทข้าวปายาสนั้นให้จมลงในน้ำอันไม่มีตัวสัตว์ พอข้าวปายาสนั้นอันกสิภารทวาชพราหมณ์เทลงในน้ำ (ก็มีเสียง)ดังจิจจิฏะ จิฏิจิฏะ เป็นควันกลุ้มโดยรอบ เหมือนก้อนเหล็กที่บุคคลเผาให้ร้อนตลอดวัน ทิ้งลงในน้ำ (มีเสียง) ดังจิจจิฏะ จิฏิจิฏะ เป็นควันกลุ้มโดยรอบฉะนั้น ฯ

[๓๐๑] ลำดับนั้นแล กสิภารทวาชพราหมณ์สลดใจ มีขนชูชัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แล้วกราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนักท่านพระโคดมทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคดมผู้เจริญกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระโคดมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระโคดมผู้เจริญเถิด กสิภารทวาชพราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ท่านภารทวาชะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่ช้านักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านภารทวาชะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

จบกสิภารทวาชสูตรที่ ๔

จุนทสูตรที่ ๕

นายจุนทกัมมารบุตรทูลถามว่า

[๓๐๒] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนี มีพระปัญญามากผู้เป็นเจ้า
ของแห่งพระธรรม ผู้มีตัณหาปราศไปแล้ว ผู้สูงสุดกว่าสัตว์ ผู้
ประเสริฐกว่าสารถีทั้งหลายว่า สมณะในโลกมีเท่าไร ขอเชิญพระองค์
ตรัสบอกสมณะเหล่านั้นเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรจุนทะ

สมณะมี ๔ สมณะที่ ๕ ไม่มี เราถูกท่านถามซึ่งหน้าแล้วขอชี้แจง
สมณะทั้ง ๔ เหล่านั้น ให้แจ่มแจ้งแก่ท่าน คือสมณะผู้ชนะสรรพ
กิเลสด้วยมรรค ๑ สมณะผู้แสดงมรรค(แก่ชนเหล่าอื่น) ๑ สมณะ
เป็นอยู่ในมรรค ๑ สมณะผู้ประทุษร้ายมรรค ๑

นายจุนทกัมมารบุตรทูลถามว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมตรัสสมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรคอะไร
สมณะเป็นผู้มีปรกติเพ่งมรรคไม่มีผู้เปรียบสมณะเป็นอยู่ในมรรค ข้าพระ
องค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ อนึ่ง ขอพระองค์
ทรงชี้แจง สมณะผู้ประทุษร้ายมรรคให้แจ้งแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมตรัสสมณะผู้ข้ามความสงสัยได้แล้ว ผู้ไม่มี
กิเลสดุจลูกศร ผู้ยินดียิ่งแล้วในนิพพาน ผู้ไม่มีความกำหนัด ผู้คงที่
เป็นผู้นำโลกพร้อมด้วยเทวโลกว่าสมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรค ๑
ภิกษุใดในศาสนานี้รู้ว่านิพพานเป็นธรรมยิ่ง ย่อมบอก ย่อมจำแนก
ธรรมในธรรมวินัยนี้แล พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสภิกษุที่ ๒ ผู้ตัดความ
สงสัย ผู้เป็นมุนีผู้ไม่หวั่นไหวนั้น ว่าสมณะผู้แสดงมรรคภิกษุใด เมื่อ
บทธรรมอันพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงแสดงไว้ดีแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้ว
มีสติ เสพบทอันไม่มีโทษอยู่ชื่อว่าเป็นอยู่ในมรรค พระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ตรัสภิกษุที่ ๓นั้นว่า เป็นอยู่ในมรรค บุคคลกระทำเพศแห่ง
พระพุทธเจ้าพระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระสาวกผู้มีวัตรอันงาม
ให้เป็นเครื่องปกปิดแล้ว มักประพฤติแล่นไป ประทุษร้ายตระกูล
เป็นผู้คะนอง มีมายา ไม่สำรวม เป็นคนแกลบบุคคลนั้นแลชื่อว่า
เป็นสมณะผู้ประทุษร้ายมรรคอย่างยิ่งด้วยวัตตปฏิรูป ก็พระอริยสาวกผู้ได้
สดับ มีปัญญา ทราบสมณะเหล่านั้นทั้งหมดว่าเป็นเช่นนั้น เห็นแล้ว
อย่างนี้ ย่อมไม่ยังศรัทธาของคฤหัสถ์ผู้ทราบชัดสมณะเปล่านี้ให้เสื่อม
จะพึงกระทำสมณะผู้ไม่ถูกโทษประทุษร้าย ให้เสมอด้วยสมณะผู้ถูก
โทษประทุษร้าย จะพึงกระทำสมณะผู้บริสุทธิ์ ให้เสมอด้วยสมณะผู้
ไม่บริสุทธิ์ อย่างไรได้ ฯ

จบจุนทสูตรที่ ๕

ปราภวสูตรที่ ๖

[๓๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิก เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามสิ้นไปแล้ว เทวดาตนหนึ่งมีรัศมีอันงด งามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสวเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย บังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วย คาถาว่า

[๓๐๔] ข้าพระองค์มา เพื่อจะทูลถามถึงคนผู้เสื่อม และคนผู้เจริญกะท่านพระโคดม

จึงขอทูลถามว่าอะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้รู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม ผู้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญผู้เกลียด
ธรรมเป็นผู้เสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่าความ
เสื่อมนั้นเป็นที่ ๑

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๒อะไรเป็น
ทางของคนเสื่อม ฯ

คนมีอสัตบุรุษเป็นที่รัก ไม่กระทำสัตบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจธรรม
ของอสัตบุรุษ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจง
ทราบข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๒ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๓อะไรเป็น
ทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดชอบนอน ชอบคุย ไม่หมั่น เกียจคร้าน โกรธง่ายข้อนั้น
เป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า
ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๓ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๔อะไรเป็น
ทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดสามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่า ผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๔ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๕อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดลวงสมณะพราหมณ์ หรือแม้วณิพกอื่นด้วยมุสาวาทข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๕ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๖อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนมีทรัพย์มาก มีเงินทองของกิน กินของอร่อยแต่ผู้เดียวข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๖ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๗อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดหยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ และหยิ่งเพราะโคตรย่อมดูหมิ่นญาติของตน ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้น เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๗ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๘อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา และเป็นนักเลงการพนันผลาญทรัพย์ที่ตนหามาได้ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อมเพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๘ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๙อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนไม่สันโดษด้วยภริยาของตน ประทุษร้ายในภริยาของคนอื่นเหมือน

ประทุษร้ายในหญิงแพศยา ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อมเพราะเหตุ
นั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๙ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๐อะไรเป็น
ทางของคนเสื่อม ฯ

ชายแก่ได้หญิงรุ่นสาวมาเป็นภริยา ย่อมนอนไม่หลับ เพราะความหึงหวง
หญิงรุ่นสาวนั้น ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อมเพราะเหตุนั้น เราจง
ทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑๐ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๑อะไร
เป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดตั้งหญิงนักเลงสุรุ่ยสุร่าย หรือแม้ชาย เช่นนั้นไว้ในความเป็นใหญ่
ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นเราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า
ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑๑ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๒อะไร
เป็นทางของคนเสื่อม ฯ

ก็บุคคลผู้เกิดในสกุลกษัตริย์ มีโภคทรัพย์น้อย มีความมักใหญ่
ปรารถนาราชสมบัติ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม บัณฑิตผู้ถึงพร้อมด้วย
ความเห็นอันประเสริฐ พิจารณาเห็นคนเหล่านี้เป็นผู้เสื่อมในโลก ท่าน
ย่อมคบโลกที่เกษม (คนผู้เจริญ) ฯ

จบปราภวสูตรที่ ๖

วสลสูตรที่ ๗

[๓๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อัคคิก

ภารทวาชพราหมณ์ก่อไฟแล้วตกแต่งของที่ควรบูชา อยู่ในนิเวศน์ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาค เสด็จเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ในพระนครสาวัตถี เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของอัคคิกภารทวาชพราหมณ์ อัคคิกภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกลทีเดียวครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า หยุดอยู่ที่นั่นแหละคนโล้น หยุดอยู่ที่นั่นแหละสมณะ หยุดอยู่ที่นั่นแหละคนถ่อย ฯ

เมื่ออัคคิกภารทวาชพราหมณ์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ดูกรพราหมณ์ ก็ท่านรู้จักคนถ่อย หรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ่อยหรือ ฯ

อ. ท่านพระโคดม ข้าพเจ้าไม่รู้จักคนถ่อยหรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ่อย ดีละ ขอท่านพระโคดมจงแสดงธรรมตามที่ข้าพเจ้าจะพึงรู้จักคนถ่อยหรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ่อยเถิด ฯ

พ. ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวอัคคิกภารทวาชพราหมณ์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาประพันธ์นี้ว่า

[๓๐๖] ๑. คนมักโกรธ ผูกโกรธ ลบหลู่อย่างเลว มีทิฐิวิบัติ และมีมายา
พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย

๒. คนผู้เบียดเบียนสัตว์ที่เกิดหนเดียว แม้หรือเกิดสองหนไม่มี
ความเอ็นดูในสัตว์ พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๓. คนเบียดเบียน เที่ยวปล้น มีชื่อเสียงว่า ฆ่าชาวบ้านและชาว
นิคม พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๔. คนลักทรัพย์ที่ผู้อื่นหวงแหน ไม่ได้อนุญาตให้ ในบ้านหรือในป่า
พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๕. คนที่กู้หนี้มาใช้แล้วกล่าวว่า หาได้เป็นหนี้ท่านไม่ หนีไปเสีย
พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๖. คนฆ่าคนเดินทาง ชิงเอาสิ่งของ เพราะอยากได้สิ่งของพึงรู้ว่า
เป็นคนถ่อย ฯ

๗. คนถูกเขาถามเป็นพยาน แล้วกล่าวคำเท็จ เพราะเหตุแห่งตนก็ดี
เพราะเหตุแห่งผู้อื่นก็ดี เพราะเหตุแห่งทรัพย์ก็ดี พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๘. คนผู้ประพฤติล่วงเกิน ในภริยาของญาติก็ตาม ของเพื่อนก็ตาม ด้วยข่มขืนหรือด้วยการร่วมรักกัน พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๙. คนผู้สามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่าผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๐. คนผู้ทุบตีด่าว่ามารดาบิดา พี่ชายพี่สาว พ่อตาแม่ยายแม่ผัวหรือพ่อผัว พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๑. คนผู้ถูกถามถึงประโยชน์ บอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์พูดกลบเกลื่อนเสีย พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๒. คนทำกรรมชั่วแล้ว ปรารถนาว่าใครอย่าพึงรู้เรา ปกปิดไว้ พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๓. คนผู้ไปสู่สกุลอื่นแล้ว และบริโภคโภชนะที่สะอาดย่อมไม่ตอบแทนเขาผู้มาสู่สกุลของตน พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๔. คนผู้ลวงสมณะ พราหมณ์ หรือแม้วณิพกอื่น ด้วยมุสาวาท พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๕. เมื่อเวลาบริโภคอาหาร คนผู้ด่าสมณะหรือพราหมณ์และไม่ให้โภชนะ พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๖. คนในโลกนี้ ผู้อันโมหะครอบงำแล้ว ปรารถนาของเล็กน้อย พูดอวดสิ่งที่ไม่มี พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๗. คนเลวทราม ยกตนและดูหมิ่นผู้อื่น ด้วยมานะของตน พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๘. คนฉุนเฉียว กระด้าง มีความปรารถนาลามก มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่ละอาย ไม่สะดุ้งกลัวพึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๑๙. คนติเตียนพระพุทธเจ้า หรือติเตียนบรรพชิต หรือคฤหัสถ์สาวกของพระพุทธเจ้า พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ

๒๐. ผู้ใดแลไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ปฏิญาณว่าเป็นพระอรหันต์ ผู้นั้นแลเป็นคนถ่อยต่ำช้า เป็นโจรในโลกพร้อมทั้งพรหมโลก คนเหล่าใดเราประกาศแก่ท่านแล้วคนเหล่านั้นนั่นแล เรากล่าวว่าเป็นคนถ่อย ฯ

บุคคลไม่เป็นคนถ่อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติแต่เป็น
คนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ท่านจงรู้ข้อนั้น ตามที่
เราแสดงนี้ บุตรของคนจัณฑาลเลี้ยงตัวเองได้ ปรากฏชื่อว่าตังมาคะ
เป็นคนกินของที่ตนให้สุกเอง เขาได้ยศอย่างสูงที่ได้แสนยาก กษัตริย์
และพราหมณ์เป็นอันมากได้มาสู่ที่บำรุงของเขา เขาขึ้นยานอันประเสริฐ
ไปสู่หนทางใหญ่อันไม่มีฝุ่น เขาสำรอกกามราคะเสียได้แล้ว เป็นผู้เข้า
ถึงพรหมโลก ชาติไม่ได้ห้ามเขาให้เข้าถึงพรหมโลก พราหมณ์เกิดใน
สกุลผู้สาธยายมนต์ เป็นพวกร่ายมนต์ แต่พวกเขาปรากฏในบาปกรรม
อยู่เนืองๆ พึงถูกติเตียนในปัจจุบันทีเดียว และภพหน้าก็เป็นทุคติ
ชาติห้ามกันพวกเขาจากทุคติหรือจากครหาไม่ได้บุคคลไม่เป็นคนถ่อย
เพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติแต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม
เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ฯ

[๓๐๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัคคิกภารทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรม โดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงพระองค์กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตจำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบวสลสูตรที่ ๗

เมตตสูตรที่ ๘

[๓๐๘] กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ปรารถนาเพื่อจะตรัสรู้สันตบท พึงบำเพ็ญ
ไตรสิกขา กุลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้ตรง ซื่อตรง ว่าง่าย
อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษเลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา
มีอินทรีย์อันสงบแล้ว มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่คะนอง ไม่

พัวพันในสกุลทั้งหลาย และไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไรๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ พึงเจริญเมตตาในสัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษมมีตนถึงความสุขเถิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ไม่มีส่วนเหลือ สัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ผอมหรือพี ที่เราเห็นแล้วหรือไม่ได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ไหนๆ ไม่พึงปรารถนาทุกข์ให้แก่กันและกันเพราะความโกรธ เพราะความเคียดแค้น มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันใด กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้น กุลบุตรนั้นพึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณ ไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบนเบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูกุลบุตรผู้เจริญเมตตานั้นยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความง่วงเหงาเพียงใด ก็พึงตั้งสตินี้ไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าววิหารธรรมนี้ว่าเป็นพรหมวิหารในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ และกุลบุตรผู้เจริญเมตตาไม่เข้าไปอาศัยทิฐิ เป็นผู้มีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยทัศนะ นำความยินดีในกามทั้งหลายออกได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความนอนในครรภ์อีกโดยแท้แล ฯ

จบเมตตสูตรที่ ๘

เหมวตสูตรที่ ๙

สาตาคิรยักษ์กล่าวว่า

[๓๐๙] นี้วันเป็นอุโบสถที่ ๑๕ ราตรีอันเป็นทิพย์ปรากฏแล้ว มาเรา ทั้งสองจงไปเฝ้าพระโคดมผู้เป็นพระศาสดามีพระนามอันไม่ทรามเถิด ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมผู้คงที่ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้ว ในสัตว์ทั้งปวงแลหรือพระโคดม
ทรงกระทำความดำริในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ให้อยู่ในอำนาจแล
หรือ ฯ

สาตาคิรยักษ์ตอบว่า

ก็พระองค์เป็นผู้คงที่ ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้วในสัตว์ทั้งปวงอนึ่ง
พระองค์ทรงกระทำความดำริในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ ให้อยู่ใน
อำนาจแล้ว ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้แลหรือทรงสำรวม
แล้วในสัตว์ทั้งหลายแลหรือ ทรงห่างไกลจากความประมาทแลหรือ
ย่อมไม่ทรงละทิ้งฌานแลหรือ ฯ

สาตาคิรยักษ์ตอบว่า

พระองค์ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ทรงสำรวมแล้วในสัตว์
ทั้งหลาย และทรงห่างไกลจากความประมาทพระองค์เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว
ย่อมไม่ทรงละทิ้งฌาน ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมไม่ตรัสคำเท็จแลหรือ มีพระวาจาไม่หยาบคายแลหรือ ไม่ตรัส
คำส่อเสียดแลหรือ ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อแลหรือ ฯ

สาตาคิรยักษ์ตอบว่า

พระองค์ไม่ตรัสคำเท็จ มีพระวาจาไม่หยาบคาย และไม่ตรัสคำส่อเสียด
ตรัสคำที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว เพราะทรงกำหนดด้วยพระปัญญา ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายแลหรือ พระหฤทัยของพระโคดม
ไม่ขุ่นมัวแลหรือ พระโคดมทรงล่วงโมหะได้แล้วหรือ พระโคดมทรงมี
พระจักษุในธรรมทั้งหลายแลหรือ ฯ

สาตาคิรยักษ์ตอบว่า

พระองค์ไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลาย และพระหฤทัยของพระองค์ไม่ขุ่น
มัว พระองค์ทรงล่วงโมหะได้ทั้งหมด พระองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงมี
พระจักษุในธรรมทั้งหลาย ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมทรงถึงพร้อมแล้ว ด้วยวิชชาแลหรือ ทรงมีจรณะบริสุทธิ์
แลหรือ อาสวะทั้งหลายของพระองค์นั้นสิ้นไปแล้วแลหรือ ภพใหม่ไม่มี
แลหรือ ฯ

สาตาคิรยักษ์ตอบว่า

พระองค์ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยวิชชา และทรงมีจรณะบริสุทธิ์อาสวะ
ทั้งหลายของพระองค์สิ้นไปหมดแล้ว ภพใหม่ของพระองค์ไม่มี ฯ

เหมวตยักษ์กล่าวว่า

พระหฤทัยของพระโคดมผู้เป็นมุนี ถึงพร้อมแล้ว กายกรรมวจีกรรม
และมโนกรรม มาเราทั้งสองจงไปเฝ้าพระโคดมผู้ทรงถึงพร้อมแล้วด้วย
วิชชาและจรณะกันเถิด ฯ

เหมวตยักษ์ชมเชยพระผู้มีพระภาคว่า

มาเถิดเราจงไปเฝ้าพระโคดมผู้มีพระชงฆ์เพียงปลีแข้งเนื้อทรายผู้ซูบผอม
เป็นนักปราชญ์ มีพระกระยาหารน้อย ไม่โลภเป็นมุนี ทรงฌานอยู่ใน
ป่า เราเข้าไปเฝ้าพระโคดม ผู้ดุจราชสีห์ เสด็จเที่ยวไปพระองค์เดียว
ไม่เสด็จมาสู่ภพใหม่ไม่มีความห่วงใย ในกามทั้งหลาย แล้วจงทูลถาม
ถึงธรรมเป็นเครื่องพ้นจากบ่วงมาร เราจงทูลถามพระโคดมผู้ตรัสบอก
ผู้ทรงแสดง ผู้ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ผู้ตรัสรู้แล้วผู้ทรงล่วงเวรภัย
ได้แล้ว ฯ

เหมวตยักษ์ทูลถามว่า

เมื่ออะไรเกิดขึ้น โลกจึงเกิดขึ้น โลกย่อมกระทำความเชยชิดในอะไร
โลกยึดถืออะไร เมื่ออะไรมี โลกจึงเดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรเหมวตะ

เมื่ออายตนะภายในและภายนอก ๖ เกิดขึ้น โลกจึงเกิดขึ้น โลกย่อม
กระทำความเชยชิดในอายตนะภายในและภายนอก ๖ โลกยึดถืออายตนะ
ภายในและภายนอก ๖ นั่นแหละ เมื่ออายตนะภายในและภายนอก ๖
มี โลกจึงเดือดร้อน ฯ

อุปาทานที่เป็นเหตุให้โลกต้องเดือดร้อนเป็นไฉน ข้าพระองค์ทูลถาม
แล้ว ขอพระองค์ตรัสบอก ซึ่งธรรมชาติเป็นเครื่องออกจากโลก บุคคล
จะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร ฯ

กามคุณ ๕ ในโลกมีใจเป็นที่ ๖ เราประกาศแล้ว บุคคลคลายความพอใจ
ในกามคุณ ๕ นี้ได้แล้วย่อมพ้นจากทุกข์ได้ด้วยอาการอย่างนี้ เราบอกซึ่ง
ธรรมชาติเป็นเครื่องออกจากโลกนี้ ตามความเป็นจริง แก่ท่านทั้งหลาย
แล้ว ถ้าแม้ท่านทั้งหลายพึงถามเราพันครั้ง เราก็จะบอกข้อนี้แก่ท่าน
ทั้งหลายเพราะบุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

ในโลกนี้ใครเล่าข้ามโอฆะได้ ในโลกนี้ใครเล่าข้ามอรรณพได้ ใครย่อม
ไม่จมลงในอรรณพที่ลึกซึ้ง ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีที่ยึดเหนี่ยว ฯ

ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล มีปัญญา มีใจตั้งมั่นดีแล้ว มีความหมายรู้ ณ
ภายใน มีสติทุกเมื่อ ย่อมข้ามพ้นโอฆะที่ข้ามได้แสนยาก ผู้นั้นเว้น
จากกามสัญญา ล่วงสังโยชน์ทั้งปวงเสียได้ มีความเพลิดเพลินและภพ
หมดสิ้นแล้ว ย่อมไม่จมลงในอรรณพ คือ สงสารอันลึก ฯ

เชิญท่านทั้งหลาย ดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญาลึกซึ้ง
ผู้ทรงแสดงเนื้อความละเอียด ไม่มีความกังวลไม่ข้องแล้วในกามภพ
พ้นวิเศษแล้วในอารมณ์ทั้งปวง ทรงดำเนินไปในทางอันเป็นทิพย์ ทรง
แสวงหาคุณอันใหญ่เชิญท่านทั้งหลายดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ผู้มีพระนามไม่ทราม ผู้ทรงแสดงเนื้อความละเอียด ผู้ทรงให้ปัญญา ไม่
ข้องแล้วในอาลัยในกาม ทรงรู้ธรรมทั้งปวง มีพระปัญญาดีทรงดำเนิน
ไปในทางอันเป็นอริยะ ทรงแสวงหาคุณอันใหญ่ ฯ

วันนี้เราทั้งหลายเห็นดีแล้วหนอ สว่างไสวแล้ว ตั้งขึ้นดีแล้วเพราะเรา
ทั้งหลายได้เห็นพระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว หาอาสวะมิได้ ฯ
ยักษ์หนึ่งพันทั้งหมดเหล่านี้ มีฤทธิ์ มียศ ย่อมถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์
นั้น เป็นสรณะด้วยคำว่า พระองค์เป็นพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมของ
ข้าพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลาย จักขอนอบน้อมซึ่งพระ
สัมพุทธเจ้าและความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เที่ยวไปจากบ้านสู่บ้าน
จากภูเขาสู่ภูเขา ฯ

จบเหมวตสูตรที่ ๙

อาฬวกสูตรที่ ๑๐

[๓๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่อยู่ของอาฬวกยักษ์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นแล อาฬวกยักษ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงออกไปเถิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดีละท่าน แล้วได้เสด็จออกไป อาฬวกยักษ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงเข้ามาเถิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละท่าน แล้วได้เสด็จเข้าไป แม้ครั้งที่ ๒... แม้ครั้งที่ ๓ ... แม้ครั้งที่ ๔ อาฬวกยักษ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงออกไปเถิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรท่าน เราจักไม่ออกไปละท่านจงกระทำกิจที่ท่านจะพึงกระทำเถิด ฯ

อา. ดูกรสมณะ ข้าพเจ้าจะถามปัญหากะท่าน ถ้าว่าท่านจักไม่พยากรณ์แก่ข้าพเจ้าไซร้ ข้าพเจ้าจะควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้ง จักฉีกหัวใจของท่านหรือจักจับที่เท้าทั้งสองของท่านแล้วขว้างไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคา ฯ

พ. เรายังไม่มองเห็นบุคคลผู้ที่จะพึงควักดวงจิตของเราออกโยนทิ้ง จะพึงฉีกหัวใจของเรา หรือจะพึงจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคาได้ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ ดูกรท่าน ก็และท่านหวังจะถามปัญหาก็จงถามเถิด ฯ

ลำดับนั้น อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๑๑] อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษในโลกนี้ อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้อะไรเล่าเป็นรส ยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลาย ได้กล่าวชีวิต ของบุคคลผู้เป็นอยู่อย่างไรว่าประเสริฐที่สุด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ศรัทธาเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษในโลกนี้ ธรรม ที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้สัจจะแลเป็นรสยัง ประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตของ บุคคลผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐที่สุด ฯ

บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้อย่างไร บุคคลย่อมข้ามอรรณพได้อย่างไร บุคคล ย่อมล่วงทุกข์ได้อย่างไร ย่อมบริสุทธิ์ได้อย่างไร ฯ

บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ย่อมข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ ประมาท ย่อมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ฯ

บุคคลย่อมได้ปัญญาอย่างไร ย่อมหาทรัพย์ได้อย่างไร ย่อมได้ชื่อเสียง อย่างไร ย่อมผูกมิตรทั้งหลายไว้ได้อย่างไร บุคคลละจากโลกนี้ไปสู่โลก อื่นแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศกอย่างไร ฯ

บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์ทั้งหลาย เพื่อบรรลุนิพพานเป็นผู้ไม่ ประมาท มีปัญญาเป็นเครื่องสอดส่อง ฟังอยู่ด้วยดีย่อมได้ปัญญา บุคคลผู้มีธุระ กระทำสมควร มีความหมั่นย่อมหาทรัพย์ได้ บุคคลย่อม ได้ชื่อเสียงด้วยสัจจะ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ ผู้ใดมีศรัทธาอยู่ครองเรือน มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรมะ ธิติ จาคะ ผู้นั้นแลละจาก โลกนี้ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ถ้าว่าเหตุแห่งการได้ชื่อเสียงยิ่งไปกว่า สัจจะก็ดี เหตุแห่งถารได้ปัญญายิ่งไปกว่าทมะก็ดี เหตุแห่งการผูกมิตร ยิ่งไปกว่าจาคะก็ดี เหตุแห่งการหาทรัพย์ได้ยิ่งไปกว่าขันติก็ดี มีอยู่ใน โลกนี้ไซร้ เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากแม้เหล่าอื่นดูเถิด ฯ

บัดนี้ ข้าพระองค์จะพึงถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากทำไมเล่า วันนี้ ข้าพระองค์ทราบชัดประโยชน์อันเป็นไปในภพหน้า พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่เมืองอาฬวีเพื่อประทับอยู่ เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์หนอ วันนี้ ข้าพระองค์ทราบชัดพระทักขิไณยบุคคลผู้เลิศ ที่บุคคลถวายทานแล้วเป็นทานมีผลมาก ข้าพระองค์จักนอบน้อมพระสัมพุทธเจ้า และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เที่ยวไปจากบ้านสู่บ้านจากเมืองสู่เมือง ฯ

จบอาฬวกสูตรที่ ๑๐

วิชยสูตรที่ ๑๑

[๓๑๒] ถ้าว่าบุคคลเที่ยวไป ยืนอยู่ นั่ง นอน คู้เข้าหรือเหยียดออกนั่นเป็นความเคลื่อนไหวของกาย กายประกอบแล้วด้วยกระดูกและเอ็นฉาบด้วยหนังและเนื้อ ปกปิดด้วยผิว เต็มด้วยไส้ อาหาร มีก้อนตับ มูตร หัวใจ ปอด ม้าม ไตน้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันข้น เลือด ไขข้อ ดี เปลวมันอันปุถุชนผู้เป็นพาล ย่อมไม่เห็นตามความเป็นจริง อนึ่ง ของอันไม่สะอาดย่อมไหลออกจากช่องทั้งเก้าของกายนี้ทุกเมื่อ คือขี้ตาจากตา ขี้หูจากหู และน้ำมูกจากจมูก บางคราวย่อมสำรอกออกจากปาก ดีและเสลดย่อมสำรอกออก เหงื่อและหนองฝีซึมออกจากกาย อนึ่ง อวัยวะเบื้องสูงของกายนี้เป็นโพลง เต็มด้วยมันสมอง คนพาลถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ย่อมสำคัญกายนั้นโดยความเป็นของสวยงาม ก็เมื่อใด เขาตายขึ้นพอง มีสีเขียว ถูกทิ้งไว้ในป่า เมื่อนั้น ญาติทั้งหลายย่อมไม่ห่วงใย สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก หมาป่า หมู่หนอนกา แร้ง และสัตว์เหล่าอื่น ย่อมกัดกินกายนั้น ภิกษุในศาสนานี้ ได้ฟังพระพุทธพจน์แล้ว มีความรู้ชัด เธอย่อมกำหนดรู้กายนี้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริงทีเดียว สรีระที่มีวิญญาณนี้เหมือนสรีระที่ตายแล้วนั่น สรีระที่ตายแล้วนั้นเหมือนสรีระที่มีวิญญาณนี้ ภิกษุพึงคลายความพอใจในกาย

เสียทั้งภายในและภายนอก ภิกษุนั้นมีความรู้ชัดในศาสนานี้ ไม่ยินดีแล้วด้วยฉันทราคะ ได้บรรลุอมฤตบท สงบดับไม่จุติ กายนี้มีสองเท้าไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น อันบุคคลบริหารอยู่ เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ ถ่ายของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้นให้ไหลออกจากทวารทั้งเก้า และขับเหงื่อไคลให้ไหลออกจากขุมขนนั้นๆ ผู้ใดพึงสำคัญเพื่อยกย่องตัวหรือพึงดูหมิ่นผู้อื่น จักมีอะไร นอกจากการไม่เห็นอริยสัจ ฯ

จบวิชยสูตรที่ ๑๑

มุนีสูตรที่ ๑๒

[๓๑๓] ภัยเกิดแต่ความเชยชม ธุลีคือราคะ โทสะ และโมหะย่อมเกิดแต่ที่อยู่ที่อันมิใช่ที่อยู่และความไม่เชยชมนี้แลพระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีทรงเห็น (เป็นความเห็นของมุนี)ผู้ใดตัดกิเลสที่เกิดแล้ว ไม่พึงปลูกให้เกิดขึ้นอีก เมื่อกิเลสนั้นเกิดอยู่ ก็ไม่พึงให้หลั่งไหลเข้าไป บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่าเป็นมุนีเอก เที่ยวไปอยู่ ผู้นั้นเป็นผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ได้เห็นสันติบท ผู้ใดกำหนดรู้ที่ตั้งแห่งกิเลสฆ่าพืชไม่ทำยางแห่งพืชให้หลั่งไหลเข้าไป ผู้นั้นแลเป็นมุนีมีปรกติเห็นที่สุดแห่งความสิ้นไปแห่งชาติ ละอกุศลวิตกเสียแล้ว ไม่เข้าถึงการนับว่าเป็นเทวดาและและมนุษย์ ผู้ใดรู้ชัดภพอันเป็นที่อาศัยอยู่ทั้งปวง ไม่ปรารถนาภพอันเป็นที่อาศัยอยู่เหล่านั้นแม้ภพหนึ่ง ผู้นั้นแลเป็นมุนี ปราศจากกำหนัด ไม่ยินดีแล้ว ไม่ก่อกรรม เป็นผู้ถึงฝั่งโน้นแล้วแล อนึ่งผู้ครอบงำธรรมได้ทั้งหมด รู้แจ้งธรรมทุกอย่าง มีปัญญาดีไม่เข้าไปติด (ไม่เกี่ยวเกาะ) ในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทั้งหมด น้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี อนึ่ง ผู้มีกำลังคือปัญญาประกอบด้วยศีลและวัตร มีจิตตั้งมั่น ยินดีในฌาน มีสติ หลุดพ้นจากเครื่องข้อง ไม่มีกิเลสดุจหลักตอ ไม่มีอาสวะ นักปราชญ์ย่อมประกาศ

ว่าเป็นมุนี หรือผู้เป็นมุนี (มีปัญญา) ไม่ประมาท เที่ยวไปผู้เดียว ไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ไม่สะดุ้งหวาดเพราะโลกธรรม เหมือนราชสีห์ไม่สะดุ้งหวาดเพราะเสียง ไม่ข้องอยู่ในตัณหาและทิฐิ เหมือนลมไม่ข้องอยู่ในตาข่าย ไม่ติดอยู่กับโลก เหมือนดอกบัวไม่ติดอยู่กับน้ำ เป็นผู้นำ ไม่ใช่ผู้ที่ใครๆ อื่นจะพึงนำไปได้ นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดไม่ถึงความยินดีหรือยินร้าย ในเรื่องที่ผู้อื่นกล่าววาจาด้วยอำนาจการชมหรือการติ เหมือนเสามีอยู่ที่ท่าเป็นที่ลงอาบน้ำ ผู้นั้นปราศจากราคะ มีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดแลดำรงตนไว้ซื่อตรงดุจกระสวย เกลียดชังแต่กรรมที่เป็นบาป พิจารณาเห็นกรรมทั้งที่ไม่เสมอและที่เสมอ (ทั้งผิดทั้งชอบ) ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดยังหนุ่มแน่นหรือปูนกลาง สำรวมตนไม่ทำบาป เป็นมุนี มีจิตห่างจากบาป ไม่โกรธง่าย ไม่ว่าร้ายใครๆ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้เป็นอยู่ ได้ก้อนข้าวแต่ส่วนที่ดีส่วนปานกลางหรือส่วนที่เหลือ ไม่อาจจะกล่าวชมทั้งไม่ กล่าวทับถมให้ทายกตกต่ำ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดไม่หมกมุ่นอยู่ในรูปแห่งหญิงอะไรๆที่กำลังเป็นสาวเป็นผู้รู้ เที่ยวไปอยู่ ปราศจากความยินดีในเมถุน ไม่กำหนัด หลุดพ้นแล้วจากความมัวเมาประมาทผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้รู้จักโลกเห็นปรมัตถประโยชน์ ข้ามพ้นโอฆะและสมุทร เป็นผู้คงที่ตัดกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ขาดแล้ว อันทิฐิหรือตัณหาอาศัยไม่ได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนีคนทั้งสองไม่เสมอกัน มีที่อยู่และความเป็นอยู่ไกลกัน คือคฤหัสถ์เลี้ยงลูกเมีย ส่วนภิกษุไม่ยึดถือว่าเป็นของเรามีวัตรงาม คฤหัสถ์ไม่สำรวมเพราะบั่นรอนสัตว์อื่น ภิกษุเป็นมุนี สำรวมเป็นนิตย์ รักษาสัตว์มีชีวิตไว้ นกยูงมีสร้อยคอเขียว บินไปในอากาศ ยังสู้ความเร็วของหงส์ไม่ได้ในกาล

ไหนๆ ฉันใด คฤหัสถ์ทำตามภิกษุผู้เป็นมุนี สงัดเงียบเพ่งอยู่ในป่า

ไม่ได้ ฉันนั้น ฯ

จบมุนีสูตรที่ ๑๒

จบอุรควรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุรคสูตร ๒. ธนิยสูตร

๓. ขัคควิสาณสูตร ๔. กสิภารทวาชสูตร

๕. จุนทสูตร ๖. ปราภวสูตร

๗. วสลสูตร ๘. เมตตสูตร

๙. เหมวตสูตร ๑๐. อาฬวกสูตร

๑๑. วิชยสูตร ๑๒. มุนีสูตร บัณฑิตเรียกว่าอุรควรรค ฯ

สุตตนิบาต จูฬวรรคที่ ๒

รตนสูตรที่ ๑

[๓๑๔] ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในอากาศก็ดี ขอหมู่ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และขอจงฟังภาษิตโดยเคารพ ดูกรภูตทั้งปวง เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ขอจงแผ่เมตตาจิตในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใดนำพลีกรรมไปทั้งกลางคืนกลางวัน เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษามนุษย์เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้หรือในโลกอื่น หรือรัตนะใดอันประณีตในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้นเสมอด้วยพระตถาคตไม่มีเลย พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระศากยมุนีผู้มีพระหฤทัยดำรงมั่น ได้บรรลุธรรมใดอันเป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่สำรอกกิเลส เป็นอมฤตธรรมอันประณีตธรรมชาติอะไรๆ อันสมควรด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มีธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจวาจานี้ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดทรงสรรเสริญแล้วซึ่งสมาธิใด ว่าเป็นธรรมอันสะอาดบัณฑิตทั้งหลายกล่าวสมาธิใด ว่าให้ผลในลำดับสมาธิอื่นเสมอด้วยสมาธินั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจวาจานี้ ขอความสวัสดี จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ บุคคล ๘ จำพวก ๔ คู่ อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว บุคคลเหล่านั้นควรแก่ทักษิณาทาน เป็นสาวกของพระสุคต ทานที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้นย่อมมีผลมาก สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคดม

ประกอบด้วยดีแล้ว(ด้วยกายประโยคและวจีประโยคอันบริสุทธิ์) มีใจมั่นคงเป็นผู้ไม่มีความห่วงใย (ในกายและชีวิต) พระอริยบุคคลเหล่านั้น บรรลุอรหัตผลที่ควรบรรลุหยั่งลงสู่อมตนิพพานได้ซึ่งความดับกิเลส โดยเปล่าเสวยผลอยู่ สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ เสาเขื่อนที่ฝังลงดินไม่หวั่นไหวเพราะลมทั้งสี่ทิศ ฉันใด ผู้ใดพิจารณาเห็นอริยสัจทั้งหลาย เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นสัตบุรุษ ผู้ไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรมมีอุปมาฉันนั้น สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย อันพระศาสดาทรงแสดงดีแล้ว ด้วยปัญญาอันลึกซึ้งพระอริยบุคคลเหล่านั้น ยังเป็นผู้ประมาทอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริงถึงกระนั้นท่านย่อมไม่ยึดถือเอาภพที่ ๘ สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ สักกายทิฐิและวิจิกิจฉาหรือแม้สีลัพพตปรามาส อันใดอันหนึ่งยังมีอยู่ ธรรมเหล่านั้นอันพระอริยบุคคลนั้นละได้แล้ว พร้อมด้วยความถึงพร้อมแห่งการเห็น (นิพพาน) ทีเดียว อนึ่งพระอริยบุคคลเป็นผู้พ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔ ทั้งไม่ควรเพื่อทำอภิฐานทั้ง ๖ (คืออนันตริยกรรม ๕ และการเข้ารีด) สังฆรัตนะแม้นี้ เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลนั้น ยังทำบาปกรรมด้วยกายด้วยวาจา หรือด้วยใจก็จริง ถึงกระนั้น ท่านก็ไม่ควรเพื่อจะปกปิดบาปกรรมอันนั้น ความที่บุคคลผู้มีธรรมเครื่องนิพพานอันตนเห็นแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อปกปิดบาปกรรมนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พุ่มไม้ในป่ามียอดอันบานแล้วในเดือนต้นในคิมหันตฤดู ฉันใด พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐยิ่ง เป็นเครื่องให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์เกื้อกูล มีอุปมาฉันนั้น พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์

เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงทราบธรรมอันประเสริฐ ทรง
ประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำมาซึ่งธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่ง
ไปกว่า ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะ
อันประณีตด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระ
อริยบุคคลเหล่าใด ผู้มีจิตอันหน่ายแล้วในภพต่อไป มีกรรมเก่าสิ้นแล้ว
ไม่มีกรรมใหม่เครื่องสมภพ พระอริยบุคคลเหล่านั้นมีพืชอันสิ้นแล้ว มี
ความพอใจไม่งอกงามแล้ว เป็นนักปราชญ์ย่อมนิพพาน เหมือนประทีป
อันดับไปฉะนั้น สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจา
นี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วใน
ประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เรา
ทั้งหลายจงนมัสการพระพุทธเจ้าผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุม
กันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใด ประชุมกันแล้วใน
อากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการพระธรรมอันไปแล้วอย่างนั้น อัน
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้
ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใด
ประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการพระสงฆ์ผู้ไปแล้ว
อย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมี
แก่สัตว์เหล่านี้ ฯ

จบรัตนสูตรที่ ๑

อามคันธสูตรที่ ๒

ติสสดาบสทูลถามพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสป ด้วยคาถาความว่า
[๓๑๕] สัตบุรุษทั้งหลายบริโภคข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเขียว ใบไม้ เหง้ามัน
และผลไม้ที่ได้แล้วโดยธรรม หาปรารถนากามกล่าวคำเหลาะแหละไม่
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสป พระองค์เมื่อเสวยเนื้อชนิดใดที่

ผู้อื่นทำสำเร็จดีแล้ว ตบแต่งไว้ถวายอย่างประณีต เมื่อเสวยข้าวสุกแห่ง
ข้าวสาลี ก็ชื่อว่าย่อมเสวยกลิ่นดิบ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่ง
พรหม พระองค์ตรัสอย่างนี้ว่า กลิ่นดิบย่อมไม่ควรแก่เรา แต่ยังเสวย
ข้าวสุกแห่งข้าวสาลีกับเนื้อนกที่บุคคลปรุงดีแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
พระนามว่ากัสสป ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้อนี้กะพระองค์ว่ากลิ่น
ดิบของพระองค์มีประการอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

การฆ่าสัตว์ การทุบตี การตัด การจองจำ การลัก การพูดเท็จ การ
กระทำด้วยความหวัง การหลอกลวง การเรียนคัมภีร์ที่ไร้ประโยชน์ และ
การคบหาภรรยาผู้อื่น นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบ เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบ
เลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ ไม่สำรวมในกามทั้งหลาย ยินดีในรส
ทั้งหลาย เจือปนไปด้วยของไม่สะอาด มีความเห็นว่าทานที่บุคคลให้แล้ว
ไม่มีผล มีการงานไม่เสมอ บุคคลพึงแนะนำได้โดยยากนี้ ชื่อว่ากลิ่น
ดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่าเป็นกลิ่นดิบเลย ชนเหล่า
ใดผู้เศร้าหมอง หยาบช้า หน้าไหว้หลังหลอก ประทุษร้ายมิตรไม่มี
ความกรุณา มีมานะจัด มีปกติไม่ให้ และไม่ให้อะไรๆแก่ใครๆ
นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย
ความโกรธ ความมัวเมา ความเป็นคนหัวดื้อ ความตั้งอยู่ผิด มายา
ฤษยา ความยกตนความถือตัว ความดูหมิ่น และความสนิทสนม
ด้วยอสัตบุรุษทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบ เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่น
ดิบเลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ มีปรกติประพฤติลามก กู้หนี้มาแล้วไม่
ใช้ พูดเสียดสี พูดโกง เป็นคนเทียม เป็นคนต่ำทราม กระทำกรรม
หยาบช้า นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่น
ดิบเลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ ไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย ชักชวนผู้อื่น
ประกอบการเบียดเบียน ทุศีล ร้ายกาจ หยาบคายไม่เอื้อเฟื้อ นี้ชื่อ
ว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย สัตว์
เหล่าใดกำหนัดแล้วในสัตว์เหล่านี้ โกรธเคือง ฆ่าสัตว์ ขวนขวายใน

อกุศลเป็นนิตย์ ตายไปแล้วย่อมถึงที่มืด มีหัวลงตกไปสู่นรก นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย การไม่กินปลาและเนื้อ ความเป็นคนประพฤติเปลือย ความเป็นคนโล้น การเกล้าชฎา ความเป็นผู้หมักหมมด้วยธุลี การครองหนังเสือพร้อมทั้งเล็บการบำเรอไฟ หรือแม้ว่าความเศร้าหมองในกายที่เป็นไปด้วยความปรารถนา ความเป็นเทวดา การย่างกิเลสเป็นอันมากในโลก มนต์และการเซ่นสรวง ยัญและการซ่องเสพฤดู ย่อมไม่ยังสัตว์ผู้ไม่ข้ามพ้นความสงสัยให้หมดจดได้ ผู้ใด คุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหกเหล่านั้น รู้แจ้งอินทรีย์แล้ว ตั้งอยู่ในธรรม ยินดีในความเป็นคนตรงและอ่อนโยน ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องเสียได้ ละทุกข์ได้ทั้งหมดผู้นั้นเป็นนักปราชญ์ไม่ติดอยู่ในธรรมที่เห็นแล้ว และฟังแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกความข้อนี้บ่อยๆ ด้วยประการฉะนี้ ติสสดาบสผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ได้ทราบความข้อนั้นแล้วพระผู้มีพระภาคผู้เป็นมุนี ทรงประกาศด้วยพระคาถาทั้งหลาย อันวิจิตรว่า บุคคลผู้ที่ไม่มีกลิ่นดิบ ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว ตามรู้ได้ยาก ติสสดาบสฟังบทสุภาษิตซึ่งไม่มีกลิ่นดิบ อันเป็นเครื่องบรรเทาเสียซึ่งทุกข์ทั้งปวงของพระพุทธเจ้าแล้ว เป็นผู้มีใจนอบน้อมถวายบังคมพระบาทของตถาคตได้ทูลขอบรรพชาที่อาสนะนั่นแล ฯ

จบอามคันธสูตรที่ ๒

หิริสูตรที่ ๓

[๓๑๖] บุคคลผู้ไม่มีหิริ เกลียดหิริ กล่าวอยู่ว่าเราเป็นเพื่อนของท่าน ไม่เอื้อเฟื้อการงานแห่งมิตรของตน พึงรู้ว่า นั่นไม่ใช่มิตรของเรา มิตรใดพูดวาจาน่ารัก แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ในมิตรทั้งหลาย บัณฑิตย่อมกำหนดรู้ผู้นั้นว่าไม่ทำตามคำพูด มิตรใดหวังความแตกกัน ไม่ประมาทคอย

หาความผิดเท่านั้น มิตรนั้นไม่ควรเสพ ส่วนมิตรที่วางใจได้ เหมือน
บุตรที่เกิดแต่อก ซึ่งผู้อื่นกล่าวเหตุตั้งร้อยอย่างพันอย่างก็ให้แตกกันไม่
ได้ มิตรนั้นแลควรเสพความเพียร อันเป็นเหตุกระทำความปราโมทย์
นำความสรรเสริญมาให้ นำสุขมาให้ ผลานิสงส์อันนำธุระสมควรแก่
บุรุษไปอยู่ ย่อมเจริญ บุคคลดื่มรสแห่งความอิ่มเอิบในธรรม ดื่มรส
อันเกิดแต่ความสงัดกิเลสและรสแห่งความสงบแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มี
ความกระวนกระวายไม่มีบาป ฯ

จบหิริสูตรที่ ๓

มงคลสูตรที่ ๔

[๓๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของอนาถบิณฑิก เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เทวดาตนหนึ่ง เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีอัน งดงามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย บังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๑๘] เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดีได้พากันคิดมงคล
ทั้งหลาย ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอุดมมงคล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ นี้
เป็นอุดมมงคล การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันทำ
ไว้แล้วในกาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล พาหุ
สัจจะ ๑ ศิลป ๑วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาษิต ๑ นี้เป็นอุดม
มงคลการบำรุงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑ การงานอัน
ไม่อากูล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ทาน ๑ การประพฤติธรรม ๑ การ
สงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มีโทษ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การงดเว้น

จากบาป ๑ ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ความไม่ประมาทในธรรม
ทั้งหลาย ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความเคารพ ๑ ความประพฤติถ่อมตน ๑
ความสันโดษ ๑ ความกตัญญู ๑การฟังธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดม
มงคล ความอดทน ๑ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑
การสนทนาธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความเพียร ๑พรหม
จรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพานให้แจ้ง ๑ นี้เป็นอุดม
มงคล จิตของผู้ใดอันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว
ไม่เศร้าโศกปราศจากธุลี เป็นจิตเกษม นี้เป็นอุดมมงคล เทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลายทำมงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราชัยในข้าศึกทุกหมู่เหล่า
ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถานนี้เป็นอุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์
เหล่านั้น ฯ

จบมงคลสูตรที่ ๔

สูจิโลมสูตรที่ ๕

[๓๑๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่บน (แท่นหิน) เตียงมีแม่แคร่ในที่อยู่ของสูจิโลมยักษ์ ใกล้ (เท่า) บ้านคยา ก็สมัยนั้นแล ขรยักษ์และสูจิโลมยักษ์เดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น ขรยักษ์ได้กล่าวกะสูจิโลมยักษ์ว่า นั่นสมณะ สูจิโลมยักษ์ได้กล่าวกะขรยักษ์ว่า นั่นไม่ใช่สมณะนั่นเป็นสมณะเทียม เราทราบชัดว่าสมณะหรือสมณะเทียมเพียงไร ลำดับนั้นสูจิโลมยักษ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วน้อมกายของตนเข้าไปใกล้พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงเบนกาย (ของสูจิโลมยักษ์) ออกไปสูจิโลมยักษ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านกลัวข้าพเจ้าหรือสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เราไม่กลัวท่านดอกผู้มีอายุ แต่สัมผัสของท่านลามก ฯ

สู. ดูกรสมณะ ข้าพเจ้าจักถามปัญหากะท่าน ถ้าท่านไม่พยากรณ์ไซร้ข้าพเจ้าจักควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้งเสียหรือจักฉีกหทัยของท่านเสีย หรือจักจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปในแม่น้ำคงคาฝั่งโน้น ฯ

พ. เราไม่เห็นบุคคลในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้ซึ่งจะควักดวงจิตของเราออกโยนทิ้ง หรือจะฉีกหทัยของเราเสีย หรือจะจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปในแม่น้ำคงคาฝั่งโน้น ผู้มีอายุ ก็แลท่านปรารถนาจะถามปัญหาข้อใด ก็จงถามเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล สูจิโลมยักษ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๒๐] ราคะและโทสะมีอะไรเป็นเหตุเกิด ความไม่ยินดี ความยินดี ขนลุกขนพอง
เกิดแต่อะไร วิตกทั้งหลายเกิดแต่อะไรแล้วจึงปล่อยลงไปหาใจที่เป็น
กุศล เหมือนพวกเด็กน้อยเอาด้ายผูกตีนกาแล้วปล่อยลงไป ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ราคะและโทสะมีอัตภาพเป็นเหตุเกิด ความไม่ยินดี ความยินดี ขนลุก
ขนพอง เกิดแต่อัตภาพนี้ วิตกทั้งหลายเกิดแต่อัตภาพนี้แล้วปล่อยลง
ไปหาใจที่เป็นกุศล เหมือนพวกเด็กน้อยเอาด้ายผูกตีนกาแล้วปล่อยลง
ไป ฉะนั้นกิเลสทั้งหลายมีราคะเป็นต้น เกิดแต่ความเยื่อใย เกิดใน
ตน เหมือนย่านไทรเกิดแต่ต้นไทร ฉะนั้น กิเลสเป็นอันมาก ซ่าน
ไปแล้วในกามทั้งหลาย เหมือนเถาย่านทรายรึงรัดไปแล้วในป่าสัตว์
เหล่าใด ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่กิเลสนั้นว่ามีกิเลสใดเป็นเหตุสัตว์เหล่านั้น
ย่อมบรรเทาซึ่งหมู่กิเลสนั้นได้ ท่านจงฟังเถิดยักษ์ สัตว์เหล่าใดย่อม
บรรเทาซึ่งหมู่กิเลสได้ สัตว์เหล่านั้นย่อมข้ามพ้นซึ่งโอฆะอันข้ามได้โดย
ยาก ที่ยังไม่เคยข้ามแล้วเพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบสูจิโลมสูตรที่ ๕

ธรรมจริยสูตรที่ ๖

[๓๒๑] พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวความประพฤติทั้งที่เป็นโลกิยและโลกุตระ
ทั้งสองนี้ คือ ความประพฤติธรรม พรหมจรรย์ว่าเป็น (แก้วอัน

สูงสุด) ธรรมเครื่องอยู่อันสูงสุด ถึงแม้บุคคลออกบวชเป็นบรรพชิต
ถ้าบุคคลนั้นเป็นชาติปากกล้ายินดีแล้วในความเบียดเบียนดุจเนื้อไซร้
ความเป็นอยู่ของบุคคลนั้นเลวทราม ย่อมยังกิเลสธุลีมีราคะเป็นต้น
ของตนให้เจริญ ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความทะเลาะ ถูกธรรมคือโมหะ
หุ้มห่อแล้ว ย่อมไม่รู้ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว แม้อันเหล่า
ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักบอกแล้ว ภิกษุผู้ถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ทำตนที่
อบรมแล้วให้ลำบากอยู่ ย่อมไม่รู้ความเศร้าหมอง ย่อมไม่รู้ทางอัน
ให้ถึงนรก เมื่อไม่รู้ก็เข้าถึงวินิบาต เข้าถึงครรภ์จากครรภ์ เข้าถึงที่
มืดจากที่มืด ภิกษุผู้เช่นนั้นแล ละไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความทุกข์
ก็บุคคลใดผู้มีการงานเศร้าหมองเห็นปานนี้ตลอดกาลนาน พึงเป็นผู้เต็ม
แล้วด้วยบาป เหมือนหลุมคูถที่เต็มอยู่นานปี พึงเป็นหลุมเต็มด้วยคูถ
ฉะนั้น บุคคลนั้นเป็นผู้มีกิเลสเครื่องยียวนหมดจดได้โดยยาก ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงรู้จักบุคคลผู้อาศัยเรือน ผู้มีความปรารถนา
ลามก ผู้มีความดำริลามก ผู้มีอาจาระและโคจรลามกเห็นปานนี้
เธอทั้งปวงพึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกันเว้นบุคคลนั้นเสีย จงกำจัดบุคคล
ผู้เป็นเพียงดังแกลบ จงคร่าบุคคลผู้เป็นเพียงดังหยากเยื่อออกเสีย
แต่นั้นจงขับบุคคลลีบผู้ไม่ใช่สมณะแต่มีความสำคัญว่าเป็นสมณะ
ไปเสีย ครั้นกำจัดบุคคลผู้มีความปรารถนาลามก มีอาจาระและโคจร
ลามกออกไปแล้ว เธอทั้งหลายผู้บริสุทธิ์แล้ว มีความเคารพกันและกัน
จงสำเร็จการอยู่ร่วมด้วยบุคคลผู้บริสุทธิ์ทั้งหลาย แต่นั้น เธอทั้งหลาย
ผู้พร้อมเพรียงกัน มีปัญญาเครื่องรักษาตน จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

จบธรรมจริยสูตรที่ ๖

พราหมณธรรมิกสูตรที่ ๗

[๓๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล พราหมณ์มหาศาลชาวแคว้นโกศลเป็นอันมาก

ผู้แก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ บัดนี้ พวกพราหมณ์ย่อมปรากฏในพราหมณธรรมของพวกพราหมณ์เก่าหรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ทั้งหลาย บัดนี้ พวกพราหมณ์หาปรากฏในพราหมณธรรมของพวกพราหมณ์เก่าไม่ ฯ

พ. ขอประทานพระวโรกาส ขอท่านพระโคดมโปรดตรัสพราหมณธรรมของพวกพราหมณ์เก่า แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด ถ้าท่านพระโคดมไม่มีความหนักพระทัย ฯ

ภ. ดูกรพราหมณ์ทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงตั้งใจ จงใส่ใจให้ดีเราจักกล่าว ฯ

พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคาถาประพันธ์นี้ว่า

[๓๒๓] ฤาษีทั้งหลายมีในครั้งก่อน สำรวมตน มีตบะละเบญจกามคุณแล้ว
ได้ประพฤติประโยชน์ของตนๆ พวกพราหมณ์แต่เก่าก่อนไม่มีสัตว์เลี้ยง
ไม่มีเงิน ไม่มีสิ่งของต่างๆพราหมณ์เหล่านั้น มีทรัพย์และข้าวเปลือก
อันเป็นส่วนแห่งการสาธยายมนต์ ได้รักษาขุมทรัพย์อันประเสริฐไว้
ภัตที่ประตูเรือนทายกทั้งหลาย เริ่มทำตั้งไว้แล้วเพื่อพราหมณ์เหล่านั้น
ทายกทั้งหลายได้สำคัญภัตนั้นว่า เป็นของที่ตนควรให้แก่พราหมณ์
เหล่านั้น ผู้แสวงหาภัตที่เริ่มทำไว้แล้วด้วยศรัทธา ชาวชนบท ชาว
แว่นแคว้น ผู้มั่งคั่งด้วยผ้าที่ย้อมด้วยสีต่างๆ และด้วยที่นอนและ
ที่อยู่ ได้นอบน้อมพราหมณ์เหล่านั้น พราหมณ์ทั้งหลายผู้อันธรรม
รักษาแล้ว ใครๆ ไม่พึงฆ่า ไม่พึงชนะ ใครๆ ไม่ห้ามพราหมณ์
เหล่านั้น ที่ประตูแห่งสกุลทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง พราหมณ์
เหล่านั้นประพฤติพรหมจรรย์ตั้งแต่เป็นเด็กมาตลอดเวลาสี่สิบแปดปี ได้
เที่ยวไปแสวงหาวิชชาและจรณะในกาลก่อน พราหมณ์เหล่านั้นไม่ไปหา
หญิงอื่น ทั้งไม่ซื้อภรรยา อยู่ร่วมกันเพราะความรัก ชอบใจเสมอกัน
เท่านั้น พราหมณ์ผู้เป็นสามี ย่อมไม่ร่วมกับภรรยาผู้เว้นจากฤดู

นอกจากสมัยที่ควรจะร่วมพราหมณ์ย่อมไม่ร่วมเมถุนธรรมในระหว่าง
โดยแท้ พราหมณ์ทั้งหลายสรรเสริญพรหมจรรย์ ศีล ความเป็นผู้ซื่อตรง
ความอ่อนโยน ตบะความสงบเสงี่ยม และความไม่เบียดเบียน และ
แม้ความอดทน พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม ผู้มีความบากบั่นมั่นคง
เป็นผู้สูงสุดกว่าพราหมณ์เหล่านั้น และพราหมณ์นั้นย่อมไม่เสพ
เมถุนธรรมโดยที่สุดความฝัน พราหมณ์บางพวก ผู้มีชาติแห่งบุคคล
ผู้รู้แจ้งในโลกนี้ศึกษาตามวัตรของพราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหมนั้นอยู่ ได้
สรรเสริญพรหมจรรย์ศีลและแม้ขันติ พราหมณ์ทั้งหลายขอข้าวสาร
ที่นอน ผ้าเนยใสและน้ำมัน แล้วรวบรวมไว้โดยธรรม ได้กระทำยัญ
คือทานแต่วัตถุ มีข้าวสารเป็นต้นที่เขาให้แล้วนั้น ในยัญที่ตนตั้งไว้
พราหมณ์เหล่านั้นไม่ฆ่าแม่โคเลย มารดา บิดา พี่น้องชายหรือญาติ
เหล่าอื่น มิตรผู้ยิ่งใหญ่ ไม่ฆ่าแม่โค ซึ่งเป็นที่เกิดแห่งปัญจโครสอัน
เป็นยา ฉันใด แม่โคเหล่านี้ให้ข้าว ให้กำลัง ให้วรรณะ และให้
ความสุข พราหมณ์เหล่านั้นทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว จึงไม่ฆ่า
แม่โคเลย ฉันนั้นพราหมณ์ทั้งหลายผู้ละเอียดอ่อน มีร่างกายใหญ่
มีวรรณะมียศ ขวนขวายในกิจน้อยใหญ่ โดยธรรมของตน ได้
ประพฤติแล้วด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้หมู่สัตว์นี้ถึงความสุขในโลก
ความวิปลาสได้มีแก่พราหมณ์เหล่านั้น เพราะได้เห็นกามสุขอัน (ลามก)
น้อย ที่เกิดขึ้นจากกามคุณอันเป็นของ (ลามก) น้อย พราหมณ์
ทั้งหลายได้ปรารถนาเพ่งเล็งสมบัติของพระราชา เหล่านารีที่ประดับดีแล้ว
รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ที่สร้างตกแต่งไว้เป็นอย่างดีมีการขลิบ
อันวิจิตร พื้นที่เรือน เรือนที่สร้างกั้นเป็นห้องๆและโภคสมบัติซึ่ง
เป็นของมนุษย์อันโอฬาร เกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงโค ประกอบไปด้วย
หมู่นารีผู้ประเสริฐ พราหมณ์เหล่านั้นผูกมนต์ในที่นั้นแล้ว ได้เข้าไป
เฝ้าพระเจ้าโอกกากราชในกาลนั้นกราบทูลว่า พระองค์มีทรัพย์และ
ข้าวเปลือกมากมาย ขอเชิญพระองค์ทรงบูชายัญเถิด พระราชทรัพย์

เครื่องปลื้มใจของพระองค์มีมาก ลำดับนั้นแล พราหมณ์ทั้งหลาย
ยังพระราชาผู้ประเสริฐ ให้ทรงยินยอมบูชายัญอัสสเมธะ ปุริสเมธะ
(สัมมาปาสะ) วาชเปยยะ นิรัคคพะพระราชาทรงบูชายัญเหล่านี้แล้ว
ได้พระราชาทานทรัพย์แก่พราหมณ์ทั้งหลาย คือ แม่โค ที่นอน ผ้า
เหล่านารีที่ประดับดีแล้ว รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ที่สร้างตกแต่งไว้
เป็นอย่างดี มีการขลิบอันวิจิตร รับสั่งให้เอาธัญชาติต่างๆบรรจุเรือน
ที่น่ารื่นรมย์ อันกั้นไว้เป็นห้องๆ จนเต็มทุกห้องแล้วได้พระราชทาน
ทรัพย์แก่พราหมณ์ทั้งหลาย ก็พราหมณ์เหล่านั้นได้ทรัพย์ในที่นั้นแล้ว
ชอบใจการสั่งสมเสมอตัณหาย่อมเจริญยิ่งแก่พราหมณ์เหล่านั้น ผู้มี
ความปรารถนาอันหยั่งลงแล้ว พราหมณ์เหล่านั้นผูกมนต์ในที่นั้นแล้ว ได้
เข้าเฝ้าพระเจ้าโอกกากราชอีก กราบทูลว่า แม่โคทั้งหลายเกิดขึ้น
เพื่อประโยชน์สำหรับรับใช้ในสรรพกิจของมนุษย์เหมือนน้ำ แผ่นดิน
เงิน ทรัพย์ และข้าวเหนียว ฉะนั้นเพราะว่าน้ำเป็นต้นนั้นเป็น
เครื่องใช้ของสัตว์ทั้งหลาย ขอพระองค์ทรงบูชายัญเถิด ราชสมบัติ
ของพระองค์มีมาก ขอเชิญพระองค์ทรงบูชายัญเถิด พระราชทรัพย์
ของพระองค์มีมาก ลำดับนั้นแล พราหมณ์ทั้งหลายยังพระราชาผู้
ประเสริฐให้ทรงยินยอมบูชายัญแล้ว ในการบูชายัญ พระราชาทรง
รับสั่งให้ฆ่าแม่โคหลายแสนตัว แม่โคทั้งหลายเสมอด้วยแพะสงบ
เสงี่ยม ถูกเขารีดนมด้วยหม้อ ย่อมไม่เบียดเบียนด้วยเท้าด้วยเขา
ด้วยอวัยวะอะไรๆ โดยแท้ พระราชารับสั่งให้จับแม่โคเหล่านั้นที่เขา
แล้วให้ฆ่าด้วยศาตรา ลำดับนั้นเทวดา พระอินทร์ พระพรหม
อสูรและผีเสื้อน้ำ ต่างเปล่งวาจาว่า มนุษย์ไม่มีธรรม แล่นไปเพราะ
ศาตราตกลงที่แม่โคโรคสามชนิด คือ ความปรารถนา ๑
อนสนัญชรา ๑(ความแก่หง่อม) ๑ ความปรารภสัตว์ของเลี้ยง ๑
ได้มีในกาลก่อน ได้แพร่โรคออกเป็น ๙๘ ชนิด บรรดาอาชญาทั้งหลาย
อธรรมนี้เป็นของเก่า เป็นไปแล้ว แม่โคทั้งหลายผู้ไม่ประทุษร้ายย่อม

ถูกฆ่า คนผู้บูชายัญทั้งหลายย่อมเสื่อมจากธรรม ธรรมอันเลวทรามนี้
เป็นของเก่า วิญญูชนติเตียนแล้วอย่างนี้ วิญญูชนเห็นธรรมอันเลวทราม
เช่นนี้ในที่ใด ย่อมติเตียนคนผู้บูชายัญในที่นั้นเมื่อธรรมของพราหมณ์
เก่าฉิบหายแล้วอย่างนี้ศูทรและแพศย์แตกกันแล้ว กษัตริย์เป็นอันมาก
แตกกันแล้ว ภรรยาดูหมิ่นสามี กษัตริย์พราหมณ์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่ง
พรหม แพศย์และศูทรเหล่าอื่น ผู้อันโคตรรักษาแล้วทำวาทะว่าชาติให้
ฉิบหายแล้ว ได้ตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลาย ฯ

[๓๒๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของคว่ำ เปิดของที่ปิดบอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าคนมีจักษุจักเห็นรูปฉะนั้นข้าพระองค์เหล่านี้ขอถึงพระโคดมผู้เจริญ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์เหล่านี้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบพราหมณธรรมิกสูตรที่ ๗

นาวาสูตรที่ ๘

[๓๒๕] ก็บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากบุคคลใด พึงบูชาบุคคลนั้น เหมือนเทวดา
บูชาพระอินทร์ ฉะนั้น บุคคลนั้นเป็นพหูสูต ผู้อันเตวาสิกบูชาแล้ว
มีจิตเลื่อมใสอันเตวาสิกนั้น ย่อมชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้ง บุรุษผู้มี
ปัญญา ไม่ประมาทคบบุคคลผู้เป็นพหูสูตเช่นนั้น กระทำธรรมนั้น
ให้มีประโยชน์ใคร่ครวญแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมเป็น
ผู้รู้แจ่มแจ้ง แสดงธรรมแก่ผู้อื่นและเป็นผู้ละเอียด อันเตวาสิกซ่องเสพ
อาจารย์ผู้ประกอบด้วยธรรมน้อย เป็นคนเขลา ผู้ยังไม่บรรลุประโยชน์

และฤษยา ไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งในศาสนานี้เทียว ยังข้ามความสงสัย
ไม่ได้ ย่อมเข้าถึงความตาย บุคคลไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งแล้ว ไม่
ใคร่ครวญเนื้อความในสำนัก แห่งบุคคลผู้เป็นพหูสูตทั้งหลายไม่รู้ด้วย
ตนเอง ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ จะสามารถให้ผู้อื่นเพ่งพินิจได้อย่างไร
เหมือนคนข้ามแม่น้ำที่มีน้ำมากมีกระแสไหลเชี่ยว ถูกน้ำพัดลอยไป
ตามกระแสน้ำ จะสามารถช่วยให้ผู้อื่นข้ามได้อย่างไร ฉะนั้น ผู้ใดขึ้นสู่
เรือที่มั่นคง มีพายุและถ่อพร้อมมูล ผู้นั้นรู้อุบายในเรือนั้นเป็นผู้ฉลาด
มีสติ พึงช่วยผู้อื่นแม้จำนวนมากในเรือนั้นให้ข้ามได้ แม้ฉันใด
ผู้ใดไปด้วยมรรคญาณทั้ง ๔ อบรมตนแล้ว เป็นพหูสูต ไม่มีความ
หวั่นไหวเป็นธรรมดา ผู้นั้นแลรู้ชัดอยู่ พึงยังผู้อื่นผู้ตั้งใจสดับและ
สมบูรณ์ด้วยธรรมอันเป็นอุปนิสัยให้เพ่งพินิจได้ ฉันนั้น เพราะเหตุ
นั้นแลบุคคลควรคบสัปบุรุษผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต บุคคลผู้คบบุคคล
เช่นนั้น รู้ชัดเนื้อความแล้ว ปฏิบัติอยู่ รู้แจ้งธรรมแล้ว พึงได้ความสุข ฯ

จบนาวาสูตรที่ ๘

กึสีลสูตรที่ ๙

ท่านพระสารีบุตรทูลถามด้วยคาถาว่า

[๓๒๖] นรชนพึงมีปรกติอย่างไร มีความประพฤติอย่างไร พึงพอกพูนกรรม
เป็นไฉน จึงจะเป็นผู้ดำรงอยู่โดยชอบ และพึงบรรลุถึงประโยชน์
อันสูงสุดได้ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

นรชนพึงเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ ไม่ริษยาและเมื่อ
ไปหาครูก็พึงรู้จักกาล พึงรู้จักขณะ ฟังธรรมีกถาที่ครูกล่าวแล้ว พึงฟัง
สุภาษิตโดยเคารพ พึงไปหาครูผู้นั่งอยู่ในเสนาสนะของตนตามกาล

ทำมานะดุจเสาให้พินาศพึงประพฤติอ่อนน้อม พึงระลึกถึงเนื้อความ
แห่งภาษิต ธรรมคือบาลี ศีล พรหมจรรย์ และพึงประพฤติ
โดยเอื้อเฟื้อด้วยดี นรชนมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม
ตั้งอยู่ในธรรม รู้จักวินิจฉัยธรรม ไม่พึงประพฤติถ้อยคำที่ประทุษร้าย
ธรรมเลย พึงให้กาลสิ้นไปด้วยภาษิตที่แท้ นรชนละความรื่นเริง
การพูดกระซิบ ความร่ำไร ความประทุษร้าย ความหลอกลวงที่ทำด้วย
มารยา ความยินดี ความถือตัวความแข่งดี ความหยาบคาย และ
ความหมกมุ่นด้วยกิเลสดุจน้ำฝาด พึงเป็นผู้ปราศจากความมัวเมา ดำรง
ตนมั่นเที่ยวไป นรชนเช่นนั้น รู้แจ้งสุภาษิตที่เป็นสาระ รู้แจ้งสูตรและ
สมาธิที่เป็นสาระ ปัญญาและสุตะ ย่อมไม่เจริญแก่นรชนผู้เป็นคน
ผลุนผลัน เป็นคนประมาท ส่วนนรชนเหล่าใด ยินดีแล้วในธรรมที่
พระอริยะเจ้าประกาศแล้ว นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์
ที่เหลือด้วยวาจา ด้วยใจและการงาน นรชนเหล่านั้นดำรงอยู่ด้วยดีแล้ว
ในขันติโสรัจจะ และสมาธิ ได้บรรลุถึงธรรมอันเป็นสาระแห่งสุตะ
และปัญญา ฯ

จบกีสีลสูตรที่ ๙

อุฏฐานสูตรที่ ๑๐

[๓๒๗] เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด เธอทั้งหลายจะได้ประโยชน์อะไร
ด้วยความหลับ เพราะความหลับจะเป็นประโยชน์อะไรแก่เธอทั้งหลาย
ผู้เร่าร้อนเพราะโรค คือกิเลสมีประการต่างๆ ถูกลูกศร คือ ราคะ
เป็นต้นแทงแล้วย่อยยับอยู่ เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด
จงหมั่นศึกษาเพื่อสันติเถิด มัจจุราชอย่ารู้ว่าเธอทั้งหลายประมาทแล้ว

ยังเธอทั้งหลายผู้ตกอยู่ในอำนาจให้ลุ่มหลงเลย เธอทั้งหลายจงข้าม

ตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้มี

ความต้องการอาศัยรูป เป็นต้น ดำรงอยู่ขณะอย่าได้ล่วงเธอทั้งหลาย

ไปเสีย เพราะว่าผู้ล่วงขณะเสียแล้ว เป็นผู้ยัดเยียดกันในนรกเศร้า

โศกอยู่ ความประมาทเป็นดุจธุลี ตกต้องแล้วเพราะความมัวเมาในปฐม

วัยนอกนี้ความประมาทเป็นดุจธุลี ตกต้องแล้วเพราะความมัวเมาในวัย

เพราะฉะนั้น กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิต พึงถอนลูกศร คือกิเลสมีราคะ

เป็นต้นของตนเสีย ด้วยความไม่ประมาทและด้วยวิชชา ฯ

จบอุฏฐานสูตรที่ ๑๐

ราหุลสูตรที่ ๑๑

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

[๓๒๘] เธอย่อมไม่ดูหมิ่นบัณฑิต เพราะการอยู่ร่วมกันเนืองๆ แลหรือ

การทรงคบเพลิง เพื่อมนุษย์ทั้งหลาย เธอนอบน้อมแล้วแลหรือ ฯ

พระราหุลกราบทูลว่า

ข้าพระองค์ย่อมไม่ดูหมิ่นบัณฑิต เพราะการอยู่ร่วมกันเนืองๆการทรง

คบเพลิงเพื่อมนุษย์ทั้งหลาย ข้าพระองค์นอบน้อมแล้วเป็นนิตย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธอละกามคุณห้ามีรูปเป็นที่รัก เป็นที่รื่นรมย์ใจ ออกบวชด้วย

ศรัทธาแล้ว จงกระทำที่สุดทุกข์เถิด เธอจงคบกัลยาณมิตร จงเสพที่นอน

ที่นั่งอันสงัดเงียบ ปราศจากเสียงกึกก้อง จงรู้จักประมาณในโภชนะ

เธออย่าได้กระทำความอยากในวัตถุเป็นที่เกิดตัณหาเหล่านี้ คือ จีวร

บิณฑบาตที่นอน ที่นั่ง และปัจจัย เธออย่ากลับมาสู่โลกนี้อีก

จงเป็นผู้สำรวมในปาฏิโมกข์และในอินทรีย์ ๕ จงมีสติไปแล้วในกาย

จงเป็นผู้มากไปด้วยความเบื่อหน่าย จงเว้นสุภนิมิต อันก่อให้เกิดความ

กำหนัด จงอบรมจิตให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ให้ตั้งมั่นดีแล้วในอสุภภาวนา
จงอบรมวิปัสนา จงละมานานุสัยแต่นั้นเธอจักเป็นผู้สงบ เพราะการ
ละมานะเที่ยวไป ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนท่านพระราหุล ด้วยพระคาถาเหล่านี้เนืองๆ ด้วยประการฉะนี้แล ฯ

จบราหุลสูตรที่ ๑๑

วังคีสสูตรที่ ๑๒

[๓๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ ใกล้เมืองอาฬวีก็สมัยนั้นแล พระเถระชื่อนิโครธกัปปะเป็นอุปัชฌายะ ของท่านพระวังคีสะปรินิพพานแล้วไม่นานที่อัคคาฬวเจดีย์ ครั้งนั้น ท่านพระวังคีสะหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า พระอุปัชฌายะของเราปรินิพพานแล้วหรือหนอแล หรือว่ายังไม่ปรินิพพาน ครั้นเวลาเย็น ท่านพระวังคีสะออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า พระอุปัชฌายะของเราปรินิพพานแล้วหรือหนอแล หรือว่ายังไม่ได้ปรินิพพาน ลำดับนั้น ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ กระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๓๐] ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอทูลถามพระศาสดาผู้มีพระปัญญาไม่ทราม ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเห็นธรรมอันมั่นคงพระองค์ทรงขนานนามแห่ง
ภิกษุผู้เป็นพราหมณ์ ผู้ตัดความสงสัย มีชื่อเสียง มียศ ผู้คุ้มครอง
ตนได้ มุ่งวิมุติ ปรารภความเพียร กระทำกาละที่อัคคาฬวเจดีย์
ที่ข้าพระองค์ได้ประพฤตินอบน้อมท่านอยู่ว่า นิโครธกัปปะ นิพพานแล้ว
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ มีพระจักษุรอบคอบ แม้ข้าพระองค์

ทั้งหมดย่อมปรารถนาเพื่อจะรู้พระสาวกนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายตั้งโสต ไว้ชอบแล้วเพื่อจะฟัง พระองค์เป็นพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมของข้าพระองค์ ทั้งหลาย ขอทรงโปรดตรัสความสงสัยของข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอ พระองค์ตรัสบอกความข้อนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีปัญญา เสมอด้วยแผ่นดิน มีพระจักษุรอบคอบ ขอพระองค์โปรดตรัสบอกภิกษุ ผู้เป็นพราหมณ์ผู้ปรินิพพานแล้ว อนึ่ง ขอพระองค์ตรัสในท่ามกลาง ข้าพระองค์ทั้งหลาย เหมือนอย่างท้าวสหัสสเนตร พระนามว่าสักกะ ย่อมตรัสในท่ามกลางแห่งเทวดาทั้งหลาย ฉะนั้น กิเลสเครื่องร้อยรัด เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ เป็นทางแห่งโมหะ เป็นฝักฝ่ายแห่งความไม่ รู้เป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้น มาถึงพระตถาคต ผู้มีจักษุผู้ยิ่งกว่านระทั้งหลายแล้วย่อมไม่มี ก็ถ้าว่า พระผู้มีพระภาค ผู้เป็นบุรุษจะไม่พึงกำจัดเหล่ากิเลสเสียโดยส่วนเดียว เหมือนลมไม่พึง กำจัดเมฆไซร้ สัตว์โลกทั้งหมดถูกความไม่รู้ปกคลุมแล้ว พึงเป็น โลกมืด เหมือนโลกที่ถูกเมฆปกคลุมแล้วเป็นโลกมืด ฉะนั้น นรชน ทั้งหลายแม้มีความรุ่งเรือง จะไม่พึงเดือดร้อน ส่วนนักปราชญ์ ทั้งหลาย เป็นผู้กระทำความรุ่งเรือง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นนักปราชญ์ เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์ว่าเป็นนักปราชญ์ และว่า ผู้กระทำความรุ่งเรือง เหมือนอย่างนั้นนั่นแล ข้าพระองค์ทั้งหลาย ทราบอยู่ ซึ่งพระผู้มีพระภาคผู้เห็นแจ่มแจ้ง จึงเข้ามาเฝ้า ขอพระองค์ โปรดตรัสบอกทรงกระทำให้แจ่มแจ้งซึ่งภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ แก่ข้า พระองค์ทั้งหลายในบริษัทเถิด พระองค์ผู้มีพระดำรัสไพเราะ ขอจงตรัส ถ้อยคำอันไพเราะเถิด ขอพระองค์จงค่อยเปล่งด้วยพระสุรเสียงอัน พระองค์ทรงกำหนดดีแล้ว เหมือนหมู่หงส์ยกคอขึ้นแล้ว ค่อยๆ เปล่งเสียงอันไพเราะ ฉะนั้นข้าพระองค์ทั้งหมดเป็นผู้ปฏิบัติตรง จะ คอยฟังพระดำรัสอันไพเราะของพระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลวิงวอนให้ พระองค์ผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว ทรงกำจัดบาปไม่มีส่วนเหลือให้ ทรงแสดงธรรม การกระทำความใคร่หามีแก่ปุถุชนทั้งหลายไม่ ส่วน

การกระทำความพิจารณาย่อมมีแก่พระตถาคตทั้งหลายไวยากรณ์อัน
สมบูรณ์นี้ เป็นของพระองค์ผู้มีพระปัญญาผุดขึ้นดี ทรงเรียนดีแล้ว
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญาไม่ทราม อัญชลีมีในภายหลังนี้ ข้า
พระองค์ประณมดีแล้วพระองค์ทรงทราบอยู่ซึ่งคติของภิกษุชื่อนิโครธ
กัปปะ อย่าได้ทรงทำข้าพระองค์ให้หลงเลย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
ผู้มีความเพียรไม่ทราม พระองค์ทรงรู้แจ้งอริยธรรมอันประเสริฐยิ่ง
ทรงทราบอยู่ซึ่งไญยธรรมทั้งปวง อย่าได้ทรงทำข้าพระองค์ให้หลงเลย
ข้าพระองค์หวังจะได้สดับพระดำรัสของพระองค์อยู่ เหมือนบุรุษผู้ร้อน
แล้วเพราะความร้อนในฤดูร้อน หวังจะได้น้ำ ฉะนั้น ขอพระองค์
จงยังสัททายตนะ คือ สุตะให้ตกเถิด ภิกษุชื่อนิโครธกัปปะได้ประพฤติ
พรหมจรรย์ ตามความปรารถนา พรหมจรรย์อะไรๆ ของท่านไม่เปล่า
นิพพานแล้ว ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุหรือ หรือว่าเป็นผู้พ้นวิเศษแล้ว
ยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะขอฟังความข้อนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ ได้ตัดตัณหาในนามรูปนี้ ที่เป็นกระแสแห่งกัณหมาร
อันนอนเนื่องแล้วสิ้นกาลนาน เธอได้ข้ามพ้นชาติและมรณะไม่มีส่วน
เหลือ ปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ พระผู้มีพระภาค
ผู้ประเสริฐสุดด้วยอินทรีย์ ๕ เป็นต้น ได้ตรัสอย่างนี้ ฯ

ท่านพระวังคีสะกราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์นี้ได้ฟังแล้ว ย่อมเลื่อมใสพระดำรัส
ของพระองค์ ได้ยินว่า ข้าพระองค์ได้ทูลถามถึงพรหมจรรย์อันไม่เปล่า
พระองค์ผู้เป็นพราหมณ์ไม่ลวงข้าพระองค์ พระสาวกของพระพุทธเจ้า
เป็นผู้มีปรกติกล่าวอย่างใด กระทำอย่างนั้น ได้ตัดข่ายอันมั่นคงนั้นๆ
ของมัจจุราชผู้มีมายาขาดแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ
ผู้สมควร ได้เห็นเบื้องต้นแห่งอุปาทานได้ล่วงบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก
แล้วหนอ ฯ

จบวังคีสสูตรที่ ๑๒

สัมมาปริพพาชนิยสูตรที่ ๑๓

พระพุทธนิมิตตรัสถามด้วยพระคาถาว่า

[๓๓๑] เราขอถามมุนีผู้มีปัญญามาก ผู้ข้ามถึงฝั่ง ปรินิพพานแล้วดำรงตนมั่น

ภิกษุนั้นบรรเทากามทั้งหลายแล้ว พึงเว้นรอบโดยชอบในโลกอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิกษุใด ถอนการถือความเกิด ความฝันและลักษณะว่าเป็นมงคลขึ้นได้ แล้ว ภิกษุนั้นละมงคลอันเป็นโทษได้แล้วพึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุพึงนำเสียซึ่งความกำหนัดในกามทั้งหลาย ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์ภิกษุนั้นตรัสรู้ธรรมแล้ว ก้าวล่วงภพได้แล้ว พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุกำจัดคำส่อเสียดแล้ว พึงละความโกรธ ความตระหนี่ ภิกษุนั้นละความยินดีและความยินร้ายได้แล้ว พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุละสัตว์และสังขารอันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักแล้ว ไม่ถือมั่น อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วในภพไหนๆ หลุดพ้นแล้วจากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ พึงเว้นรอบโดยชอบในโลกภิกษุนั้นกำจัดเสียแล้วซึ่งความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความพอใจในความยึดถือทั้งหลาย ย่อมไม่เห็นความเป็นสาระในอุปธิทั้งหลาย ภิกษุนั้นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วอันใครๆ พึงนำไปไม่ได้ พึงเว้นรอบโดยชอบในโลกภิกษุนั้นไม่ผิดพลาดด้วยวาจาใจและการงานแล้ว รู้แจ้งแล้วซึ่งธรรมโดยชอบ ปรารถนาบทคือนิพพานอยู่ พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุใดประสบอยู่ ไม่พึงยึดถือว่าเราแม้ถูกด่าก็ไม่พึงผูกโกรธ ได้โภชนะที่ผู้อื่นให้แล้วไม่พึงประมาทมัวเมา ภิกษุนั้นพึงเว้นรอบโดยชอบในโลกภิกษุละความโลภและภพแล้ว งดเว้นจากการตัดและการจองจำสัตว์อื่น ข้ามพ้นความสงสัย ไม่มีกิเลสดุจลูกศรพึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุรู้แจ้งความปฏิบัติอันสมควรแก่ตน และรู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริงแล้ว ไม่พึงเบียดเบียนสัตว์ไรๆ ในโลก พึงเว้น

รอบโดยชอบในโลก ภิกษุใดไม่มีอนุสัย ถอนอกุศลมูลอะไรๆ ขึ้นได้
แล้ว ภิกษุนั้นไม่มีความหวัง ไม่มีตัณหา พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก
ภิกษุผู้สิ้นอาสวะ ละมานะได้แล้ว ก้าวล่วงธรรมชาติอันเป็นทางแห่ง
ราคะได้หมด ฝึกฝนตน ดับกิเลสได้แล้ว มีจิตตั้งมั่น พึงเว้นรอบโดย
ชอบในโลก ภิกษุผู้มีศรัทธาได้สดับแล้ว เห็นมรรค ไม่แล่นไปด้วย
อำนาจทิฐิในสัตว์ทั้งหลายผู้ไปแล้วด้วยทิฐิ ภิกษุนั้นเป็นนักปราชญ์
กำจัดเสียซึ่งโลภะ โทสะ และปฏิฆะ พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก
ภิกษุนั้นชนะกิเลสด้วยอรหัตมรรคอันหมดจดดี มีกิเลสดุจหลังคาเปิด
แล้ว มีความชำนาญในธรรมทั้งหลาย ถึงนิพพาน ไม่มีความหวั่นไหว
ฉลาดในญาณอันเป็นที่ดับสังขาร พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุล่วง
ความกำหนดว่าเราว่าของเรา ในปัญจขันธ์ทั้งที่เป็นอดีตทั้งที่เป็น
อนาคต มีปัญญาบริสุทธิ์ก้าวล่วงทั้ง ๓ กาล หลุดพ้นแล้วจากอายตนะ
ทั้งปวง พึงเว้นรอบโดยชอบในโลกภิกษุผู้รู้บทแห่งสัจจะทั้งหลาย
ตรัสรู้ธรรม เห็นการละอาสวะทั้งหลายเป็นวิวฏะ (นิพพาน) ไม่ข้อง
อยู่ในภพไหนๆเพราะความหมดสิ้นไปแห่งอุปธิทั้งปวง พึงเว้นรอบ
โดยชอบในโลก ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสพระคาถาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้นแน่แท้ทีเดียว ภิกษุใดมีปรกติ
อยู่อย่างนี้ ฝึกฝนตนแล้ว ล่วงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ทั้งปวง ภิกษุ
นั้นพึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ฯจบสัมมาปริพพาชนิยสูตรที่ ๑๓

ธรรมิกสูตรที่ ๑๔

[๓๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ธรรมิกอุบาสกพร้อมด้วยอุบาสก ๕๐๐ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๓๓] ข้าแต่พระโคดมผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ข้าพระองค์ขอ ทูลถาม
พระองค์ อุบาสกผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตก็ดี อุบาสกผู้ยังอยู่ครองเรือน
อีกก็ดี บรรดาสาวกทั้งสองพวกนี้สาวกกระทำอย่างไรจึงจะเป็นผู้ยัง
ประโยชน์ให้สำเร็จ พระองค์เท่านั้นแล ทรงทราบชัดซึ่งคติและความ
สำเร็จของโลกพร้อมทั้งเทวโลก บุคคลผู้เห็นประโยชน์อันละเอียดเช่น
กับพระองค์ย่อมไม่มี บัณฑิตทั้งหลายย่อมกล่าวพระองค์แล ว่าเป็น
พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์ทรงแทงตลอดไญยธรรมทรงอนุเคราะห์
เหล่าสัตว์ ได้ทรงประกาศพระญาณและธรรมทั้งปวง ข้าแต่พระโคดมผู้
มีพระจักษุรอบคอบ พระองค์ผู้มีกิเลสดุจหลังคาที่เปิดแล้ว เป็นผู้ปราศจาก
มลทิน ไพโรจน์อยู่ในโลกทั้งปวง พญาช้าง (เทพบุตร) ชื่อเอราวัณ
ทราบว่า พระผู้มีพระภาคนี้ทรงชนะบาปธรรม ดังนี้แล้วได้ไปในสำนัก
ของพระองค์ พญาช้างเอราวัณแม้นั้นทูลถามปัญหากะพระองค์ ได้สดับ
ปัญหาแล้วซ้องสาธุการชื่นชมยินดี ได้บรรลุธรรมไปแล้ว แม้พระราชา
พระนามว่าเวสสวัณกุเวรก็เข้าเฝ้าพระองค์ทูลไต่ถามธรรมอยู่ พระองค์
อันพระราชาพระนามว่าเวสสวัณกุเวรแม้นั้นแล ทูลถามแล้วย่อมตรัส
บอก ท้าวเวสสวัณกุเวรแม้นั้นแล ได้สดับปัญหาแล้วทรงชื่นชมยินดี ได้
เสด็จไปแล้ว พวกเดียรถีย์ก็ดี อาชีวกก็ดีนิครนถ์ก็ดี ผู้มีปรกติกระทำ
วาทะทั้งหมดนี้ย่อมไม่เกินพระองค์ด้วยปัญญา เหมือนบุคคลผู้หยุดอยู่ ไม่
พึงเกินคนเดินเร็วซึ่งเดินอยู่ ฉะนั้น พวกพราหมณ์ก็ดี แม้พวกพราหมณ์
ผู้เฒ่าก็ดีผู้มีปรกติกระทำวาทะเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ และแม้ชนเหล่า
อื่นสำคัญอยู่ว่า เราทั้งหลายผู้มีปรกติกระทำวาทะ ชนเหล่านั้นทั้งหมด
เป็นผู้เนื่องด้วยประโยชน์ในพระองค์ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์
ทั้งหมดกำลังคอยฟังด้วยดี ซึ่งธรรมที่ละเอียดและนำความสุขมาให้ อัน

พระองค์ตรัสดีแล้วนี้ ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์อันข้าพระองค์ทั้งหลายทูลถามแล้ว ได้โปรดตรัสบอกความข้อนั้น แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ภิกษุกับทั้งอุบาสกเหล่านี้แม้ทั้งหมดนั่งประชุมกันแล้วในที่นั้นแหละ เพื่อจะฟังขอจงตั้งใจฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคผู้ไม่มีมลทินตรัสรู้แล้ว เหมือนเทวดาทั้งหลายตั้งใจฟังสุภาษิตของท้าววาสวะฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาค เพื่อจะทรงแสดงปฏิปทาของบรรพชิตก่อน ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว จึงตรัสพระคาถาว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรา เราจะยังเธอทั้งหลายให้ฟังธรรมอันกำจัดกิเลส และเธอทั้งปวงจงประพฤติธรรมอันกำจัดกิเลสนั้น ภิกษุผู้มีปัญญาความคิด ผู้เห็นประโยชน์ พึงเสพอิริยาบถอันสมควรแก่บรรพชิตนั้น ภิกษุไม่พึงเที่ยวไปในเวลาวิกาลเลย อนึ่งภิกษุพึงเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตในบ้านในกาล ด้วยว่าธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งหลายย่อมข้องภิกษุผู้เที่ยวไปในกาลอันไม่สมควรไว้ เพราะเหตุนั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมไม่เที่ยวไปในเวลาวิกาล รูป เสียงกลิ่น รส และผัสสะ ย่อมยังสัตว์ทั้งหลายให้มัวเมา ภิกษุนั้นกำจัดเสียแล้วซึ่งความพอใจในธรรมเหล่านี้ พึงเข้าไปยังโอกาสที่จะพึงบริโภคอาหารในเวลาเช้าโดยกาล อนึ่ง ภิกษุได้บิณฑบาตแล้วตามสมัย พึงกลับไปนั่งในที่สงัดแต่ผู้เดียว ภิกษุผู้สงเคราะห์อัตภาพแล้ว คิดถึงขันธสันดานในภายใน ไม่พึงส่งใจไปในภายนอก ถ้าแม้ว่าภิกษุนั้นพึงเจรจากับสาวกอื่นหรือกับภิกษุรูปไรๆ ไซร้ ภิกษุนั้นพึงกล่าวธรรมอันประณีต ไม่พึงกล่าวคำส่อเสียด ทั้งไม่พึงกล่าวคำติเตียนผู้อื่น ก็บุคคลบางพวกย่อมประถ้อยคำกันเราย่อมไม่สรรเสริญบุคคลเหล่านั้นผู้มีปัญญาน้อย ความเกี่ยวข้องด้วยการวิวาท เกิดจากคลองแห่งคำนั้นๆ ย่อมข้องบุคคลเหล่านั้นไว้ เพราะบุคคลเหล่านั้นส่งจิตไปในที่ไกลจากสมถะและวิปัสนา สาวกผู้มีปัญญาดี ฟังธรรมที่พระสุคตทรงแสดงแล้ว พิจารณาบิณฑบาต ที่อยู่

ที่นอน ที่นั่งน้ำ และการซักมลทินผ้าสังฆาฏิแล้วพึงเสพ เพราะเหตุ
นั้นแล ภิกษุไม่ติดแล้วในธรรมเหล่านี้ คือ บิณฑบาต ที่นอนที่นั่ง
น้ำ และการซักมลทินผ้าสังฆาฏิ เหมือนหยาดน้ำไม่ติดในใบบัว ฉะนั้น
ก็เราจะบอกวัตรแห่งคฤหัสถ์แก่เธอทั้งหลาย สาวกกระทำอย่างไรจึงจะ
เป็นผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ จริงอยู่สาวกไม่พึงได้เพื่อจะถูกต้องธรรม
ของภิกษุล้วนด้วยอาการที่มีความหวงแหน สาวกวางอาชญาในสัตว์ทุก
หมู่เหล่า ทั้งผู้ที่มั่นคงทั้งผู้ที่ยังสะดุ้งในโลกแล้ว ไม่พึงฆ่าสัตว์เอง ไม่
พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า และไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นฆ่าแต่นั้น สาวกรู้อยู่ พึง
เว้นสิ่งที่เขาไม่ให้อะไรๆ ในที่ไหนๆไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นลัก ไม่พึง
อนุญาตให้ผู้อื่นลัก พึงเว้นวัตถุที่เจ้าของเขาไม่ให้ทั้งหมด สาวกผู้รู้แจ้ง
พึงเว้นอพรหมจรรย์เหมือนบุคคลเว้นหลุมถ่านเพลิงที่ไฟลุกโชน ฉะนั้น
แต่เมื่อไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ ก็ไม่พึงก้าวล่วงภรรยาของผู้อื่น
ก็สาวกผู้อยู่ในที่ประชุมก็ดี อยู่ในท่ามกลางบริษัทก็ดี ไม่พึงกล่าวเท็จ
แก่บุคคลผู้หนึ่ง ไม่พึงให้ผู้อื่นกล่าวคำเท็จ ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นกล่าว
เท็จ พึงเว้นคำไม่เป็นจริงทั้งหมด สาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ไม่พึงดื่มน้ำเมา
พึงชอบใจธรรมนี้ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นดื่ม ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นดื่ม เพราะ
ทราบชัดการดื่มน้ำเมานั้นว่า มีความเป็นบ้าเป็นที่สุด คนพาลทั้งหลาย
ย่อมกระทำบาปเอง และใช้คนอื่นผู้ประมาทแล้วให้กระทำบาป เพราะ
ความเมานั่นเอง สาวกพึงเว้นความเป็นบ้า ความหลงที่คนพาลใคร่แล้ว
อันเป็นบ่อเกิดแห่งบาปนี้ ไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ
เขาไม่ได้ให้ไม่พึงพูดมุสา ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงเว้นจากเมถุนธรรม
อันเป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่พึงบริโภคโภชนะในเวลาวิกาล
ในราตรี ไม่พึงทัดทรงดอกไม้และไม่พึงลูบไล้ของหอมพึงนอนบน
เตียงหรือบนพื้นดินที่เขาลาดแล้ว บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวอุโบสถอัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้แล ว่าอันพระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์
ทรงประกาศไว้แล้ว แต่นั้นสาวกผู้มีใจเลื่อมใส พึงเข้าจำอุโบสถอัน

ประกอบด้วยองค์ ๘ประการให้บริบูรณ์ดี ตลอดวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
และ ๘ ค่ำแห่งปักข์ และตลอดปาฏิหาริกปักข์ แต่นั้นสาวกผู้รู้แจ้ง
เข้าจำอุโบสถอยู่แต่เช้าแล้ว มีจิตเลื่อมใส ชื่นชมอยู่เนืองๆ พึงแจก
จ่ายภิกษุสงฆ์ด้วยข้าวและน้ำตามควร พึงเลี้ยงมารดาและบิดาด้วย
โภคสมบัติที่ได้มาโดยชอบธรรม พึงประกอบการค้าขายอันชอบธรรม
ไม่ประมาท ประพฤติวัตรแห่งคฤหัสถ์นี้อยู่ ย่อมเข้าถึงเหล่าเทวดาชื่อว่า
สยัมปภา ผู้มีรัศมีในตน ฯ

จบธรรมิกสูตรที่ ๑๔

จบจูฬวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รัตนสูตร ๒. อามคันธสูตร
๓. หิริสูตร ๔. มงคลสูตร
๕. สูจิโลมสูตร ๖. ธรรมจริยสูตร
๗. พราหมณธรรมิกสูตร ๘. นาวาสูตร
๙. กึสีลสูตร ๑๐. อุฏฐานสูตร
๑๑. ราหุลสูตร ๑๒. วังคีสสูตร
๑๓. สัมมาปริพพาชนิยสูตร ๑๔. ธรรมิกสูตร ฯ

ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระสูตร ๑๔ สูตรว่าจูฬวรรคแล ฯ

สุตตนิบาต มหาวรรคที่ ๓

ปัพพชาสูตรที่ ๑

ท่านพระอานนท์กล่าวคาถาว่า

[๓๕๔] ข้าพเจ้าจักสรรเสริญบรรพชา อย่างที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุทรงบรรพชา ข้าพเจ้าจักสรรเสริญบรรพชา อย่างที่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงทดลองอยู่ ทรงพอพระทัยบรรพชาด้วยดี พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ฆราวาสนี้คับแคบ เป็นบ่อเกิดแห่งธุลี และทรงเห็นว่า บรรพชาปลอดโปร่ง จึงทรงบรรพชา พระพุทธเจ้าครั้นทรงบรรพชาแล้ว ทรงเว้นบาปกรรมทางกาย ทรงละวจีทุจริต ทรงชำระอาชีพให้หมดจด พระพุทธเจ้ามีพระลักษณะอันประเสริฐมากมาย ได้เสด็จถึงกรุงราชคฤห์ เสด็จเที่ยวไปยังคิริพชนคร แคว้นมคธ เพื่อบิณฑบาตพระเจ้าพิมพิสารประทับยืนอยู่บนปราสาท ได้ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้สมบูรณ์ด้วยลักษณะจึงได้ตรัสเนื้อความนี้ว่า แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดูภิกษุรูปนี้เถิด ภิกษุรูปนี้มีรูปงามสมบูรณ์ มีฉวีวรรณบริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยการเที่ยวไป และเพ่งดูเพียงชั่วแอกมีจักษุทอดลง มีสติ ภิกษุรูปนี้หาเหมือนผู้บวชจากสกุลต่ำไม่ ราชทูตทั้งหลายจงรีบไปเถิด เพื่อทราบว่าภิกษุรูปนี้จักไป ณ ที่ไหน ราชทูตที่พระเจ้าพิมพิสารส่งไปเหล่านั้นได้ติดตามไปข้างหลังเพื่อทราบว่า ภิกษุรูปนี้จะไปที่ไหนจักอยู่ ณ ที่ไหน พระพุทธเจ้าเสด็จไปตามลำดับตรอก ทรงคุ้มครองทวารสำรวมดีแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ ได้ทรงยังบาตรให้เต็มเร็ว พระองค์ผู้เป็นมุนี เสด็จเที่ยวบิณฑบาตแล้ว เสด็จออกจากพระนคร เสด็จไปยังปัณฑวบรรพตด้วยทรงพระดำริว่า จักประทับอยู่ ณ ที่นั้น ราชทูตทั้ง ๓เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปสู่ที่ประทับ จึงพากันเข้าไปเฝ้าคน

หนึ่งกลับมากราบทูลแด่พระราชาว่า ขอเดชะ ภิกษุรูปนั้นนั่งอยู่เบื้องหน้า ภูเขาปัณฑวะ เหมือนเสือโคร่ง โคอุสุภราชและราชสีห์ในถ้ำ ฉะนั้น พระมหากษัตริย์ ทรงสดับคำของราชทูตแล้ว รีบด่วนเสด็จไปยัง ปัณฑวบรรพตด้วยยานอันอุดมท้าวเธอเสด็จไปตลอดพื้นที่แห่งยานแล้ว เสด็จลงจากยานเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท เข้าไปถึงปัณฑว บรรพตนั้นแล้ว ประทับนั่ง ครั้นแล้วได้ทรงสนทนาปราศรัย ครั้นผ่าน การปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ตรัสเนื้อความนี้ว่าท่านยัง หนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย สมบูรณ์ด้วยความเฟื่องฟูแห่งวรรณะ เหมือนกษัตริย์ผู้มีพระชาติ ท่านยังหมู่พลให้งามอยู่ ผู้อันหมู่ประเสริฐ ห้อมล้อมแล้ว ข้าพเจ้าจะให้โภคสมบัติ ขอเชิญท่านบริโภคโภคสมบัติ เถิด ท่านอันข้าพเจ้าถามแล้วขอจงบอกชาติแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

พระพุทธเจ้าตรัสพระคาถาตอบว่า

ดูกรมหาบพิตร ชนบทแห่งแคว้นโกศลซึ่งเป็นที่อยู่ข้างหิมวันตประเทศ สมบูรณ์ด้วยทรัพย์และความเพียร อาตมภาพโดยโคตรชื่ออาทิตย์ โดย ชาติชื่อศากยะ ไม่ปรารถนากามเป็นผู้ออกบวชจากสกุลนั้น อาตมภาพ เห็นโทษในกามทั้งหลาย เห็นการบรรพชาเป็นที่ปลอดโปร่ง จักไปเพื่อ ความเพียร ใจของอาตมภาพยินดีในความเพียรนี้ ฯ

จบปัพพชาสูตรที่ ๑

ปธานสูตรที่ ๒

[๓๕๕] มารได้เข้ามาหาเราผู้มีตนส่งไปแล้วเพื่อความเพียร บากบั่นอย่างยิ่ง เพ่ง อยู่ ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เพื่อบรรลุนิพพานอันเกษมจากโยคะ กล่าววาจาน่าเอ็นดูว่า ท่านผู้ซูบผอม มีผิวพรรณเศร้าหมอง ความตาย ของท่านอยู่ในที่ใกล้ เหตุแห่งความตายของท่านมีตั้งพันส่วน ความเป็น

อยู่ของท่านมีส่วนเดียว ชีวิตของท่านผู้ยังเป็นอยู่ประเสริฐกว่า เพราะว่าท่านเป็นอยู่จักกระทำบุญได้ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ และบูชาไฟอยู่ ย่อมสั่งสมบุญได้มาก ท่านจักทำประโยชน์อะไรด้วยความเพียร ทางเพื่อความเพียรพึงดำเนินไปได้ยาก กระทำได้ยาก ให้เกิดความยินดีได้ยาก มารได้ยืนกล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักของพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์นี้กะมารผู้กล่าวอย่างนั้นว่า แน่ะมารผู้มีบาป ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของคนประมาท ท่านมาในที่นี้ด้วยความต้องการอันใด ความต้องการอันนั้นด้วยบุญ แม้มีประมาณน้อย ก็ไม่มีแก่เรา ส่วนผู้ใดมีความต้องการบุญ มารควรจะกล่าวกะผู้นั้น เรามีศรัทธาตบะ วิริยะ และปัญญา ท่านถามเราแม้ผู้มีตนส่งไปแล้วผู้เป็นอยู่อย่างนี้ เพราะเหตุไร ลมนี้พึงพัดกระแสแม่น้ำทั้งหลายให้เหือดแห้งไปได้ เลือดน้อยหนึ่งของเราผู้มีใจเด็ดเดี่ยวไม่พึงเหือดแห้ง เมื่อโลหิตเหือดแห้งไปอยู่ ดีและเสลษม์ย่อมเหือดแห้งไป เมื่อเนื้อสิ้นไปอยู่ จิตย่อมเลื่อมใสโดยยิ่งสติปัญญา และสมาธิของเรา ย่อมตั้งมั่นโดยยิ่ง เรานั้นถึงจะได้รับเวทนาอันแรงกล้าอยู่อย่างนี้ จิตย่อมไม่เพ่งเล็งกามทั้งหลาย ท่านจงดูความที่สัตว์เป็นผู้บริสุทธิ์ กามทั้งหลายเรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๑ ของท่าน ความไม่ยินดีเรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๒ ของท่าน ความหิวและความระหาย เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๓ ของท่าน ตัณหา เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๔ ของท่าน ถีนมิทธะ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๕ ของท่าน ความขลาดกลัว เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๖ ของท่านความสงสัย เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๗ ของท่าน ความลบหลู่ความหัวดื้อ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๘ ของท่าน ลาภ สรรเสริญ สักการะ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๙ ของท่าน และยศที่ได้มาผิดซึ่งเป็นเหตุ ให้บุคคลยกตนและดูหมิ่นผู้อื่นเรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๑๐ ของท่าน แน่ะมาร เสนาของท่านนี้มีปกติกำจัดซึ่งคนผู้มีธรรมดำ คนผู้ไม่กล้าย่อมไม่ชนะซึ่งเสนาของท่านนั้น ส่วนคนผู้กล้าย่อมชนะได้ ครั้นชนะแล้วย่อมได้ความสุข ก็เพราะเหตุ

ที่ได้ความสุขนั้น แม้เรานี้ก็พึงรักษาหญ้ามุงกระต่ายไว้ น่าติเตียนชีวิต
ของเรา เราตายเสียในสงครามประเสริฐกว่า แพ้แล้วเป็นอยู่จะประเสริฐ
อะไรสมณพราหมณ์บางพวกหยั่งลงแล้วในเสนาของท่านนี้ ย่อมไม่
ปรากฏ ส่วนผู้ที่มีวัตรงาม ย่อมไปโดยหนทางที่ชนทั้งหลายไม่รู้ เรา
เห็นมารพร้อมด้วยพาหนะยกออกแล้วโดยรอบจึงมุ่งหน้าไปเพื่อรบ มาร
อย่าได้ยังเราให้เคลื่อนจากที่ โลกพร้อมด้วยเทวโลกย่อมครอบงำเสนา
ของท่านไม่ได้ เราจะทำลายเสนาของท่านเสียด้วยปัญญา เหมือนบุคคล
ทำลายภาชนะดินทั้งดิบทั้งสุก ด้วยก้อนหิน ฉะนั้น เราจักกระทำ
สัมมาสังกัปปะให้ชำนาญและดำรงสติให้ตั้งมั่นเป็นอันดี แล้วจักเที่ยว
จากแคว้นนี้ไปยังแคว้นโน้น แนะนำสาวกเป็นอันมากสาวกผู้ไม่ประมาท
เหล่านั้นมีใจเด็ดเดี่ยว กระทำตามคำสั่งสอนของเราจักถึงที่ซึ่งไม่มีความ
ใคร่ ที่ชนทั้งหลายไปถึงแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ฯ

มารกล่าวคาถาว่า

เราได้ติดตามรอยพระบาทของพระผู้มีพระภาคสิ้น ๗ ปี ไม่ได้ประสบ
ช่องของพระสัมพุทธเจ้าผู้มีศิริ มารได้ไปตามลมรอบๆ ก้อนหินซึ่งมีสี
คล้ายก้อนมันข้น ด้วยคิดว่า เราจะประสบความอ่อนโยนในพระโคดม
นี้บ้าง ความสำเร็จประโยชน์พึงมีบ้าง มารไม่ได้ความพอใจในพระสัม
พุทธเจ้าได้กลายเป็นลมหลีกไปด้วยคิดว่า เราถึงพระโคดมแล้วจะทำ
ให้ทรงเบื่อพระทัยหลีกไป เหมือนกาถึงไสลบรรพตแล้วบินหลีกไป
ฉะนั้น พิณของมารผู้ถูกความโศกครอบงำแล้ว ได้ตกจากรักแร้ ลำดับ
นั้น มารนั้นเสียใจ ได้หายไปในที่นั้นนั่นแล ฯ

จบปธานสูตรที่ ๒

สุภาษิตสูตรที่ ๓

[๓๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียนองค์ ๔ เป็นไฉน คือ ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นสุภาษิต ไม่กล่าวคำที่เป็นทุพภาษิต ๑ ย่อมกล่าวคำที่เป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ๑ย่อมกล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่กล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ๑ ย่อมกล่าวแต่คำสัตย์ไม่กล่าวคำเหลาะแหละ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ นี้แลเป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียน ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้วจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สัตบุรุษทั้งหลาย ได้กล่าวคำอันเป็นสุภาษิตว่าเป็นคำสูงสุดบุคคลพึง
กล่าวแต่คำที่เป็นธรรม ไม่พึงกล่าวคำที่ไม่เป็นธรรมข้อนั้นเป็นที่ ๒
บุคคลพึงกล่าวคำอันเป็นที่รัก ไม่พึงกล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ข้อนั้นเป็น
ที่ ๓ บุคคลพึงกล่าวคำสัตย์ไม่พึงกล่าวคำเหลาะแหละ ข้อนั้นเป็น
ที่ ๔ ฯ

[๓๕๗] ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วได้กราบทูลว่าข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระธรรมเทศนา ย่อมแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระสุคต พระธรรมเทศนาย่อมแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรวังคีสะ ธรรมเทศนาจงแจ่มแจ้งกะเธอเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะได้ชมเชยด้วยคาถาทั้งหลายอันสมควรในที่เฉพาะพระพักตร์ว่า

บุคคลพึงกล่าววาจาอันไม่เป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อน และไม่พึงเบียด
เบียนผู้อื่น วาจานั้นเป็นสุภาษิตแท้ บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รัก
อันชนชื่นชม ไม่ถือเอาคำอันลามก กล่าววาจาอันเป็นที่รักของผู้อื่น
คำสัตย์แลเป็นวาจาไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของเก่า สัตบุรุษทั้งหลายตั้งมั่น
แล้วในคำสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม วาจาที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็น

วาจาเกษม เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดทุกข์วาจานั้น

แลเป็นวาจาสูงสุดกว่าวาจาทั้งหลาย ฯ

จบสุภาษิตสูตรที่ ๓

สุนทริกสูตรที่ ๔

[๓๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา แคว้นโกศลชนบท ก็สมัยนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ครั้นบูชาไฟ บำเรอการบูชาไฟอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา ครั้งนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ครั้นบูชาไฟบำเรอไฟแล้วลุกขึ้นจากอาสนะ เหลียวดูทิศทั้งสี่โดยรอบด้วยคิดว่า ใครหนอแล ควรบริโภคเข้าปายาสที่เหลือนี้ สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งทรงคลุมพระกายตลอดพระเศียรอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงถือเอาข้าวปายาสที่เหลือด้วยมือซ้าย ถือเต้าน้ำด้วยมือข้างขวา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคได้ทรงเปิดพระเศียรออก เพราะเสียงฝีเท้าของสุนทริกภารทวาชพราหมณ์ ครั้งนั้น สุนทริกภารทวาชพราหมณ์คิดว่า ท่านผู้นี้เป็นคนโล้นๆดังนี้แล้ว ปรารถนาจะกลับจากที่นั้น ลำดับนั้น สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ดำริว่าแม้พราหมณ์บางพวกในโลกนี้ก็เป็นคนโล้น ผิฉะนั้นเราพึงเข้าไปถามถึงชาติ ทีนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านมีชาติอย่างไร ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบสุนทริกภารทวาชพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

[๓๕๙] เราไม่ใช่พราหมณ์ ไม่ใช่ราชโอรส ไม่ใช่แพศย์หรือใครๆเรากำหนด

รู้โคตรของปุถุชนแล้ว ไม่มีความกังวล เที่ยวไปด้วยปัญญาในโลก เรา

นุ่งห่ม (ไตรจีวร) สังฆาฏิ ไม่มีเรือน ปลงผมแล้ว มีตนดับความ

เร่าร้อนแล้ว ไม่คลุกคลีกับด้วยมนุษย์ (มาณพ) ทั้งหลายในโลกนี้

เที่ยวไปอยู่ ท่านถามถึงปัญหาเกี่ยวด้วยโคตรอันไม่สมควรกะเรา ดูกร

พราหมณ์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ย่อมถามกับพวกพราหมณ์ด้วยกันว่า

ท่านเป็นพราหมณ์หรือหนอ ถ้าว่าท่านกล่าวว่าเราเป็นพราหมณ์แต่ท่าน
กล่าวกะเราผู้มิใช่พราหมณ์ เพราะเหตุนั้น เราขอถามสาวิตรีซึ่งมีบท ๓
มีอักขระ ๒๔ กะท่าน ฯ

พราหมณ์ทูลถามว่า

พวกฤาษี มนุษย์ กษัตริย์ และพราหมณ์เป็นอันมากในโลกนี้ อาศัย
อะไร ได้กำหนดยัญแก่เทวดาทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

เราขอบอกว่าผู้ถึงที่สุดทุกข์ ถึงที่สุดเวท จะพึงได้เครื่องบูชาในเมื่อ
อาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ใดเข้าไปตั้งไว้ในกาลแห่งยัญ ยัญกรรมของ
ผู้นั้นพึงสำเร็จ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

การบูชาของข้าพเจ้านั้น พึงสำเร็จเป็นแน่แท้ เพราะข้าพเจ้าได้พบบุคคล
ผู้ถึงเวทเช่นนั้น อันที่จริง คนอื่นย่อมได้บริโภคเครื่องบูชา เพราะไม่
ได้พบบุคคลผู้เช่นท่าน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เพราะเหตุนั้นแหละพราหมณ์ ท่านผู้มีความต้องการด้วยประโยชน์ จงเข้า
ไปถามเถิด ท่านจะพบผู้มีปัญญาดีผู้สงบ ผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีทุกข์
ไม่มีความหวัง ในศาสนานี้แน่แท้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

(ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ) ข้าพเจ้ายินดีแล้วในยัญ ใคร่จะบูชายัญ แต่
ข้าพเจ้ายังไม่ทราบชัด ขอท่านจงพร่ำสอนข้าพเจ้าเถิด ขอท่านจงบอก
ซึ่งที่เป็นที่สำเร็จแห่งการบูชาแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้นท่านจงเงี่ยโสตลงเถิด เราจักแสดงธรรมแก่
ท่าน ท่านอย่าถามถึงชาติ จงถามแต่ธรรมสำหรับประพฤติเถิด ไฟย่อม
เกิดแต่ไม้แล แม้ผู้ที่เกิดในสกุลต่ำเป็นมุนีมีปัญญา เป็นผู้เกียดกัน

อกุศลวิตกด้วยหิริ รู้เหตุการณ์ได้โดยฉับพลันก็มี พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึง
บูชา พึงหลั่งไทยธรรมในทักขิไณยบุคคลผู้ที่ฝึกตนด้วยสัจจะ ผู้
ประกอบด้วยการฝึกฝนอินทรีย์ ผู้ถึงที่สุดแห่งเวท ผู้อยู่จบพรหมจรรย์
ตามกาล ชนเหล่าใดละกามทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดมั่นอะไรๆ เที่ยวไป
มีตนสำรวมดีแล้ว เหมือนกระสวยที่ไปตรง ฉะนั้น พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ
พึงบูชา พึงหลั่งไทยธรรมในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
ปราศจากราคะ มีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้วจากการจับของกิเลส
เปล่งปลั่งอยู่ เหมือนพระจันทร์ที่พ้นแล้วจากการเบียดเบียนของราหู
สว่างไสวอยู่ ฉะนั้น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมในชนเหล่านั้นตามกาล
ชนเหล่าใดไม่เกี่ยวข้อง มีสติทุกเมื่อ ละนามรูป ที่คนพาลถือว่าเป็นของ
เราได้แล้ว เที่ยวไปในโลก พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมในชนเหล่านั้น
ตามกาลพระตถาคตละกามทั้งหลายได้แล้ว ครอบงำกามทั้งหลาย
เที่ยวไป รู้ที่สุดแห่งชาติและมรณะ ดับความเร่าร้อนได้แล้วเป็นผู้
เยือกเย็นเหมือนห้วงน้ำ ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตผู้เสมอด้วย
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย อยู่ห่างไกลจากบุคคลผู้ไม่เสมอทั้งหลาย เป็นผู้มี
ปัญญาไม่มีที่สุด ผู้อันตัณหาทิฐิไม่ฉาบทาแล้วในโลกนี้หรือในโลกอื่น
ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตผู้เป็นพราหมณ์ ไม่มีมายา ไม่มีมานะ
ปราศจากความโลภ ไม่ยึดถือในสัตว์และสังขารว่าเป็นของเรา หาความ
หวังมิได้ บรรเทาความโกรธแล้วมีตนดับความเร่าร้อนได้แล้ว
ละมลทิน คือ ความโศกเสียได้ ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตละ
ตัณหาและทิฐิที่อยู่ประจำใจได้แล้ว ไม่มีตัณหาและทิฐิอะไรๆ ไม่ถือ
มั่นในโลกนี้หรือในโลกอื่น ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตมีจิตตั้งมั่น
แล้ว ข้ามโอฆะได้แล้ว และได้รู้ธรรมด้วยทิฐิอย่างยิ่ง มีอาสวะสิ้น
แล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ย่อมควรเครื่องบูชา ภวาสวะและ
วาจาหยาบคายอันพระตถาคตกำจัดได้แล้ว ทำให้สิ้นสูญ ไม่มีอยู่
พระตถาคตผู้ถึงเวท พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ย่อมควรเครื่องบูชา

พระตถาคตผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ไม่มีธรรมเป็นเครื่องข้อง ไม่เป็นสัตว์ผู้มีมานะในเหล่าสัตว์ผู้มีมานะ กำหนดรู้ทุกข์พร้อมทั้งไร่นาและที่ดิน ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตไม่อาศัยตัณหา มีปรกติเห็นนิพพาน ก้าวล่วงทิฐิที่จะพึงให้ผู้อื่นรู้ ไม่มีอารมณ์อะไรๆย่อมควรเครื่องบูชา ธรรมทั้งที่เป็นภายในและภายนอกพระตถาคตแทงตลอดแล้ว กำจัดได้แล้ว ถึงความสาปสูญมิได้มี พระตถาคตนั้นเป็นผู้สงบแล้ว น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นอุปาทาน ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตเห็นที่สุดแห่งความสิ้นไปแห่งชาติ บรรเทาสังโยชน์อันเป็นทางแห่งราคะเสียได้ไม่มีส่วนเหลือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ ปราศจากมลทิน ไม่มีความใคร่ ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตไม่พิจารณาเห็นตนโดยความเป็นตน มีจิตตั้งมั่น ปฏิบัติตรง ดำรงตนมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่มีกิเลสดุจหลักตอ ไม่มีความสงสัย ย่อมควรเครื่องบูชาพระตถาคตไม่มีปัจจัยแห่งโมหะอะไรๆ เห็นด้วยญาณในธรรมทั้งปวง ทรงไว้ซึ่งสรีระมีในที่สุด และได้บรรลุสัมโพธิญาณที่ยอดเยี่ยม อันเกษม ความบริสุทธิ์ของบุรุษย่อมมีด้วยเหตุเพียงเท่านี้ (พระตถาคตย่อมควรเครื่องบูชา) ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

ก็การบูชาของข้าพระองค์ จะเป็นการบูชาจริง เพราะว่าข้าพระองค์ได้บุคคลผู้ถึงเวทเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคเป็นพรหม ผู้เห็นเองแท้ ขอได้โปรดทรงรับ ทรงบริโภคเครื่องบูชาของข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพราหมณ์ เราไม่พึงบริโภคโภชนะที่ขับกล่อมได้มา ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงเห็นอยู่โดยชอบ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงห้ามโภชนะที่ขับกล่อมได้มา ดูกรพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่ การแสวงหาเป็นความประพฤติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็ท่านจงบำรุงพระขีณาสพผู้บริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่

ผู้มีความคนองสงบแล้ว ด้วยข้าวน้ำอย่างอื่นเถิด เพราะว่าเขตนั้นเป็น
เขตของบุคคลผู้มุ่งบุญ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ถึงคำสั่งสอนของ
พระองค์แล้ว พึงรู้แจ่มแจ้งอย่างที่พระองค์ตรัสบอก ขอพระองค์จงทรง
แสดงทักขิไณยบุคคลผู้บริโภคทักขิณาของบุคคลผู้เช่นด้วยข้าพระองค์
ที่ข้าพระองค์จะพึงแสวงหาบำรุงอยู่ ในกาลแห่งยัญ แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ท่านจงกำจัดความสยิ้วหน้า จงประคองอัญชลีนอบน้อมผู้ที่ปราศจาก
ความแข่งดี ผู้มีจิตไม่ขุ่นมัว หลุดพ้นแล้วจากกามทั้งหลาย บรรเทา
ความง่วงเหงาเสียแล้ว นำกิเลสออกเสียได้ ผู้ฉลาดในชาติและมรณะ
ผู้นั้นเป็นมุนี สมบูรณ์ด้วยปัญญา ผู้มาแล้วสู่ยัญเช่นนั้น จงบูชาด้วย
ข้าวและน้ำเถิด ทักขิณาย่อมสำเร็จได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ที่บุคคลควรบูชาในโลกทั้งปวงเป็นบุญ
เขตอย่างยอดเยี่ยม ย่อมควรเครื่องบูชา ทานที่บุคคลถวายแล้วแด่
พระองค์ เป็นทานมีผลมาก ฯ

[๓๖๐] ลำดับนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระองค์ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระองค์เถิด สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯลฯ ก็ท่านสุนทริกภารทวาชะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฉะนั้นแล ฯ

จบสุนทริกภารทวาชสูตรที่ ๔

มาฆสูตรที่ ๕

[๓๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ครั้งนั้นแล มาฆมาณพเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ก็ข้าพระองค์เป็นทายก เป็นทานบดี ผู้รู้ความประสงค์ของผู้ขอควรแก่การขอ ย่อมแสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมนำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยธรรมถวายแก่ปฏิคาหก ๑ องค์บ้าง ๒ องค์บ้าง ๓ องค์บ้าง ๔ องค์บ้าง ๕ องค์บ้าง๖ องค์บ้าง ๗ องค์บ้าง ๘ องค์บ้าง ๙ องค์บ้าง ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง๓๐ องค์บ้าง ๔๐ องค์บ้าง ๕๐ องค์บ้าง ๑๐๐ องค์บ้าง ยิ่งกว่านั้นบ้าง ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ถวายทานอย่างนี้ บูชาอย่างนี้ จะประสบบุญมากแลหรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ เมื่อท่านให้อยู่อย่างนั้น บูชาอยู่อย่างนั้น ย่อมประสบบุญมากแท้ ดูกรมาณพ ผู้ใดแล เป็นทายก เป็นทานบดีรู้ความประสงค์ของผู้ขอควรแก่การขอ ย่อมแสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมนำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยธรรม ถวายแก่ปฏิคาหก ๑ องค์บ้าง ฯลฯ ๑๐๐ องค์บ้าง ยิ่งกว่านั้นบ้าง ผู้นั้นย่อมประสบบุญมาก ฯ

ครั้งนั้นแล มาฆมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๖๒] ข้าพระองค์ขอถามพระโคดมผู้ทรงรู้ถ้อยคำ ผู้ทรงผ้ากาสายะไม่ยึดถือ
อะไรเที่ยวไป ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็นทานบดี มีความ
ต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำ บูชาแก่ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ การบูชา
ของผู้บูชาอยู่อย่างนี้ จะพึงบริสุทธิ์ได้อย่างไร ฯ

พ. (ดูกรมาฆมาณพ) ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็นทานบดี มีความ
ต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ ผู้เช่นนั้น
พึงให้ทักขิไณยบุคคลยินดีได้ ฯ

ม. ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็นทานบดี มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ทรงบอกทักขิไณยบุคคลแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ชนเหล่าใดแลไม่เกี่ยวข้อง หาเครื่องกังวลมิได้ สำเร็จกิจแล้ว มีจิตคุ้มครองแล้ว เที่ยวไปในโลก พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดตัดกิเลสเครื่องผูกพันคือสังโยชน์ได้ทั้งหมด ฝึกตนแล้ว เป็นผู้พ้นเด็ดขาด ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงหลั่งไทยธรรม บูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดพ้นเด็ดขาดจากสังโยชน์ทั้งหมด ฝึกตนแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดละราคะ โทสะและโมหะได้แล้ว มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดไม่มีมายา ไม่มีความถือตัว มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดปราศจากความโลภ ไม่ยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นของเรา ไม่มีความหวัง มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาลชนเหล่าใดแลไม่น้อมไปในตัณหาทั้งหลาย ข้ามโอฆะได้แล้วไม่ยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นของเรา เที่ยวไปอยู่ พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดไม่มีตัณหาเพื่อเกิดในภพใหม่ ในโลกไหนๆ คือในโลกนี้หรือในโลกอื่น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดละกามทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดถืออะไรเที่ยวไปมีตนสำรวมดีแล้ว เหมือนกระสวยที่ตรงไปฉะนั้น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาลชนเหล่าใดปราศจากความกำหนัดมีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้วพ้นจากการจับแห่งกิเลส เปล่งปลั่งอยู่ เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากราหูจับ สว่างไสวอยู่ฉะนั้น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดมีกิเลสสงบแล้ว

ปราศจากความกำหนัด เป็นผู้ไม่โกรธไม่มีคติ เพราะละขันธ์อันเป็น
ไปในโลกนี้ได้เด็ดขาดพราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้น
ตามกาล ชนเหล่าใดละชาติและมรณะไม่มีส่วนเหลือ ล่วงพ้นความ
สงสัยได้ทั้งปวง พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล
ชนเหล่าใดมีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีเครื่องกังวลหลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง
เที่ยวไปอยู่ในโลก พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตาม
กาล ชนเหล่าใดแล ย่อมรู้ในขันธ์และอายตนะเป็นต้นตามความเป็น
จริงว่าชาตินี้มีในที่สุด ภพใหม่ไม่มี ดังนี้ พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรม
บูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดเป็นผู้ถึงเวท ยินดีในฌาน มี
สติ บรรลุธรรมเครื่องตรัสรู้ดี เป็นที่พึ่งของเทวดาและมนุษย์เป็นอัน
มาก พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ฯ

ม. คำถามของข้าพระองค์ไม่เปล่าประโยชน์แน่นอน ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
พระองค์ตรัสบอกทักขิไณยบุคคลแก่ข้าพระองค์แล้ว ก็พระองค์ย่อมทรง
ทราบไญยธรรมนี้ ในโลกนี้โดยถ่องแท้ จริงอย่างนั้น ธรรมนี้พระองค์ทรง
ทราบแจ่มแจ้งแล้ว ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ เป็นผู้ควรแก่การขอ เป็นทานบดี
มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ ข้า
แต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ตรัสบอกถึงความพร้อมแห่งยัญแก่ข้า
พระองค์ ฯ

พ. ดูกรมาฆะ เมื่อท่านจะบูชาก็จงบูชาเถิด และจงทำจิตให้ผ่องใสในกาล
ทั้งปวง เพราะยัญย่อมเป็นอารมณ์ของบุคคลผู้บูชายัญบุคคลตั้งมั่น
ในยัญนี้แล้ว ย่อมละโทสะเสียได้ อนึ่ง บุคคลผู้นั้น ปราศจากความ
กำหนัดแล้ว พึงกำจัดโทสะ เจริญเมตตาจิตอันประมาณมิได้ ไม่ประมาท
แล้วเนืองๆ ทั้งกลางคืนกลางวัน ย่อมแผ่อัปปมัญญาภาวนาไปทั่วทิศ ฯ

ม. ใครย่อมบริสุทธิ์ ใครย่อมหลุดพ้น และใครยังติดอยู่ บุคคลจะไป
พรหมโลกได้ด้วยอะไร ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนีข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ผู้ไม่รู้ ก็พระผู้มีพระภาคผู้เป็น

พรหม ข้าพระองค์ขออ้างเป็นพยานในวันนี้ เพราะพระองค์เป็นผู้เสมอ

ด้วยพรหมของข้าพระองค์จริงๆ (ข้าแต่พระองค์ผู้มีความรุ่งเรือง)บุคคล

จะเข้าถึงพรหมโลกได้อย่างไร ฯ

พ. (ดูกรมาฆะ) ผู้ใดย่อมบูชายัญครบทั้ง ๓ อย่าง ผู้เช่นนั้นพึงให้ทักขิไณย

บุคคลทั้งหลายยินดีได้ เราย่อมกล่าวผู้นั้นว่าเป็นผู้ควรแก่การขอ ครั้น

บูชาโดยชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเข้าถึงพรหมโลก ฯ

[๓๖๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาฆมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบมาฆสูตรที่ ๕

สภิยสูตรที่ ๖

[๓๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล เทวดาผู้เป็นสาโลหิตเก่าของสภิยปริพาชก ได้แสดงปัญญาขึ้นว่า ดูกรสภิยะ สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด ท่านถามปัญหาเหล่านี้แล้วย่อมพยากรณ์ได้ ท่านพึงประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของสมณะหรือพราหมณ์ผู้นั้นเถิด ลำดับนั้นแล สภิยปริพาชกเรียนปัญหาในสำนักของเทวดานั้นแล เข้าไปหาสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือปูรณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุทธกัจจายนะ สญชัยเวพัฏฐบุตร นิครนถ์นาฏบุตร แล้วจึงถามปัญหาเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นอันสภิยปริพาชกถามปัญหาแล้ว แก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามสภิยปริพาชกอีก ครั้งนั้นแล สภิยปริพาชกมีความดำริว่า ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็น

เจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปูรณกัสสป ฯลฯ นิครนถ์นาฏบุตร ถูกเราถามปัญหาแล้ว แก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามเราในปัญหาเหล่านี้อีก ถ้ากระไร เราพึงละเพศกลับมาบริโภคกามอีกเถิด ครั้งนั้นแล สภิยปริพาชกมีความดำริว่า พระสมณโคดมนี้แลเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมแล้วทูลถามปัญหาเหล่านี้เถิด ลำดับนั้นแล สภิยปริพาชกมีความดำริว่า ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายเป็นผู้เก่าแก่ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เป็นผู้เฒ่า รู้ราตรีนาน บวชมานาน เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศเป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปูรณกัสสป ฯลฯ นิครนถ์นาฏบุตรท่านสมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นถูกเราถามปัญหาแล้วแก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามเราในปัญหาเหล่านี้อีก ส่วนพระสมณโคดมถูกเราทูลถามแล้วจักทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร เพราะพระสมณโคดมยังเป็นหนุ่มโดยพระชาติ ทั้งยังเป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ลำดับนั้น สภิยปริพาชกมีความดำริว่า พระสมณโคดมเราไม่ควรดูหมิ่นดูแคลนว่า ยังเป็นหนุ่ม ถึงหากว่าพระสมณโคดมจะยังเป็นหนุ่มแต่ท่านก็เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมแล้วทูลถามปัญหาเหล่านี้เถิด ลำดับนั้น สภิยปริพาชกได้หลีกจาริกไปทางพระนครราชคฤห์ เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังพระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้นแล้วปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๖๕] ข้าพระองค์ผู้มีความสงสัย มีความเคลือบแคลง มาหวังจะทูลถามปัญหา
พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้า
พระองค์ตามลำดับปัญหา ให้สมควรแก่ธรรมเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรสภิยะ ท่านมาแต่ไกล หวังจะถามปัญหา เราอันท่านถามปัญหาแล้ว
จะกระทำที่สุดแห่งปัญหาเหล่านั้น จะพยากรณ์แก่ท่านตามลำดับปัญหา

ให้สมควรแก่ธรรม ดูกรสภิยะท่านปรารถนาปัญหาข้อใดข้อหนึ่งในใจ
ก็เชิญถามเราเถิดเราจะกระทำที่สุดเฉพาะปัญหานั้นๆ แก่ท่าน ฯ

[๓๖๖] ลำดับนั้น สภิยปริพาชกดำริว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ ไม่เคยมีมาเลยหนอ เราไม่ได้แม้เพียงให้โอกาสในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นเลย พระสมณโคดมได้ทรงให้โอกาสนี้แก่เราแล้ว สภิยปริพาชกมีใจชื่นชม เบิกบาน เฟื่องฟูเกิดปีติโสมนัส ได้กราบทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไรว่าเป็นภิกษุ กล่าวบุคคลว่าผู้สงบเสงี่ยม
ด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลว่าผู้ฝึกตนแล้วอย่างไรและอย่างไรบัณฑิต
จึงกล่าวบุคคลว่า ผู้รู้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์
ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

ผู้ใดถึงความดับกิเลสด้วยมรรคที่ตนอบรมแล้ว ข้ามความสงสัยเสียได้
ละความไม่เป็นและความเป็นได้เด็ดขาด อยู่จบพรหมจรรย์ มีภพใหม่
สิ้นแล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าเป็นภิกษุผู้ใดวางเฉยในอารมณ์มีรูป
เป็นต้นทั้งหมด มีสติ ไม่เบียดเบียนสัตว์ในโลกทั้งปวง ข้ามโอฆะ
ได้แล้ว เป็นผู้สงบ ไม่ขุ่นมัว ไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้น ผู้นั้นบัณฑิต
กล่าวว่าผู้สงบเสงี่ยม ผู้ใดอบรมอินทรีย์แล้ว แทงตลอดโลกนี้และ
โลกอื่น ทั้งภายในทั้งภายนอกในโลกทั้งปวง รอเวลาสิ้นชีวิตอยู่
อบรมตนแล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้ฝึกตนแล้ว ผู้พิจารณาสงสาร
ทั้งสองอย่าง คือ จุติและอุปบัติ ตลอดกัปทั้งสิ้นแล้ว ปราศจากธุลี
ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน ผู้หมดจด ถึงความสิ้นไปแห่งชาติ ผู้นั้นบัณฑิต
กล่าวว่าผู้รู้ ฯ

[๓๖๗] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว มีใจชื่นชม เบิกบาน เฟื่องฟู เกิดปีติโสมนัส ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไรว่าเป็นพราหมณ์ กล่าวบุคคลว่าเป็นสมณะ
ด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลผู้ล้างบาปอย่างไรและอย่างไรบัณฑิต

จึงกล่าวบุคคลว่า เป็นนาค (ผู้ประเสริฐ)ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์
อันข้าพระองค์ทูลถามแล้วขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ผู้ใดลอยบาปทั้งหมดแล้ว เป็นผู้ปราศจากมลทิน มีจิตตั้งมั่นดีดำรง
ตนมั่น ก้าวล่วงสงสารได้แล้ว เป็นผู้สำเร็จกิจ (เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยคุณมี
ศีลเป็นต้น) ผู้นั้นอันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว เป็นผู้คงที่ บัณฑิต
กล่าวว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดมีกิเลสสงบแล้ว ละบุญและบาปได้แล้ว
ปราศจากกิเลสธุลีรู้โลกนี้และโลกหน้าแล้ว ล่วงชาติและมรณะได้
ผู้คงที่ เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าเป็นสมณะ ผู้ใดล้างบาป
ได้หมดในโลกทั้งปวง คือ อายตนะภายในและภายนอกแล้ว ย่อม
ไม่มาสู่กัปในเทวดาและมนุษย์ผู้สมควร ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้ล้างบาป
ผู้ใดไม่กระทำบาปอะไรๆ ในโลก สลัดออกซึ่งธรรมเป็นเครื่องประกอบ
และเครื่องผูกได้หมด ไม่ข้องอยู่ในธรรมเป็นเครื่องข้องมีขันธ์เป็นต้น
ทั้งปวง หลุดพ้นเด็ดขาดผู้คงที่ เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่า
เป็นนาค ฯ

[๓๖๘] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะพระผู้มี
พระภาคว่า

ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวใครว่าผู้ชนะเขต กล่าวบุคคลว่าเป็นผู้ฉลาดด้วย
อาการอย่างไร อย่างไรจึงกล่าวบุคคลว่าเป็นบัณฑิตและกล่าวบุคคล
ชื่อว่าเป็นมุนีด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อัน
ข้าพระองค์ทูลถามแล้วขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

ผู้ใดพิจารณา (อายตนะหรือกรรม) เขตทั้งสิ้น คือ เขตที่เป็นของทิพย์
เขตของมนุษย์และเขตของพรหมแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูก
อันเป็นรากเง่าแห่งเขตทั้งหมด ผู้คงที่เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้
ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นผู้ชนะเขต ผู้ใดพิจารณากะเปาะฟอง (กรรม) ทั้งสิ้น

คือ กะเปาะฟองที่เป็นของทิพย์ กะเปาะฟองของมนุษย์ และกะเปาะ
ฟองของพรหมแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นรากเง้าแห่ง
กะเปาะฟองทั้งหมด ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า
เป็นผู้ฉลาด ผู้ใดพิจารณาอายตนะทั้งสองคือ อายตนะภายในและ
ภายนอกแล้ว เป็นผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์ ก้าวล่วงธรรมดำและธรรมขาว
ได้แล้ว ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นบัณฑิต
ผู้ใดรู้ธรรมของอสัตบุรุษและของสัตบุรุษในโลกทั้งปวง คือ ในภายใน
และภายนอก แล้วดำรงอยู่ ผู้นั้นอันเทวดาและมนุษย์บูชา ล่วงธรรม
เป็นเครื่องข้องและข่าย คือ ตัณหาและทิฐิแล้ว ท่านผู้รู้ทั้งหลาย
กล่าวว่าเป็นมุนี ฯ

[๓๖๙] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า
บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไร ว่าผู้ถึงเวท กล่าวบุคคลว่าผู้รู้ตาม
ด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลผู้มีความเพียร ด้วยอาการอย่างไร
และบุคคลบัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ชื่อว่าอาชาไนยด้วยอาการอย่างไร
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัส
พยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

ผู้ใดพิจารณาเวททั้งสิ้น อันเป็นของมีอยู่แห่งสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย
ปราศจากความกำหนัดในเวทนาทั้งปวงผู้นั้นล่วงเวททั้งหมดแล้ว
บัณฑิตกล่าวว่าผู้ถึงเวท ผู้ใดใคร่ครวญธรรมอันเป็นเครื่องทำให้เนิ่นช้า
และนามรูปอันเป็นรากเง่าแห่งโรค ทั้งภายในทั้งภายนอกแล้ว เป็นผู้
หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งโรคทั้งปวง ผู้คงที่ เห็นปานนั้น
ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้รู้ตาม ผู้ใดงดเว้นจากบาปทั้งหมดล่วงความทุกข์
ในนรกได้แล้ว ดำรงอยู่ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้มีความเพียร ผู้นั้นมี
ความแกล้วกล้า มีความเพียร ผู้คงที่เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าเป็น
นักปราชญ์ ผู้ใดตัดเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งธรรมเป็นเครื่องข้อง

ทั้งภายในทั้งภายนอกได้แล้ว หลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูกอันเป็นรากเง่า
แห่งธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งปวง ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นบัณฑิต
กล่าวว่าเป็นผู้ชื่อว่าอาชาไนย

[๓๗๐] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไร ว่าผู้ทรงพระสูตร กล่าวบุคคลว่าเป็น
อริยะด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลว่าผู้มีจรณะด้วยอาการอย่างไร และ
บุคคลบัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้ชื่อว่าปริพาชกด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัส
พยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้ฟังแล้ว รู้ยิ่งธรรมทั้งมวล ครอบงำธรรมที่มีโทษ
และไม่มีโทษอะไรๆ อันมีอยู่ในโลกเสียได้ ไม่มีความสงสัย หลุด
พ้นแล้ว ไม่มีทุกข์ในธรรมมีขันธ์และอายตนะเป็นต้นทั้งปวง ว่าผู้ทรง
พระสูตร บุคคลนั้นรู้แล้วตัดอาลัย (และ) อาสวะได้แล้ว ย่อมไม่
เข้าถึงการนอนในครรภ์ บรรเทาสัญญา ๓ อย่าง และเปือกตม คือ
กามคุณแล้วย่อมไม่มาสู่กัป บัณฑิตกล่าวว่าเป็นอริยะ ผู้ใดในศาสนานี้
เป็นผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุเพราะจรณะ เป็นผู้ฉลาด รู้ธรรมได้ในกาล
ทุกเมื่อ ไม่ข้องอยู่ในธรรมมีขันธ์เป็นต้นทั้งปวง มีจิตหลุดพ้นแล้ว
ไม่มีปฏิฆะ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้มีจรณะ ผู้ใดขับไล่กรรมอันมีทุกข์
เป็นผล ซึ่งมีอยู่ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และเป็นปัจจุบันได้แล้ว
มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาเที่ยวไป กระทำมายากับทั้งมานะ ความโลภ
ความโกรธ และนามรูปให้มีที่สุดได้แล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าปริพาชก
ผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุ ฯ

[๓๗๑] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว มีใจชื่นชม เฟื่องฟู เบิกบาน เกิดปีติโสมนัส ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า

ข้างหนึ่งแล้วประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้ชมเชยพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาอันสมควรในที่เฉพาะพระพักตร์ว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดินพระองค์ทรง
กำจัดทิฐิ ๓ และทิฐิ ๖๐ ที่อาศัยคัมภีร์อันเป็นวาทะเป็นประธานของ
สมณะผู้มีลัทธิอื่น ที่อาศัยอักขระคือความหมายรู้กัน (ว่าหญิงว่าชาย)
และสัญญาอันวิปริต(ซึ่งเป็นที่ยึดถือ) ทรงก้าวล่วงความมืด คือ
โอฆะได้แล้วพระองค์เป็นผู้ถึงที่สุด ถึงฝั่งแห่งทุกข์ เป็นพระอรหันต์
(ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ) ทรงสำคัญพระองค์ว่าผู้มีอาสวะสิ้นแล้วมีความ
รุ่งเรือง มีความรู้ มีพระปัญญามาก ทรงช่วยข้าพระองค์ผู้กระทำที่สุด
ทุกข์ให้ข้ามได้แล้ว เพราะพระองค์ได้ทรงทราบข้อที่ข้าพระองค์
สงสัยแล้ว ทรงช่วยให้ข้าพระองค์ข้ามพ้นความสงสัย ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นมุนี ผู้ทรงบรรลุธรรมที่ควรบรรลุในทางแห่งมุนี ผู้ไม่มีกิเลสดุจ
หลักตอผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์
พระองค์เป็นผู้สงบดีแล้ว พระองค์ผู้มีพระจักษุ ทรงพยากรณ์ความ
สงสัยของข้าพระองค์ที่ได้มีแล้วในกาลก่อนแก่ข้าพระองค์พระองค์เป็น
มุนีผู้ตรัสรู้เองแน่แท้ พระองค์ไม่มีนิวรณ์ อนึ่งอุปายาสทั้งหมด
พระองค์ทรงกำจัดเสียแล้ว ถอนขึ้นได้แล้วพระองค์เป็นผู้เยือกเย็น
เป็นผู้ถึงการฝึกตน มีพระปัญญาเครื่องจำทรง มีความบากบั่นเป็น
นิตย์ในสัจจะ เทวดาทั้งปวงทั้งสองพวก (คือ อากาสัฏฐเทวดา
และภุมมัฏฐเทวดา)ที่อาศัยอยู่ในนารทบรรพต ย่อมชื่นชมต่อพระองค์
ผู้ประเสริฐยิ่งผู้มีความเพียรใหญ่ ผู้แสดงธรรมเทศนา ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นบุรุษอันสูงสุด ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์ บุคคลผู้เปรียบ
เสมอพระองค์ ไม่มีในโลกพร้อมทั้งเทวโลก พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า
เป็นพระศาสดาเป็นมุนีผู้ครอบงำมาร พระองค์ทรงตัดอนุสัย ข้าม
โอฆะได้เองแล้ว ทรงช่วยให้หมู่สัตว์นี้ข้ามได้ด้วย พระองค์ทรงก้าว

อุปธิ ทำลายอาสวะได้แล้ว พระองค์เป็นดังสีหะ ไม่มีอุปาทาน ทรงละ
ความกลัวและความขลาดได้แล้วไม่ทรงติดอยู่ในบุญและบาปทั้งสอง
อย่าง เปรียบเหมือนดอกบัวขาบที่งามไม่ติดอยู่ในน้ำฉะนั้น ข้าแต่
พระองค์ผู้มีความเพียร ขอเชิญพระองค์โปรดเหยียบพระบาทออกมาเถิด
สภิยะจะขอถวายบังคมพระบาทของพระศาสดา ฯ

[๓๗๒] ลำดับนั้นแล สภิยปริพาชก หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงซึ่งพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด ฯ

พ. ดูกรสภิยะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรถีย์มาก่อน หวังบรรพชาหวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือนไปแล้วภิกษุทั้งหลายพอใจ จึงยังผู้นั้นผู้อยู่ปริวาสแล้ว ให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่ว่าเรารู้ความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์มาก่อน หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือนภิกษุทั้งหลายพอใจ จึงยังผู้นั้นผู้อยู่ปริวาสแล้วให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุไซร้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาส ๔ ปี เมื่อล่วง ๔ ปีแล้ว ภิกษุทั้งหลายพอใจขอจงยังข้าพระองค์ผู้อยู่ปริวาสแล้วให้บรรพชาอุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเถิด ฯ

สภิยปริพาชก ได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วครั้นท่านสภิยะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาทมีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีกก็ท่านสภิยะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลายฉะนี้แล ฯ

จบสภิยสูตรที่ ๖

เสลสูตรที่ ๗

[๓๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคุตตราปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมของชาวอังคุตตราปะชื่ออาปณะ ฯ

เกณิยชฎิลได้สดับข่าวมาว่า พระสมณโคดมศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคุตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมชื่ออาปณะตามลำดับ ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมพระองค์นั้นแล ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ... ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตามพระองค์ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์เห็นปานนั้นย่อมเป็นความดีแล ฯ

ครั้งนั้นแล เกณิยชฎิลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เกณิยชฎิลเห็นแจ้ง ให้สมาทานอาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถา ฯ

ลำดับนั้น เกณิยชฎิล อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าขอพระโคดมผู้เจริญ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระเจ้าข้า ฯ

[๓๗๔] เมื่อเกณิยชฎิลกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเกณิยชฎิลว่า ดูกรเกณิยะ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑๒๕๐ รูป อนึ่ง ท่านก็เลื่อมใสในพวกพราหมณ์ยิ่งนัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ เกณิยชฎิลก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใสในพวกพราหมณ์ก็จริง ถึงอย่างนั้นก็ขอ

พระโคดมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ... แม้ครั้งที่ ๓ เกณิยชฎิล ... พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยดุษณีภาพ

ลำดับนั้นแล เกณิยชฎิลทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกจากอาสนะ เข้าไปสู่อาศรมของตนแล้ว เรียกมิตร (กรรมกร) อำมาตย์และญาติสาโลหิตทั้งหลายมา กล่าวว่า มิตรอำมาตย์ และญาติสาโลหิตผู้เจริญทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ข้าพเจ้านิมนต์พระสมณโคดมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตในวันพรุ่งนี้ ขอท่านทั้งหลายช่วยข้าพเจ้าขวนขวายด้วยกาย พวกมิตร อำมาตย์และญาติสาโลหิตทั้งหลายของเกณิยชฎิลรับคำแล้ว บางพวกขุดเตา บางพวกผ่าฝืน บางพวกล้างภาชนะ บางพวกช่วยตั้งหม้อน้ำ บางพวกปูอาสนะ ส่วนเกณิยชฎิลตกแต่งปะรำเอง ฯ

[๓๗๕] ก็สมัยนั้นแล เสลพราหมณ์อาศัยอยู่ในอาปณนิคม เป็นผู้รู้จบไตรเพท พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆัณฑุและคัมภีร์เกตุภะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติหาสเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาปุริสลักษณะ ทั้งบอกมนต์แก่มาณพ ๓๐๐ คนด้วย ก็สมัยนั้นเกณิยชฎิลเป็นผู้เลื่อมใสในเสลพราหมณ์ยิ่งนัก ฯ

ครั้งนั้นแล เสลพราหมณ์แวดล้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เดินเที่ยวพักผ่อนอยู่ ได้เข้าไปสู่อาศรมของเกณิยชฎิล ได้เห็นคนบางพวกขุดเตา ฯลฯบางพวกปูอาสนะ ในอาศรมของเกณิยชฎิล ส่วนเกณิยชฎิลตกแต่งโรงปะรำเองครั้นแล้วได้ถามเกณิยชฎิลว่า ท่านเกณิยผู้เจริญจักมีอาวาหะ วิวาหะ หรือเตรียมจัดมหายัญหรือ หรือท่านได้ทูลเชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าพิมพิสารจอมทัพ พร้อมทั้งรี้พล เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ฯ

เกณิยชฎิลตอบว่า ท่านเสละผู้เจริญ อาวาหะหรือวิวาหะจะมีแก่ข้าพเจ้าก็หามิได้ แม้พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าพิมพิสารจอมทัพ พร้อมทั้งรี้พลข้าพเจ้าก็มิได้ทูลเชิญเพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ แต่ข้าพเจ้าจัดมหายัญ พระสมณโคดมผู้ศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคุตตราปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมชื่ออาปณะตามลำดับ ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมนั้นแลขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ ทรงเบิกบานแล้วเป็นผู้จำแนกธรรมดังนี้ ข้าพเจ้านิมนต์พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตในวันพรุ่งนี้ ฯ

ส. ท่านเกณิยะผู้เจริญ ท่านกล่าวว่า พุทโธ หรือ ฯ

ก. ท่านเสละผู้เจริญ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ ฯ

ส. ท่านเกณิยะผู้เจริญ ท่านกล่าวว่า พุทโธ หรือ ฯ

ก. ท่านเสละผู้เจริญ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์ดำริว่า แม้เสียงประกาศว่า พุทโธ หาได้ยากในโลก พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ซึ่งมาในมนต์ของพวกเรา ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง ทรงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้วคฤหบดีแก้ว ปรินายกแก้วเป็นที่ ๗ พระราชโอรสของพระองค์มีกว่าพันล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีระกษัตริย์ สามารถย่ำยีกองทัพของข้าศึกได้พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศาตรา ทรงครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ๑ ถ้าแลเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ๑ เสลพราหมณ์ถามว่า ท่านเกณิยะผู้เจริญ ก็บัดนี้พระโคดมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เจริญพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ไหน ฯ

[๓๗๖] เมื่อเสลพราหมณ์ถามอย่างนี้แล้ว เกณิยชฎิลได้ยกแขนขวาขึ้นชี้แล้ว กล่าวกะเสลพราหมณ์ว่า ท่านเสละผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ทิวไม้มีสีเขียวนั่น ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วกล่าวเตือนมาณพเหล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงเงียบเสียง ค่อยๆ เดินตามกันมา เพราะท่านผู้เจริญเหล่านั้นเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนราชสีห์ ให้ยินดีได้ยาก ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เวลาเราสนทนากับพระสมณโคดม ท่านทั้งหลายอย่าพูดสอดขึ้นในระหว่างถ้อยคำของเรา จงรอให้ถ้อยคำของเราจบลงก่อน เสลพราหมณ์ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ครั้นแล้ว เสลพราหมณ์ได้ตรวจดูมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในพระกายของพระผู้มีพระภาค ก็ได้เห็นมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการโดยมากเว้นอยู่ ๒ ประการ คือ พระคุยหะเร้นอยู่ในฝัก ๑ พระชิวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบแคลงสงสัยไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ ครั้งนั้นแลพระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า เสลพราหมณ์นี้ เห็นมหาปุริส

ลักษณะ ๓๒ ประการของเราโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ คุยหะเร้นอยู่ในฝัก ๑ ชิวหาใหญ่ ๑จึงยังเคลือบแคลงสงสัยไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ ทันใดนั้นพระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธาภิสังขาร ให้เสลพราหมณ์ได้เห็นพระคุยหะเร้นอยู่ฝัก และทรงแลบพระชิวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้ง ๒ กลับไปมาสอดเข้าช่องพระนาสิกทั้ง ๒ กลับไปมา แผ่ปิดมณฑลพระนลาต เสลพราหมณ์คิดว่าพระสมณโคดม ทรงประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการบริบูรณ์ไม่บกพร่อง แต่เราไม่ทราบว่า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ ก็แลเราได้ฟังคำของพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่าผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำพระองค์ให้ปรากฏในเมื่อบุคคลกล่าวถึงคุณของพระองค์ ถ้ากระไรเราพึงชมเชยพระสมณโคดมเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควร ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์ได้ชมเชยพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควรว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์มีพระกายบริบูรณ์ สวยงามประสูติดีแล้ว มีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณดุจทองคำมีพระเขี้ยวขาวดี มีความเพียร อวัยวะใหญ่น้อยเหล่าใดมีแก่คนผู้เกิดดีแล้ว อวัยวะใหญ่น้อยเหล่านั้นทั้งหมดในพระกายของพระองค์เป็นมหาปุริสลักษณะ พระองค์มีพระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์งาม มีกายใหญ่ตรง มีรัศมีรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางสมณสงฆ์ดังพระอาทิตย์ พระองค์เป็นภิกษุมีพระเนตร์งาม มีพระฉวีวรรณงามเปล่งปลั่งดังทองคำประโยชน์อะไรด้วยความเป็นสมณะของพระองค์ผู้มีวรรณะอันอุดมอย่างนี้ พระองค์ควรเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ผู้ประเสริฐในราชสมบัติ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ผู้ทรงชนะแล้ว ผู้เป็นใหญ่ในชมพูทวีปมีกษัตริย์ประเทศราชตามเสด็จ ข้าแต่พระโคดม ขอพระองค์ทรงเป็นพระราชาที่พระราชาทรงบูชา เป็นจอมมนุษย์ ครองราชสมบัติเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๓๗๗] ดูกรเสลพราหมณ์ เราเป็นพระราชาชั้นเยี่ยมเป็นพระธรรมราชา เรายังจักรที่ใครๆ พึงให้เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปโดยธรรม ฯ

เสลพราหมณ์กราบทูลว่า

พระองค์ทรงปฏิญาณว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เป็นพระธรรมราชาชั้นเยี่ยม ข้าแต่พระโคดม พระองค์ตรัสว่า จะยังจักรให้เป็นไปโดยธรรม ใครหนอเป็นสาวกเสนาบดีของพระองค์ผู้ประพฤติตามพระศาสดา ใครจะยังธรรมจักรที่พระองค์ให้เป็นไปแล้วนี้ ให้เป็นไปตาม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเสลพราหมณ์

สารีบุตรผู้เกิดตามตถาคต จะยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมที่เราให้เป็นไปแล้ว ให้เป็นไปตาม ดูกรพราหมณ์ ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง เราได้รู้ยิ่งแล้ว ธรรมที่ควรให้เจริญ เราได้ให้เจริญแล้วและธรรมที่ควรละ เราละได้แล้ว เพราะเหตุนั้นเราจึงเป็นพระพุทธะ ดูกรพราหมณ์ ท่านจงขจัดความสงสัยในเราเสีย จงน้อมใจเชื่อ การได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธะทั้งหลายเนืองๆ เป็นกิจที่ได้โดยยาก ความปรากฏเนืองๆแห่งพระสัมมาสัมพุทธะพระองค์ใดแล หาได้ยากในโลก เราเป็นพระสัมพุทธะองค์นั้น ผู้เป็นศัลยแพทย์ชั้นเยี่ยม เราเป็นผู้ประเสริฐไม่มีผู้เปรียบ ย่ำยีมารแลเสนามารเสียได้ ทำปัจจามิตรทั้งหมดไว้ในอำนาจไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ บันเทิงอยู่ ฯ

เสลพราหมณ์กล่าวว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงฟังคำนี้ที่พระผู้มีพระภาคมหาวีรบุรุษผู้มีจักษุ ผู้เป็นศัลยแพทย์ตรัสอยู่ ดังสีหะบันลืออยู่ในป่าฉะนั้น ถึงแม้พระองค์จะเป็นผู้เกิดในสกุลต่ำทราม (ก็ตามที)ใครๆ ได้เห็นพระองค์ผู้ประเสริฐไม่มีผู้เปรียบ ย่ำยีมารและเสนามารเสียได้ จะไม่พึงเลื่อมใส (ไม่มีเลย) ผู้ใดปรารถนาก็จงตามเรามา หรือผู้ใดไม่ปรารถนาก็จงไปเถิด เราจักบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธะผู้มีปัญญาอันประเสริฐนี้ ถ้าท่านผู้เจริญชอบใจคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธะ อย่างนี้ไซร้ แม้พวกเราก็จักบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธะผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ ฯ

พราหมณ์ทั้ง ๓๐๐ เหล่านี้ ได้ประนมอัญชลีทูลขอว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลาย จักประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเสลพราหมณ์

พรหมจรรย์เรากล่าวดีแล้ว ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล
เป็นที่ออกบวชอันไม่เปล่าประโยชน์ ของบุคคลผู้ไม่ประมาทศึกษาอยู่ ฯ

[๓๗๘] เสลพราหมณ์พร้อมกับบริษัทได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ครั้งนั้นแล พอล่วงราตรีนั้นไป เกณิยชฎิล สั่งให้ตกแต่งขาทนียะโภชนียาหารอันประณีตไว้ในอาศรมของตน เสร็จแล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว ลำดับนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังอาศรมของเกณิยชฎิล ครั้นแล้ว ประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ลำดับนั้นเกณิยชฎิล อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้อิ่มหนำสำราญด้วยขาทนียะโภชนียาหารอันประณีต ด้วยมือของตนเมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว เกณิยชฎิลถืออาสนะต่ำแห่งหนึ่ง นั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณิยชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

ยัญทั้งหลายมีการบูชาไฟเป็นประมุข ฉันท์ทั้งหลายมีสาวิตติฉันท์เป็น
ประมุข พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลายพระจันทร์เป็นประมุข
ของดาวนักษัตร์ทั้งหลาย พระอาทิตย์เป็นประมุขของความร้อนทั้งหลาย
พระสงฆ์แล เป็นประมุขของบุคคลทั้งหลายผู้มุ่งบุญ บูชาอยู่ ฯ

[๓๗๙] ครั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณิยชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ลำดับนั้นแล ท่านพระเสละพร้อมด้วยบริษัท หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระเสละพร้อมด้วยบริษัท ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งๆ ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท่านพระเสละ พร้อมทั้งบริษัทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ห่มจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักษุ ข้าพระองค์ทั้งหลายถึงสรณะในวัน
ที่ ๘ แต่วันนี้ไป เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลาย ฝึกฝนตนอยู่ใน

ศาสนาของพระองค์ ๗ ราตรี พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า เป็นศาสดา เป็นมุนีครอบงำมาร ทรงตัดอนุสัยแล้ว เป็นผู้ข้ามได้เองแล้ว ทรงช่วยเหลือหมู่สัตว์นี้ให้ข้ามได้ พระองค์ทรงก้าวล่วงอุปธิได้แล้ว ทรงทำลายอาสวะทั้งหลายแล้ว ไม่ทรงถือมั่น ทรงละความกลัวและความขลาดได้แล้วดังสีหะ ภิกษุ ๓๐๐ รูปนี้ยืนประนมอัญชลีอยู่ข้าแต่พระวีรเจ้า ขอพระองค์ทรงเหยียดพระบาทยุคลเถิดท่านผู้ประเสริฐทั้งหลาย จงถวายบังคมพระบาทยุคลของพระศาสดา ฯ

จบเสลสูตรที่ ๗

สัลลสูตรที่ ๘

[๓๘๐] ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมาย ใครๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบาก ทั้งน้อย และประกอบด้วยทุกข์ สัตว์ทั้งหลาย ผู้เกิดแล้ว จะไม่ตายด้วยความพยายามอันใดความพยายามอันนั้นไม่มีเลย แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตายเพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา ผลไม้สุกงอมแล้วชื่อว่าย่อมมีภัยเพราะจะต้องร่วงหล่นไปในเวลาเช้า ฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้ว ชื่อว่าย่อมมีภัย เพราะจะต้องตายเป็นนิตย์ ฉันนั้น ภาชนะดินที่นายช่างทำแล้วทุกชนิด มีความแตกเป็นที่สุด แม้ฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ฉันนั้น ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาด ล้วนไปสู่อำนาจของมฤตยู มีมฤตยูเป็นที่ไปในเบื้องหน้าด้วยกันทั้งหมด เมื่อสัตว์เหล่านั้นถูกมฤตยูครอบงำแล้วต้องไปปรโลก บิดาจะป้องกันบุตรไว้ก็ไม่ได้ หรือพวกญาติจะป้องกันพวกญาติไว้ก็ไม่ได้ ท่านจงเห็น เหมือนเมื่อหมู่ญาติของสัตว์ทั้งหลายผู้จะต้องตาย กำลังแลดูรำพันอยู่โดยประการต่างๆ สัตว์ผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้นถูกมฤตยูนำไปเหมือนโคที่บุคคลจะพึงฆ่าถูกนำไปตัวเดียวฉะนั้น ความตายและความแก่กำจัดสัตว์โลกอยู่อย่างนี้ เพราะเหตุนั้น

นักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัดสภาพของโลกแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศกท่านย่อมไม่รู้ทางของผู้มาหรือผู้ไป ไม่เห็นที่สุดทั้งสองอย่างถึงจะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์ ถ้าผู้คร่ำครวญหลงเบียดเบียนตนอยู่จะยังประโยชน์อะไรๆ ให้เกิดขึ้นได้ไซร้ บัณฑิตผู้เห็นแจ้งก็พึงกระทำความคร่ำครวญนั้น บุคคลจะถึงความสงบใจได้ เพราะการร้องไห้ เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น และสรีระของผู้นั้นก็จะซูบซีดบุคคลผู้เบียดเบียนตนเอง ย่อมเป็นผู้ซูบผอม มีผิวพรรณเศร้าหมองสัตว์ทั้งหลายผู้ละไปแล้ว ย่อมรักษาตนไม่ได้ด้วยความรำพันนั้น การรำพันไร้ประโยชน์ คนผู้ทอดถอนถึงบุคคลผู้ทำกาละแล้ว ยังละความเศร้าโศกไม่ได้ ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก ย่อมถึงทุกข์ยิ่งขึ้น ท่านจงเห็นคนแม้เหล่าอื่นผู้เตรียมจะดำเนินไปตามยถากรรม (และ)สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้มาถึงอำนาจแห่งมัจจุแล้ว กำลังพากันดิ้นรนอยู่ทีเดียว ก็สัตว์ทั้งหลายย่อมสำคัญด้วยอาการใดๆ อาการนั้นๆ ย่อมแปรเป็นอย่างอื่นไปในภายหลัง ความพลัดพรากกัน เช่นนี้ย่อมมีได้ ท่านจงดูสภาพแห่งโลกเถิดมาณพแม้จะพึงเป็นอยู่ร้อยปีหรือยิ่งกว่านั้น ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติ ต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้ เพราะเหตุนั้น บุคคลฟังพระธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว เห็นคนผู้ล่วงลับทำกาละแล้ว กำหนดรู้อยู่ว่า บุคคลผู้ล่วงลับทำกาละแล้วนั้นเราไม่พึงได้ว่า จงเป็นอยู่อีกเถิด ดังนี้ พึงกำจัดความรำพันเสีย บุคคลพึงดับไฟที่ไหม้ลุกลามไปด้วยน้ำ ฉันใดนรชนผู้เป็นนักปราชญ์ มีปัญญา เฉลียวฉลาด พึงกำจัดความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นเสีย โดยฉับพลันเหมือนลมพัดนุ่นฉะนั้น คนผู้แสวงหาความสุขเพื่อตน พึงกำจัดความรำพันความทะยานอยากและความโทมนัสของตน พึงถอนลูกศรคือกิเลสของตนเสีย เป็นผู้มีลูกศร คือ กิเลสอันถอนขึ้นแล้ว อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วถึงความสงบใจ ก้าวล่วงความเศร้าโศกได้ทั้งหมด เป็นผู้ไม่มีความเศร้าโศกเยือกเย็น ฉะนี้แล ฯ

จบสัลลสูตรที่ ๘

วาเสฏฐสูตรที่ ๙

[๓๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานงคลวันใกล้อิจฉานังคลคาม ก็สมัยนั้น พราหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเป็นอันมาก คือจังกีพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ โปกขรสาติพราหมณ์ ชาณุสโสณีพราหมณ์โตเทยยพราหมณ์ และพราหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเหล่าอื่น อาศัยอยู่ในอิจฉานังคลคาม ครั้งนั้นแล วาเสฏฐมาณพและภารทวาชมาณพ เดินพักผ่อนอยู่ได้สนทนากันในระหว่างว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุอย่างไร ภารทวาชมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญบุคคลผู้เป็นอุภโตสุชาตทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา มีครรภ์เป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนได้ด้วยอ้างถึงชาติ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ฯ

วาเสฏฐมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้มีศีลและถึงพร้อมด้วยวัตร บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ฯ

ภารทวาชมาณพไม่สามารถจะให้วาเสฏฐมาณพยินยอมได้เลย และวาเสฏฐมาณพก็ไม่สามารถจะให้ภารทวาชมาณพยินยอมได้ ฯ

ลำดับนั้นแล วาเสฏฐมาณพจึงกล่าวกะภารทวาชมาณพว่า ท่านภารทวาชะพระสมณโคดมผู้ศากยบุตรนี้ เสด็จออกผนวชจากศากยสกุล ประทับอยู่ ณราวป่าอิจฉานังคลวัน ใกล้อิจฉานังคลคาม ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมพระองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นฯลฯ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ท่านภารทวาชะเราทั้งสองจงไปเฝ้าพระสมณโคดมเถิด ครั้นแล้วจักทูลถามเนื้อความนี้ พระสมณโคดมจักตรัสพยากรณ์แก่เราด้วยประการใด เราจักทรงจำข้อความนั้นไว้ด้วยประการนั้น ฯ

ภารทวาชมาณพ รับคำวาเสฏฐมาณพแล้ว ลำดับนั้น วาเสฏฐมาณพและภารทวาชมาณพได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว วาเสฏฐมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้มีไตรวิชชา อันอาจารย์
ยกย่องและรับรอง ข้าพระองค์เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ของโปกขรสาติพราหมณ์
ภารทวาชมาณพนี้ เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ของตารุกขพราหมณ์ ข้าพระองค์
ทั้งสองเป็นผู้ถึงความสำเร็จในเวทที่อาจารย์ผู้มีไตรวิชชาบอกแล้ว
เป็นผู้เข้าใจตัวบทและเป็นผู้ชำนาญไวยากรณ์ ในเวท เช่นกับ
อาจารย์ ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ทั้งสองมีการโต้เถียงกันเพราะการ
อ้างถึงชาติ ภารทวาชมาณพกล่าวว่า บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติ
ส่วนข้าพระองค์กล่าวว่า บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะกรรม ข้าแต่พระ
โคดมผู้มีพระจักษุ ขอพระองค์จงทรงทราบอย่างนี้ ข้าพระองค์ทั้งสอง
นั้นไม่สามารถจะให้กันและกันยินยอมได้ จึงพากันมาเพื่อจะทูลถามพระ
องค์ผู้ปรากฏว่า เป็นพระสัมพุทธะ ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ทั้ง
สอง ประนมอัญชลีเข้ามาถวายนมัสการพระองค์ผู้ปรากฏว่า เป็นพระ
สัมพุทธะในโลก เหมือนชนทั้งหลาย ประนมอัญชลีเข้ามาไหว้
นมัสการพระจันทร์อันเต็มดวง ฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสองขอทูลถามใน
พระโคดมผู้มีพระจักษุ ผู้อุบัติขึ้นดีแล้วในโลกว่าบุคคลเป็นพราหมณ์
เพราะชาติหรือเพราะกรรม ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ทั้งสอง
ผู้ไม่รู้ ด้วยอาการที่ข้าพระองค์ทั้งสองจะพึงรู้จักพราหมณ์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวาเสฏฐะ

เราจักพยากรณ์แก่ท่านทั้งหลายตามลำดับตามสมควร สัตว์ทั้งหลายมี
ความแตกต่างกันโดยชาติ เพราะชาติของสัตว์เหล่านั้น มีประการต่างๆ
กัน ท่านทั้งหลายย่อมรู้จักหญ้าและต้นไม้ แต่หญ้าและต้นไม้ ก็ไม่
ยอมรับว่าเป็นหญ้าเป็นต้นไม้ หญ้าและต้นไม้เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จ
มาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่างๆ กัน แต่นั้นท่านทั้งหลายจงรู้จัก
หนอน ตั๊กแตน มดดำ และมดแดง สัตว์เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จ
มาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่างๆ กัน ท่านทั้งหลายจงรู้จักสัตว์ ๔ เท้า
ทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ สัตว์เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะ
ชาติของมันต่างๆ กัน ต่อแต่นั้น ท่านทั้งหลายจงรู้จักปลาที่เกิดในน้ำ

เที่ยวไปในน้ำ ปลาเหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันมีต่างๆ กัน ถัดจากนั้นท่านทั้งหลายจงรู้จักนกที่บินไปในเวหา นกเหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่างๆ กัน เพศที่สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมาก ไม่มีในมนุษย์ทั้งหลาย เหมือนอย่างสัณฐานที่สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมากในชาติเหล่านี้ฉะนั้น การกำหนดด้วยผม ศีรษะ หู นัยน์ตา ปากจมูก ริมฝีปาก คิ้ว คอ บ่า ท้อง หลัง ตะโพก อกที่แคบ เมถุน มือ เท้า นิ้วมือ เล็บ แข้ง ขา วรรณะหรือเสียง ว่าผมเป็นต้น ของพราหมณ์เป็นเช่นนี้ ของกษัตริย์เป็นเช่นนี้ย่อมไม่มีเลย เพศที่สำเร็จมาแต่ชาติไม่มีในมนุษย์ทั้งหลายเลย เหมือนอย่างสัณฐานที่สำเร็จมาแต่ชาติในชาติเหล่าอื่น ฉะนั้น ความแตกต่างกันแห่งสัณฐานมีผมเป็นต้นนี้ ที่สำเร็จมาแต่กำเนิดย่อมไม่มีในสรีระของตนๆ เฉพาะในตัวมนุษย์ทั้งหลายเลย แต่ความต่างกันในมนุษย์ทั้งหลาย บัณฑิตกล่าวไว้โดยสมัญญา ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งอาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชาวนา มิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยศิลปะเป็นอันมาก ผู้นั้นเป็นศิลปินมิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่ง อาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้ามิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีวิตด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นผู้รับใช้ มิใช่พราหมณ์ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร มิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งอาศัยลูกศรและศาตราเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นนักรบอาชีพ มิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยความเป็นปุโรหิต ผู้นั้นเป็นผู้ยังบุคคลให้บูชา มิใช่เป็นพราหมณ์ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งปกครองบ้านและแว่นแคว้น ผู้นั้นเป็นพระราชามิใช่พราหมณ์

ก็เราหากล่าวผู้เกิดแต่กำเนิดในท้องมารดาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ ผู้นั้น เป็นผู้ชื่อว่าโภวาที ผู้นั้นแลยังเป็นผู้มีเครื่องกังวล เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีเครื่องกังวลผู้ไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ตัดสังโยชน์ได้ทั้งหมด ไม่สะดุ้งเลย ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องแล้ว พรากโยคะทั้ง ๔ ได้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ตัดชะเนาะคือความโกรธ เชือกคือ ตัณหา หัวเงื่อน คือทิฐิ ๖๒ พร้อมทั้งสายโยง คือ อนุสัย เสียได้ ผู้มีลิ่มสลักอันถอดแล้ว ผู้ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นได้ซึ่งคำด่าว่า การทุบตีและการจองจำ ผู้มีกำลังคือขันติ ผู้มีหมู่พลคือขันตี ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีล ไม่มีกิเลสอันฟูขึ้น ฝึกตนแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายมีในที่สุด ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย ดุจน้ำไม่ติดอยู่ในใบบัว ดุจเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้ชัดความสิ้นไปแห่งทุกข์ของตน ในศาสนานี้แล ผู้ปลงภาระแล้วพรากกิเลสได้หมดแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้มีปัญญาลึกซึ้ง มีเมธา ผู้ฉลาดในทางและมิใช่ทาง ผู้บรรลุถึงประโยชน์อันสูงสุด ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยคน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์และบรรพชิต ไม่มีความอาลัยเที่ยวไป มีความปรารถนาน้อย ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งผู้ที่สะดุ้งและมั่นคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ปองร้าย ผู้ดับเสียได้ในผู้ที่มีอาชญาในตน ผู้ไม่ยึดถือในผู้ที่มีความยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ทำราคะ โทสะ มานะ และมักขะ ให้ตกไปแล้ว ดุจเมล็ดพันธุ์ผักกาดตกไปจากปลายเหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้เปล่งถ้อยคำไม่หยาบ ให้รู้ความกันได้ เป็นคำจริงซึ่งไม่เป็นเหตุทำใครๆ ให้ข้องอยู่ ว่าเป็นพราหมณ์ ก็เรากล่าวผู้ไม่ถือเอาสิ่งของยาวหรือสั้น น้อยหรือใหญ่ งามและไม่งาม ซึ่งเจ้าของมิได้ให้แล้วในโลก ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้ไม่มีความหวังทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ผู้สิ้นหวัง พรากกิเลสได้หมดแล้ว

ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่มีความอาลัย รู้แล้วทั่วถึง ไม่มีความสงสัย หยั่งลงสู่นิพพาน ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละทิ้งบุญและบาปทั้ง ๒ ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องได้แล้ว ไม่มีความเศร้าโศก ปราศจากธุลี บริสุทธิ์แล้วว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้มีความยินดีในภพหมดสิ้นแล้วผู้บริสุทธิ์ มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัวดุจพระจันทร์ที่ปราศจากมลทิน ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ล่วงทางอ้อมหล่มสงสาร โมหะเสียได้ เป็นผู้ข้ามถึงฝั่ง เพ่งฌาน ไม่หวั่นไหว ไม่มีความสงสัย ดับกิเลสได้แล้วเพราะไม่ถือมั่นว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละกามในโลกนี้ได้เด็ดขาดเป็นผู้ไม่มีเรือน บวชเสียได้ มีกามราคะหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละตัณหาในโลกนี้ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่มีเรือน งดเว้น มีตัณหาและภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละโยคะที่เป็นของมนุษย์ แล้วล่วงโยคะที่เป็นของทิพย์เสียได้ ผู้พรากแล้วจากโยคะทั้งปวงว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละความยินดีและความไม่ยินดีเป็นผู้เยือกเย็น หาอุปธิมิได้ ผู้ครอบงำโลกทั้งปวง มีความเพียร ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้จุติและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย โดยอาการทั้งปวง ผู้ไม่ข้อง ไปดี ตรัสรู้แล้วว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่เทวดา คนธรรพ์ และมนุษย์รู้คติไม่ได้ ผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้ไม่มีเครื่องกังวลในขันธ์ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน ไม่มีเครื่องกังวล ไม่ยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์เรากล่าวผู้องอาจ ประเสริฐ เป็นนักปราชญ์ แสวงหาคุณใหญ่ชนะมาร ไม่มีความหวั่นไหว ล้างกิเลสหมด ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้เห็นสวรรค์และอบาย และถึงความสิ้นไปแห่งชาติแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ นามและโคตรที่เขากำหนดกัน เป็นบัญญัติในโลก นามและโคตรมาแล้วเพราะการรู้ตามกันมา ญาติสาโลหิตทั้งหลาย กำหนดไว้ในกาลที่บุคคลเกิดแล้วนั้นๆนามและโคตรที่กำหนดกันแล้วนี้ เป็นความเห็นของพวกคนผู้ไม่รู้ ซึ่งสืบเนื่องกันมาสิ้นกาลนาน พวกคนผู้ไม่รู้ย่อม

กล่าวว่าบุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะ
ชาติก็หามิได้ แต่เป็นพราหมณ์เพราะกรรมไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะ
กรรม เป็นชาวนาก็เพราะกรรมเป็นศิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นผู้รับใช้
เป็นโจร เป็นนักรบอาชีพ เป็นปุโรหิต และแม้เป็นพระราชา ก็
เพราะกรรมบัณฑิตทั้งหลายผู้มีปรกติเห็นปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในกรรม
และวิบาก ย่อมเห็นกรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้ โลกย่อมเป็นไป
เพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรมสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็น
เครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนหมุดแห่งรถที่แล่นไปอยู่ ฉะนั้น บุคคล
เป็นพราหมณ์เพราะกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะ สัญญมะ พรหม
จรรย์ และทมะ กรรมนี้ นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงสุดมาให้ บุคคล
ผู้ถึงพร้อมด้วยไตรวิชชา เป็นคนสงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้วเป็น
พราหมณ์ผู้องอาจของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้งอยู่ ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด
วาเสฏฐะ ฯ

[๓๘๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วาเสฏฐมาณพ และภารทวาชมาณพ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบวาเสฏฐสูตรที่ ๙

โกกาลิกสูตรที่ ๑๐

[๓๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล โกกาลิกภิกษุ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้วได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาลามก พระเจ้าข้า ฯ

[๓๘๕] เมื่อโกกาลิกภิกษุกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะโกกาลิกภิกษุว่า โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ โกกาลิกภิกษุก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงชักนำข้าพระองค์ให้จงใจเชื่อ ให้เลื่อมใส ก็จริงแต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาลามก แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะโกกาลิกภิกษุว่า โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ...

ลำดับนั้นแล โกกาลิกภิกษุลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อโกกาลิกภิกษุหลีกไปแล้วไม่นานนัก ได้มีต่อมประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาดเกิดขึ้นทั่วกาย ครั้นแล้ว เป็นต่อมประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่าเมล็ดถั่วดำ เท่าเมล็ดพุดซา เท่าผลพุดซา เท่าผลมะขามป้อม เท่าผลมะตูมอ่อน เท่าผลขนุนอ่อน แตกหัวแล้ว หนองและเลือดไหลออก ลำดับนั้น โกกาลิกภิกษุมรณภาพเพราะอาพาธนั้นเอง ครั้นโกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว ก็ย่อมอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะครั้งนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีงามยิ่ง ทำพระเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว ครั้นแล้วได้อุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท้าวสหัมบดีพรหม ครั้นกราบทูลดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้ว ได้อันตรธานไปในที่นั้นเอง ฯ

ครั้นพอล่วงราตรีนั้นไป พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหม มีรัศมีอันงามยิ่ง ทำวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วยืนอยู่ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้วอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ท้าวสหัมบดีพรหม ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้ว ได้อันตรธานหายไปในที่นั้นเอง ฯ

[๓๘๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเพียงใดพระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนักการนับประมาณอายุในปทุมนรกนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ร้อยปี เท่านี้พันปี หรือว่าเท่านี้แสนปี ไม่ใช่ทำได้ง่าย ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์สามารถจะทรงกระทำการเปรียบเทียบได้หรือไม่ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงรับว่า สามารถ ภิกษุ ดังนี้แล้ว ตรัสว่า ดูกรภิกษุเปรียบเหมือนเกวียนที่บรรทุกงาหนัก ๒๐ หาบของชาวโกศล เมื่อล่วงไปได้ร้อยปี พันปี แสนปี บุรุษพึงหยิบเมล็ดงาขึ้นจากเกวียนนั้นออกทิ้งเมล็ดหนึ่งๆดูกรภิกษุ เกวียนที่บรรทุกงาหนัก ๒๐ หาบของชาวโกศลนั้น จะพึงถึงความสิ้นไปโดยลำดับนี้เร็วเสียกว่า แต่อัพพุทนรกหนึ่งจะไม่พึงถึงความสิ้นไปได้เลยดูกรภิกษุ ๒๐ อัพพุทนรกเป็นหนึ่งนิรัพพุทนรก ๒๐ นิรัพพุทนรกเป็นหนึ่งอัพพนรก ๒๐ อัพพนรกเป็นหนึ่งอหหนรก ๒๐ อหหนรกเป็นหนึ่งอฏฏนรก๒๐ อฏฏนรกเป็นหนึ่งกุมุทนรก ๒๐ กุมุทนรกเป็นหนึ่งโสคันธิกนรก ๒๐โสคันธินรกเป็นหนึ่งอุปลกนรก ๒๐ อุปลกนรกเป็นหนึ่งปุณฑรีกนรก ๒๐ ปุณฑรีกนรกเป็นหนึ่งปทุมนรก อย่างนี้ ก็โกกาลิกภิกษุอุบัติในปทุมนรกเพราะจิตคิดอาฆาตในสารีบุตรและโมคคัลลานะ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้วจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

[๓๘๗] ก็วาจาหยาบเช่นกับขวาน เกิดในปากของบุรุษแล้ว เป็นเหตุตัดรอนตนเองของบุรุษผู้เป็นพาล ผู้กล่าวคำทุภาษิต ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรนินทาหรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญผู้นั้นย่อมก่อโทษเพราะปาก ย่อมไม่ได้ความสุขเพราะโทษนั้น การแพ้ด้วยทรัพย์เพราะเล่นการพนันเป็นโทษเพียงเล็กน้อย โทษของผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้ายในท่านผู้ปฏิบัติดีนี้แลเป็นโทษมากกว่า บุคคลตั้งวาจาและใจอันลามกไว้แล้วเป็นผู้ติเตียนพระอริยะเจ้า ย่อมเข้าถึงนรกตลอดกาลประมาณด้วยการนับปี ๑๐๐,๐๐๐ นิรัพพุทะและ ๔๐ อัพพุทะ ผู้กล่าวคำเท็จย่อมเข้าถึงนรก อนึ่ง ผู้ทำกรรมอันลามกแล้วกล่าวว่าไม่ได้ทำ ก็ย่อมเข้าถึงนรกอย่างเดียวกัน แม้คนทั้งสองนั้นเป็นมนุษย์มีกรรมอันเลวทราม ละไปแล้วย่อมเป็นผู้เสมอ

กันในโลกเบื้องหน้า ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้เป็นบุรุษหมดจด ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน บาปย่อมกลับมาถึงผู้เป็นพาลนั้นเอง เหมือนธุลีละเอียดที่บุคคลซัดไปทวนลมฉะนั้น ผู้ที่ประกอบเนืองๆ ในคุณคือความโลภไม่มีศรัทธา กระด้าง ไม่รู้ความประสงค์ของผู้ขอ มีความตระหนี่ ประกอบเนืองๆ ในคำส่อเสียด ย่อมบริภาษผู้อื่นด้วยวาจา แน่ะคนผู้มีปากเป็นหล่ม กล่าวคำอันไม่จริง ผู้ไม่ประเสริฐ ผู้กำจัดความเจริญ ผู้ลามก ผู้กระทำความชั่วผู้เป็นบุรุษในที่สุด มีโทษเป็นอวชาต ท่านอย่าได้พูดมากในที่นี้ อย่าเป็นสัตว์นรก ท่านย่อมเกลี่ยธุลี คือ กิเลสลงในตนเพื่อกรรมมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล ท่านผู้ทำกรรมหยาบยังติเตียนสัตบุรุษ ท่านประพฤติทุจริตเป็นอันมากแล้วย่อมไปสู่มหานรกสิ้นกาลนาน กรรมของใครๆ ย่อมฉิบหายไปไม่ได้เลย บุคคลมาได้รับกรรมนั้นแล เป็นเจ้าของแห่งกรรมนั้น(เพราะ) คนเขลาผู้ทำกรรมหยาบ ย่อมเห็นความทุกข์ในตนในปรโลก ผู้ทำกรรมหยาบย่อมเข้าถึงสถานที่อันนายนิรยบาลนำขอเหล็กมา ย่อมเข้าถึงหลาวเหล็กอันคมกริบและย่อมเข้าถึงก้อนเหล็กแดงโชติช่วง เป็นอาหารอันสมควรแก่กรรมที่ตนทำไว้อย่างนั้น สัตว์นรกทั้งหลายจะพูดก็พูดไม่ได้ จะวิ่งหนีก็ไม่ได้ ไม่ได้ที่ต้านทานเลย นายนิรยบาลลากขึ้นภูเขาถ่านเพลิง สัตว์นรกนั้นนอนอยู่บนถ่านเพลิงอันลาดไว้ ย่อมเข้าไปสู่กองไฟอันลุกโพลง พวกนายนิรยบาลเอาข่ายเหล็กพัน ตีด้วยฆ้อนเหล็กในที่นั้น สัตว์นรกทั้งหลายย่อมไปสู่โรรุวนรกที่มืดทึบ ความมืดทึบนั้นแผ่ไปเหมือนกลุ่มหมอกฉะนั้น ก็ทีนั้น สัตว์นรกทั้งหลาย ย่อมเข้าไปสู่หม้อเหล็กอันไฟลุกโพลง ลอยฟ่องอยู่ ไหม้อยู่ในหม้อเหล็กนั้นอันไฟลุกโพลงสิ้นกาลนาน ก็ผู้ทำกรรมหยาบจะไปสู่ทิศใดๆ ก็หมกไหม้อยู่ในหม้อเหล็กอันเปื้อนด้วยหนองและเลือดในทิศนั้นๆ ลำบากอยู่ในหม้อเหล็กนั้น ผู้ทำกรรมหยาบหมกไหม้อยู่ในน้ำอันเป็นที่อยู่ของหมู่หนอน ในหม้อเหล็กนั้นๆ แม้ฝั่งเพื่อจะไปก็ไม่มีเลย เพราะกะทะ

ครอบอยู่โดยรอบมิดชิดในทิศทั้งปวง และยังมีป่าไม้มีใบเป็นดาบคม สัตว์นรกทั้งหลายย่อมเข้าไปสู่ป่าไม้ ถูกดาบใบไม้ตัดหัวขาด พวกนายนิรยบาล เอาเบ็ดเกี่ยวลิ้นออกแล้ว ย่อมเบียดเบียนด้วยการดึงออกมาๆ ก็ลำดับนั้น สัตว์นรกทั้งหลายย่อมเข้าถึงแม่น้ำด่างอันเป็นหล่ม ย่อมเข้าถึงคมมีดโกนอันคมกริบ สัตว์นรกทั้งหลายผู้กระทำบาป เป็นผู้เขลา ย่อมตกลงไปบนคมมีดโกนนั้นเพราะได้กระทำบาปไว้ ก็สุนัขดำ สุนัขด่าง และสุนัขจิ้งจอก ย่อมรุมกัดกินสัตว์นรกทั้งหลาย ผู้ร้องไห้อยู่ที่นั้น ฝูงกาดำ แร้งนกตะกรุม และกาไม่ดำ ย่อมรุมกันจิกกิน คนผู้ทำกรรมหยาบ ย่อมเห็นความเป็นไปในนรกนี้ยากหนอ เพราะฉะนั้น นรชนพึงเป็นผู้ทำกิจที่ควรทำในชีวิตที่ยังเหลืออยู่นี้ และไม่พึงประมาท เกวียนบรรทุกงา ผู้รู้ทั้งหลายนับแล้วนำเข้าไปเปรียบในปทุมนรก เป็น ๕๑,๒๐๐ โกฏิ นรกเป็นทุกข์เรากล่าวแล้วในพระสูตรนี้ เพียงใด สัตว์ทั้งหลายผู้ทำกรรมหยาบ พึงอยู่ในนรกแม้นั้น ตลอดกาลนานเพียงนั้นเพราะฉะนั้น บุคคลพึงกำหนดรักษาวาจา ใจ ให้เป็นปรกติในผู้สะอาด มีศีลเป็นที่รักและมีคุณดีงามทั้งหลาย ฯ

จบโกกาลิกสูตรที่ ๑๐

นาลกสูตรที่ ๑๑

[๓๘๘] อสิตฤาษีอยู่ในที่พักกลางวัน ได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพและเทวดาคณะไตรทสผู้มีใจชื่นชม มีปีติโสมนัส ยกผ้าทิพย์ขึ้นเชยชมอยู่อย่างเหลือเกิน ในที่อยู่อันสะอาด ครั้นแล้วจึงกระทำความนอบน้อม แล้วได้ถามเทวดาทั้งหลายผู้มีใจเบิกบานบันเทิงในที่นั้นว่า เพราะเหตุไร หมู่เทวดาจึงเป็นผู้ยินดีอย่างเหลือเกิน ท่านทั้งหลายยกผ้าทิพย์ขึ้นแล้วรื่นรมย์อยู่เพราะอาศัยอะไร แม้คราวใด ได้มีสงครามกับพวกอสูร

พวกเทวดาชนะ พวกอสูรปราชัย แม้คราวนั้นขนลุกพองเช่นนี้ก็มิได้
มี เทวดาทั้งหลายได้เห็นเหตุอะไร ซึ่งไม่เคยมีมา จึงพากันเบิกบาน
เปล่งเสียงชมเชย ขับร้องประโคม ปรบมือ และฟ้อนรำกันอยู่
เราขอถามท่านทั้งหลายผู้อยู่บนยอดเขาสิเนรุ ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
ขอท่านทั้งหลายจงช่วยขจัดความสงสัยของเราโดยเร็วเถิด ฯ

เทวดาทั้งหลายกล่าวว่า

พระโพธิสัตว์ผู้เป็นรัตนะอันประเสริฐนั้น หาผู้เปรียบมิได้ได้เกิดแล้ว
ในมนุษย์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขที่ป่าลุมพินีวันใน
คามชนบทของเจ้าศากยะทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เราทั้งหลายจึงพากัน
ยินดี เบิกบานอย่างเหลือเกินพระโพธิสัตว์นั้น เป็นอัครบุคคลผู้สูงสุด
กว่าสรรพสัตว์ เป็นผู้องอาจกว่านรชน สูงสุดกว่าหมู่สัตว์ทั้งมวลเหมือน
สีหะผู้มีกำลัง ครอบงำหมู่เนื้อบันลืออยู่ จักทรงประกาศธรรมจักร
ที่ป่าอิสิปตนะ ฯ

อสิตฤาษีได้ฟังเสียงที่เทวดาทั้งหลายกล่าวแล้วก็รีบลง (จากชั้นดาวดึงส์)
เข้าไปยังที่ประทับของพระเจ้าสุทโธทนะ นั่งณ ที่นั้นแล้ว ได้ทูลถาม
เจ้าศากยะทั้งหลายว่า พระกุมารประทับ ณ ที่ไหน แม้อาตมภาพ
ประสงค์จะเฝ้า ลำดับนั้นเจ้าศากยะทั้งหลายได้ทรงแสดงพระกุมารผู้
รุ่งเรือง เหมือนทองคำที่ปากเบ้าซึ่งนายช่างทองผู้เฉลียวฉลาดหลอมดี
แล้ว ผู้รุ่งเรืองด้วยศิริ มีวรรณะไม่ทราม แก่อสิตฤาษี อสิตฤาษี
ได้เห็นพระกุมารผู้รุ่งเรืองเหมือนเปลวไฟ เหมือนพระจันทร์อันบริสุทธิ์
ซึ่งโคจรอยู่ในนภากาศ สว่างไสวกว่าหมู่ดาวเหมือนพระอาทิตย์พ้นแล้ว
จากเมฆ แผดแสงอยู่ในสรทกาลก็เกิดความยินดีได้ปีติอันไพบูลย์
เทวดาทั้งหลายกั้นเศวตฉัตรมีซี่เป็นอันมาก และประกอบด้วยมณฑล
ตั้งพันไว้ในอากาศจามรด้ามทองทั้งหลายตกลงอยู่ บุคคลผู้ถือจามร
และเศวตฉัตรย่อมไม่ปรากฏ ฤาษีผู้ทรงชฎาชื่อกัณหศิริ ได้เห็นพระ
กุมารดุจแท่งทองบนผ้ากัมพลแดง และเศวตฉัตรที่กั้นอยู่บนพระเศียร

เป็นผู้มีจิตเฟื่องฟู ดีใจ ได้รับเอาด้วยมือทั้งสองครั้นแล้ว อสิตฤาษี ผู้เรียนจบลักษณะมนต์ พิจารณาพระราชกุมารผู้ประเสริฐ มีจิตเลื่อมใส ได้เปล่งถ้อยคำว่า พระกุมารนี้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า สูงสุดกว่าสัตว์สองเท้า ทีนั้น อสิตฤาษีหวนระลึกถึงการบรรลุอรูปฌานของตน เป็นผู้เสียใจถึงน้ำตาตก เจ้าศากยะทั้งหลายได้ทอดพระเนตรเห็นอสิตฤาษีร้องไห้จึงตรัสถามว่า ถ้าอันตรายจักมีในพระกุมารหรือหนอ อสิตฤาษีได้ทูลเจ้าศากยะทั้งหลายผู้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ไม่ทรงพอพระทัยว่า อาตมภาพระลึกถึงกรรมอันไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลในพระกุมารหามิได้ อนึ่ง แม้อันตรายก็จักไม่มีแก่พระกุมารนี้ พระกุมารนี้เป็นผู้ไม่ทราม ขอมหาบพิตรทั้งหลายจงเป็นผู้ดีพระทัยเถิด พระกุมารนี้จักทรงบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ พระกุมารนี้จักทรงเห็นนิพพานอันบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ทรงหวังประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก จักทรงประกาศธรรมจักร พรหมจรรย์ของพระกุมารนี้จักแพร่หลาย แต่อายุของอาตมภาพ จักไม่ดำรงอยู่ได้นานในกาลนี้ อาตมภาพจักกระทำกาละเสียในระหว่างนี้ จักไม่ได้ฟังธรรมของพระกุมารผู้มีความเพียรไม่มีบุคคลผู้เสมอ เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงเป็นผู้เร่าร้อนถึงความพินาศ ถึงความทุกข์ อสิตฤาษียังปีติอันไพบูลย์ให้เกิดแก่เจ้าศากยะทั้งหลายแล้ว ออกจากพระราชวัง ไปประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อจะอนุเคราะห์หลานของตน ได้ให้หลานสมาทานในธรรมของพระผู้มีพระภาคผู้มีความเพียรไม่มีบุคคลผู้เสมอ แล้วกล่าวว่า ในกาลข้างหน้าเจ้าได้ยินเสียงอันระบือไปว่า พุทโธ ดังนี้ไซร้ พระผู้มีพระภาค ได้ทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณแล้ว ย่อมทรงเปิดเผยทางปรมัตถธรรม เจ้าจงไปทูลสอบถามด้วยตนเอง ในสำนักของพระองค์ แล้วประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด อสิตฤาษีนั้นผู้มีปรกติเห็นนิพพานอันบริสุทธิ์อย่างยิ่งในอนาคต มีใจเกื้อกูลเช่นนั้น ได้สั่งสอนนาลกดาบส นาลกดาบสเป็นผู้สั่งสมบุญไว้ รักษาอินทรีย์รอคอยพระชินสีห์อยู่ นาลกดาบสได้ฟังเสียง

ประกาศในการที่พระชินสีห์ทรงประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ได้ไปเฝ้าพระชินสีห์ผู้องอาจกว่าฤาษีแล้ว เป็นผู้เลื่อมใส ได้ทูลถามปฏิปทาอันประเสริฐของมุนีกะพระชินสีห์ ผู้เป็นมุนีผู้ประเสริฐ ในเมื่อเวลาคำสั่งสอนของอสิตฤาษีมาถึงเข้าฉะนี้แล ฯ

จบวัตถุกถา

[๓๘๙] ข้าพระองค์ ได้รู้ตามคำของอสิตฤาษีโดยแท้ เพราะเหตุนั้นข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ทูลถามพระองค์ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกมุนีและปฏิปทาอันสูงสุดของมุนี แห่งบรรพชิตผู้แสวงหาการเที่ยวไปเพื่อภิกษา แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

เราจักบัญญัติปฏิปทาของมุนีที่บุคคลทำได้ยากให้เกิดความยินดีได้ยากแก่ท่าน เอาเถิดเราจักบอกปฏิปทาของมุนีนั้นแก่ท่านท่านจงอุปถัมภ์ตน จงเป็นผู้มั่นคงเถิด พึงกระทำการด่าและการไหว้ในบ้านให้เสมอกัน พึงรักษาความประทุษร้ายแห่งใจพึงเป็นผู้สงบไม่มีความเย่อหยิ่งเป็นอารมณ์ อารมณ์ที่สูงต่ำมีอุปมาด้วยเปลวไฟในป่า ย่อมมาสู่ครองจักษุเป็นต้น เหล่านารีย่อมประเล้าประโลมมุนี นารีเหล่านั้น อย่าพึงประเล้าประโลมท่าน มุนีละกามทั้งหลายทั้งที่ดีแล้ว งดเว้นจากเมถุนธรรมไม่ยินดียินร้าย ในสัตว์ทั้งหลายผู้สะดุ้งและมั่นคง พึงกระทำตนให้เป็นอุปมาว่า เราฉันใด สัตว์เหล่านี้ก็ฉันนั้น สัตว์เหล่านี้ ฉันใดเราก็ฉันนั้น ดังนี้แล้ว ไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า มุนีละความปรารถนาและความโลภในปัจจัยที่ปุถุชนข้องอยู่แล้ว เป็นผู้มีจักษุ พึงปฏิบัติปฏิปทาของมุนีนี้พึงข้ามความทะเยอทะยานในปัจจัย ซึ่งเป็นเหตุแห่งมิจฉาชีพที่หมายรู้กันว่านรกนี้เสีย พึงเป็นผู้มีท้องพร่อง (ไม่เห็นแก่ท้อง) มีอาหารพอประมาณ มีความปรารถนาน้อย ไม่มีความโลภเป็นผู้หายหิว ไม่มีความปรารถนาด้วยความปรารถนาดับความเร่าร้อนได้แล้วทุกเมื่อ มุนีนั้นเที่ยวไปรับบิณฑบาตแล้ว พึงไปยังชาย

ป่า เข้าไปนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ พึงเป็นผู้ขวนขวายในฌาน เป็นนักปราชญ์
ยินดีแล้วในป่า พึงทำจิตให้ยินดียิ่ง เพ่งฌานอยู่ที่โคนต้นไม้ ครั้นเมื่อ
ล่วงราตรีไปแล้ว พึงเข้าไปสู่บ้าน ไม่ยินดีโภชนะที่ยังไม่ได้ และ
โภชนะที่เขานำไปแต่บ้าน ไปสู่บ้านแล้ว ไม่พึงเที่ยวไปในสกุลโดย
รีบร้อน ตัดถ้อยคำเสียแล้ว ไม่พึงกล่าววาจาเกี่ยวด้วยการแสวงหา
ของกิน มุนีนั้นคิดว่า เราได้สิ่งใด สิ่งนี้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ เรา
ไม่ได้ก็เป็นความดี ดังนี้แล้ว เป็นผู้คงที่ เพราะการได้และไม่ได้
ทั้งสองอย่างนั้นแล ย่อมก้าวล่วงทุกข์เสียได้ เปรียบเหมือนบุรุษแสวง
หาผลไม้ เข้าไปยังต้นไม้แล้ว แม้จะได้ แม้ไม่ได้ ก็ไม่ยินดี ไม่
เสียใจวางจิตเป็นกลางกลับไป ฉะนั้น มุนีมีบาตรในมือเที่ยวไปอยู่
ไม่เป็นใบ้ ก็สมมุติว่าเป็นใบ้ ไม่พึงหมิ่นทานว่าน้อย ไม่พึงดูแคลน
บุคคลผู้ให้ ก็ปฏิปทาสูงต่ำพระพุทธสมณะประกาศแล้ว มุนีทั้งหลาย
ย่อมไม่ไปสู่นิพพานถึงสองครั้ง นิพพานนี้ควรถูกต้องครั้งเดียวเท่านั้น
หามได้ ก็ภิกษุผู้ไม่มีตัณหา ตัดกระแสร์กิเลสได้แล้ว ละกิจน้อยใหญ่
ได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมไม่มีความเร่าร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราจักบอกปฏิปทาของมุนีแก่ท่าน ภิกษุผู้ปฏิบัติปฏิปทาของมุนี พึงเป็น
ผู้มีคมมีดโกนเป็นเครื่องเปรียบ กดเพดานไว้ด้วยลิ้นแล้ว พึงเป็นผู้
สำรวมที่ท้อง มีจิตไม่หย่อหย่อน และไม่พึงคิดมาก เป็นผู้ไม่มีกลิ่นดิบ
อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วมีพรหมจรรย์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า
พึงศึกษาเพื่อการนั่งผู้เดียวและเพื่อประกอบภาวนาที่สมณะพึงอบรม
ท่านผู้เดียวแลจักอภิรมย์ความเป็นมุนีที่เราบอกแล้วโดยส่วนเดียว ทีนั้น
จงประกาศไปตลอดทั้งสิบทิศ ท่านได้ฟังเสียงสรรเสริญ ของนักปราชญ์
ทั้งหลายผู้เพ่งฌาน ผู้สละกามแล้ว แต่นั้นพึงกระทำหิริและศรัทธาให้
ยิ่งขึ้นไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นสาวกของเราได้ ท่านจะรู้แจ่มแจ้งซึ่ง
คำที่เรากล่าวนั้นได้ ด้วยการแสดงแม่น้ำทั้งหลาย ทั้งในเหมืองและหนอง
แม่น้ำห้วยย่อมไหลดังโดยรอบ แม่น้ำใหญ่ย่อมไหลนิ่ง สิ่งใดพร่อง

สิ่งนั้นย่อมดัง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นสงบ คนพาลเปรียบด้วยหม้อน้ำที่มี
น้ำครึ่งหนึ่ง บัณฑิตเปรียบเหมือนห้วงน้ำที่เต็มสมณะกล่าวถ้อยคำใด
มากที่เข้าถึงประโยชน์ประกอบด้วยประโยชน์ รู้ถ้อยคำนั้นอยู่ ย่อม
แสดงธรรม สมณะผู้นั้นรู้อยู่ ย่อมกล่าวถ้อยคำมาก สมณะใดรู้อยู่
สำรวมตน สมณะนั้นรู้เหตุที่ไม่นำประโยชน์เกื้อกูล และความสุขมา
ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวมาก สมณะผู้นั้นเป็นมุนี ย่อมควร
ซึ่งปฏิปทาของมุนี สมณะนั้นได้ถึงธรรมเครื่องเป็นมุนีแล้ว ฯ

จบนาลกสูตรที่ ๑๑

ทวยตานุปัสสนาสูตรที่ ๑๒

[๓๙๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพาราม ปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เมื่อราตรีเพ็ญมีพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถที่ ๑๕ ค่ำ พระผู้มีพระภาคอันภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับนั่งอยู่ในอัพโภกาส ทรงชำเลืองเห็นภิกษุสงฆ์สงบนิ่ง จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า จะมีประโยชน์อะไร เพื่อการฟังกุศลธรรมอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออกไป อันให้ถึงปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ แก่ท่านทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงตอบเขาอย่างนี้ว่า มีประโยชน์เพื่อรู้ธรรมเป็นธรรม ๒อย่างตามความเป็นจริง ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า ท่านทั้งหลายกล่าวอะไรว่าเป็นธรรม ๒อย่าง พึงตอบเขาอย่างนี้ว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัยนี้ข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทานี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ อย่างนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันนี้ หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๓๙๑] ชนเหล่าใดไม่รู้ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ไม่มี
ส่วนเหลือ โดยประการทั้งปวง และไม่รู้มรรคอันให้ถึงความเข้า
ไประงับทุกข์ ชนเหล่านั้นเสื่อมแล้วจากเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ เป็น
ผู้ไม่ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้ ส่วน
ชนเหล่าใดรู้ทุกข์เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ไม่มีส่วน
เหลือโดยประการทั้งปวง และรู้มรรคอันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์
ชนเหล่านั้น ถึงพร้อมแล้วด้วยเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ เป็นผู้ควรที่
จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา ฯ

[๓๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบเนืองๆ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม พึงตอบเขาว่าพึงมี ถ้าเขาพึงถามว่า พึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปธิปัจจัย นี้เป็นข้อ ๑การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอุปธิทั้งหลายนี้เองดับไปเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีเป็นอันมากในโลก ย่อมเกิดเพราะอุปธิเป็น
เหตุ ผู้ใดแลไม่รู้ย่อมกระทำอุปธิ ผู้นั้นเป็นผู้เขลาย่อมเข้าถึงทุกข์
บ่อยๆ เพราะเหตุนั้น ผู้พิจารณาเห็นเหตุเกิดแห่งทุกข์เนืองๆ ทราบ
ชัดอยู่ ไม่พึงทำอุปธิ ฯ

[๓๙๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบเนืองๆ พึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม ควรตอบเขาว่า พึงมี ถ้าเขาถามว่า พึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอวิชชานั่นเองดับไปเพราะสำรอกโดยไม่มีเหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

อวิชชานั้นเอง เป็นคติของสัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงชาติมรณะและสงสาร
อันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่นบ่อยๆ อวิชชา คือ

ความหลงใหญ่นี้ เป็นความเที่ยงอยู่สิ้นกาลนาน สัตว์ทั้งหลายผู้ไปด้วย
วิชชาเท่านั้น ย่อมไม่ไปสู่ภพใหม่ ฯ

[๓๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะสังขารทั้งหลายนั่นเองดับไปเพราะสำรอกโดยไม่มีเหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัย เพราะ
สังขารทั้งหลายดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิดภิกษุรู้โทษนี้ว่า
เพราะสังขารเป็นปัจจัย ทุกข์จึงเกิดขึ้นเพราะความสงบแห่งสังขาร
ทั้งมวล สัญญาทั้งหลายจึงดับความสิ้นไปแห่งทุกข์ย่อมมีได้ด้วยอาการ
อย่างนี้ ภิกษุรู้ความสิ้นไปแห่งทุกข์นี้โดยถ่องแท้ บัณฑิตทั้งหลายผู้
เห็นชอบผู้ถึงเวทย์ รู้โดยชอบแล้ว ครอบงำกิเลสเป็นเครื่องประกอบ
ของมารได้แล้ว ย่อมไม่ไปสู่ภพใหม่ ฯ

[๓๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะวิญญาณนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย
เพราะวิญญาณดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์
ย่อมเกิดขึ้น เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยดังนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้หายหิว ดับ
รอบแล้วเพราะความเข้าไปสงบแห่งวิญญาณ ฯ

[๓๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ

ว่า เพราะผัสสะนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ของชนทั้งหลายผู้อันผัสสะครอบงำแล้ว ผู้
แล่นไปตามกระแสร์แห่งภวตัณหา ผู้ดำเนินไปแล้วสู่หนทางผิด ย่อม
อยู่ห่างไกล ส่วนชนเหล่าใดกำหนดรู้ผัสสะด้วยปัญญา ยินดีแล้วใน
ธรรมเป็นที่เข้าไปสงบชนแม้เหล่านั้น เป็นผู้หายหิวดับรอบแล้ว
เพราะการดับไปแห่งผัสสะ ฯ

[๓๙๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะเวทนาเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะเวทนานั่นเองดับเพราสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุรู้เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สุขเวทนา หรือทุกขเวทนากับ
อทุกขมสุขเวทนา ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกว่าเวทนานี้เป็นเหตุ
แห่งทุกข์ มีความสาปสูญไปเป็นธรรมดามีความทรุดโทรมไปเป็น
ธรรมดา ถูกต้องด้วยอุทยัพพยญาณแล้ว เห็นความเสื่อมไปอยู่ ย่อมรู้
แจ่มแจ้ง ความเป็นทุกข์ในเวทนานั้นอย่างนี้ เพราะเวทนาทั้งหลายสิ้น
ไปนั้นเองทุกข์จึงไม่เกิด ฯ

[๓๙๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะตัณหาเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะตัณหานั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ย่อมไม่ล่วงพ้น
สงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่นไปได้ ภิกษุรู้โทษ

นี้ว่า ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เป็นผู้มีตัณหาปราศจากไปแล้ว ไม่
ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

[๓๙๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปาทานเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอุปาทานนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย สัตว์ผู้เกิดแล้วย่อมเข้าถึงทุกข์ ต้อง
ตาย นี้เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เพราะเหตุนั้นบัณฑิตทั้งหลายรู้แล้ว
โดยชอบ รู้ยิ่งความสิ้นไปแห่งชาติแล้วย่อมไม่ไปสู่ภพใหม่ เพราะความ
สิ้นไปแห่งอุปาทาน ฯ

[๔๐๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะการริเริ่มนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัย
เพราะความริเริ่มดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิดภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์
ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัยดังนี้แล้ว สละคืนความริเริ่มได้
ทั้งหมดแล้ว น้อมไปในนิพพานที่ไม่มีความริเริ่ม ถอนภวตัณหาขึ้นได้
แล้ว มีจิตสงบมีชาติสงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่ ฯ

[๔๐๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัยนี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอาหารทั้งหมดนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย เพราะ
อาหารทั้งหลายดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิดภิกษุผู้ตั้งอยู่ในธรรม
ผู้ถึงเวทย์ รู้โทษนี้ว่า ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย ดังนี้แล้ว
กำหนดรู้อาหารทั้งปวงเป็นผู้อันตัณหาไม่อาศัยในอาหารทั้งหมด รู้โดย
ชอบซึ่งนิพพานอันไม่มีโรค พิจารณาแล้วเสพปัจจัย ๔ ย่อมไม่เข้าถึง
การนับว่า เป็นเทวดาหรือมนุษย์ เพราะอาสวะทั้งหลายหมดสิ้นไป ฯ

[๔๐๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความหวั่นไหวทั้งหลายนั่นเองดับไปเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็น
ปัจจัย เพราะความหวั่นไหวดับไม่มีเหลือทุกข์จึงไม่เกิด ภิกษุรู้โทษนี้
ว่า ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็นปัจจัย ดังนี้ เพราะเหตุ
นั้นแล ภิกษุสละตัณหาแล้ว ดับสังขารทั้งหลายได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีความ
หวั่นไหวไม่ถือมั่น แต่นั้นพึงเว้นรอบ ฯ

[๔๐๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ความดิ้นรนย่อมมีแก่ผู้อันตัณหา ทิฐิ และมานะอาศัยแล้ว นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ผู้ที่ตัณหา ทิฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ดิ้นรน นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ผู้อันตัณหา ทิฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ดิ้นรน ส่วนผู้อัน
ตัณหา ทิฐิ และมานะอาศัยแล้ว ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่ล่วงพ้นสงสาร
อันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่นไปได้ภิกษุรู้โทษนี้ว่า
เป็นภัยใหญ่ในเพราะนิสสัย คือ ตัณหาทิฐิและมานะทั้งหลายแล้ว เป็น
ผู้อันตัณหา ทิฐิและมานะไม่อาศัยแล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

[๔๐๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า อรูปภพละเอียดกว่ารูปภพ นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่านิโรธละเอียดกว่าอรูปภพ นี้เป็นข้อ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สัตว์เหล่าใดผู้เข้าถึงรูปภพ และตั้งอยู่ในอรูปภพ สัตว์เหล่านั้นเมื่อยัง
ไม่รู้ชัดซึ่งนิพพานก็ยังเป็นผู้จะต้องมาสู่ภพใหม่ส่วนชนเหล่าใดกำหนด
รู้รูปภพแล้ว (ไม่) ดำรงอยู่ด้วยดีในอรูปภพ ชนเหล่านั้นน้อมไปใน
นิพพานทีเดียว เป็นผู้ละมัจจุเสียได้ ฯ

[๔๐๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายนามรูปที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นามรูปนี้เป็นของจริง พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นามรูปนั่นเป็นของเท็จ นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นิพพานนี้เป็นของเท็จ พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นิพพานนั้นเป็นของจริง นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ท่านผู้มีความสำคัญในนามรูป อันเป็นของมิใช่ตนว่าเป็นตนจงดูโลก
พร้อมทั้งเทวโลก ผู้ยึดมั่นแล้วในนามรูป ซึ่งสำคัญนามรูปนี้ว่า เป็น
ของจริง ก็ชนทั้งหลายย่อมสำคัญ (นามรูป)ด้วยอาการใดๆ นามรูป
นั้น ย่อมเป็นอย่างอื่นไปจากอาการที่เขาสำคัญนั้นๆ นามรูปของผู้นั้นแล
เป็นของเท็จ เพราะนามรูป มีความสาปสูญไปเป็นธรรมดา นิพพานมี
ความไม่สาปสูญไปเป็นธรรมดา พระอริยเจ้าทั้งหลายรู้นิพพานนั้นโดย
ความเป็นจริง พระอริยเจ้าเหล่านั้นแล เป็นผู้หายหิวดับรอบแล้ว เพราะ
ตรัสรู้ของจริง ฯ

[๔๐๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างเนืองๆ โดยชอบ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหมพึงตอบเขาว่า พึงมี ถ้าเขาถามว่าพึงมี

อย่างไรเล่า พึงตอบเขาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายอิฏฐารมณ์ที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า เป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงว่านั่นเป็นทุกข์ นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นี้เป็นทุกข์พระอริยะเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงว่า นั่นเป็นสุข นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ อย่างนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันนี้หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้วจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

รูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และธรรมารมณ์ล้วนน่าปรารถนา น่าใคร่
น่าพอใจ มีประมาณเท่าใด โลกกล่าวว่ามีอยู่ อารมณ์ ๖ อย่างเหล่านี้
โลกพร้อมทั้งเทวโลกสมมติกันว่าเป็นสุข แต่ว่าธรรมเป็นที่ดับอารมณ์
๖ อย่างนี้ ชนเหล่านั้นสมมติกันว่าเป็นทุกข์ ความดับแห่งเบญจขันธ์
พระอริยะเจ้าทั้งหลายเห็นว่าเป็นสุข ความเห็นขัดแย้งกันกับโลกทั้งปวงนี้
ย่อมมีแก่บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นอยู่ ชนเหล่าอื่นกล่าววัตถุกามใดโดย
ความเป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าววัตถุกามนั้นโดยความเป็นทุกข์
ชนเหล่าอื่นกล่าวนิพพานใดโดยความเป็นทุกข์ พระอริยเจ้าทั้งหลายผู้รู้
แจ้งกล่าวนิพพานนั้นโดยความเป็นสุข ท่านจงพิจารณาธรรมที่รู้ได้ยาก
ชนพาลทั้งหลายผู้ไม่รู้แจ้ง พากันลุ่มหลงอยู่ในโลกนี้ ความมืดตื้อย่อม
มีแก่ชนพาลทั้งหลายผู้ถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ผู้ไม่เห็นอยู่ ส่วนนิพพาน
เป็นธรรมชาติเปิดเผยแก่สัตบุรุษผู้เห็นอยู่ เหมือนอย่างแสงสว่าง
ฉะนั้น ชนทั้งหลายเป็นผู้ค้นคว้า ไม่ฉลาดต่อธรรม ย่อมไม่รู้แจ้ง
นิพพานที่มีอยู่ในที่ใกล้ ชนทั้งหลายผู้ถูกภวราคะครอบงำแล้ว แล่นไปตาม
กระแสร์ภวตัณหา ผู้เข้าถึงวัฏฏะอันเป็นบ่วงแห่งมารเนืองๆ ไม่ตรัสรู้
ธรรมนี้ได้โดยง่าย นอกจากพระอริยเจ้าทั้งหลายใครหนอย่อมควรจะรู้

บท คือ นิพพานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายตรัสรู้ดีแล้ว พระอริยเจ้าทั้งหลาย

เป็นผู้ไม่มีอาสวะเพราะรู้โดยชอบ ย่อมปรินิพพาน ฯ

[๔๐๗] พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชม ยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาค ก็และเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ จิตของภิกษุประมาณ ๖๐ รูป หลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น ดังนี้แล ฯ

จบทวยตานุปัสสนาสูตรที่ ๑๒

รวมหัวข้อประจำเรื่องในพระสูตรนี้ คือ

สัจจะ อุปธิ อวิชชา สังขาร วิญญาณเป็นที่ ๕ ผัสสะ เวทนาตัณหา อุปาทาน อารัมภะ อาหาร ความหวั่นไหว ความดิ้นรน รูป และสัจจะกับทุกข์ รวมเป็น ๑๖ ฯ

จบมหาวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

สูตร ๑๒สูตรเหล่านี้ ท่านเรียกว่า มหาวรรค ดังนี้แล ฯ

สุตตนิบาต อัฏฐกวรรคที่ ๔

กามสูตรที่ ๑

[๔๐๘] ถ้าว่าวัตถุกามจะสำเร็จแก่สัตว์ผู้ปรารถนาอยู่ไซร้ สัตว์ปรารถนาสิ่งใด ได้สิ่งนั้นแล้ว ก็ย่อมเป็นผู้มีใจเอิบอิ่มแน่แท้ถ้าเมื่อสัตว์นั้นปรารถนาอยู่ เกิดความอยากได้แล้ว กามเหล่านั้นย่อมเสื่อมไปไซร้ สัตว์นั้นย่อมยับ เหมือนถูกลูกศรแทง ฉะนั้น ผู้ใดงดเว้นกามทั้งหลาย เหมือนอย่าง บุคคลเว้นศีรษะงูด้วยเท้าของตน ผู้นั้นเป็นผู้มีสติ ย่อมก้าวล่วงตัณหา ในโลกนี้ได้ นรชนใดย่อมยินดีกามเป็นอันมาก คือนา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาสกรรมกร เหล่าสตรีและพวกพ้อง กิเลสทั้งหลายอันมี กำลังน้อย ย่อมครอบงำย่ำยีนรชนนั้นได้ อันตรายทั้งหลายก็ย่อมย่ำยี นรชนนั้น แต่นั้นทุกข์ย่อมติดตามนรชนผู้ถูกอันตรายครอบงำ เหมือน น้ำไหลเข้าสู่เรือที่แตกแล้ว ฉะนั้น เพราะฉะนั้น สัตว์พึงเป็นผู้มีสติ ทุกเมื่อ งดเว้นกามทั้งหลายเสีย สัตว์ละกามเหล่านั้นได้แล้วพึงข้าม โอฆะได้เหมือนบุรุษวิดเรือแล้วพึงไปถึงฝั่ง ฉะนั้น ฯ

จบกามสูตรที่ ๑

คุหัฏฐกสูตรที่ ๒

[๔๐๙] นรชนผู้ข้องอยู่ในถ้ำคือกาย ถูกกิเลสเป็นอันมากปกปิดไว้แล้ว ดำรงอยู่ ด้วยอำนาจกิเลสมีราคะเป็นต้น หยั่งลงในกามคุณเครื่องทำจิตให้ลุ่มหลง นรชนผู้เห็นปานนั้นแล เป็นผู้ไกลจากวิเวก เพราะว่ากามคุณทั้งหลาย

ในโลก ไม่ใช่ละได้โดยง่ายเลย กามคุณทั้งหลายมีความปรารถนาเป็นเหตุ เนื่องด้วยความยินดีในภพ เปลื้องออกได้โดยยาก คนอื่นจะเปลื้องออกให้ไม่ได้เลย นรชนทั้งหลายมุ่งหวังกามในอนาคตบ้างในอดีตบ้าง คร่ำครวญถึงกามเหล่านี้ที่เคยมีแล้วบ้าง อันตนเปลื้องเองได้ยาก และคนอื่นก็เปลื้องให้ไม่ได้ สัตว์เหล่านั้นยินดี ขวนขวายลุ่มหลงอยู่ในกามทั้งหลาย ไม่เชื่อถือถ้อยคำของบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ตั้งอยู่แล้วในธรรมอันไม่สงบ ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว ย่อมรำพันอยู่ว่า เราจุติจากโลกนี้แล้ว จักเป็นอย่างไรหนอ เพราะเหตุนั้นแลสัตว์พึงศึกษาไตรสิกขาในศาสนานี้แหละ พึงรู้ว่าสิ่งอะไรๆ ในโลกไม่เป็นความสงบ ไม่พึงประพฤติความไม่สงบเพราะเหตุแห่งสิ่งนั้นนักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นว่าเป็นของน้อยนักเราเห็นหมู่สัตว์นี้ ผู้เป็นไปในอำนาจความอยากในภพทั้งหลาย กำลังดิ้นรนอยู่ในโลกนรชนทั้งหลายผู้เลวทรามย่อมบ่นเพ้ออยู่ในปากมัจจุราช นรชนเหล่านั้น ยังไม่ปราศจากความอยากในภพและมิใช่ภพทั้งหลายเลย ท่านทั้งหลายจงดูชนทั้งหลายผู้ถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา กำลังดิ้นรนอยู่เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อยมีกระแสขาดสิ้นแล้วดิ้นรนอยู่ ฉะนั้นนรชนเห็นโทษแม้นั้นแล้ว ไม่พึงประพฤติเป็นคนถือว่าสิ่งนั้นๆเป็นของเรา ไม่กระทำความติดข้องอยู่ในภพทั้งหลาย พึงกำจัดความพอใจในที่สุดทั้ง ๒ (มีผัสสะและเหตุเกิดแห่งสัมผัสสะเป็นต้น)กำหนดรู้ผัสสะแล้วไม่กำหนัดตามในธรรมทั้งปวงมีรูปเป็นต้น ติเตียนตนเองเพราะข้อใด อย่าทำข้อนั้น เป็นนักปราชญ์ไม่ติดอยู่ในรูปที่ได้เห็นและเสียงที่ได้ฟังเป็นต้น กำหนดรู้สัญญาแล้วพึงข้ามโอฆะ เป็นมุนีไม่ติดอยู่ในอารมณ์ที่ควรหวงแหน ถอนลูกศรคือ กิเลสออกเสียไม่ประมาทเที่ยวไปอยู่ ย่อมไม่ปรารถนาโลกนี้และโลกหน้า ฉะนี้แล ฯ

จบคุหัฏฐกสูตรที่ ๒

ทุฏฐัฏฐกสูตรที่ ๓

[๔๑๐] เดียรถีย์บางพวก มีใจประทุษร้าย ย่อมติเตียนโดยแท้แม้อนึ่ง พวกชนที่ฟังคำของเดียรถีย์เหล่านั้นแล้ว ปลงใจเชื่อจริง ก็ติเตียน แต่มุนีย่อมไม่เข้าถึงการติเตียนที่เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น มุนีย่อมไม่มีหลักตอ คือ ราคะ โทสะและโมหะ ในโลกไหนๆ บุคคลผู้ถูกความพอใจครอบงำแล้ว ตั้งมั่นอยู่ในความชอบใจ จะพึงล่วงทิฐิของตนได้อย่างไรเล่า บุคคลกระทำทิฐิเหล่านั้นให้บริบูรณ์ด้วยตนเองรู้อย่างใดก็พึงกล่าวอย่างนั้น ผู้ใดไม่ถูกเขาถามเลย กล่าวอวดอ้างศีลและวัตรของตนแก่ผู้อื่น ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่า ผู้ไม่มีอริยธรรม ผู้ใดกล่าวอวดตนด้วยตนเองผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวการอวดของผู้นั้นว่า ผู้นี้ไม่มีอริยธรรมส่วนภิกษุผู้สงบ มีตนดับแล้ว ไม่กล่าวอวดในศีลทั้งหลายว่าเราเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวภิกษุนั้นว่า มีอริยธรรม ภิกษุใดไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้นในโลกไหนๆ ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวการไม่กล่าวอวดของภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้มีอริยธรรม ธรรม คือ ทิฐิอันปัจจัยกำหนดปรุงแต่งแวดล้อม ไม่ผ่องแผ้ว ย่อมมีแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นอย่างนี้ เพราะเหตุที่ผู้นั้นเห็นอานิสงส์ มีคติวิเศษเป็นต้นในตน ฉะนั้นจึงเป็นผู้อาศัยทิฐินั้นอันละเอียด อาศัยความกำเริบนรชนตัดสินธรรมที่ตนยึดหมั่นแล้วในธรรมทั้งหลาย ไม่พึงล่วงการยึดมั่นด้วยทิฐิได้โดยง่ายเลย เพราะเหตุนั้น นรชนย่อมยึดถือและถือมั่นธรรม ในเพราะความยึดมั่นด้วยทิฐิเหล่านั้น ก็บุคคลผู้มีปัญญาไม่มีทิฐิอันปัจจัยกำหนดแล้วในภพและมิใช่ภพ ในโลกไหนๆ บุคคลผู้มีปัญญานั้นละมายาและมานะได้แล้ว จะพึงถึงการนับเข้าในคติพิเศษในในนรกเป็นต้น ด้วยคติพิเศษอะไร บุคคลผู้มีปัญญานั้นไม่มีตัณหาและทิฐิ ก็บุคคลผู้มีตัณหาและทิฐิ ย่อมเข้าถึงวาทะในธรรมทั้งหลาย ผู้นั้นจะพึงกล่าวกะพระขีณาสพผู้ไม่มีตัณหาและทิฐิว่า

ผู้กำหนัดหรือว่าผู้ประทุษร้ายได้อย่างไรด้วยความกำหนัดหรือความ
ประทุษร้ายอะไร ความเห็นว่าเป็นตน หรือความเห็นว่าขาดสูญ
ย่อมไม่มีแก่พระขีณาสพนั้นเลย เพราะพระขีณาสพนั้น ละทิฐิได้
ทั้งหมดในอัตภาพนี้ ฉะนี้แล ฯ

จบทุฏฐัฏฐกสูตรที่ ๓

สุทธัฏฐกสูตรที่ ๔

[๔๑๑] คนพาลผู้ประกอบด้วยทิฐิ สำคัญเอาเองว่าเราได้เห็นบุคคลผู้บริสุทธิ์
เป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่หาโรคมิได้ ความหมดจดด้วยดีย่อมมีได้แก่นรชน
ด้วยการเห็น เมื่อคนพาลนั้นสำคัญเอาเองอย่างนี้ รู้ว่า ความเห็นนั้น
เป็นความเห็นยิ่ง แม้เป็นผู้เห็นบุคคลผู้บริสุทธิ์เนืองๆ ก็ย่อมเชื่อว่า
ความเห็นนั้นเป็นมรรคญาณ ถ้าว่าความบริสุทธิ์ย่อมมีได้แก่นรชนด้วย
การเห็นหรือนรชนนั้นย่อมละทุกข์ได้ด้วยมรรค อันไม่บริสุทธิ์อย่าง
อื่นจากอริยมรรค นรชนผู้เป็นอย่างนี้ย่อมบริสุทธิ์ไม่ได้เลยก็คน
มีทิฐิ ย่อมกล่าวยกย่องความเห็นนั้นของคนผู้กล่าวอย่างนั้น พราหมณ์
ไม่กล่าวความบริสุทธิ์โดยมิจฉาทิฐิญาณอย่างอื่นจากอริยมรรคญาณ ที่
เกิดขึ้นในเพราะรูปที่ได้เห็นเสียงที่ได้ฟัง ศีล พรต และในเพราะ
อารมณ์ที่ได้ทราบพราหมณ์นั้นไม่ติดอยู่ในบุญและบาป ละความเห็นว่า
เป็นตนเสียได้ ไม่กระทำในบุญและบาปนี้ ชนผู้ประกอบด้วยทิฐิ
เป็นผู้กล่าวความบริสุทธิ์โดยทางมรรคอย่างอื่นเหล่านั้น ละศาสดา
เบื้องต้นเสีย อาศัยศาสดาอื่น อันตัณหาครอบงำย่อมข้ามธรรมเป็น
เครื่องข้องไม่ได้ ชื่อว่าถือเอาธรรมนั้นด้วย สละธรรมนั้นด้วย เปรียบ
เหมือนวานรจับและปล่อยกิ่งไม้ที่ตรงหน้าเสียเพื่อจับกิ่งอื่น ฉะนั้น
สัตว์ผู้ข้องอยู่ในกามสัญญา สมาทานวัตรเองแล้ว ไปเลือกหาศาสดา

ดีและเลว ส่วนพระขีณาสพผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดินผู้มีความรู้แจ้ง
ตรัสรู้ธรรมด้วยเวทคือมรรคญาณ ย่อมไม่ไปเลือกหาศาสดาดีและเลว
พระขีณาสพนั้นครอบงำมารและเสนาในธรรมทั้งปวง คืออารมณ์อย่างใด
อย่างหนึ่งที่ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทราบ ใครๆ จะพึงกำหนด
พระขีณาสพผู้บริสุทธิ์ ผู้เห็นความบริสุทธิ์ เป็นผู้มีหลังคาคือกิเลส
อันเปิดแล้ว ผู้เที่ยวไปอยู่ ด้วยการกำหนดด้วยตัณหาและทิฐิอะไรใน
โลกนี้ พระขีณาสพทั้งหลาย ย่อมไม่กำหนดด้วยตัณหาหรือด้วยทิฐิ
ย่อมไม่กระทำตัณหาและทิฐิไว้ในเบื้องหน้า พระขีณาสพเหล่านั้น
ย่อมไม่กล่าวว่า ความบริสุทธิ์ล่วงส่วนด้วยอกิริยาทิฐิและสัสสตทิฐิ
ท่านสละกิเลสเครื่องยึดมั่นและเครื่องร้อยรัดอันเนื่องอยู่ในจิตสันดาน
ได้แล้วย่อมไม่กระทำความหวังในโลกไหนๆ พราหมณ์ผู้ล่วงแดนกิเลส
ได้ไม่มีความยึดถือวัตถุหรืออารมณ์อะไร เพราะได้รู้หรือเพราะได้เห็น
เป็นผู้ไม่มีความยินดีด้วยราคะ เป็นผู้ปราศจากราคะไม่กำหนัดแล้ว
พราหมณ์นั้น ไม่มีความยึดถือวัตถุและอารมณ์อะไรๆ ว่าสิ่งนี้เป็นของ
ยิ่งในโลกนี้ ฉะนี้แล ฯ

จบสุทธัฏฐกสูตรที่ ๔

ปรมัฏฐกสูตรที่ ๕

[๔๑๒] บุคคลในโลกยึดถือในทิฐิทั้งหลายว่า สิ่งนี้เป็นอย่างยิ่งย่อมกระทำ
ศาสดาเป็นต้นของตนให้เป็นผู้ประเสริฐ กล่าวผู้อื่นนอกจากศาสดา
เป็นต้นของตนนั้นว่า เลวทั้งหมด เพราะเหตุนั้น บุคคลนั้นจึงไม่ล่วง
พ้นความวิวาทไปได้ บุคคลนั้นเห็นอานิสงส์อันใดในตนกล่าวคือ ทิฐิ
ที่เกิดขึ้นในสิ่งเหล่านี้คือ ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง ศีล พรต
หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ บุคคลนั้นยึดมั่นอานิสงส์ในทิฐิของตนนั้น
แลว่าประเสริฐที่สุด เห็นศาสดาอื่นทั้งหมดโดยความเป็นคนเลวอนึ่ง

บุคคลผู้อาศัยศาสดาของตนแล้ว เห็นศาสดาอื่นเป็นคนเลว เพราะความเห็นอันใด ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวความเห็นนั้นว่า เป็นกิเลสเครื่องร้อยรัด เพราะฉะนั้นแหละ ภิกษุไม่พึงยึดมั่นรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ หรือศีลและพรต แม้ทิฐิก็ไม่พึงกำหนดด้วยญาณ หรือแม้ด้วยศีลและพรตในโลก ไม่พึงนำตนเข้าไปเปรียบว่า เป็นผู้เสมอเขา ไม่พึงสำคัญว่า เป็นผู้เลวกว่าเขา หรือว่าเป็นผู้วิเศษกว่าเขา ภิกษุนั้นละความเห็นว่าเป็นตนได้แล้ว ไม่ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่กระทำนิสัย (ตัณหานิสัยและทิฐินิสัย) แม้ในญาณ ไม่เป็นผู้แล่นไปเข้าพวกในสัตว์ทั้งหลายผู้แตกต่างกันด้วยอำนาจทิฐิต่างๆ ย่อมไม่กลับมาแม้สู่ทิฐิอะไรๆ พราหมณ์ในโลกนี้ไม่มีตัณหาในส่วนสุดทั้ง ๒ มีผัสสะเป็นต้น เพื่อความเกิดบ่อยๆ ในโลกนี้หรือในโลกอื่น ไม่มีความยึดมั่นอะไรๆ ไม่มีสัญญาอันปัจจัยกำหนดแล้วแม้แต่น้อย ในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟังหรือในอารมณ์ที่ได้ทราบ ในโลกนี้ เพราะได้ตัดสินธรรมที่ตนยึดถือแล้วในธรรมทั้งหลาย ใครๆ จะพึงกำหนดพราหมณ์นั้นผู้ไม่ถือมั่นทิฐิ ด้วยการกำหนดด้วยตัณหาหรือด้วยการกำหนดด้วยทิฐิอะไรๆ ในโลกนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมไม่กำหนดด้วยตัณหาหรือทิฐิ ย่อมไม่กระทำตัณหาและทิฐิไว้ในเบื้องหน้า แม้ธรรมคือทิฐิทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นก็มิได้ปกปิดไว้ พราหมณ์ผู้อันใครๆ จะพึงนำไปด้วยศีลและพรตไม่ได้ ถึงฝั่ง คือ นิพพานแล้ว เป็นผู้คงที่ ย่อมไม่กลับมาหากิเลสทั้งหลายอีก ฉะนั้นแล ฯ

จบปรมัฏฐกสูตรที่ ๕

ชราสูตรที่ ๖

[๔๑๓] ชีวิตนี้น้อยนัก สัตว์ย่อมตายแม้ภายใน ๑๐๐ ปี ถ้าแม้สัตว์เป็นอยู่เกิน (๑๐๐ ปี) ไปไซร้ สัตว์นั้นก็ย่อมตายแม้เพราะชราโดยแท้แล ชน

ทั้งหลายย่อมเศร้าโศก เพราะสิ่งที่ตนยึดถือว่าเป็นของเรา สิ่งที่เคยหวงแหนเป็นของเที่ยงไม่มีเลยบุคคลเห็นว่า สิ่งนี้มีความเป็นไปต่างๆ มีอยู่ ดังนี้แล้วไม่พึงอยู่ครองเรือน บุรุษย่อมสำคัญสิ่งใดว่า สิ่งนี้เป็นของเราจำต้องละสิ่งนั้นไปแม้เพราะความตาย บัณฑิตผู้นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา ทราบข้อนี้แล้ว ไม่พึงน้อมไปในความเป็นผู้ถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา บุคคลผู้ตื่นขึ้นแล้วย่อมไม่เห็นอารมณ์อันประจวบด้วยความฝัน แม้ฉันใด บุคคลย่อมไม่เห็นบุคคลผู้ที่ตนรักทำกาละล่วงไปแล้ว แม้ฉันนั้นบุคคลย่อมกล่าวขวัญกันถึงชื่อนี้ของคนทั้งหลายผู้อันตนได้เห็นแล้วบ้าง ได้ฟังแล้วบ้าง ชื่อเท่านั้นที่ควรกล่าวขวัญถึงของบุคคลผู้ล่วงไปแล้ว จักยังคงเหลืออยู่ ชนทั้งหลายผู้ยินดีแล้วในสิ่งที่ตนถือว่าเป็นของเรา ย่อมละความโศกความร่ำไรและความตระหนี่ไม่ได้ เพราะเหตุนั้น มุนีทั้งหลายผู้เห็นนิพพานเป็นแดนเกษม ละอารมณ์ที่เคยหวงแหนได้เที่ยวไปแล้ว บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการไม่แสดงตนในภพ อันต่างด้วยนรกเป็นต้น ของภิกษุผู้ประพฤติหลีกเร้น ผู้เสพที่นั่งอันสงัด ว่าเป็นการสมควร มุนีไม่อาศัยแล้วในอายตนะทั้งปวง ย่อมไม่กระทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รักทั้งไม่กระทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่เกลียดชัง ย่อมไม่ติดความร่ำไรและความตระหนี่ในสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักและเป็นที่เกลียดชังนั้น เปรียบเหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบไม้ ฉะนั้น หยาดน้ำย่อมไม่ติดอยู่บนใบบัว น้ำย่อมไม่ติดอยู่ที่ใบปทุม ฉันใดมุนีย่อมไม่ติดในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟังหรืออารมณ์ที่ได้ทราบ ฉันนั้น ผู้มีปัญญาย่อมไม่สำคัญด้วยรูปที่ได้เห็นเสียงที่ได้ฟัง หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ ย่อมไม่ปรารถนาความบริสุทธิ์ด้วย (มรรคอย่างอื่น) ทางอื่น ผู้มีปัญญานั้น ย่อมไม่ยินดี ย่อมไม่ยินร้าย ฉะนี้แล ฯ

จบชราสูตรที่ ๖

ติสสเมตเตยยสูตรที่ ๗

ท่านพระติสสเมตเตยยะทูลถามปัญหาว่า

[๔๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความคับแค้นแห่งบุคคล
ผู้ประกอบเมถุนธรรมเนืองๆ เถิด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้สดับคำสั่ง
สอนของพระองค์แล้ว จักศึกษาในวิเวก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรเมตเตยยะ

ความคับแค้นของบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมมีอยู่ บุคคลผู้ประกอบ
เมถุนธรรม ย่อมลืมแม้คำสั่งสอน และย่อมปฏิบัติผิด นี้เป็นกิจไม่
ประเสริฐในบุคคลนั้น บุคคลใดประพฤติอยู่ผู้เดียวในกาลก่อนแล้ว
เสพเมถุนธรรม (ในภายหลัง)บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า
เป็นคนมีกิเลสมากในโลกเหมือนยวดยานที่แล่นไปใกล้เหว ฉะนั้น
ยศและเกียรติคุณในกาลก่อนของบุคคลนั้น ย่อมเสื่อม บุคคลเห็นโทษ
แม้นี้แล้ว ควรศึกษาไตรสิกขาเพื่อละเมถุนธรรม ผู้ใดไม่ละเมถุนธรรม
ผู้นั้นถูกความดำริครอบงำแล้ว ซบเซาอยู่เหมือนคนกำพร้า ฉะนั้น
ผู้นั้นฟังเสียงอันระบือไปของชนเหล่าอื่นแล้ว เป็นผู้เก้อเขินเช่นนั้น
อนึ่ง ผู้ใดอันวาทะของบุคคลอื่นตักเตือนแล้ว ยังกระทำกายทุจริต
เป็นต้น ผู้นี้ แหละพึงเป็นผู้มีเครื่องผูกใหญ่ ย่อมถือเอาโทษแห่ง
มุสาวาทบุคคลอันผู้อื่นรู้กันดีแล้วว่าเป็นบัณฑิต อธิษฐานการเที่ยวไป
ผู้เดียว แม้ในภายหลังประกอบในเมถุนธรรม ย่อมมัวหมองเหมือนคน
งมงาย ฉะนั้น มุนีในศาสนานี้รู้โทษในเบื้องต้นและเบื้องปลายนี้แล้ว
ควรกระทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มั่นคงไม่ควรเสพเมถุนธรรม ควรศึกษา
วิเวกเท่านั้น การประพฤติวิเวกนี้ เป็นกิจอันสูงสุดของพระอริยเจ้า
ทั้งหลาย มุนีไม่ควรสำคัญตนว่าเป็นผู้ประเสริฐด้วยวิเวกนั้น มุนีนั้นแล
ย่อมอยู่ใกล้นิพพาน หมู่สัตว์ผู้ยินดีแล้วในกามทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อ

มุนีผู้สงัดแล้วเที่ยวไปอยู่ ผู้ไม่มีความห่วงใยในกามทั้งหลาย ผู้ข้ามโอฆะ
ได้แล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบติสสเมตเตยยสูตรที่ ๗

ปสูรสูตรที่ ๘

[๔๑๕] สมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยทิฐิ ย่อมกล่าวว่า
ความบริสุทธิ์ว่ามีอยู่ในธรรมนี้เท่านั้น ไม่กล่าวความบริสุทธิ์ในธรรม
เหล่าอื่น สมณพราหมณ์เป็นอันมาก กล่าวความดีงามในศาสดา
ของตนเป็นต้นที่ตนอาศัยแล้ว ถือมั่นอยู่ในสัจจะเฉพาะอย่าง (มีคำว่า
โลกเที่ยงเป็นต้น) สมณพราหมณ์เจ้าทิฐิ ๒ พวกนั้น ประสงค์จะกล่าว
โต้ตอบกัน เข้าไปสู่บริษัทแล้ว ย่อมโต้เถียงกันและกันว่าเป็นคนเขลา
สมณพราหมณ์เหล่านั้นต้องการแต่ความสรรเสริญ เป็นผู้มีความสำคัญว่า
เราทั้งหลายเป็นคนฉลาดอาศัยศาสดาของกันและกันเป็นต้นแล้ว ย่อม
กล่าวคำทะเลาะกัน บุคคลปรารถนาแต่ความสรรเสริญ ขวนขวาย
หาถ้อยคำวิวาท กระทบกระเทียบกันในท่ามกลางบริษัท แต่กลับเป็น
ผู้เก้อเขินในเพราะวาทะอันผู้ตัดสินปัญหาไม่ทำให้เลื่อมใส บุคคลนั้น
เป็นผู้แสวงหาโทษ ย่อมโกรธเพราะความนินทา ผู้พิจารณาปัญหาทั้งหลาย
กล่าววาทะใดของบุคคลนั้นอันตนไม่ทำให้เลื่อมใสแล้วว่าเป็นวาทะเสื่อม
สิ้น บุคคลผู้มีวาทะเสื่อมแล้วนั้น ย่อมคร่ำครวญเศร้าโศก ทอดถอน
ใจว่า ท่านผู้นี้กล่าวสูงเกินเราไป ความวิวาทเหล่านี้เกิดแล้วในพวก
สมณะ ความกระทบกระทั่งกันย่อมมีในเพราะวาทะเหล่านี้ บุคคล
เห็นโทษแม้นี้แล้ว พึงเว้นความทะเลาะกันเสีย ความสรรเสริญและลาภ
ย่อมไม่มีเป็นอย่างอื่นไปเลย ก็หรือบุคคลนั้นกล่าววาทะในท่ามกลาง
บริษัท เป็นผู้อันบุคคลสรรเสริญแล้วในเพราะทิฐินั้น ย่อมรื่นเริงใจ
สูงขึ้นเพราะต้องการชัยชนะและมานะนั้นได้ถึงความต้องการชัยชนะนั้น

สมใจนึก การยกตนของบุคคลนั้น เป็นพื้นแห่งความกระทบกัน และ
บุคคลนั้นย่อมกล่าวถึงการถือตัวและการดูหมิ่นผู้อื่น บุคคลเห็นโทษ
แม้นี้แล้ว พึงเว้นความทะเลาะกันเสีย ผู้ฉลาดทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าว
ความบริสุทธิ์ด้วยการทะเลาะกันนั้น บุคคลผู้เจ้าทิฐิปรารถนาพบบุคคล
เจ้าทิฐิผู้เป็นปฏิปักษ์กัน ย่อมคำราม เปรียบเหมือนทหารผู้กล้าหาญ
ซึ่งพระราชาทรงเลี้ยงแล้วด้วยราชขาทนียาหาร ปรารถนาพบทหารผู้เป็น
ปฏิปักษ์กัน ย่อมคำราม ฉะนั้นดูกรท่านผู้องอาจ บุคคลเจ้าทิฐิเป็น
ปฏิปักษ์ของท่านนั้น มีอยู่ณ ที่ใด ท่านจงไป ณ ที่นั้นเถิด กิเลส
ชาติเพื่อการรบนี้ไม่มีในกาลก่อนเลย (กิเลสชาตินั้นเราผู้ตถาคตละเสีย
แล้วณ ควงแห่งไม้โพธินั้นแล) สมณพราหมณ์เหล่าใดถือรั้นทิฐิแล้ว
ย่อมวิวาทกันและย่อมกล่าวว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริงท่านผู้กระทำความเป็น
ข้าศึกในวาทะ (ถ้อยคำ) ที่เกิดขึ้นจงกล่าวทุ่มเถียงกะสมณพราหมณ์
เหล่านั้นเถิด พราหมณ์เหล่านั้นไม่มีในที่นี้เลย ส่วนพระอรหันตขีณาสพ
ทั้งหลาย กำจัดเสนา คือกิเลสให้พินาศแล้ว ไม่กระทำความเห็นให้
ผิดไปจากความเห็น เที่ยวไปอยู่ ดูกรปสุระ ท่านจะได้สู้รบโต้ตอบ
อะไร ในพระอรหันต์ผู้ไม่มีความยึดถือว่าสิ่งนี้ประเสริฐในโลกนี้ ถ้า
ท่านคิดถึงทิฐิทั้งหลายอยู่ด้วยใจ ถึงความตรึกไปต่างๆ ถือเอาความ
เป็นคู่แข่งขันกับพระพุทธะผู้กำจัดกิเลสได้แล้วไซร้ ท่านจะสามารถเพื่อ
ถือเอาความเป็นคู่แข่งขันให้สำเร็จไม่ได้เลย ฯ

จบปสูรสูตรที่ ๘

มาคันทิยสูตรที่ ๙

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๘๑๖] ความพอใจในเมถุนธรรม ไม่ได้มีแก่เราเพราะได้เห็นนางตัณหานางอรดี
และนางราคาเลย ความพอใจในเมถุนธรรมอย่างไรจักมีเพราะได้เห็น

สรีระแห่งธิดาของท่านอันเต็มไปด้วยมูตรและคูถเล่า เราไม่ปรารถนาจะ
ถูกต้องสรีระแห่งธิดาของท่านนั้นแม้ด้วยเท้า ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ถ้าพระองค์ไม่ทรงปรารถนานางแก้วเช่นนี้ ที่พระราชาผู้เป็นจอมนระเป็น
อันมากทรงปรารถนากันแล้วไซร้ พระองค์ตรัสทิฐิ ศีล พรต ชีวิต
และการเข้าถึงภพของพระองค์เช่นไรหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

กิจที่เราวินิจฉัยในธรรม คือ ทิฐิ ๖๒ แล้วจึงยึดถือเอาว่าเรากล่าว
ทิฐินี้ว่า ข้อนี้เท่านั้นจริง ข้ออื่นเปล่า ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เราและเรา
เห็นโทษในทิฐิทั้งหลายอยู่ ไม่ได้ยึดถือทิฐิอะไรๆ เมื่อค้นคว้าสัจจะ
ทั้งหลาย ก็ได้เห็นนิพพานกล่าวคือความสงบ ณ ภายใน ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ทิฐิเหล่าใด ที่สัตว์ทั้งหลายได้วินิจฉัยกำหนดไว้แล้ว ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นมุนี พระองค์ไม่ได้ยึดถือทิฐิเหล่านั้นเลย ตรัสเนื้อความนี้ได้ว่า
ความสงบ ณ ภายใน เนื้อความนั้นอันนักปราชญ์ทั้งหลายประกาศไว้
อย่างไรหนอ ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

เราไม่ได้กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น การฟัง การรู้ ทั้งด้วยศีลและ
พรต เราไม่กล่าวความบริสุทธิ์เว้นจากการเห็นจากการฟัง จากการรู้
จากศีลและพรต ก็บุคคลสละธรรมเป็นไปในฝ่ายดำมีทิฐิเป็นต้น
เหล่านี้แล้ว ไม่ถือมั่น เป็นผู้สงบไม่อาศัยธรรมอะไรแล้วไม่พึงปรารถนา
ภพ ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ได้ยินว่า ถ้าพระองค์ไม่ตรัสความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น การฟัง การรู้
ทั้งศีลและพรต พระองค์ไม่ตรัสความบริสุทธิ์เว้นจากการเห็น จาก

การฟัง จากการรู้ จากศีลและพรตข้าพระองค์ย่อมสำคัญธรรมเป็นที่

งงงวย ทีเดียวด้วยว่า ชนบางพวกยังเชื่อความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

ก็ท่านอาศัยการเห็นถามอยู่บ่อยๆ ได้ถึงความหลงใหลไปในทิฐิที่ท่าน

ยึดมั่นแล้ว และท่านก็ไม่ได้เห็นสัญญาแม้แต่น้อยแต่ความสงบ ณ

ภายในที่เรากล่าวแล้วนี้ เพราะเหตุนั้นท่านจึงตั้งอยู่โดยความเป็นผู้หลง

ผู้ใดย่อมสำคัญด้วยมานะหรือด้วยทิฐิว่า เราเป็นผู้เสมอเขาวิเศษกว่าเขา

หรือเลวกว่าเขา ผู้นั้นพึงวิวาท เพราะมานะหรือทิฐินั้น ผู้ใดไม่หวั่นไหว

ในการถือตัวว่า เสมอเขา วิเศษกว่าเขาดังนี้เป็นต้น ผู้นั้นย่อมไม่มี

การวิวาท บุคคลผู้มีมานะและทิฐิอันละได้แล้วนั้นชื่อว่าเป็นพราหมณ์

จะพึงกล่าวอะไรว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริงหรือจะพึงวิวาทเพราะมานะหรือ

ทิฐิอะไรว่า ของเราจริง ของท่านเท็จ อนึ่ง ความสำคัญว่าเสมอเขา

หรือว่าไม่เสมอเขาย่อมไม่มีในผู้ใด ผู้นั้นจะพึงโต้ตอบวาทะกับใครๆ

มุนีละอาลัยได้แล้ว ไม่ระลึกถึงอารมณ์เครื่องกำหนดหมาย ไม่กระทำ

ความสนิทสนมในชาวบ้าน เป็นผู้สงัดจากกามทั้งหลาย ไม่ทำอัตภาพ

ให้เกิดต่อไป ไม่พึงกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกับคนบุคคลผู้ประเสริฐ

สงัดแล้วจากธรรมมีทิฐิเป็นต้นเหล่าใดพึงเที่ยวไปในโลก ไม่พึงถือ

เอาธรรมมีทิฐิเป็นต้นเหล่านั้นขึ้นกล่าว มุนีผู้มีถ้อยคำสงบ ไม่กำหนัด

ยินดี ไม่ติดอยู่ในกามและในโลก เหมือนดอกปทุม มีก้านเป็นหนาม

เกิดในน้ำโคลนตม ไม่ติดอยู่ด้วยน้ำและโคลนตม ฉะนั้น บุคคลผู้ถึงเวท

คือมรรค ๔ เป็นผู้ไม่ดำเนินไปด้วยทิฐิ บุคคลนั้นไม่กลับมาสู่มานะ

ด้วยการทราบ อันต่างด้วยอารมณ์ มีรูปที่ได้ทราบแล้วเป็นต้น บุคคล

นั้นไม่เป็นผู้สำเร็จแล้วด้วยตัณหามานะ และทิฐินั้น บุคคลนั้น

แม้กรรมและสุตะพึงนำไปไม่ได้ บุคคลนั้นอันสิ่งใดสิ่งหนึ่งน้อมนำเข้า

ไปไม่ได้แล้วในนิเวศน์ คือ ตัณหาและทิฐิ กิเลสเครื่องร้อยรัด

ทั้งหลายย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้คลายสัญญาได้แล้ว ความหลงทั้งหลาย

ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้หลุดพ้นแล้วด้วยปัญญา ชนเหล่าใดยึดถือกาม
สัญญาและทิฐิ ชนเหล่านั้นกระทบกระทั่งกันและกันเที่ยวไปอยู่ใน
โลก ฯ

จบมาคันทิยสูตรที่ ๙

ปุราเภทสูตรที่ ๑๐

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๗] บุคคลผู้มีความเห็นอย่างไร มีศีลอย่างไร บัณฑิตจึงกล่าวว่าเป็นผู้สงบ
ท่านพระโคดมพระองค์ผู้อันข้าพระองค์ถามแล้วขอจงตรัสบอกนระผู้
สูงสุดแก่ข้าพเจ้าเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ฯ

ผู้ใดปราศจากตัณหาก่อนแต่สรีระแตก เป็นผู้ไม่อาศัย (กาลอันเป็นอดีต
อนาคต) เบื้องต้นและเบื้องปลาย อันใครๆ จะพึงนับว่า เป็นผู้ยินดี
แล้วใน (กาลอันเป็นปัจจุบัน) ท่ามกลางไม่ได้ ความมุ่งหวังของผู้นั้น
ย่อมไม่มี เรากล่าวผู้นั้นว่าเป็นผู้สงบ ผู้ใดไม่โกรธ ไม่สะดุ้ง ไม่
โอ้อวด ไม่คะนองพูดด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน ผู้นั้นแล เป็นมุนีผู้
สำรวมแล้วด้วยวาจา ผู้ใดไม่ทะเยอทะยานในสิ่งที่ยังไม่มาถึง ไม่
เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นผู้มีปรกติเห็นความสงัดในผัสสะ อัน
ใครๆ จะนำไปในทิฐิทั้งหลายไม่ได้เลย ผู้ใดปราศจากกิเลส ไม่หลอก
ลวง มีปรกติไม่ทะเยอะทะยานไม่ตระหนี่ ไม่คะนอง ไม่เป็นที่เกลียดชัง
ไม่ประกอบในคำส่อเสียด เว้นจากความเชยชมในกามคุณอันเป็นวัตถุ
น่ายินดี ทั้งไม่ประกอบในการดูหมิ่น เป็นผู้ละเอียดอ่อน มีปฏิภาณ
ไม่เชื่อต่อใครๆ ไม่กำหนัดยินดี ไม่ศึกษา เพราะใคร่ลาภ ไม่โกรธ
เคืองในเพราะความไม่มีลาภ และเป็นผู้ไม่พิโรธ ไม่ยินดีในรสด้วย
ตัณหา เป็นผู้วางเฉย มีสติทุกเมื่อ ไม่สำคัญตัวว่าเสมอเขา ว่าวิเศษ

กว่าเขา ว่าเลวกว่าเขาในโลก กิเลสอันฟูขึ้นทั้งหลาย ของผู้นั้น ย่อม
ไม่มี ฯ

ตัณหานิสสัยและทิฐินิสสัยของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นรู้ธรรมแล้วเป็นผู้อันตัณหา
และทิฐิไม่อาศัยแล้ว ความทะยานอยากเพื่อความมีหรือเพื่อความ
ไม่มี ของผู้ใดไม่มี เรากล่าวผู้นั้นผู้ไม่มีความห่วงใยในกามทั้งหลายว่า
เป็นผู้สงบ กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลายของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นข้ามตัณหาได้
แล้ว บุตร ธิดา สัตว์เลี้ยง ไร่นาและที่ดินของผู้ใดไม่มี แม้ความเห็น
ว่าเป็นตัวตนก็ดี ความเห็นว่าไม่เป็นตัวตนก็ดี อันใครๆ ย่อมไม่ได้ใน
ผู้นั้น ปุถุชนหรือสมณพราหมณ์จะพึงกล่าวกะผู้นั้น (ว่าผู้ยินดีแล้ว
หรือผู้ประทุษร้ายแล้ว) โดยโทษมีราคะเป็นต้นใดโทษมีราคะเป็นต้นนั้น
ไม่ใช่เป็นความมุ่งหวังของผู้นั้นเพราะเหตุนั้น ผู้นั้นย่อมไม่หวั่นไหว
ในเพราะถ้อยคำทั้งหลาย มุนีผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี ไม่มีความ
ตระหนี่ย่อมไม่กล่าวยกย่องในบุคคลผู้ประเสริฐกว่า ผู้เสมอกัน หรือ
ผู้เลวกว่า ผู้ไม่มีกัปปะ (คือตัณหาแลทิฐิ) ย่อมไม่มาสู่กัปปะผู้ใด
ไม่มีความหวงแหนว่าของตนในโลก ไม่เศร้าโศกเพราะสิ่งที่ไม่มีอยู่
และไม่ลำเอียงในธรรมทั้งหลาย ผู้นั้นแล เรากล่าวว่าเป็นผู้สงบ ฯ

จบปุราเภทสูตรที่ ๑๐

กลหวิวาทสูตรที่ ๑๑

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๘] ความทะเลาะ ความวิวาท ความร่ำไร ความเศร้าโศก กับทั้งความ
ตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และทั้งคำส่อเสียด เกิดจาก
อะไร ธรรมเครื่องเศร้าหมองเหล่านั้นเกิดจากอะไร ขอเชิญพระองค์จง
ตรัสบอกเนื้อความที่ข้าพระองค์ถามนั้นเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความทะเลาะ ความวิวาท ความร่ำไร ความเศร้าโศก กับทั้งความ
ตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และทั้งคำส่อเสียด เกิดจาก
ของที่รัก ความทะเลาะ ความวิวาทประกอบเข้าแล้วด้วยความตระหนี่
ก็เมื่อความวิวาทเกิดแล้วคำส่อเสียดย่อมเกิด ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามต่อไปว่า

ความรักในโลกเล่ามีอะไรเป็นเหตุ แม้อนึ่ง ชนเหล่าใดมีกษัตริย์เป็นต้น
มีความโลภ เที่ยวไปในโลก ความโลภของชนมีกษัตริย์เป็นต้นเหล่านั้น
มีอะไรเป็นเหตุ ความหวังและความสำเร็จของนรชนซึ่งมีในสัมปรายภพ
มีอะไรเป็นเหตุ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความรักในโลกมีความพอใจเป็นเหตุ แม้อนึ่ง ชนเหล่าใดมีกษัตริย์
เป็นต้น มีความโลภเที่ยวไปในโลก ความโลภของชนมีกษัตริย์เป็นต้น
เหล่านั้น มีความพอใจเป็นเหตุ ความหวังและความสำเร็จของนรชน ซึ่ง
มีในสัมปรายภพ มีความพอใจนี้เป็นเหตุ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ความพอใจในโลกเล่ามีอะไรเป็นเหตุ แม้การวินิจฉัย คือตัณหาและ
ทิฐิก็ดี ความโกรธ โทษแห่งการกล่าวมุสา และความสงสัยก็ดี ที่
พระสมณะตรัสแล้ว เกิดจากอะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวสุขเวทนาและทุกขเวทนาใดว่า เป็นความยินดี
และความไม่ยินดีในโลก ความพอใจย่อมเกิดเพราะอาศัยสุขเวทนา
และทุกขเวทนานั้น สัตว์ในโลก เห็นความเสื่อมไปและความเกิดขึ้น
ในรูปทั้งหลายแล้ว ย่อมกระทำการวินิจฉัย ความโกรธ โทษแห่งการ
กล่าวมุสา และความสงสัยธรรมแม้เหล่านี้ เมื่อความยินดีและความไม่
ยินดีทั้งสองอย่างนั่นแหละมีอยู่ ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ บุคคลผู้มีความสงัด

พึงศึกษาเพื่อทางแห่งญาณ ท่านผู้เป็นสมณะรู้แล้ว จึงกล่าวธรรม
ทั้งหลาย ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ความยินดีและความไม่ยินดี มีอะไรเป็นเหตุ เมื่อธรรมอะไรไม่มี ธรรม
เหล่านี้จึงไม่มี ขอพระองค์จงตรัสบอกอรรถ คือทั้งความเสื่อมไปและ
ทั้งความเกิดขึ้น (แห่งความยินดีและความไม่ยินดี) นี้ว่า มีสิ่งใดเป็น
เหตุแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความยินดี ความไม่ยินดี มีผัสสะเป็นเหตุ เมื่อผัสสะไม่มีธรรม
เหล่านี้จึงไม่มี เราขอบอกอรรถ คือ ทั้งความเสื่อมไปและทั้งความ
เกิดขึ้นนี้ ว่ามีผัสสะนี้เป็นเหตุแก่ท่าน ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ผัสสะในโลกเล่า มีอะไรเป็นเหตุ อนึ่ง ความหวงแหนเกิดจากอะไร
เมื่อธรรมอะไรไม่มี ความถือว่าสิ่งนี้เป็นของเราจึงไม่มี เมื่อธรรมอะไร
ไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ผัสสะอาศัยนามและรูปจึงเกิดขึ้น ความหวงแหนมีความปรารถนาเป็น
เหตุ เมื่อความปรารถนาไม่มี ความถือว่าสิ่งนี้เป็นของเราจึงไม่มี เมื่อ
รูปไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

เมื่อบุคคลปฏิบัติอย่างไร รูปจึงไม่มี อนึ่ง สุขก็ดี ทุกข์ก็ดีอย่างไร
จึงไม่มี ขอพระองค์โปรดตรัสบอกอาการที่รูปและสุขทุกข์นี้ไม่มีแก่ข้า
พระองค์เถิด ข้าพระองค์มีใจดำริว่า เราควรรู้ความข้อนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลเป็นผู้ไม่มีสัญญาด้วยสัญญาเป็นปรกติ เป็นผู้ไม่มีสัญญาด้วยสัญญา
อันผิดปรกติ เป็นผู้ไม่มีสัญญาก็มิใช่ เป็นผู้มีสัญญาว่าไม่มีก็มิใช่ เมื่อ

บุคคลปฏิบัติแล้วอย่างนี้ รูปจึงไม่มี เพราะว่าธรรมเป็นส่วนแห่งความ
เนิ่นช้า มีสัญญาเป็นเหตุ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ข้าพระองค์ได้ถามความข้อใดกะพระองค์ พระองค์ก็ได้ทรงแสดงความ
ข้อนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ขอถามความข้ออื่นกะพระองค์ ขอ
เชิญพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นเถิดก็สมณพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต
พวกหนึ่งในโลกนี้ ย่อมกล่าวความบริสุทธิ์ของสัตว์ว่าเป็นยอดด้วยเหตุ
เพียงเท่านี้ หรือว่าย่อมกล่าวความบริสุทธิ์อย่างอื่นอันยิ่งไปกว่ารูปสมา
บัตินี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็สมณพราหมณ์ผู้มีวาทะว่าเที่ยง พวกหนึ่ง (มีความถือตัวว่า)เป็น
บัณฑิตในโลกนี้ ย่อมกล่าวอรูปสมาบัตินี้ว่า เป็นความบริสุทธิ์ของ
สัตว์แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ สมณพราหมณ์ผู้มีวาทะว่าขาดสูญพวกหนึ่ง
เป็นผู้มีวาทะว่าตนเป็นคนฉลาดในอนุปาทิเสสนิพพาน ย่อมโต้เถียง
สมณพราหมณ์ผู้มีวาทะว่าเที่ยงเหล่านั้นแหละ ส่วนท่านผู้เป็นมุนี รู้บุคคล
เจ้าทิฐิเหล่านั้นว่า เป็นผู้อาศัยสัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ ท่านผู้เป็นมุนี
นั้นเป็นนักปราชญ์ พิจารณารู้ผู้อาศัยทิฐิทั้งหลายแล้ว รู้ธรรมโดย
ลักษณะมีความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์เป็นต้น หลุดพ้นแล้ว ย่อมไม่
ทะเลาะวิวาทกับใคร ย่อมไม่มาเพื่อความเกิดบ่อยๆ ฯ

จบกลหวิวาทสูตรที่ ๑๑

จูฬวิยูหสูตรที่ ๑๒

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๙] สมณพราหมณ์ทั้งหลายยึดมั่นอยู่ในทิฐิของตนๆ ถือมั่นทิฐิแล้ว
ปฏิญญาณว่าพวกเราเป็นผู้ฉลาด ย่อมกล่าวต่างๆ กันว่าผู้ใดรู้อย่างนี้ ผู้

นั้นชื่อว่ารู้ธรรมคือทิฐิ ผู้นั้นคัดค้านธรรมคือทิฐินี้อยู่ ชื่อว่าเป็นผู้เลว
ทราม สมณพราหมณ์ทั้งหลายถือมั่นทิฐิแม้ด้วยอาการอย่างนี้ ย่อมโต้
เถียงกัน และกล่าวว่า ผู้อื่นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด วาทะของสมณ
พราหมณ์สองพวกนี้วาทะไหนเป็นวาทะจริงหนอ เพราะว่าสมณ
พราหมณ์ทั้งหมดนี้ ต่างก็กล่าวกันว่าเป็นคนฉลาด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

หากว่าผู้ใดไม่ยินยอมตามธรรม คือ ความเห็นของผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคน
พาล คนเขลา เป็นคนมีปัญญาทราม ชนเหล่านี้ทั้งหมดก็เป็นคนพาล
เป็นคนมีปัญญาต่ำทราม เพราะว่าชนเหล่านี้ทั้งหมดถือมั่นอยู่ในทิฐิ ก็
หากว่าชนเหล่านั้นเป็นคนผ่องใสอยู่ในทิฐิของตนๆ จัดว่าเป็นคนมี
ปัญญาบริสุทธิ์เป็นคนฉลาด มีความคิดไซร้ บรรดาคนเจ้าทิฐิเหล่านั้น
ก็จะไม่มีใครๆ เป็นผู้มีปัญญาต่ำทราม เพราะว่าทิฐิของชนแม้เหล่านั้น
ล้วนเป็นทิฐิเสมอกัน เหมือนทิฐิของพวกชนนอกนี้อนึ่ง ชนทั้ง
สองพวกได้กล่าวกันและกันว่าเป็นผู้เขลา เพราะความเห็นใด เราไม่
กล่าวความเห็นนั้นว่าแท้ เพราะเหตุที่ชนเหล่านั้น ได้กระทำความ
เห็นของตนๆ ว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง(สิ่งอื่นเปล่า) ฉะนั้นแล ชนเหล่า
นั้น จึงตั้งคนอื่นว่าเป็นผู้เขลา ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์แต่ละพวก กล่าวทิฐิใดว่าเป็นความจริงแท้แม้สมณ
พราหมณ์พวกอื่นก็กล่าวทิฐินั้นว่า เป็นความเท็จไม่จริง สมณพราหมณ์
ทั้งหลายมาถือมั่น (ความจริงต่างๆกัน) แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล้ว
ก็วิวาทกันเพราะเหตุไรสมณพราหมณ์ทั้งหลาย จึงไม่กล่าวสัจจะให้เป็น
หนึ่งลงไปได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัจจะมีอย่างเดียวเท่านั้น สัจจะที่สองไม่มี ผู้ที่ทราบชัดมาทราบชัดอยู่

จะต้องวิวาทกันเพราะสัจจะอะไรเล่า สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อม
กล่าวสัจจะทั้งหลายให้ต่างกันออกไปด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้น สมณ
พราหมณ์ทั้งหลาย จึงไม่กล่าวสัจจะให้เป็นหนึ่งลงไปได้ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

เพราะเหตุไรหนอ สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิทั้งหลายกล่าวยกตนว่า
เป็นคนฉลาด จึงกล่าวสัจจะให้ต่างกันไป สัจจะมากหลายต่างๆ กัน
จะเป็นอันใครๆ ได้สดับมา หรือว่าสมณพราหมณ์เหล่านั้น ระลึกตาม
ความคาดคะเนของตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัจจะมากหลายต่างๆ กัน เว้นจากสัญญาว่าเที่ยงเสีย ไม่มีในโลกเลย
ก็สมณพราหมณ์ทั้งหลายมากำหนดความคาดคะเนในทิฐิทั้งหลาย (ของ
ตน) แล้ว จึงกล่าวทิฐิธรรมอันเป็นคู่กันว่า จริงๆ เท็จๆ ก็
บุคคลเจ้าทิฐิ อาศัยทิฐิธรรมเหล่านี้ คือ รูปที่ได้เห็นบ้าง เสียงที่
ได้ฟังบ้าง อารมณ์ที่ได้ทราบบ้าง ศีลและพรตบ้าง จึงเป็นผู้เห็นความ
บริสุทธิ์ และตั้งอยู่ในการวินิจฉัยทิฐิแล้วร่าเริงอยู่ กล่าวว่า ผู้อื่น
เป็นคนเขลาไม่ฉลาด บุคคลเจ้าทิฐิย่อมติเตียนบุคคลอื่นว่าเป็นผู้เขลา
ด้วยทิฐิใด กล่าวยกตนว่าเป็นผู้ฉลาดด้วยลำพังตน ย่อมติเตียนผู้อื่น
กล่าวทิฐินั้นเอง บุคคลยกตนว่าเป็นคนฉลาด ด้วยทิฐินั้น ชื่อว่า
เจ้าทิฐินั้นเต็มไปด้วยความเห็นว่าเป็นสาระยิ่งและมัวเมาเพราะมานะ
มีมานะบริบูรณ์ อภิเษกตนเองด้วยใจว่า เราเป็นบัณฑิต เพราะว่าทิฐิ
นั้น ของเขาบริบูรณ์แล้วอย่างนั้น ก็ถ้าว่าบุคคลนั้นถูกเขาว่าอยู่ จะ
เป็นคนเลวทรามด้วยถ้อยคำของบุคคลอื่นไซร้ ตนก็จะเป็นผู้มีปัญญาต่ำ
ทรามไปด้วยกัน อนึ่ง หากว่าบุคคลจะเป็นผู้ถึงเวท เป็นนักปราชญ์
ด้วยลำพังตนเองไซร้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายก็ไม่มีใครเป็นผู้เขลา ชน
เหล่าใดกล่าวยกย่องธรรม คือ ทิฐิอื่นจากนี้ไปชนเหล่านั้นผิดพลาด
และไม่บริบูรณ์ด้วยความหมดจดเดียรถีย์ทั้งหลายย่อมกล่าวแม้อย่างนี้

โดยมาก เพราะว่าเดียรถีย์เหล่านั้นยินดีนักด้วยความยินดีในทิฐิของตน เดียรถีย์ทั้งหลาย กล่าวความบริสุทธิ์ในธรรม คือทิฐินี้เท่านั้น หา กล่าวความบริสุทธิ์ในธรรมเหล่าอื่นไม่ เดียรถีย์ทั้งหลาย โดยมากเชื่อ มั่นแม้ด้วยอาการอย่างนี้ เดียรถีย์ทั้งหลาย รับรองอย่างหนักแน่นใน ลัทธิของตนนั้น อนึ่ง เดียรถีย์รับรองอย่างหนักแน่นในลัทธิของตน จะพึงตั้งใครอื่นว่าเป็นผู้เขลาในลัทธินี้เล่าเดียรถีย์นั้น เมื่อกล่าวผู้อื่น ว่าเป็นผู้เขลา เป็นผู้มีธรรมไม่บริสุทธิ์ ก็พึงนำความทะเลาะวิวาทมาให้ แก่ตนฝ่ายเดียวเดียรถีย์นั้น ตั้งอยู่ในการวินิจฉัยทิฐิแล้ว นิรมิต ศาสดาเป็นต้นขึ้นด้วยตนเอง ก็ต้องวิวาทกันในโลกยิ่งขึ้นไป บุคคลละ การวินิจฉัยทิฐิทั้งหมดแล้ว ย่อมไม่กระทำความทะเลาะวิวาทในโลก ฉะนี้แล ฯ

จบจูฬวิยูหสูตรที่ ๑๒

มหาวิยูหสูตรที่ ๑๓

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๒๐] บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งถือมั่นอยู่ในทิฐิ ย่อมโต้เถียงวิวาทกันว่า สิ่งนี้ เท่านั้นจริง บุคคลทั้งหมดนั้น ย่อมนำความนินทามาเนืองๆ หรือย่อม ได้ความสรรเสริญในที่นั้นบ้าง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลเหล่านั้นบางคราวได้ความสรรเสริญบ้าง ผลคือความสรรเสริญนั้น น้อยนัก ไม่พอแก่ความสงบ เราย่อมกล่าวผลแห่งความวิวาทกัน ๒ ประการ คือ ความนินทาและความสรรเสริญ บัณฑิตเห็นโทษในผล แห่งการวิวาทแม้นี้แล้วเห็นนิพพานมิใช่ภูมิแห่งการวิวาท ว่าเป็นธรรม เกษม ไม่พึงวิวาทกัน ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ทิฐิเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นอันมาก บัณฑิตผู้รู้แจ้งย่อมไม่เข้าไปใกล้ทิฐิทั้งปวงนั้น บัณฑิตผู้รู้แจ้งนั้น เป็นผู้ไม่เข้าไปใกล้จะพึงถึงธรรมที่ควรเข้าไปใกล้อะไร จึงจะไม่ทำความชอบใจในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟัง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชนบางพวกผู้มีศีลอันอุดม สำคัญอยู่ว่าศีลเท่านั้นเป็นธรรมอุดม จึงกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการสำรวม ชนเหล่านั้นสมาทานวัตรแล้วตั้งมั่นอยู่ด้วยคิดว่า เราทั้งหลายควรศึกษาความบริสุทธิ์ของศาสดานั้นในทิฐินี้เท่านั้น ชนเหล่านั้นอันภพนำเข้าไปแล้ว กล่าวว่า เราทั้งหลายเป็นผู้ฉลาด ถ้าบุคคลเป็นผู้เคลื่อนจากศีลและพรตแล้วไซร้ บุคคลนั้นยังกรรมให้ผิดไปแล้วก็ไม่หวั่นไหว ยังคร่ำครวญและปรารถนาความบริสุทธิ์อยู่เหมือนบุคคลอยู่ปราศจากเรือน เสื่อมแล้วจากพวก พึงปรารถนาเรือนหรือพวก ฉะนั้น อนึ่ง อริยสาวกละศีล พรต ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษทั้งสิ้นนี้ แล้วไม่ปรารถนาว่า ธรรมชาตินี้บริสุทธิ์ ธรรมชาตินี้ไม่บริสุทธิ์เว้นแล้วจากความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์ ไม่ถือมั่นทิฐิแล้วพึงเที่ยวไป ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย อาศัยทิฐินั้นหรือความเกลียดบาปแม้อนึ่งอาศัยรูปที่ได้เห็นแล้ว เสียงที่ได้ฟังแล้ว หรืออารมณ์ที่ได้ทราบแล้วเป็นผู้ระลึกแล่นพ้นไปจากอกิริยทิฐิยังไม่ปราศจากตัณหาในภพและมิใช่ภพแล้ว ย่อมทอดถอนถึงความบริสุทธิ์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็ความดิ้นรนทั้งหลาย ย่อมมีแก่ผู้ปรารถนาความหวั่นไหวมีอยู่ในวัตถุที่ตนกำหนดแล้ว การจุติและการอุบัติในภพนี้ย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ผู้นั้นจะพึงหวั่นไหวจะพึงดิ้นรนในอารมณ์ไหนๆ เพราะเหตุอะไร ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวธรรมใดว่า เป็นธรรมอย่างยิ่งส่วนสมณ
พราหมณ์เหล่าอื่นกล่าวธรรมนั้นแหละว่า เป็นธรรมเลวทราม วาทะของ
สมณพราหมณ์ทั้งสองพวกนี้ วาทะอย่างไหนจริงหนอ เพราะสมณ
พราหมณ์ทั้งหมดนี้แล เป็นผู้กล่าวอวดอ้างว่าตนเป็นผู้ฉลาด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลายกล่าวธรรมของตนนั่นแหละ ว่าเป็นธรรมบริบูรณ์
แต่กลับกล่าวธรรมของผู้อื่น ว่าเป็นธรรมเลวทราม สมณพราหมณ์
ทั้งหลาย ต่างยึดถือทิฐิแม้ด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ย่อมวิวาทกัน
สมณพราหมณ์ทั้งหลายกล่าวทิฐิของตนๆ ว่า เป็นของจริง ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ถ้าว่าบุคคลพึงเป็นผู้เลวทราม เพราะการติเตียนของบุคคลอื่นไซร้ ใครๆ
จะไม่พึงเป็นผู้วิเศษในธรรมทั้งหลาย เพราะว่าสมณพราหมณ์เป็นอันมาก
ย่อมกล่าวธรรมของบุคคลอื่นโดยความเป็นธรรมเลวทราม ในธรรม
ของตน กล่าวว่าเป็นธรรมมั่นคง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญหนทางเครื่องดำเนินของตน
อย่างใด การบูชาธรรมของตนของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ก็ยัง
เป็นไปอยู่อย่างนั้น หากว่าวาทะทั้งปวงจะพึงเป็นของแท้ไซร้ ความ
บริสุทธิ์ของสมณพราหมณ์ผู้มีถ้อยคำต่างๆ กันเหล่านั้นก็จะเป็นผล
เฉพาะตนๆ เท่านั้น ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ญาณที่ผู้อื่นจะพึงนำไปไม่มีแก่พราหมณ์ การวินิจฉัยในธรรมคือ
ทิฐิทั้งหลายว่าข้อนี้แหละจริง ดังนี้แล้ว ยึดถือไว้ ไม่มีแก่พราหมณ์
เพราะเหตุนั้น พราหมณ์จึงล่วงความวิวาทเสียได้ พราหมณ์นั้นย่อมไม่
เห็นธรรมอื่น โดยความเป็นธรรมประเสริฐเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

เดียรถีย์บางพวกกล่าวอยู่ว่า เรารู้ เราเห็น สิ่งที่เรารู้เราเห็นนี้ เป็นอย่าง
นั้นแล ดังนี้ จึงเชื่อความบริสุทธิ์ด้วยทิฐิถ้าว่าเดียรถีย์ได้เห็นแล้วไซร้
ประโยชน์อะไรเล่าด้วยความเห็นนั้นแก่ตน เพราะว่าเดียรถีย์ทั้งหลาย
ก้าวล่วงอริยมรรคเสียแล้วย่อมกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยธรรมอย่างอื่น ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

นรชนเมื่อเห็นย่อมเห็นนามรูป และครั้นเห็นแล้วจักรู้ทั่วถึงนามรูป
เหล่านั้นทีเดียว โดยความเป็นของเที่ยง และโดยความเป็นสุข นรชน
นั้น จะเห็นนามรูปมากหรือน้อยโดยความเป็นของเที่ยงและเป็นสุข
ก็จริง ถึงกระนั้น ผู้ฉลาดทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวความบริสุทธิ์ด้วย
ความเห็นนั้นเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชนผู้ทำทิฐิที่ตนกำหนดไว้ในเบื้องหน้า มีปรกติกล่าวตามความมั่นใจ
ไม่ใช่เป็นผู้อันบุคคลอื่นพึงจะแนะนำได้ง่ายเลย ผู้นั้นอาศัยครูคนใดแล้ว
ก็เป็นผู้กล่าวความดีงามในครูคนนั้น ผู้นั้นเป็นผู้กล่าวความบริสุทธิ์
ได้เห็นความถ่องแท้ในทิฐิของตน ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

พราหมณ์รู้แล้ว ย่อมไม่เข้าถึงเครื่องกำหนด คือ ตัณหาและทิฐิ
ไม่แล่นไปด้วยทิฐิ และไม่มีตัณหาทิฐิเครื่องผูกพันด้วยญาณ อนึ่ง
พราหมณ์นั้น ได้รู้สมบัติ คือ ทิฐิทั้งหลายเป็นอันมากแล้ววางเฉย
ชนเหล่าอื่นย่อมยึดถือทิฐิเหล่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มุนีในโลกนี้ สละกิเลสเครื่องร้อยรัดเสียแล้ว เมื่อผู้อื่นเกิดวิวาทกัน
ก็ไม่แล่นไปเข้าพวกเขา มุนีนั้นเป็นผู้สงบเมื่อผู้อื่นไม่สงบ ก็เป็นผู้มี
อุเบกขาอยู่ ท่านไม่มีการยึดถือชนเหล่าอื่นย่อมยึดถือ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

มุนีละอาสวะเบื้องต้น (คือส่วนที่ล่วงแล้ว) เสีย ไม่ทำอาสวะใหม่ (คือส่วนที่เป็นปัจจุบัน) ไม่เป็นผู้ลำเอียงเพราะความพอใจ อนึ่ง มุนีนั้นจะเป็นผู้ยึดมั่นกล่าวก็หาไม่ มุนีนั้นเป็นนักปราชญ์ หลุดพ้นแล้วจากทิฐิทั้งหลาย ไม่ติเตียนตน ไม่ติดอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มุนีนั้น เป็นผู้ไม่มีมารและเสนามารในธรรมทั้งปวง คืออารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว หรือได้ทราบแล้ว ปลงภาระลงแล้ว หลุดพ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีเครื่องกำหนด ไม่เข้าไปยินดี ไม่มีความปรารถนา ฉะนี้แล ฯ

จบมหาวิยูหสูตรที่ ๑๓

ตุวฏกสูตรที่ ๑๔

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๘๒๑] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระทิตย์ ผู้สงัดและมีความสงบเป็นที่ตั้ง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ภิกษุเห็นอย่างไรจึงไม่ถือมั่นธรรมอะไรๆ ในโลก ย่อมดับ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิกษุพึงปิดกั้นเสียซึ่งธรรมทั้งปวง อันเป็นรากเง่าแห่งส่วนของธรรมเป็นเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้าซึ่งเป็นไปอยู่ว่า เป็นเราด้วยปัญญา ตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่งพึงบังเกิดขึ้น ณ ภายในภิกษุพึงเป็นผู้มีสติศึกษาทุกเมื่อเพื่อปราบตัณหาเหล่านั้นภิกษุพึงรู้ยิ่งธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ณ ภายในหรือภายนอกไม่พึงกระทำความถือตัวด้วยธรรมนั้น สัตบุรุษทั้งหลายไม่

กล่าวความดับนั้นเลย ภิกษุไม่พึงสำคัญว่า เราเป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา
เสมอเขาหรือเลวกว่าเขา ด้วยความถือตัวนั้นถูกผู้อื่นถามด้วยคุณ
หลายประการ ก็ไม่พึงกำหนดตนตั้งอยู่โดยนัยเป็นต้นว่า เราบวชแล้ว
จากสกุลสูง ภิกษุพึงสงบระงับภายในเทียว ไม่พึงแสวงหาความสงบ
โดยอุบายอย่างอื่นความเห็นว่าตัวตน ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้สงบแล้ว
ณ ภายในอนึ่ง ความเห็นว่าไม่มีตัวตน คือ เห็นว่าขาดสูญ จักมีแต่
ที่ไหน คลื่นไม่เกิดที่ท่ามกลางแห่งสมุทร สมุทรนั้นตั้งอยู่ไม่หวั่นไหว
ฉันใด ภิกษุพึงเป็นผู้มั่นคง ไม่หวั่นไหวในอิฐผลมีลาภเป็นต้น ฉันนั้น
ภิกษุไม่พึงกระทำกิเลสเครื่องฟูขึ้นมีราคะเป็นต้น ในอารมณ์ไหนๆ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักษุเปิดแล้ว ขอพระองค์ได้ตรัสบอกธรรมที่ทรงเห็น
ด้วยพระองค์เองอันนำเสียซึ่งอันตราย (ขอพระองค์จงมีความเจริญ)
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงตรัสบอกข้อปฏิบัติ และศีลเครื่อง
ให้ผู้รักษาพ้นจากทุกข์หรือสมาธิเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิกษุไม่พึงเป็นผู้โลเลด้วยจักษุเลย พึงปิดกั้นโสตเสียจากถ้อยคำของชาว
บ้าน (ดิรัจฉานกถา) ไม่พึงกำหนัดยินดีในรสและไม่พึงถือสิ่งอะไรๆ ใน
โลกว่าเป็นของเรา เมื่อตนอันผัสสะถูกต้องแล้ว ในกาลใด ในกาลนั้น
ภิกษุไม่พึงกระทำความร่ำไร ไม่พึงปรารถนาภพในที่ไหนๆ และไม่พึง
หวั่นไหวในเพราะอารมณ์ที่น่ากลัว ภิกษุได้ข้าว น้ำ ของเคี้ยว หรือแม้
ผ้าแล้ว ไม่พึงกระทำการสั่งสมไว้และเมื่อไม่ได้สิ่งเหล่านั้น ก็ไม่พึง
สะดุ้งดิ้นรน พึงเป็นผู้เพ่งฌาน ไม่พึงโลเลด้วยการเที่ยว พึงเว้นจาก
ความคะนอง ไม่พึงประมาทอีกอย่างหนึ่ง ภิกษุพึงอยู่ในที่นั่งและ
ที่นอนอันเงียบเสียง ไม่พึงนอนมาก พึงมีความเพียร เสพความ
เป็นผู้ตื่นอยู่พึงละเสียให้เด็ดขาดซึ่งความเกียจคร้าน ความล่อลวง

ความร่าเริง การเล่นเมถุนธรรมกับทั้งการประดับ ภิกษุผู้นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา ไม่พึงประกอบอาถรรพ์ ตำราทำนายฝัน ทำนายลักษณะนักขัตฤกษ์ การทำนายเสียงสัตว์ร้อง การทำยาให้หญิงมีครรภ์ และการเยียวยารักษา ภิกษุไม่พึงหวั่นไหวเพราะนินทา เมื่อเขาสรรเสริญก็ไม่พึงเห่อเหิม พึงบรรเทาความโลภ พร้อมทั้งความตระหนี่ ความโกรธและคำส่อเสียดเสีย ภิกษุไม่พึงขวนขวายในการซื้อการขาย ไม่พึงกระทำการกล่าวติเตียนในที่ไหนๆ และไม่พึงคลุกคลีในชาวบ้าน ไม่พึงเจรจากะชนเพราะความใคร่ลาภ ภิกษุไม่พึงเป็นผู้พูดโอ้อวด ไม่พึงกล่าววาจาประกอบปัจจัยมีจีวรเป็นต้น ไม่พึงศึกษาความเป็นผู้คะนอง ไม่พึงกล่าวถ้อยคำเถียงกัน ภิกษุพึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ ไม่พึงนิยมในการกล่าวมุสา ไม่พึงกระทำความโอ้อวด อนึ่ง ไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วยความเป็นอยู่ปัญญา ศีลและพรต ภิกษุถูกผู้อื่นเสียดสีแล้ว ได้ฟังวาจามากของสมณะทั้งหลายหรือของชนผู้พูดมาก ไม่พึงโต้ตอบด้วยคำหยาบ เพราะสัตบุรุษทั้งหลายย่อมไม่กระทำความเป็นข้าศึก ภิกษุรู้ทั่วถึงธรรมนี้แล้ว ค้นคว้าพิจารณาอยู่ รู้ความดับกิเลสว่าเป็นความสงบดังนี้แล้ว พึงเป็นผู้มีสติศึกษาทุกเมื่อ ไม่พึงประมาทในศาสนาของพระโคดม ก็ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ครอบงำอารมณ์มีรูปเป็นต้น อันอารมณ์มีรูปเป็นต้นครอบงำไม่ได้ เป็นผู้เห็นธรรมที่ตนเห็นเอง ประจักษ์แก่ตนเพราะเหตุนั้นแล ภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงนอบน้อมศึกษาไตรสิกขาอยู่เนืองๆ ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทุกเมื่อเทอญ ฯ

จบตุวฏกสูตรที่ ๑๔

อัตตทัณฑสูตรที่ ๑๕

[๔๒๒] ภัยเกิดแล้วแต่อาชญาของตน ท่านทั้งหลายจงเห็นคนผู้ทะเลาะกัน เราจักแสดงความสลดใจตามที่เราได้สลดใจมาแล้ว เราได้เห็นหมู่สัตว์กำลังดิ้นรนอยู่ (ด้วยตัณหาและทิฐิ) เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อย ฉะนั้น ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้พิโรธกันและกัน โลกโดยรอบหาแก่นสารมิได้ ทิศทั้งปวงหวั่นไหวแล้ว เราปรารถนาความต้านทานแก่ตนอยู่ ไม่ได้เห็นสถานที่อะไรๆอันทุกข์มีชราเป็นต้นไม่ครอบงำแล้ว เราไม่ได้มีความยินดีเพราะได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้อันทุกข์มีชราเป็นต้นกระทบแล้วผู้ถึงความพินาศ อนึ่ง เราได้เห็นกิเลสดุจลูกศรมีราคะเป็นต้นยากที่สัตว์จะเห็นได้ อันอาศัยหทัยในสัตว์เหล่านี้ สัตว์ถูกกิเลสดุจลูกศรมีราคะเป็นต้นใดเสียบติดอยู่แล้ว ย่อมแล่นไปยังทิศทั้งปวง บัณฑิตถอนกิเลสดุจลูกศรมีราคะเป็นต้นนั้นออกได้แล้ว ย่อมไม่แล่นไปยังทิศและไม่จมลงในโอฆะทั้งสี่ (อารมณ์ที่น่ายินดีเหล่าใดมีอยู่ในโลก) หมู่มนุษย์ย่อมพากันเล่าเรียนศิลป เพื่อให้ได้ซึ่งอารมณ์ที่น่ายินดีเหล่านั้นกุลบุตรผู้เป็นบัณฑิต ไม่พึงขวนขวายในอารมณ์ที่น่ายินดีเหล่านั้น พึงเบื่อหน่ายกามทั้งหลายโดยประการทั้งปวงแล้วพึงศึกษานิพพานของตน มุนีพึงเป็นผู้มีสัจจะ ไม่คะนองไม่มีมายา ละการส่อเสียดเสีย เป็นผู้ไม่โกรธ พึงข้ามความโลภอันลามกและความตระหนี่เสีย นรชนพึงครอบงำความหลับ ความเกียจคร้านความท้อแท้เสีย ไม่พึงอยู่ร่วมด้วยความประมาท ไม่พึงดำรงอยู่ในการดูหมิ่นผู้อื่น พึงมีใจน้อมไปในนิพพาน ไม่พึงน้อมไปในการกล่าวมุสาไม่พึงกระทำความเสน่หาในรูปและพึงกำหนดรู้ความถือตัว พึงเว้นเสียจากความผลุนผลันแล้วเที่ยวไป ไม่พึงเพลิดเพลินถึงอารมณ์ที่ล่วงมาแล้ว ไม่พึงกระทำความพอใจในอารมณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าไม่พึงเศร้าโศกถึงอารมณ์ที่กำลังละไปอยู่ ไม่พึงเป็นผู้อาศัยตัณหา เรากล่าว

ความกำหนัดยินดีว่าเป็นโอฆะอันใหญ่หลวงกล่าวตัณหาว่า เป็นเครื่อง กระซิบใจ ทำใจให้แล่นไปในอารมณ์ต่างๆ กล่าวตัณหาว่าเป็นอารมณ์ แอบใจทำใจให้กำเริบ เปือกตมคือกามยากที่สัตว์จะล่วงไปได้ พราหมณ์ ผู้เป็นมุนี ไม่ปลีกออกจากสัจจะแล้ว ย่อมตั้งอยู่บนบกคือ นิพพาน มุนีนั้นแล สละคืนอายตนะทั้งหมดแล้วโดยประการทั้งปวง เรากล่าวว่า เป็นผู้สงบ มุนีนั้นแลเป็นผู้รู้เป็นผู้ถึงเวท รู้สังขตธรรมแล้วอัน ตัณหาและทิฐิไม่อาศัยเป็นอยู่ในโลกโดยชอบ ย่อมไม่ทะเยอทะยาน ต่ออะไรๆในโลกนี้ ผู้ใดข้ามกามทั้งหลาย และธรรมเป็นเครื่อง ข้องยากที่สัตว์จะล่วงได้ในโลกนี้ได้แล้ว ผู้นั้นตัดกระแสตัณหาขาดแล้ว ไม่มีเครื่องผูกพัน ย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมไม่เพ่งเล็งท่านจงทำกิเลสชาติ เครื่องกังวลในอดีตให้เหือดแห้ง กิเลสชาติเครื่องกังวลในอนาคตอย่า ได้มีแก่ท่าน ถ้าว่าท่านจักไม่ถือเอาในปัจจุบันไซร้ ท่านจักเป็นผู้สงบ เที่ยวไป ผู้ใดไม่มีความยึดถือในนามรูปว่าเป็นของเราโดยประการ ทั้งปวง และไม่เศร้าโศกเพราะเหตุแห่งนามรูปอันไม่มี ผู้นั้นแล ย่อมไม่เสื่อมในโลก ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องกังวลว่า สิ่งนี้ของเรา และว่า สิ่งนี้ของผู้อื่น ผู้นั้นไม่ประสบการยึดถือในสิ่งนั้นว่าเป็นของ เราอยู่ ย่อมไม่เศร้าโศกว่า ของเราไม่มี บุคคลใดย่อมไม่เศร้าโศกว่า ของเราไม่มี เราเป็นผู้ถูกถามถึงบุคคลผู้ไม่หวั่นไหว จะบอก อานิสงส์ ๔ อย่างในบุคคลนั้น ดังนี้ว่าบุคคลนั้นไม่มีความขวนขวาย ไม่กำหนัดยินดี ไม่มีความหวั่นไหวเป็นผู้เสมอในอารมณ์ทั้งปวง ธรรมชาติเครื่องปรุงแต่งอะไรๆ ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่หวั่นไหวผู้รู้แจ้ง ผู้นั้น เว้นแล้วจากการปรารภมีปุญญาภิสังขารเป็นต้น ย่อมเห็นความปลอด โปร่งในที่ทุกสถาน มุนีย่อมไม่กล่าวยกย่องตนในบุคคลผู้เสมอกัน ผู้ต่ำกว่า ผู้สูงกว่า มุนีนั้นเป็นผู้สงบปราศจากความตระหนี่ ย่อมไม่ ยึดถือ ไม่สละธรรมอะไรๆในบรรดาธรรมมีรูปเป็นต้น ฯ

จบอัตตทัณฑสูตรที่ ๑๕

สารีปุตตสูตรที่ ๑๖

(ท่านพระสารีบุตรทูลถามว่า)

[๔๒๓] พระศาสดาผู้มีพระวาจาไพเราะอย่างนี้ เสด็จมาแต่ชั้นดุสิตสู่แผ่นดิน
ข้าพระองค์ยังไม่ได้เห็นหรือไม่ได้ยินต่อใครๆ ในกาลก่อนแต่นี้เลย
พระองค์ผู้มีพระจักษุ ย่อมปรากฏแก่มนุษย์ทั้งหลาย เหมือนปรากฏแก่โลก
พร้อมด้วยเทวดา ฉะนั้นพระองค์ผู้เดียวบรรเทาความมืดได้ทั้งหมด
ทรงถึงความยินดีในเนกขัมมะ ศิษย์ทั้งหลายมีกษัตริย์เป็นต้นเป็นอันมาก
มาเฝ้าพระองค์ผู้เป็นพุทธะ ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่
ไม่หลอกลวง เสด็จมาแล้วสู่แผ่นดิน ณ เมืองสังกัสสะนี้ ด้วยปัญหา
มีอยู่ เมื่อภิกษุเกลียดชังแต่ทุกข์มีชาติเป็นต้นอยู่ เสพที่นั่งอันสงัด
คือ โคนไม้ ป่าช้า หรือที่นั่งอันสงัดในถ้ำแห่งภูเขา ในที่นอนอันเลว
และประณีต ความขลาดกลัวซึ่งเป็นเหตุจะไม่ทำให้ภิกษุหวั่นไหว ในที่
นอนและที่นั่งอันไม่มีเสียงกึกก้องนั้น มีประมาณเท่าไร อันตราย
ในโลกของภิกษุผู้จะไปยังทิศที่ไม่เคยไป ซึ่งภิกษุจะพึงครอบงำเสียใน
ที่นอนและที่นั่งอันสงัด มีประมาณเท่าไร ภิกษุนั้นพึงมีถ้อยคำอย่างไร
พึงมีโคจรในโลกนี้อย่างไร ภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว พึงมีศีลและวัตร
อย่างไร สมาทานสิกขาอะไร จึงเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ มีปัญญารักษาตน
มีสติ พึงกำจัดมลทินของตน เหมือนนายช่างทองกำจัดมลทินของทอง
ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร

ถ้าว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญ และธรรมที่สมควรนี้ใดของภิกษุผู้เกลียด
ชังแต่ทุกข์มีชาติเป็นต้น ผู้ใคร่จะตรัสรู้เสพอยู่ซึ่งที่นั่งและที่นอนอัน
สงัดมีอยู่ไซร้ เราจะกล่าวธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญและธรรมที่
สมควรนั่นตามที่รู้ แก่เธอภิกษุผู้เป็นปราชญ์ มีสติ ประพฤติอยู่ในเขต
แดนของตนไม่พึงกลัวแต่ภัย ๕ อย่าง คือ เหลือบ ยุง สัตว์

เสือกคลานผัสสะแห่งมนุษย์ (มีมนุษย์ผู้เป็นโจรเป็นต้น) สัตว์สี่เท้าภิกษุผู้แสวงหากุศลธรรมอยู่เนืองๆ ไม่พึงสะดุ้งแม้ต่อเหล่าชนผู้ประพฤติธรรมอื่นนอกจากสหธรรมิก แม้ได้เห็นเหตุการณ์อันนำมาซึ่งความขลาดเป็นอันมากของชนเหล่านั้น และอันตรายเหล่าอื่น ก็พึงครอบงำเสียได้ ภิกษุอันผัสสะแห่งโรคคือ ความหิว เย็นจัด ร้อนจัดถูกต้องแล้ว พึงอดกลั้นได้ภิกษุนั้นเป็นผู้อันโรคเหล่านั้นถูกต้องแล้วด้วยอาการต่างๆ ก็มิได้ทำโอกาสให้แก่อภิสังขารเป็นต้น พึงบากบั่นกระทำความเพียรให้มั่นคงไม่พึงกระทำการขโมย ไม่พึงกล่าวคำมุสาพึงแผ่เมตตาไปยังหมู่สัตว์ทั้งที่สะดุ้งและมั่นคง ในกาลใด พึงรู้เท่าความที่ใจเป็นธรรมชาติขุ่นมัว ในกาลนั้น พึงบรรเทาเสียด้วยคิดว่า นี้เป็นฝักฝ่ายแห่งธรรมดำ ไม่พึงลุอำนาจแห่งความโกรธและการดูหมิ่นผู้อื่นพึงขุดรากเง่าแห่งความโกรธและการดูหมิ่นผู้อื่นเหล่านั้นแล้วดำรงอยู่เมื่อจะครอบงำก็พึงครอบงำความรักหรือความไม่รักเสียโดยแท้ ภิกษุผู้ประกอบด้วยปีติอันงาม มุ่งบุญเป็นเบื้องหน้าพึงข่มอันตรายเหล่านั้นเสีย พึงครอบงำความไม่ยินดีในที่นอนอันสงัด พึงครอบงำธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความร่ำไรทั้ง ๔ อย่าง ผู้เป็นเสขะ ไม่มีความกังวลเที่ยวไปพึงปราบวิตกอันเป็นที่ตั้งแห่งความร่ำไรเหล่านี้ว่าเราจักบริโภคอะไร หรือว่าเราจักบริโภคที่ไหน เมื่อคืนนี้เรานอนเป็นทุกข์นัก ค่ำวันนี้เราจักนอนที่ไหน ภิกษุนั้นได้ข้าวและที่อยู่ในกาลแล้วพึงรู้จักประมาณ (ในกาลรับและในกาลบริโภค) เพื่อความสันโดษในศาสนานี้ ภิกษุนั้นคุ้มครองแล้วในปัจจัยเหล่านั้น สำรวมระวังเที่ยวไปในบ้านถึงใครๆ ด่าว่าเสียดสีก็ไม่พึงกล่าววาจาหยาบ พึงเป็นผู้มีจักษุทอดลงและไม่พึงโลเลด้วยเท้า พึงเป็นผู้ขวนขวายในฌานเป็นผู้ตื่นอยู่โดยมาก ปรารภอุเบกขามีจิตตั้งมั่นดี พึงตัดเสียซึ่งธรรมเป็นที่อยู่แห่งวิตกและความคะนองภิกษุผู้อันอุปัชฌายะเป็นต้นตักเตือนแล้วด้วยวาจา พึงเป็นผู้มีสติยินดีรับคำตักเตือนนั้น พึงทำลายตะปู คือความโกรธในสพรหมจารีทั้งหลายพึงเปล่งวาจาอันเป็นกุศล ไม่ให้ล่วงเวลา ไม่พึงคิดในการกล่าวติเตียน

ผู้อื่น ต่อแต่นั้น พึงเป็นผู้มีสติศึกษาเพื่อปราบธุลี ๕ อย่างในโลก
ครอบงำความกำหนัดยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ
ครั้นปราบความพอใจในธรรมเหล่านี้ได้แล้ว พึงเป็นผู้มีสติ มีจิตหลุดพ้น
ด้วยดี พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบ โดยกาลอันสมควรมีจิตแน่วแน่
พึงกำจัดความมืดเสียได้ ฉะนี้แล ฯ

จบสารีปุตตสูตรที่ ๑๖

จบอัฏฐกวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กามสูตร	๒. คุหัฏฐกสูตร
๓. ทุฏฐัฏฐกสูตร	๔. สุทธัฏฐกสูตร
๕. ปรมัฏฐกสูตร	๖. ชราสูตร
๗. ติสสเมตเตยยสูตร	๘. ปสูรสูตร
๙. มาคันทิยสูตร	๑๐. ปุราเภทสูตร
๑๑. กลหวิวาทสูตร	๑๒. จูฬวิยูหสูตร
๑๓. มหาวิยูหสูตร	๑๔. ตุวฏกสูตร
๑๕. อัตตทัณฑสูตร	๑๖. สารีปุตตสูตร

พระสูตรเหล่านี้ทั้งหมดมี ๘ วรรค ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สุตตนิบาต ปรายนวรรคที่ ๕

วัตถุกถา

[๔๒๔] พราหมณ์พาวรีผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ ปรารถนาซึ่งความเป็นผู้ไม่มีกังวล ได้จากบุรีอันเป็นที่รื่นรมย์แห่งชาวโกศล ไปสู่ทักขิณาปถชนบท พราหมณ์นั้นอยู่ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ใกล้พรมแดนแห่งแคว้นอัสสกะและแคว้นมุฬกะ ด้วยการแสวงหาผลไม้ ชาวบ้านที่อาศัยพราหมณ์พาวรีนั้นก็เป็นผู้ไพบูลย์ พราหมณ์พาวรีได้บูชามหายัญ ด้วยส่วยอันเกิดแต่กสิกรรมเป็นต้นในบ้านนั้น ครั้นบูชามหายัญแล้วได้กลับเข้าไปสู่อาศรม เมื่อพราหมณ์พาวรีนั้นกลับเข้าไปสู่อาศรมแล้ว พราหมณ์อื่นเดินเท้าเสียดสีกัน ฟันเขลอะ ศีรษะเกลือกกลั้วด้วยธุลี ได้มาทำให้พราหมณ์พาวรีสะดุ้ง ก็พราหมณ์นั้นเข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้วขอทรัพย์ ๕๐๐ พราหมณ์พาวรีเห็นพราหมณ์นั้นแล้ว ได้เชื้อเชิญด้วยอาสนะไต่ถามถึงสุขและทุกข์ แล้วได้กล่าวว่า ไทยธรรมวัตถุอันใดของเราไทยธรรมวัตถุทั้งปวงนั้น เราสละเสียสิ้นแล้ว ดูกรพราหมณ์ท่านจงเชื่อเราเถิด ทรัพย์ ๕๐๐ ของเราไม่มี ฯ

พราหมณ์นั้นกล่าวว่า

เมื่อเราขออยู่ ถ้าท่านไม่ให้ไซร้ ในวันที่ ๗ ศีรษะของท่านจะแตก ๗ เสี่ยง พราหมณ์ผู้หลอกลวงนั้นกระทำกลอุบายแล้ว ได้กล่าวคำจะให้เกิดความกลัว ฯ

พราหมณ์พาวรีฟังคำของพราหมณ์นั้นแล้ว เป็นผู้มีทุกข์ซูบซีด ไม่บริโภคอาหาร เพรียบพร้อมด้วยลูกศรคือความโศกอนึ่ง เมื่อพราหมณ์พาวรีคิดอยู่อย่างนี้ ใจก็ไม่ยินดีในฌาน ฯ

เทวดาผู้ปรารถนาประโยชน์ เห็นพราหมณ์พาวรีมีทุกข์สะดุ้งหวาดหวั่น จึงเข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้วได้กล่าวว่าพราหมณ์นั้นไม่รู้จักศีรษะ เป็นผู้หลอกลวง ต้องการทรัพย์ไม่มีความรู้ในธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ฯ

พราหมณ์พาวรีถามว่า

บัดนี้ ท่านรู้จักข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถามท่านแล้วขอท่านจงบอกธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป แก่ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจะฟังคำของท่าน ฯ

เทวดาตอบว่า

แม้เราก็ไม่รู้ธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป เราไม่มีความรู้ในธรรมทั้ง ๒ นี้ ปัญญาเป็นเครื่องเห็นธรรมอันเป็นศีรษะและธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ย่อมมีแก่พระชินเจ้าทั้งหลาย ฯ

พราหมณ์พาวรีถามว่า

ก็บัดนี้ ใครเล่าในปฐพีมณฑลนี้ ย่อมรู้ ดูกรเทวดาขอท่านจงบอกบุคคลผู้รู้ธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไปนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

เทวดาตอบว่า

ดูกรพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคผู้ศากยบุตรลำดับพระวงศ์ของพระเจ้าโอกกากราช มีพระรัศมีรุ่งเรือง เป็นนายกของโลกเสด็จออกผนวชจากพระนครกบิลพัสดุ์ เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ทรงบรรลุอภิญญาและทศพลญาณครบถ้วน ทรงมีพระจักษุในสรรพธรรม ทรงบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง ทรงน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้แล้วในโลก มีพระจักษุ ทรงแสดงธรรม ท่านจงไปทูลถามพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด พระองค์จักตรัสพยากรณ์ข้อความนั้นแก่ท่าน ฯ

พราหมณ์พาวรีได้ฟังคำว่า สัมพุทโธ เป็นผู้มีใจเฟื่องฟูมีความโศก

เบาบาง และได้ปีติอันไพบูลย์ พราหมณ์พาวรีนั้นมีใจชื่นชมเบิกบาน
เกิดความโสมนัส จึงถามเทวดานั้นว่า พระโลกนาถประทับอยู่ใน
คามนิคมหรือในชนบทไหนข้าพเจ้าจะพึงไปนมัสการพระสัมพุทธเจ้า
ผู้อุดมกว่าสัตว์ได้ในที่ใด ฯ

เทวดาตอบว่า

พระชินเจ้าผู้ศากยบุตร ทรงมีพระปัญญามาก มีพระปัญญาประเสริฐ
กว้างขวาง ทรงปราศจากธุระ หาอาสวะมิได้องอาจกว่านระ ทรงรู้
ธรรมเป็นศีรษะและธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ประทับอยู่ในมณเฑียร
ของชนชาวโกศลในพระนครสาวัตถี ฯ

ลำดับนั้น พราหมณ์พาวรี เรียกพราหมณ์ทั้งหลายผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ซึ่ง
เป็นศิษย์มาสั่งว่าดูกรมาณพทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงมาเถิด เราจักบอก
แก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟังคำของเรา ความปรากฏแห่ง
พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดอันสัตว์ได้ยากเนืองๆ ในโลกนี้ วันนี้
พระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นปรากฏว่าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ท่าน
ทั้งหลายจงรีบไปเมืองสาวัตถี เข้าเฝ้าพระสัมพุทธเจ้าผู้อุดมกว่าสัตว์เถิด ฯ

พราหมณ์ผู้เป็นศิษย์ทั้งหลายซักถามด้วยคาถาว่า

ข้าแต่ท่านพราหมณ์ บัดนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้วจะพึงรู้ว่า ท่าน
ผู้นี้เป็นพระสัมพุทธเจ้าด้วยอุบายอย่างไรเล่า ขอท่านจงบอกอุบายที่
ข้าพเจ้าทั้งหลายจะพึงรู้จักพระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ผู้ไม่รู้เถิด ฯ

พราหมณ์พาวรีกล่าวว่า

ก็มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ มาแล้วในมนต์ทั้งหลายอันพราหมณา
จารย์ทั้งหลายพยากรณ์ไว้บริบูรณ์แล้วตามลำดับว่ามหาปุริสลักษณะทั้ง
หลาย มีอยู่ในวรกายของพระมหาบุรุษใด พระมหาบุรุษนั้น มีคติเป็น
๒ เท่านั้น คติที่ ๓ ไม่มีเลย คือ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นอยู่ครองเรือน

จะพึงชนะทั่วปฐพีนี้ จะทรงปกครองโดยธรรม ด้วยไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศาตรา ถ้าออกบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้ว ท่านทั้งหลายจงถามถึงชาติ โคตร ลักษณะมนต์ และศิษย์เหล่าอื่นอีก และถามถึงศีรษะและธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไปด้วยใจเทียว ถ้าว่าท่านนั้นจักเป็นพระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นธรรมอันหาเครื่องกางกั้นมิได้ไซร้ จักวิสัชนาปัญหาอันท่านทั้งหลายถามด้วยใจด้วยวาจาได้ ฯ

พราหมณ์มาณพผู้เป็นศิษย์ ๑๖ คน คือ อชิตะ ๑ ติสสเมตเตยยะ ๑ ปุณณกะ ๑ เมตตคู ๑ โธตกะ ๑ อุปสีวะ ๑นันทะ ๑ เหมกะ ๑ โตเทยยะ ๑ กัปปะ ๑ ชตุกัณณีผู้เป็นบัณฑิต ๑ ภัทราวุธะ ๑ อุทยะ ๑ โปสาลพราหมณ์ ๑โมฆราชผู้มีเมธา ๑ ปิงคิยะผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ๑ พราหมณ์มาณพทั้งปวง คนหนึ่งๆ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ ปรากฏแก่โลกทั้งปวง เป็นผู้เพ่งฌาณ มีปัญญาทรงจำ อันวาสนาในก่อนอบรมแล้ว ทรงชฎาหนังเสือเหลือง ได้ฟังคำของพราหมณ์พาวรีแล้ว อภิวาทพราหมณ์พาวรี กระทำประทักษิณแล้ว บ่ายหน้าต่อทิศอุดร มุ่งไปยังที่ตั้งแห่งแว่นแคว้นมุฬกะเมืองมาหิสสติ ในคราวนั้น เมืองอุชเชนี เมืองโคนัทธะเมืองเวทิสะ เมืองวนนคร เมืองโกสัมพี เมืองสาเกต เมืองสาวัตถีอันเป็นเมืองอุดม เมืองเสตพยะ เมืองกบิลพัสดุ์เมืองกุสินารามันทิรสถาน (เมืองมันทิระ) เมืองปาวาโภคนครเมืองเวสาลี เมืองราชคฤห์ และปาสาณกเจดีย์อันเป็นรมณียสถานที่น่ารื่นรมย์ใจ พราหมณ์มาณพทั้งหลายพากันยินดีได้รีบด่วนขึ้นสู่เจติยบรรพต เหมือนบุคคลผู้กระหายน้ำยินดีน้ำเย็น เหมือนพ่อค้ายินดีลาภใหญ่ และเหมือนบุคคลถูกความร้อนแผดเผายินดีร่มเงา ฉะนั้น ก็ในสมัยนั้นพระผู้มีพระภาค อันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่ ประหนึ่งราชสีห์บันลืออยู่ในป่า ฉะนั้นอชิตมาณพได้เห็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระรัศมีเรื่อเรืองเหลืองอ่อน ถึงความบริบูรณ์ดังดวงจันทร์

ในวันเพ็ญ ลำดับนั้นอชิตมาณพได้เห็นพระอวัยวะอันบริบูรณ์ ในพระ
กายของพระผู้มีพระภาคนั้น มีความร่าเริงยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ได้ทูลถามปัญหาด้วยใจว่าขอพระองค์จงตรัสบอกอ้าง (ชาติ)อายุ โคตร
พร้อมทั้งลักษณะ และขอได้ตรัสบอกการถึงความสำเร็จในมนต์ทั้งหลาย
แห่งอาจารย์ของข้าพระองค์เถิดพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพระองค์
ย่อมบอกมนต์กะศิษย์มีประมาณเท่าไร พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของท่านนั้น มีอายุร้อยยี่สิบปีชื่อพาวรีโดยโคตร
ลักษณะในกายของพราหมณ์พาวรีนั้นมี ๓ ประการ พราหมณ์พาวรีนั้น
เรียนจบไตรเพท ในตำราทำนายมหาปุริสลักษณะ คือ คัมภีร์อิติหาส
พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆัณฑุศาสตร์และเกฏุภศาสตร์ ถึงซึ่งความสำเร็จใน
ธรรมแห่งพราหมณ์ของตนย่อมบอกมนต์กะมาณพ ๕๐๐ ฯ

อชิตมาณพทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่านรชน ขอพระองค์จงค้นคว้าลักษณะทั้งหลาย
ของพราหมณ์พาวรี ขอทรงประกาศตัดความทะเยอทะยาน อย่าให้ข้า
พระองค์มีความสงสัยเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรมาณพ พราหมณ์พาวรีนั้น ย่อมปกปิดมุขมณฑล(หน้า) ด้วยชิวหา
ได้ มีอุณณาโลมชาติในระหว่างคิ้ว มีคุยหฐานอยู่ในฝักท่านจงรู้อย่างนี้
เถิด ฯ

ชนทั้งปวงไม่ได้ยินใครๆ ผู้ถามเลย ได้ฟังปัญหาที่พระผู้มีพระภาคทรง
พยากรณ์แล้ว (นึกคิดอยู่) คิดพิศวงอยู่ เกิดความโสมนัสประนมอัญชลี
(สรรเสริญ) ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นอะไรหนอ เป็นเทวดาหรือเป็น
พรหม หรือเป็นท้าวสุชัมบดีจอมเทพ เมื่อปัญหาอันผู้ถามถามแล้วด้วย
ใจ ข้อปัญหานั้นไฉนมาแจ่มแจ้งแก่พระผู้มีพระภาคได้ ฯ

อชิตมาณพทูลถามด้วยใจต่อไปว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ท่านพราหมณ์พาวรีถามถึงธรรมเป็นศีรษะ และ
ธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ขอพระองค์ตรัสพยากรณ์ข้อนั้นกำจัด
ความสงสัยของพวกข้าพระองค์ผู้เป็นฤาษีเสียเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ท่านจงรู้เถิดว่า อวิชชาชื่อว่าธรรมเป็นศีรษะ วิชชาประกอบด้วยศรัทธา
สติ สมาธิ ฉันทะ และวิริยะ ชื่อว่าเป็นธรรมเครื่องให้ศีรษะตกไป
ลำดับนั้น อชิตมาณพมีความโสมนัสเป็นอันมาก เบิกบานใจ กระทำ
หนังเสือเหลืองเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง หมอบลงแทบพระบาทยุคลด้วย
เศียรเกล้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ ผู้มีพระจักษุ
พราหมณ์พาวรีผู้เจริญ มีจิตเบิกบาน ดีใจ พร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลายขอ
ไหว้พระบาทยุคล (ของพระผู้มีพระภาค) ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรมาณพ พราหมณ์พาวรีพร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลาย จงเป็นผู้ถึงความสุข
เถิด แม้ถึงท่านก็จงเป็นผู้ถึงความสุข จงเป็นอยู่สิ้นกาลนานเถิด ก็
ท่านทั้งหลายมีโอกาสอันเราได้กระทำแล้ว ปรารถนาในใจเพื่อจะถาม
ปัญหาข้อใดข้อหนึ่ง ก็จงถามความสงสัยทุกๆ อย่างของพราหมณ์พาวรี
หรือของท่านทั้งปวงเถิด อชิตมาณพมีโอกาสอันพระสัมพุทธเจ้ากระทำ
แล้วนั่งลงประนมอัญชลี ทูลถามปัญหาทีแรกกะพระตถาคต ณที่นั้น
ฉะนี้แล ฯ

จบวัตถุกถา

อชิตปัญหาที่ ๑

[๔๒๕] อชิตมาณพทูลถามปัญหาว่า

โลกคือหมู่สัตว์อันอะไรหุ้มห่อไว้ โลกย่อมไม่แจ่มแจ้งเพราะอะไร
พระองค์ตรัสอะไรว่า เป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้ อะไรเป็นภัยใหญ่ของโลก
นั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรอชิตะ

โลกอันอวิชชาหุ้มห่อไว้ โลกไม่แจ่มแจ้งเพราะความตระหนี่(เพราะความประมาท) เรากล่าวตัณหา ว่าเป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น ฯ

อ. กระแสทั้งหลายย่อมไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย ขอพระองค์จงตรัสบอกเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย กระแสทั้งหลายอันบัณฑิตย่อมปิดได้ด้วยธรรมอะไร ฯ

พ. ดูกรอชิตะ สติเป็นเครื่องกั้นกระแสในโลก เรากล่าวสติว่าเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย กระแสเหล่านั้นอันบัณฑิตย่อมปิดได้ด้วยปัญญา ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ปัญญา สติ และนามรูป ธรรมทั้งหมดนี้ย่อมดับไป ณ ที่ไหน พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกปัญหาข้อนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรอชิตะ เราจะบอกปัญหาที่ท่านได้ถามแล้วแก่ท่าน นามและรูปย่อมดับไปไม่มีส่วนเหลือ ณ ที่ใด สติและปัญญานี้ย่อมดับไป ณ ที่นั้นเพราะความดับแห่งวิญญาณ ฯ

อ. ชนเหล่าใดผู้มีธรรมอันพิจารณาเห็นแล้ว และชนเหล่าใดผู้ยังต้องศึกษาอยู่เป็นอันมากมีอยู่ในโลกนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระองค์ผู้มีปัญญารักษาตน อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกความเป็นไปของชนเหล่านั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ภิกษุไม่กำหนัดยินดีในกามทั้งหลาย มีใจไม่ขุ่นมัว ฉลาดในธรรมทั้งปวง มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

จบอชิตมาณวกปัญหาที่ ๑

ติสสเมตเตยยปัญหาที่ ๒

[๔๒๖] ติสสเมตเตยยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ใครชื่อว่าผู้ยินดีในโลกนี้ ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ใคร ใครรู้ส่วนทั้งสอง (คืออดีตกับอนาคต) แล้วไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลาง

(ปัจจุบัน) ด้วยปัญญา พระองค์ตรัสสรรเสริญใครว่า เป็นมหาบุรุษ
ใครล่วงตัณหาเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรเมตเตยยะ

ภิกษุเห็นโทษในกามทั้งหลายแล้วประพฤติพรหมจรรย์ มีตัณหาปราศไป
แล้ว มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นธรรมแล้วดับกิเลสได้แล้ว ชื่อว่าผู้
ยินดีในโลกนี้ ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นรู้ซึ่ง
ส่วนทั้งสองแล้วไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลางด้วยปัญญา เรากล่าว
สรรเสริญภิกษุนั้นว่าเป็นมหาบุรุษ ภิกษุนั้นล่วงตัณหาเครื่องร้อยรัดใน
โลกนี้เสียได้ ฯ

จบติสสเมตเตยยมาณวกปัญหาที่ ๒

ปุณณกปัญหาที่ ๓

[๔๒๗] ปุณณกมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้ไม่มีความหวั่นไหว
ผู้ทรงเห็นรากเง่ากุศลและอกุศล สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้
คือ ฤาษี กษัตริย์พราหมณ์ เป็นอันมาก อาศัยอะไร จึงบูชายัญแก่
เทวดาทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์
ขอพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดูกรปุณณกะ

สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นอันมากในโลกนี้ คือ
ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ ปรารถนาความเป็นมนุษย์เป็นต้น อาศัยของ
มีชรา จึงบูชายัญแก่เทวดาทั้งหลาย ฯ

ป. สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นอันมากในโลกนี้ คือ
ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ บูชายัญแก่เทวดาทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
ผู้นิรทุกข์ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น เป็นคนไม่ประมาท
ในยัญ ข้ามพ้นชาติและชราได้บ้างแลหรือ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค

ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นแก่
ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรปุณณกะ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น ย่อมมุ่งหวัง
ย่อมชมเชย ย่อมปรารถนา ย่อมบูชา ย่อมรำพันถึงกาม ก็เพราะ
อาศัยลาภ เรากล่าวว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบการบูชา ยังเป็นคน
กำหนัดยินดีในภพ ไม่ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ ฯ

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ถ้าหากว่าสัตว์เหล่านั้นผู้ประกอบการบูชา ไม่
ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ด้วยยัญญวิธีทั้งหลายไซร้เมื่อเป็นเช่นนี้ ใคร
เล่าในเทวโลกและมนุษยโลก ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ในบัดนี้ ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอก
ความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรปุณณกะ ผู้ใดไม่มีความหวั่นไหว (ดิ้นรน) ในโลกไหนๆ เพราะได้
พิจารณาเห็นธรรมที่ยิ่งและหย่อนในโลกผู้นั้นสงบแล้ว ไม่มีความ
ประพฤติชั่วอันจะทำให้มัวหมองดุจควันไฟ ไม่มีกิเลสอันกระทบจิต
หาความ (ปรารถนา)หวังมิได้ เรากล่าวว่า ผู้นั้นข้ามพ้นชาติและชราไป
ได้แล้ว ฯ

จบปุณณกมาณวกปัญหาที่ ๓

เมตตคูปัญหาที่ ๔

[๔๒๘] เมตตคูมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จง
ตรัสบอกข้อความนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์
ว่าทรงถึงเวท มีจิตอันอบรมแล้ว ความทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็น
อันมาก มีมาแล้วแต่อะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรเมตตคู

ท่านได้ถามเราถึงเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เราจะบอกเหตุนั้นแก่ท่าน
ตามที่รู้ ความทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็นอันมาก ย่อมเกิดเพราะ

อุปธิเป็นเหตุ ผู้ใดไม่รู้แจ้งย่อมกระทำอุปธิ ผู้นั้นเป็นคนเขลา ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลมารู้ชัด เห็นชาติว่าเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ไม่พึงกระทำอุปธิ ฯ

ม. ข้าพระองค์ได้ทูลถามความข้อใด พระองค์ก็ทรงแสดงความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้ออื่นอีกขอเชิญพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นเถิด นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมข้ามโอฆะ คือ ชาติ ชรา โสกะและปริเทวะได้อย่างไรหนอ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์ธรรมอันเป็นเครื่องข้ามโอฆะให้สำเร็จประโยชน์แก่ข้าพระองค์เถิด เพราะว่าธรรมนี้ พระองค์ทรงทราบชัดแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พ. ดูกรเมตตคู เราจักแสดงธรรมแก่ท่านในธรรมที่เราได้เห็นแล้ว เป็นธรรมประจักษ์แก่ตนที่บุคคลทราบชัดแล้ว พึงเป็นผู้มีสติ ดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆในโลกเสียได้ ฯ

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ก็ข้าพระองค์ยินดีอย่างยิ่ง ซึ่งธรรมอันสูงสุดที่บุคคลทราบชัดแล้ว เป็นผู้มีสติพึงดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

พ. ดูกรเมตตคู ท่านรู้ชัดซึ่งส่วนอย่างใดอย่างหนึ่งในส่วนเบื้องบน (คืออนาคต) ในส่วนเบื้องต่ำ (คืออดีต) และแม้ในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง (คือปัจจุบัน) จงบรรเทาความเพลิดเพลินและความยึดมั่นในส่วนเหล่านั้นเสีย วิญญาณ(ของท่าน) จะไม่พึงตั้งอยู่ในภพ ภิกษุผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ มีสติ ไม่ประมาท ได้รู้แจ้งแล้วเที่ยวไปอยู่ละความถือมั่นว่าของเราได้แล้ว พึงละทุกข์ คือ ชาติ ชรา โสกะและปริเทวะในอัตภาพนี้เสีย ฯ

ม. ข้าพระองค์ยินดีอย่างยิ่งซึ่งพระวาจานี้ ของพระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้โคตมโคตร ธรรมอันไม่มีอุปธิพระองค์ทรงแสดงชอบแล้ว พระองค์ทรงละทุกข์ได้แน่แล้ว เพราะว่าธรรมนี้พระองค์ทรง

รู้แจ้งชัดแล้วด้วยประการนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี พระองค์พึงทรง
สั่งสอนชนเหล่าใดไม่หยุดยั้ง แม้ชนเหล่านั้นก็พึงละทุกข์ได้เป็นแน่
ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนั้นข้าพระองค์จึงได้มาถวายบังคม
พระองค์ ด้วยคิดว่า แม้ไฉน พระผู้มีพระภาคพึงทรงสั่งสอนข้าพระองค์
ไม่หยุดหย่อนเถิด ฯ

พ. ท่านพึงรู้ผู้ใดว่าเป็นพราหมณ์ผู้ถึงเวท ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลไม่ติดข้อง
อยู่ในกามภพ ผู้นั้นแลข้ามโอฆะนี้ได้แน่แล้ว ผู้นั้นข้ามถึงฝั่งแล้ว
เป็นผู้ไม่มีตะปู คือ กิเลส ไม่มีความสงสัย นรชนนั้นรู้แจ้งแล้วแล
เป็นผู้ถึงเวทในศาสนานี้ สละธรรมเป็นเครื่องข้องนี้ในภพน้อยและภพ
ใหญ่ (ในภพและมิใช่ภพ) เสียได้แล้ว เป็นผู้มีตัณหาปราศไปแล้ว ไม่มี
กิเลสอันกระทบจิต หาความหวังมิได้ เรากล่าวว่าผู้นั้นข้ามชาติและชรา
ได้แล้ว ฯ

จบเมตตคูมาณวกปัญหาที่ ๔

โธตกปัญหาที่ ๕

[๔๒๘] โธตกมาณพได้ทูลถามปัญหาว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จง
ตรัสบอกข้อความนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอัน
ใหญ่ ข้าพระองค์ปรารถนาอย่างยิ่งซึ่งพระวาจาของพระองค์ ข้าพระองค์
ได้ฟังพระสุรเสียงของพระองค์แล้ว พึงศึกษาธรรมเป็นเครื่องดับกิเลส
ของตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโธตกะ
ถ้าเช่นนั้น ท่านจงมีปัญญารักษาตน มีสติกระทำความเพียรในศาสนานี้
เถิด ท่านจงฟังเสียงแต่สำนักของเรานี้แล้ว พึงศึกษาธรรมเป็นเครื่อง
ดับกิเลสของตนเถิด ฯ

ธ. ข้าพระองค์เห็นพระองค์ผู้เป็นพราหมณ์หากังวลมิได้ ทรงยังพระกายให้เป็นไปอยู่ในเทวโลกและมนุษยโลก ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักษุรอบคอบ เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ขอถวายบังคมพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ขอพระองค์จงทรงปลดเปลื้องข้าพระองค์เสียจากความสงสัยเถิด ฯ

พ. ดูกรโธตกะ เราจักไม่อาจเพื่อจะปลดเปลื้องใครๆ ผู้ยังมีความสงสัยในโลกให้พ้นไปได้ ก็ท่านรู้ทั่วถึงธรรมอันประเสริฐอยู่ จะข้ามโอฆะนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นพรหม ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาสั่งสอนธรรมเป็นที่สงัดกิเลส ที่ข้าพระองค์ควรจะรู้แจ้ง และขอพระองค์ทรงพระกรุณาสั่งสอนไม่ให้ข้าพระองค์ขัดข้องอยู่เหมือนอากาศเถิด ข้าพระองค์อยู่ในที่นี้นี่แหละ จะพึงเป็นผู้ไม่อาศัยแอบอิงเที่ยวไป ฯ

พ. ดูกรโธตกะ เราจักแสดงธรรมเครื่องระงับกิเลสแก่ท่าน ในธรรมที่เราได้เห็นแล้วเป็นธรรมประจักษ์แก่ตน ที่บุคคลได้รู้แจ้งแล้วเป็นผู้มีสติพึงดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ก็ข้าพระองค์ยินดีอย่างยิ่ง ซึ่งธรรมเป็นเครื่องระงับกิเลสอันสูงสุด ที่บุคคลได้รู้แจ้งแล้ว เป็นผู้มีสติพึงดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

พ. ดูกรโธตกะ ท่านรู้ชัดซึ่งส่วนอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งในส่วนเบื้องบน (คืออนาคต) ทั้งในส่วนเบื้องต่ำ (คืออดีต) แม้ในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง (คือปัจจุบัน) ท่านรู้แจ้งสิ่ง นั้นว่า เป็นเครื่องข้องอยู่ในโลกอย่างนี้แล้ว อย่าได้ทำตัณหาเพื่อภพน้อยและภพใหญ่เลย ฯ

จบโธตกมาณวกปัญหาที่ ๕

อุปสีวปัญหาที่ ๖

[๔๓๐] อุปสีวมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ข้าพระองค์ผู้เดียวไม่อาศัยธรรมหรือบุคคลอะไรแล้ว ไม่สามารถจะข้ามห้วงน้ำใหญ่คือกิเลสได้ข้าแต่พระองค์ผู้สมันต

จักษุ ขอพระองค์จงตรัสบอกที่หน่วงเหนี่ยว อันข้าพระองค์พึงอาศัยข้าม
ห้วงน้ำคือกิเลสนี้ แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรอุปสีวะ

ท่านจงเป็นผู้มีสติ เพ่งอากิญจัญญายตนสมาบัติ อาศัยอารมณ์ว่า ไม่มี
ดังนี้แล้วข้ามห้วงน้ำคือกิเลสเสียเถิด ท่านจงละกามทั้งหลายเสีย เป็น
ผู้เว้นจากความสงสัย เห็นธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหาให้แจ่มแจ้ง
ทั้งกลางวันกลางคืนเถิด ฯ

อุ. ผู้ใดปราศจากความกำหนัดยินดีในกามทั้งปวงละสมาบัติอื่นเสีย อาศัย
อากิญจัญญายตนสมาบัติ น้อมใจลงในสัญญาวิโมกข์ (คืออากิญจัญญา
ยตนสมาบัติ ธรรมเปลื้องสัญญา)เป็นอย่างยิ่ง ผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหว
พึงตั้งอยู่ในอากิญจัญญายตนพรหมโลกนั้นแลหรือ ฯ

พ. ดูกรอุปสีวะ ผู้ใดปราศจากความกำหนัดยินดีในกามทั้งปวงละสมาบัติ
อื่นเสีย อาศัยอากิญจัญญายตนสมาบัติ น้อมใจลงในสัญญาวิโมกข์เป็น
อย่างยิ่ง ผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหวพึงตั้งอยู่ในอากิญจัญญายตนพรหมโลก
นั้น ฯ

อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักษุ ถ้าผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหว พึงตั้งอยู่ใน
อากิญจัญญายตนพรหมโลกนั้นสิ้นปีแม้มากไซร้ ผู้นั้นพึงพ้นจากทุกข์
ต่างๆ ในอากิญจัญญายตนพรหมโลกนั้นแหละ พึงเป็นผู้เยือกเย็น
หรือว่าวิญญาณของผู้เช่นนั้น พึงเกิดเพื่อถือปฏิสนธิอีก ฯ

พ. ดูกรอุปสีวะ มุนีพ้นแล้วจากนามกาย ย่อมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ไม่ถึงการ
นับ เปรียบเหมือนเปลวไฟอันถูกกำลังลมพัดไปแล้ว ย่อมถึงการตั้งอยู่
ไม่ได้ ไม่ถึงการนับ ฉะนั้น ฯ

อุ. ท่านผู้นั้นถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ท่านผู้นั้นไม่มีหรือว่าท่านผู้นั้นเป็นผู้ไม่มีโรค
ด้วยความเป็นผู้เที่ยง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จงตรัส
พยากรณ์ความข้อนั้นให้สำเร็จประโยชน์แก่ข้าพระองค์เถิด เพราะว่า
ธรรมนั้นพระองค์ทรงรู้แจ้งแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พ. ดูกรอุปสีวะ ท่านผู้ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่มีประมาณ ชนทั้งหลายจะพึงกล่าวท่านผู้นั้นด้วยกิเลสมีราคะเป็นต้นใด กิเลสมีราคะเป็นต้นนั้นของท่านไม่มี เมื่อธรรม (มีขันธ์เป็นต้น)ทั้งปวง ท่านเพิกถอนขึ้นได้แล้ว แม้ทางแห่งถ้อยคำทั้งหมดก็เป็นอันท่านเพิกถอนขึ้นได้แล้ว ฯ

จบอุปสีวมาณวกปัญหาที่ ๖

นันทปัญหาที่ ๗

[๔๓๑] นันทมาณพผู้ทูลถามปัญหาว่า

ชนทั้งหลายกล่าวว่า มุนีทั้งหลายมีอยู่ในโลก ชนทั้งหลายกล่าวบุคคลว่าเป็นมุนีนี้นั้น ด้วยอาการอย่างไรหนอ ชนทั้งหลายกล่าวบุคคลผู้ประกอบด้วยญาณ หรือผู้ประกอบด้วยความเป็นอยู่ ว่าเป็นมุนี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรนันทะ ผู้ฉลาดในโลกนี้ ไม่กล่าวบุคคลว่าเป็นมุนี ด้วยความเห็น ด้วยความสดับ หรือด้วยความรู้ (ด้วยศีลและวัตร) ชนเหล่าใดกำจัดเสนามารให้พินาศแล้ว ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความหวัง เที่ยวไปอยู่ เรากล่าวชนเหล่านั้นว่าเป็นมุนี ฯ

น. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอันมากบ้างข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์เหล่านั้นประพฤติอยู่ในทิฐิของตนนั้น ตามที่ตนเห็นว่าเป็นเครื่องบริสุทธิ์ ข้ามพ้นชาติและชราได้บ้างหรือไม่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรนันทะ สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอันมากบ้างสมณพราหมณ์เหล่านั้นประพฤติอยู่ในทิฐิของตนนั้น ตามที่ตนเห็นว่าเป็นเครื่องบริสุทธิ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เรากล่าวว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้ามพ้นชาติและชราไปไม่ได้ ฯ

น. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการเห็นบ้าง
ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอัน
มากบ้าง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ถ้าพระองค์ตรัสว่า สมณพราหมณ์
เหล่านั้นข้ามโอฆะไม่ได้แล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้
ใครเล่าในเทวโลกและมนุษยโลก ข้ามพ้นชาติและชราได้แล้วในบัดนี้
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัส
บอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรนันทะ เราไม่กล่าวว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมดอันชาติและชราหุ้มห่อ
ไว้แล้ว แต่เรากล่าวว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ ละเสียซึ่งรูปที่ได้เห็นแล้ว
ก็ดี เสียงที่ได้ฟังแล้วก็ดีอารมณ์ที่ได้ทราบแล้วก็ดี ละเสียแม้ซึ่งศีล
และพรตทั้งหมดก็ดี ละเสียซึ่งมงคลตื่นข่าวเป็นต้น เป็นอันมากทั้งหมด
ก็ดี กำหนดรู้ตัณหาแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ คนเหล่านั้นแลข้าม
โอฆะได้แล้ว ฯ

น. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้โคดม ข้าพระองค์ยินดียิ่งซึ่งพระดำรัสของ
พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ธรรมอันไม่มีอุปธิพระองค์ทรงแสดง
ชอบแล้ว แม้ข้าพระองค์ก็กล่าวว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ ละเสียซึ่งรูป
ที่ได้เห็นแล้วก็ดี เสียงที่ได้ฟังแล้วก็ดี อารมณ์ที่ได้ทราบแล้วก็ดี
ละเสียแม้ซึ่งศีลและพรตทั้งหมดก็ดี ละเสียซึ่งมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็น
อันมากทั้งหมดก็ดี กำหนดรู้ตัณหาแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ คนเหล่านั้น
ข้ามโอฆะได้แล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบนันทมาณวกปัญหาที่ ๗

เหมกปัญหาที่ ๘

[๔๓๒] เหมกมาณพทูลถามปัญหาว่า
(ก่อนแต่ศาสนาของพระโคดม) อาจารย์เหล่าใดได้พยากรณ์ลัทธิของตน
แก่ข้าพระองค์ ในกาลก่อนว่า เหตุนี้ได้เป็นมาแล้วอย่างนี้ๆ จักเป็น
อย่างนี้ๆ คำพยากรณ์ทั้งหมดของอาจารย์เหล่านั้น ไม่ประจักษ์แก่ตน

คำพยากรณ์ทั้งหมดนั้น เป็นเครื่องทำความตรึกให้ทวีมากขึ้น (ข้าพระองค์
ไม่ยินดีในคำพยากรณ์นั้น) ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จงตรัส
บอกธรรมเป็นเครื่องกำจัดตัณหา อันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลก
แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรเหมกะ ชนเหล่าใดได้รู้ทั่วถึงบท คือ นิพพาน อันไม่แปรผันเป็น
ที่บรรเทาฉันทราคะในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง และสิ่งที่ได้ทราบ
อันน่ารัก ณ ที่นี้ เป็นผู้มีสติ มีธรรมอันเห็นแล้ว ดับกิเลสได้แล้ว
ชนเหล่านั้นสงบระงับแล้ว มีสติข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์
ต่างๆ ในโลกได้แล้ว ฯ

จบเหมกมาณวกปัญหาที่ ๘

โตเทยยปัญหาที่ ๙

[๔๓๓] โตเทยยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ผู้ใดไม่มีกามทั้งหลาย ไม่มีตัณหา และข้ามความสงสัยได้แล้ว ความ
พ้นวิเศษของผู้นั้นเป็นอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโตเทยยะ

ผู้ใดไม่มีกามทั้งหลาย ไม่มีตัณหา และข้ามความสงสัยได้แล้ว ความ
พ้นวิเศษอย่างอื่นของผู้นั้นไม่มี ฯ

ต. ผู้นั้นไม่มีความปรารถนา หรือยังปรารถนาอยู่ ผู้นั้นเป็นผู้มีปัญญา หรือ
ยังเป็นผู้มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ข้าพระองค์
จะพึงรู้แจ้งมุนีได้อย่างไรข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักษุรอบคอบ ขอพระองค์
จงตรัสบอกมุนีนั้นให้แจ้งชัดแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรโตเทยยะ ผู้นั้นไม่มีความปรารถนา และไม่เป็นผู้ปรารถนาอยู่ด้วย
ผู้นั้นเป็นคนมีปัญญามิใช่เป็นผู้มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาอยู่ด้วย ท่าน
จงรู้จักมุนี ว่าเป็นผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลไม่ข้องอยู่แล้วในกามและภพ
แม้อย่างนี้ ฯ

จบโตเทยยมาณวกปัญหาที่ ๙

กัปปปัญหาที่ ๑๐

[๔๓๔] กัปปมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอพระองค์จงตรัสบอกซึ่งธรรมอันเป็นที่พึ่งของชนทั้งหลาย ผู้อันชราและมรณะครอบงำแล้วดุจที่พึ่งของชนทั้งหลายผู้อยู่ในท่ามกลางสาคร เมื่อคลื่นเกิดแล้ว มีภัยใหญ่ฉะนั้น อนึ่ง ขอพระองค์จงตรัสบอกที่พึ่งแก่ข้าพระองค์โดยอุบายที่ทุกข์นี้ไม่พึงมีอีกเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรกัปปะ

เราจะบอกธรรม อันเป็นที่พึ่งของชนทั้งหลาย ผู้อันชราและมรณะครอบงำแล้ว ดุจที่พึ่งของชนทั้งหลายผู้อยู่ในท่ามกลางสาคร เมื่อคลื่นเกิดแล้ว มีภัยใหญ่ แก่ท่านธรรมชาติไม่มีเครื่องกังวล ไม่มีความถือมั่น นี้เป็นที่พึ่ง หาใช่อย่างอื่นไม่ เรากล่าวที่พึ่งอันเป็นที่สิ้นไปแห่งชราและมรณะว่านิพพาน ชนเหล่าใดรู้นิพพานนั้นแล้ว มีสติ มีธรรมอันเห็นแล้วดับกิเลสได้แล้ว ชนเหล่านั้นไม่อยู่ใต้อำนาจของมารไม่เดินไปในทางของมาร ฯ

จบกัปปมาณวกปัญหาที่ ๑๐

ชตุกัณณีปัญหาที่ ๑๑

[๔๓๕] ชตุกัณณิมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ข้าพระองค์ได้ฟังพระองค์ผู้ไม่ใคร่กาม จึงมาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ผู้ล่วงห้วงน้ำคือกิเลสเสียได้ ไม่มีกาม ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระเนตรคือพระสัพพัญญุตญาณเกิดพร้อมแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอกทางสันติ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกทางสันตินั้นแก่ข้าพระองค์ตามจริงเถิด เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงมีเดชครอบงำกามทั้งหลายเสียแล้วด้วยเดช เหมือนพระอาทิตย์มีเดช คือ รัศมีครอบงำปฐพีด้วยเดชไปอยู่ในอากาศ ฉะนั้น ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มี

ปัญญาดังแผ่นดินขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมเครื่องละชาติละชรา
ณ ที่นี้ ที่ข้าพระองค์ควรจะรู้แจ้ง แก่ข้าพระองค์ผู้มีปัญญาน้อยเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรชตุกัณณี

ท่านได้เห็นซึ่งเนกขัมมะโดยความเป็นธรรมอันเกษมแล้ว จงนำความกำหนัดในกามทั้งหลายเสียให้สิ้นเถิด อนึ่ง กิเลสชาติเครื่องกังวลที่ท่านยึดไว้แล้ว (ด้วยอำนาจตัณหาและทิฐิ) ซึ่งควรจะปลดเปลื้องเสีย อย่ามีแล้วแก่ท่าน กิเลสเครื่องกังวลใดได้มีแล้วในกาลก่อน ท่านจงทำกิเลสเครื่องกังวลนั้นให้เหือดแห้งเสียเถิด กิเลสเครื่องกังวลในภายหลังอย่าได้มีแก่ท่าน ถ้าท่านจักไม่ถือเอากิเลสเครื่องกังวลในท่ามกลางไซร้ ท่านจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป ดูกรพราหมณ์ เมื่อท่านปราศจากความกำหนัดในนามและรูปแล้วโดยประการทั้งปวง อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้ไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราชก็ย่อมไม่มีแก่ท่าน ฯ

จบชตุกัณณีมาณวกปัญหาที่ ๑๑

ภัทราวุธปัญหาที่ ๑๒

[๔๓๖] ภัทราวุธมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์ขอทูลวิงวอนพระองค์ ผู้ทรงละอาลัย ตัดตัณหาเสียได้ ไม่หวั่นไหว ละความเพลิดเพลิน ข้ามห้วงน้ำคือกิเลสได้แล้วพ้นวิเศษแล้ว ละธรรมเครื่องให้ดำริ มีพระปัญญาดี ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ชนในชนบทต่างๆประสงค์จะฟังพระดำรัสของพระองค์ มาพร้อมกันแล้วจากชนบททั้งหลาย ได้ฟังพระดำรัสของพระองค์ผู้ประเสริฐแล้ว จักกลับไปจากที่นี้ ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์แก่ชนในชนบทต่างๆ เหล่านั้นให้สำเร็จประโยชน์เถิด เพราะธรรมนี้พระองค์ทรงรู้แจ้งแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรภัทราวุธะ

หมู่ชนควรจะนำเสียซึ่งตัณหา เป็นเครื่องถือมั่นทั้งปวงในส่วนเบื้องบน เบื้องต่ำ และในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง ให้สิ้นเชิง เพราะว่าสัตว์

ทั้งหลายย่อมถือมั่นสิ่งใดๆ ในโลก มารย่อมติดตามสัตว์ได้เพราะสิ่งนั้น
แหละ เพราะเหตุนั้น ภิกษุเมื่อรู้ชัดอยู่ มาเล็งเห็นหมู่สัตว์ ผู้ติดข้อง
อยู่แล้วในวัฏฏะ อันเป็นบ่วงแห่งมารนี้ว่า เป็นหมู่สัตว์ติดข้องอยู่แล้ว
เพราะการถือมั่นดังนี้ พึงเป็นผู้มีสติ ไม่ถือมั่นเครื่องกังวลในโลกทั้งปวง ฯ

จบภัทราวุธมาณวกปัญหาที่ ๑๒

อุทยปัญหาที่ ๑๓

[๔๓๗] อุทยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์มีความต้องการปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้เพ่งฌานปราศจากธุลี
ทรงนั่งโดยปรกติ ทรงทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ ทรงถึงฝั่งแห่ง
ธรรมทั้งปวง ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมอันเป็นเครื่องพ้นที่ควรรู้ทั่วถึง
สำหรับทำลายอวิชชาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรอุทยะ

เรากล่าวธรรมเป็นเครื่องละความพอใจในกาม และโทมนัสทั้งสองอย่าง
เป็นเครื่องบรรเทาความง่วงเหงา เป็นเครื่องห้ามความรำคาญ บริสุทธิ์ดี
เพราะอุเบกขาและสติ มีความตรึกถึงธรรมแล่นไปในเบื้องหน้า ว่าเป็น
ธรรมเครื่องพ้นที่ควรรู้ทั่วถึงสำหรับทำลายอวิชชา ฯ

อุ. โลกมีธรรมอะไรประกอบไว้ ธรรมชาติอะไรเป็นเครื่องพิจารณา (เป็น
เครื่องสัญจร) ของโลกนั้น เพราะละธรรมอะไรได้เด็ดขาด ท่านจึง
กล่าวว่า นิพพาน ฯ

พ. โลกมีความเพลิดเพลินประกอบไว้ ความตรึกไปต่างๆ เป็นเครื่อง
พิจารณา (เป็นเครื่องสัญจร) ของโลกนั้น เพราะละตัณหาได้เด็ดขาด
ท่านจึงกล่าวว่า นิพพาน ฯ

อุ. เมื่อบุคคลระลึกอย่างไรเที่ยวไปอยู่ วิญญาณจึงจะดับข้าพระองค์ทั้งหลาย
มาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอฟังพระดำรัสของ
พระองค์ ฯ

พ. เมื่อบุคคลไม่เพลิดเพลินเวทนา ทั้งภายในและภายนอกระลึกอย่างนี้
เที่ยวไปอยู่ วิญญาณจึงจะดับ ฯ

จบอุทยมาณวกปัญหาที่ ๑๓

โปสาลปัญหาที่ ๑๔

[๔๓๘] โปสาลมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงได้มาเฝ้าพระองค์พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสดงอ้างสิ่งที่ล่วงไปแล้ว (พระปรีชาญาณในกาลอันเป็นอดีต) ไม่ทรงหวั่นไหว ทรงตัดความสงสัยได้แล้ว ทรงบรรลุถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ข้าพระองค์ขอทูลถามถึงญาณของบุคคลผู้มีความสำคัญในรูปก้าวล่วงเสียแล้ว ละรูปกายได้ทั้งหมด เห็นอยู่ว่าไม่มีอะไรน้อยหนึ่งทั้งภายในและภายนอก บุคคลเช่นนั้นควรแนะนำอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโปสาละ

พระตถาคตทรงรู้ยิ่ง ซึ่งภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณทั้งปวง ทรงทราบบุคคลนั้นผู้ยังดำรงอยู่ ผู้น้อมไปแล้วในอากิญจัญญายตนสมาบัติเป็นต้น ผู้มีอากิญจัญญายตนสมาบัติเป็นต้นนั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ผู้ที่เกิดในอากิญจัญญายตนสมาบัติว่ามีความเพลิดเพลินเป็นเครื่องประกอบ ดังนี้แล้ว แต่นั้นย่อมเห็นแจ้งในอากิญจัญญายตนสมาบัตินั้น ญาณของบุคคลนั้นผู้เป็นพราหมณ์ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นญาณอันถ่องแท้อย่างนี้ ฯ

จบโปสาลมาณวกปัญหาที่ ๑๔

โมฆราชปัญหาที่ ๑๕

[๔๓๙] โมฆราชมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ข้าพระองค์ได้ทูลถามปัญหาถึงสองครั้งแล้ว พระองค์ผู้มีพระจักษุไม่ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ แต่ข้าพระองค์ได้สดับมาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นเทพฤาษี จะทรงพยากรณ์

ในครั้งที่สาม (ข้าพระองค์จึงขอทูลถามว่า) โลกนี้ โลกอื่น พรหมโลก
กับทั้งเทวโลกข้าพระองค์ย่อมไม่ทราบความเห็นของพระองค์ผู้โคดม ผู้
เรืองยศ ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงได้มาเฝ้าพระองค์
(ผู้มีปรกติเห็นก้าวล่วงวิสัยของสัตว์โลก) ผู้มีปรกติเห็นธรรมอันงามอย่าง
นี้ บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรโมฆราช ท่านจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็น
ของว่างเปล่าเถิด จงถอนความตามเห็นว่าเป็นตัวตนเสียแล้ว พึงเป็น
ผู้ข้ามพ้นมัจจุราชได้ด้วยอาการอย่างนี้บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอยู่อย่าง
นี้ มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ฯ

จบโมฆราชมาณวกปัญหาที่ ๑๕

ปิงคิยปัญหาที่ ๑๖

[๔๔๐] ปิงคิยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์เป็นคนแก่แล้ว มีกำลังน้อย ผิวพรรณเศร้าหมองนัยน์ตา
ทั้งสองของข้าพระองค์ไม่ผ่องใส (เห็นไม่จะแจ้ง)หูสำหรับฟังก็ไม่
สะดวก ขอข้าพระองค์อย่างได้เป็นคนหลงฉิบหายเสียในระหว่างเลย
ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมที่ข้าพระองค์ควรรู้ ซึ่งเป็นเครื่องละชาติ
และชราในอัตภาพนี้เสียเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรปิงคิยะ

ชนทั้งหลายได้เห็นเหล่าสัตว์ผู้เดือดร้อนอยู่ เพราะรูปทั้งหลายแล้ว ยัง
เป็นผู้ประมาทก็ย่อยยับอยู่เพราะรูปทั้งหลาย ดูกรปิงคิยะเพราะเหตุนั้น
ท่านจงเป็นคนไม่ประมาทละรูปเสียเพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

ปิ. ทิศใหญ่สี่ ทิศน้อยสี่ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ รวมเป็นสิบทิศ สิ่ง
ไรๆ ในโลกที่พระองค์ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟังไม่ได้ทราบ หรือไม่ได้รู้
แจ้ง มิได้มี ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมที่ข้าพระองค์ควรรู้ เป็นเครื่อง
ละชาติและชราในอัตภาพนี้เถิด ฯ

พ. ดูกรปิงคิยะ เมื่อท่านเห็นหมู่มนุษย์ผู้ถูกตัณหาครอบงำแล้วเกิดความเดือดร้อน อันชราถึงรอบข้าง ดูกรปิงคิยะ เพราะเหตุนั้น ท่านจงเป็นคนไม่ประมาทละตัณหาเสีย เพื่อความ
ไม่เกิดอีก ฯ

จบปิงคิยมาณวกปัญหาที่ ๑๖

[๔๔๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาสาณเจดีย์ในมคธชนบทได้ตรัสปารายนสูตรนี้ อันพราหมณ์มาณพ ๑๖ คน ผู้เป็นบริวารของพราหมณ์พาวรี ทูลอาราธนาแล้ว ได้ตรัสพยากรณ์ปัญหา แม้หากว่าการกบุคคลรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมแห่งปัญหาหนึ่งๆ แล้วพึงปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรมไซร้การกบุคคลนั้น ก็พึงถึงฝั่งโน้นแห่งชราและมรณะได้แน่แท้เพราะธรรมเหล่านี้ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การถึงฝั่งโน้นเพราะเหตุนั้น คำว่าปรายนะ จึงเป็นชื่อแห่งธรรมปริยายนี้ ฯ

[๔๔๒] พราหมณ์มาณพผู้อาราธนาทูลถามปัญหา ๑๖ คนนั้น คืออชิตมาณพ ๑ ติสสเมตเตยยมาณพ ๑ ปุณณกมาณพ ๑เมตตคูมาณพ ๑ โธตกมาณพ ๑ อุปสีวมาณพ ๑ นันทมาณพ ๑เหมกมาณพ ๑ โตเทยยมาณพ ๑ กัปปมาณพ ๑ ชตุกัณณีมาณพผู้เป็นบัณฑิต ๑ ภัทราวุธมาณพ ๑ อุทยมาณพ ๑โปสาลพราหมณ์มาณพ ๑ โมฆราชมาณพผู้มีปัญญา ๑ปิงคิยมาณพผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ๑ พราหมณ์มาณพทั้ง ๑๖คนนี้ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงมีจรณะอันสมบูรณ์ พราหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คน ได้เข้าไปเฝ้าทูลถามปัญหาอันละเอียด กะพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดพระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีได้ตรัสพยากรณ์ปัญหาที่พราหมณ์มาณพเหล่านั้นทูลถามแล้วตามจริงแท้ ทรงให้พราหมณ์มาณพทั้งหลายยินดีแล้ว ด้วยการตรัสพยากรณ์ปัญหาทุกๆ ปัญหาพราหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คนเหล่านั้น อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์ พระอาทิตย์ผู้มีจักษุให้ยินดีแล้ว ได้ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ เนื้อความแห่งปัญหาหนึ่งๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง

แล้วด้วยประการใด ผู้ใดพึงปฏิบัติตามด้วยประการนั้นก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ผู้นั้นเจริญมรรคอันอุดมอยู่ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ธรรมปริยายนั้นเป็นทางเพื่อไปสู่ฝั่งโน้น เพราะฉะนั้น ธรรมปริยายนั้นจึงชื่อว่า ปรายนะ ฯ

[๔๔๓] ปิงคิยมาณพกล่าวคาถาว่า

อาตมาจักขับตามภาษิตเครื่องไปยังฝั่งโน้น (อาตมาขอกล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นแล้วด้วยพระญาณ) พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ปราศจากมลทิน มีพระปัญญากว้างขวางไม่มีความใคร่ ทรงดับกิเลสได้แล้ว จะพึงตรัสมุสาเพราะเหตุอะไร เอาเถิด อาตมาจักแสดงวาจาที่ควรเปล่งอันประกอบด้วยคุณของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงละความหลงอันเป็นมลทินได้แล้ว ทรงละความถือตัวและความลบหลู่ได้เด็ดขาด ดูกรท่านพราหมณาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงบรรเทาความมืด มีพระจักษุรอบคอบ ทรงถึงที่สุดของโลก ทรงล่วงภพได้ทั้งหมด ไม่มีอาสวะ ทรงละทุกข์ได้ทั้งปวง มีพระนามตามความเป็นจริงว่า พุทโธอันอาตมาเข้าเฝ้าแล้ว นกพึงละป่าเล็กแล้วมาอยู่อาศัยป่าใหญ่อันมีผลไม้มาก ฉันใด อาตมามาละคณาจารย์ผู้มีความเห็นน้อยแล้ว ได้ประสบพระพุทธเจ้าผู้มีความเห็นประเสริฐ เหมือนหงส์โผลงสู่สระใหญ่ แม้ฉันนั้นก่อนแต่ศาสนาของพระโคดม อาจารย์เหล่าใด ได้พยากรณ์ลัทธิของตนแก่อาตมาในกาลก่อนว่า เหตุนี้ได้เป็นมาแล้วอย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้ คำพยากรณ์ของอาจารย์เหล่านั้นทั้งหมด ไม่ประจักษ์แก่ตน คำพยากรณ์ทั้งหมดนั้น เป็นเครื่องทำความตรึกให้ทวีมากขึ้น (อาตมาไม่พอใจในคำพยากรณ์นั้น) พระโคดมพระองค์เดียวทรงบรรเทาความมืดสงบระงับ มีพระรัศมีโชติช่วง มีพระปัญญาเป็นเครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง ได้ทรงแสดงธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหาไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก่อาตมา ฯ

พราหมณ์พาวรีผู้อาจารย์กล่าวคาถาถามพระปิงคิยะว่า

ท่านปิงคิยะ พระโคดมพระองค์ใด ได้ทรงแสดงธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหาไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้แก่ท่าน เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงอยู่ปราศจากพระโคดมพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญาเป็นเครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวางสิ้นกาลแม้ครู่หนึ่งเล่า ฯ

พระปิงคิยะกล่าวคาถาตอบพราหมณ์พาวรีผู้อาจารย์ว่า

ท่านพราหมณ์ พระโคดมพระองค์ใด ได้ทรงแสดงธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหาไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก่อาตมา อาตมามิได้อยู่ปราศจากพระโคดมพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญาเป็นเครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวางสิ้นกาลแม้ครู่หนึ่ง ท่านพราหมณ์ อาตมาไม่ประมาททั้งกลางคืนกลางวัน เห็นอยู่ซึ่งพระพุทธเจ้าผู้โคดมพระองค์นั้นด้วยใจเหมือนเห็นด้วยจักษุ ฉะนั้น อาตมานมัสการอยู่ซึ่งพระพุทธเจ้าผู้โคดมพระองค์นั้นตลอดราตรี อาตมามาสำคัญความไม่อยู่ปราศจากพระพุทธเจ้าผู้โคดมพระองค์นั้น ด้วยความไม่ประมาทนั้น ศรัทธา ปีติ มานะ และสติของอาตมาย่อมน้อมไปในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผู้โคดม พระพุทธเจ้าผู้โคดมผู้มีพระปัญญากว้างขวาง ประทับอยู่ยังทิศาภาคใดๆ อาตมานั้นเป็นผู้นอบน้อมไปโดยทิศาภาคนั้นๆ นั่นแลร่างกายของอาตมาผู้แก่แล้ว มีกำลังและเรี่ยวแรงน้อยนั่นเองท่านพราหมณ์ อาตมาไปสู่พระพุทธเจ้าด้วยการไปแห่งความดำริเป็นนิตย์ เพราะว่าใจของอาตมาประกอบแล้วด้วยพระพุทธเจ้านั้น อาตมานอนอยู่บนเปือกตม คือกาม ดิ้นรนอยู่ (เพราะตัณหา) ลอยจากเกาะหนึ่งไปสู่เกาะหนึ่ง ครั้งนั้นอาตมาได้เห็นพระสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ฯ

(ในเวลาจบคาถานี้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ของพระปิงคิยะและพราหมณ์พาวรีแล้ว ประทับอยู่ ณ นครสาวัตถีนั้นเองทรงเปล่งพระรัศมีดุจทองไปแล้ว

พระปิงคิยะกำลังนั่งพรรณนาพระพุทธคุณแก่พราหมณ์พาวรีอยู่ ได้เห็นพระรัศมีแล้วคิดว่า นี้อะไร เหลียวแลไป ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประหนึ่งประทับอยู่เบื้องหน้าตน จึงบอกแก่พราหมณ์พาวรีว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาแล้ว พราหมณ์พาวรีได้ลุกจากอาสนะประคองอัญชลียืนอยู่แม้พระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงแผ่พระรัศมีแสดงพระองค์แก่พราหมณ์พาวรีทรงทราบธรรมเป็นที่สบายของพระปิงคิยะและพราหมณ์พาวรีทั้งสองแล้ว เมื่อจะตรัสเรียกแต่พระปิงคิยะองค์เดียว จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า)

ดูกรปิงคิยะ พระวักกลิ พระภัทราวุธะ และพระอาฬวีโคดมเป็นผู้มี
ศรัทธาน้อมลงแล้ว (ได้บรรลุอรหัตด้วยศรัทธาธุระ)ฉันใด แม้ท่านก็
จงปล่อยศรัทธาลง ฉันนั้น ดูกรปิงคิยะเมื่อท่านน้อมลงด้วยศรัทธา
ปรารภวิปัสสนา โดยนัยเป็นต้นว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็จักถึง
นิพพาน อันเป็นฝั่งโน้นแห่งวัฏฏะอันเป็นบ่วงแห่งมัจจุราช ฯ

พระปิงคิยะเมื่อจะประกาศความเลื่อมใสของตนจึงกราบทูลว่า

ข้าพระองค์นี้ย่อมเลื่อมใสอย่างยิ่ง เพราะได้ฟังพระวาจาของพระองค์ผู้
เป็นมุนี พระองค์มีกิเลสดุจหลังคาอันเปิดแล้วตรัสรู้แล้วด้วยพระองค์
เอง ไม่มีกิเลสดุจเสาเขื่อน ทรงมีปฏิภาณ ทรงทราบธรรมเป็นเหตุ
กล่าวว่าประเสริฐยิ่ง ทรงทราบธรรมชาติทั้งปวง ทั้งเลวและประณีต
พระองค์เป็นศาสดาผู้กระทำที่สุดแห่งปัญหาทั้งหลาย แก่เหล่าชนผู้มี
ความสงสัยปฏิญาณอยู่ นิพพานอันกิเลสมีราคะเป็นต้นไม่พึงนำไปได้
เป็นธรรมไม่กำเริบ หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ข้าพระองค์จักถึงอนุปา
ทิเสสนิพพานธาตุแน่แท้ ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในนิพพานนี้เลย
ขอพระองค์จงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นผู้มีจิตน้อมไปแล้ว (ในนิพพาน)
ด้วยประการนี้แล ฯ

จบปารายนวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในสุตตนิบาตนี้ คือ

[๔๔๔] ๑. อุรคสูตร ๒. ธนิยสูตร ๓. ขัคควิสาณสูตร๔. กสิภารทวาชสูตร ๕. จุนทสูตร ๖. ปราภวสูตร๗. วสลสูตร ๘. เมตตสูตร

๙. เหมวตสูตร ๑๐. อาฬวกสูตร๑๑. วิชยสูตร ๑๒. มุนีสูตร

วรรคที่ ๑ นี้มีเนื้อความดีมาก รวมพระสูตรได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักษุหามลทินมิได้ ทรงจำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายได้สดับกันมาว่าอุรควรรค ฯ

๑. รตนสูตร ๒. อามคันธสูตร ๓. หิริสูตร ๔. มังคลสูตร

๕. สุจิโลมสูตร ๖. ธรรมจริยสูตร ๗. พราหมณธรรมิกสูตร

๘. นาวาสูตร ๙. กึสีลสูตร ๑๐. อุฏฐานสูตร๑๑. ราหุลสูตร

๑๒. วังคีสสูตร ๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร๑๔. ธรรมิกสูตร

วรรคที่ ๒ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๔ สูตรพระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว ในวรรคที่ ๒ นั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าววรรคที่ ๒ นั้นว่าจูฬกวรรค ฯ

๑. ปัพพัชชาสูตร ๒. ปธานสูตร ๓. สุภาษิตสูตร๔. สุนทริกสูตร

๕. มาฆสูตร ๖. สภิยสูตร ๗. เสลสูตร๘. สัลลสูตร ๙. วาเสฏฐสูตร ๑๐. โกกาลิกสูตร๑๑. นาลกสูตร ๑๒. ทวยตานุปัสสนาสูตร

วรรคที่ ๓ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้วในวรรคที่ ๓ บัณฑิตได้สดับกันมามีชื่อว่า มหาวรรค ฯ

๑. กามสูตร ๒. คุหัฏฐกสูตร ๓. ทุฏฐัฏฐกสูตร๔. สุทธัฏฐกสูตร

๕. ปรมัฏฐกสูตร ๖. ชราสูตร๗. ติสสเมตเตยยสูตร ๘. ปสูรสูตร

๙. มาคันทิยสูตร๑๐. ปุราเภทสูตร ๑๑. กลหวิวาทสูตร ๑๒. จูฬวิยูหสูตร๑๓. มหาวิยูหสูตร ๑๔. ตุวฏกสูตร ๑๕. อัตตทัณฑสูตร

๑๖. สาริปุตตสูตร วรรคที่ ๔ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๖ สูตรพระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้วในวรรคที่ ๔ บัณฑิตทั้งหลายกล่าววรรคที่ ๔ นั้นว่า อัฏฐกวรรค ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐในคณะ ประทับอยู่ ณ ปาสาณกเจดีย์อันประเสริฐ อันบุคคลตกแต่งไว้ดีแล้ว ในมคธชนบทเป็นรัมณียสถาน เป็นประเทศอันสวยงาม เป็นที่อยู่อาศัยแห่งบุคคลผู้มีบุญอันได้กระทำ

ไว้แล้ว อนึ่ง ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคอันพราหมณ์ ๑๖ คน ทูลถามปัญหาแล้ว ได้ทรงประกาศประทานธรรมกะชนทั้งสองพวกผู้มาประชุมกันเต็มที่ณ ปาสาณกเจดีย์ ในบริษัทประมาณ ๑๒ โยชน์ เพราะการถามโสฬสปัญหา พระผู้มีพระภาคผู้ทรงชนะ ผู้เลิศกว่าสัตว์ได้ทรงแสดงธรรมอันประกาศอรรถบริบูรณ์ด้วยพยัญชนะเป็นที่เกิดความเกษมอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลกพระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ได้ทรงแสดงพระสูตรอันวิจิตรด้วยธรรมเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ปลดเปลื้องกิเลสทั้งปวงได้ทรงแสดงพระสูตร อันประกอบด้วยบทแห่งพยัญชนะ และอรรถ มีความเปรียบเทียบซึ่งหมายรู้กันแล้วด้วยอักขระอันมั่นคง เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลกพระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือราคะ มลทินคือโทสะ มลทินคือโมหะเป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลกได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือกิเลสมลทินคือทุจริต เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐเป็นเหตุปลดเปลื้องอาสวะ กิเลสเป็นเครื่องผูกกิเลสเป็นเครื่องประกอบ นิวรณ์ และมลทินทั้ง ๓ ของโลกนั้น พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐหามลทินมิได้ เป็นเครื่องบรรเทาความเศร้าหมองทุกอย่าง เป็นเครื่องคลายความกำหนัด ไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความโศก เป็นธรรมอันละเอียด ประณีตและเห็นได้ยาก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันหักรานราคะและโทสะให้สงบ เป็นเครื่องตัดกำเนิด ทุคติ วิญญาณ ๕ความยินดีในพื้นฐานคือ ตัณหา เป็นเครื่องต้านทานและเป็นเครื่องพ้น ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ลึกซึ้งเห็นได้ยากและละเอียดอ่อน มีอรรถอันละเอียด

บัณฑิตควรรู้แจ้งเป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ดุจดอกไม้เครื่องประดับอันยั่งยืน ๕ ชนิด อันจำแนกอินทรีย์ ฌานและวิโมกข์ มีมรรคมีองค์ ๘เป็นยาน อย่างประเสริฐ พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตร อันประเสริฐ ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์เปรียบด้วยห้วงน้ำวิจิตรด้วย รตนะ เสมอด้วยดอกไม้ มีเดชอันเปรียบด้วยพระอาทิตย์ พระผู้มีพระ ภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปลอดโปร่ง เกษม ให้สุขเย็นสงบ มีประโยชน์อย่างยิ่งในการต่อต้านมัจจุ เป็น เหตุให้เห็นนิพพานอันดับกิเลสสนิทดีแล้วของโลกนั้น ฯ

จบสุตตนิบาต